

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVIII. évfolyam

4. szám

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

**BUDAPEST
2019**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János altábornagy

Tagok: Dezső Sándor vezérőrnagy

Dr. Magyar István ny. dandártábornok

Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok

Dr. Hány Szabolcs ezredes

Dr. Magyar Sándor ezredes

Dr. Deák Anita alezredes

Dr. Fűrjes János alezredes

Dr. Tóth Sándor alezredes

Dr. Vida Csaba alezredes

Felelős szerkesztő: Dr. Deák Anita alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina törzsszázlós

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

LEIB PÉTER ALEZREDES HIBRID HADVISELÉS A TENGEREKEN	5
BOHÁCS FERENC HADNAGY A TERRORSZERVEZETEK ÁTTEKINTŐ JELLEMZÉSE	21
BÖRCsök ANDRÁS EZREDES A KRÍM MILITARIZÁCIÓJA	35
SURÁNYI REGINA A NATO SZEMLELETMÓDVÁLTÁSA AZ ELMÚLT ÉVEK CSÚCSTALÁLKOZÓINAK TÜKRÉBEN	73

ORSZÁGISMERTETŐ

LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA ARKAN TIGRISEI A SZERB ÁLLAMBIZTONSÁG SZOLGÁLATÁBAN	80
ERDÉSZ VIKTOR FŐHADNAGY AZ ENERGIABIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSE AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN ÉS NAGY-BRITANNIÁBAN	95
FELEGYI JÚLIA SVÉDORSZÁG ÉS A MENEKÜLTEK INTEGRÁCIÓJA.....	105

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES

**A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA
KATONAI FELHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI.....117**

FÓRUM

ELEVEN MÁRK

**ŐSHONOS ÉSZAK-AMERIKAI SZÉLSŐJOBBDAL I. –
FEHÉR FELSŐBBRENDŰ BÖRTÖNBANDÁK
ÉS BŰNÖZŐI CSOPORTOK135**

ÜVEGES ANDRÁS JÓZSEF SZÁZADOS –
STIEDL KRISZTIÁN FŐHADNAGY

**A GRPR KÖVETELMÉNYEINEK INTEGRÁCIÓJA
AZ ELEKTRONIKUS FELÜLETEKEN166**

AZ OLVASÓHOZ

A KÖTET SZERZŐI.....185

E SZÁMUNK TARTALMA186

**A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS
FELTÉTELEI196**

Bevezető

Manapság a média gyakran említi az úgynevezett hibrid háborúkat. Ennek ellenére a témával kapcsolatban megjelenő legtöbb írásban nem találunk magyarázatot a hibrid hadviselés koncepciójáról, továbbá gyakran megtévesztő módon félre is értelmezik. A „hibrid háború” fogalma arra utal, hogy a konfliktusban részt vevő mindkét vagy valamennyi fél hibrid hadviselést folytat, amely ötvözi a harc megvívásának hagyományos (reguláris) és nem hagyományos (irreguláris) módszereit. A könnyebb megértéshez először tisztáznunk kell a hibrid hadviselést alkotó főbb összetevők fogalmát.

Hagyományos (reguláris) hadviselés

A hagyományos hadviselés a NATO definíciója szerint olyan hadviselési mód, amelynek során az állam által hivatalosan felállított hagyományos haderőkkel – a nemzetközi szerződéseket, megállapodásokat és jogszabályokat tiszteletben tartva – hagyományos harceljárásokat folytatnak.¹

Nem hagyományos (irreguláris) hadviselés

A nem hagyományos hadviselés a NATO ide vonatkozó terminológiája szerint olyan hadviselési módot jelöl, amelyben a szereplők – egy vagy több – nem hagyományos módszereket alkalmaznak. Ezen túlmenően az irreguláris hadviselés csapatait olyan harcosok alkotják, amelyek nem képviselik egy nemzetállam hivatalos haderejét vagy egyéb hivatalosan elismert entitást. Más definíciók szerint a nem hagyományos hadviselés nem más, mint állami és nem állami szereplők erőszakos küzdelme a releváns népesség fölötti befolyásért és legitimitációért. Ez a fajta hadviselési mód előnyben részesíti a közvetett és az aszimmetrikus eljárásokat, habár emellett alkalmazhatja a katonai és egyéb képességek teljes spektrumát az ellenfél erejének, befolyásának és akaratának megtörésére. A fentiekben túlmenően az irreguláris ellenfelek általában nem ismerik el a szerződéseket és a nemzetközi megállapodásokat, továbbá helyi támogatásra szorulnak, jellemzően ott harcolnak, ahol élnek, és nehéz megkülönböztetni őket a helyi civil lakosságtól. Az irreguláris ellenfél harcászata magában foglalja a nemzeti haderők hagyományos, döntő alkalmazásának az elkerülését, illetve ha nem elkerülhető az összecsapás, akkor azt a nem hagyományos eljárásokat folytató fél a számára kedvező feltételek és körülmények között vállalja fel.²

¹ RICHTEROVÁ, Jitka: NATO & Hybrid Threats. Background report, 2015. p. 4.
https://www.researchgate.net/publication/286344092_NATO_Hybrid_Threats/download;
letöltés: 2019.05.04.

² Uo.

Maga az elgondolás nem az ukrajnai konfliktus kapcsán látott napvilágot – habár sokszor azzal kapcsolatban kerül megemlítésre –, hanem sokkal korábban jelent meg. Robert Johnson a hibrid hadviselést bemutató írásában történelmi példákat hoz fel a hibrid háborúk korai megjelenési formáiról, példaként hozva fel az amerikai függetlenségi háborút is.³

A hibrid hadviseléssel William J. Nemeth már 2002-ben foglalkozott. Nemeth szerint a hibrid háború képes a hagyományos és a nem hagyományos hadviselési módok között rugalmasan váltani, esetenként terrorizmusba is átsapva. Elméletét a csecsen háborúkat vizsgálva fejtette ki, amelynek során elemezte a modern és premodern államok kultúráját, szervezetét, gazdaságát, továbbá a haderők professzionalizmusát, szervezetét, műveleteit és a rendelkezésre álló technológiát. Vizsgálata során nagy figyelmet fordított a pszichológiai dimenzióra és az információs hadviselés relevanciájára is.⁴

Frank G. Hoffman a fogalom 2009-es magyarázatakor már a Thuküdidész által megörökített peloponnészoszi háború kapcsán is annak hibrid vonatkozásait mutatta be.⁵ Meglátása szerint a hagyományos és a nem hagyományos képességek kombinációja hadműveleti és harcászati szinten is jelentős kihívást jelent, de történelmi szempontból nem feltétlenül új jelenség. Hoffman szerint a hibrid háború a hadviselés több módját kombináló hadviselés, amelynek során a küzdelem a fizikai és a pszichológiai dimenzióban is zajlik. Nem zárta ki a különböző bűnözői csoportok tevékenységét sem, amelyek célja a hatalmon lévő kormányok tekintélyének és legitimitásának az aláásása. Ez magában foglalhatja a csempészetet, a kábítószer-terrorizmust, fejlett fegyverek és lőszeres engedély nélküli átadását, vagy akár a városi bandák hálózatának a kihasználását is.⁶

Hibrid hadviselés

A hibrid hadviselés a NATO nézőpontja szerint olyan erőszakos konfliktus, amelynek során egyszerre, egyidejűleg, illetve adaptív módon kerülnek alkalmazásra – állami és nem állami szereplők bevonásával – a hagyományos és a nem hagyományos hadviselés elemei a célok elérése érdekében.⁷ Ez a fajta hadviselési mód nem korlátozódik a harcmező vagy egy adott terület fizikai dimenziójára.

³ JOHNSON, Robert: The evolution of hybrid threats through history. In: ÖZEL, Yücel – İNALTEKİN, Ertan (edit.): Shifting Paradigm of War: Hybrid Warfare. Turkish National Defense University Army War College, Istanbul, 2017. p. 4.

<https://msu.edu.tr/eng/Documents/Hybrid%20Warfare.pdf>; letöltés: 2019.05.04.

⁴ NEMETH, William J.: Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare. Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2002.

<https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>; letöltés: 2019.05.09.

⁵ HOFFMAN, Frank G.: Hybrid Warfare and Challenges. Joint Force Quarterly, Issue 52, 1st Quarter 2009. p. 35.

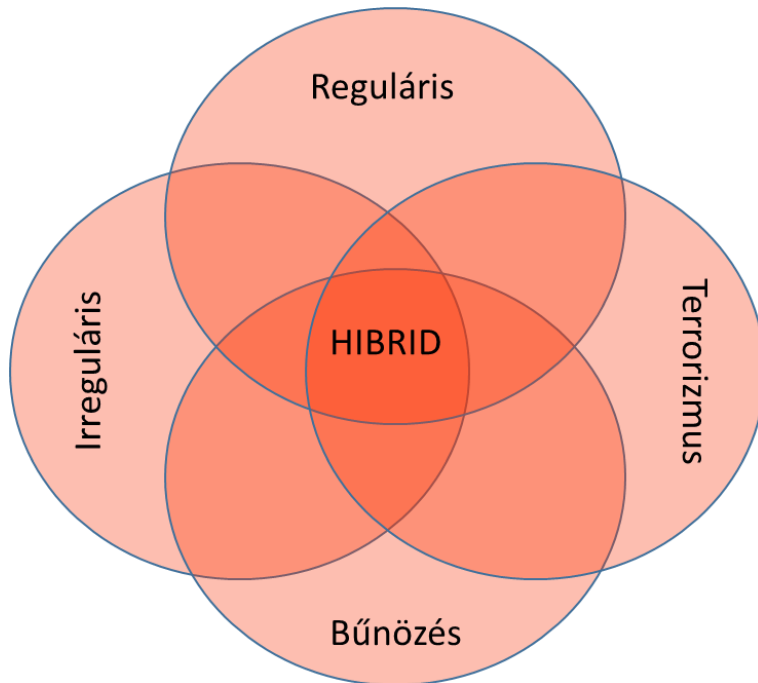
<https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf>; letöltés: 2019.05.04.

⁶ Uo.

⁷ Bi-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats. p. 2.

https://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf; letöltés: 2019.05.15.

Minden egyes támadás magában hordozza a kettő kombinációját és mutációját, amely az állam és a társadalom egyéb releváns területeit támadja, hogy azok aláadásán keresztül érje el céljait. A hibrid hadviselés nemcsak az államok és a szervezett fegyveres erők közötti konfliktusokban, hanem számos, az állami szint alatti szereplő – terrorista és szélsőséges csoportok – számára is alkalmazható.⁸ Habár maga a jelenség nem minősül újdonságnak, a hibrid hadviselés alkalmazásának a mértéke, valamint a hagyományos eszközök új módszerekkel történő kihasználása mindenképpen meglepő és újszerű.

1. ábra: A hibrid fenyegetések struktúrája⁹

⁸ RESPERGER István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. p. 29. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20%C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf; letöltés: 2019.05.04.

⁹ RICHTEROVÁ, Jitka: NATO & Hybrid Threats. Background report, 2015. p. 5. https://www.researchgate.net/publication/286344092_NATO_Hybrid_Threats/download; letöltés: 2019.05.04.

Az orosz hibrid vagy nem lineáris hadviselés modellje

A hibrid háború modelljét Rácz András mutatta be tanulmányában. Az alábbi menetrend alapján jól látható, hogy Oroszország milyen fázisokat követett az ukrajnai konfliktus során. Ezek a fázisok egyben rámutatnak a hibrid módszerek közvetett jellegére is.

I. Előkészítés

1. fázis: stratégiai előkészítés

- a támadó ország a megtámadandó állam területén létrehozza a hozzá hű civil szervezetek és médiacsatornák hálózatát;
- a sebezhető pontok felmérése a megtámadandó ország fegyveres erőiben, államigazgatásában, gazdaságában;
- diplomáciai és médiapozíciók kiépítése a nemzetközi közvélemény befolyásolása céljából.

2. fázis: politikai előkészítés

- a helyi központi hatalommal szembeni elégedetlenség szítása, erősítése a megtámadandó országban, politikai, diplomáciai, titkosszolgálati és tömegkommunikációs eszközökkel (ide tartozik a helyi szeparatista mozgalmak erősítése, etnikai, vallási vagy társadalmi feszültségek élezése stb.);
- ezzel párhuzamosan politikusok, államigazgatási és erőszakszervezeti vezetők és szakemberek megvesztegetése, „átállítása”;
- kapcsolatfelvétel a helyi oligarchákkal, a számukra kínált kedvező üzleti megállapodások révén a támadó országtól való függés kialakítása;
- kapcsolatfelvétel a helyi szervezett bűnözői csoportokkal.

3. fázis: műveleti előkészítés

- a megtámadandó országgal szemben kiterjedt politikai nyomásgyakorlási és dezinformációs tevékenységek indítása (többek között hamis kormányzati anyagok, utasítások, parancsok kiszivároztatásával stb.);
- a megtámadandó ország kiválasztott „célterületén” a korábban megvásárolt hivatalnokok, erőszakszervezeti vezetők és helyi bűnözői körök mozgósítása.

II. Támadás

4. fázis: a feszültség kirobbantása

- kiterjedt kormányellenes tüntetések, zavargások szervezése a megtámadott országban;
- a kiválasztott támadási területen a beszivárgó különleges erők – részben civilnek álcázva – a helyi bűnözői körökkel együtt, az átállt állami tisztviselők aktív vagy passzív támogatásával, végrehajtják az első épületfoglalásokat, szabotázsakciókat;

- a megtámadott ország egész területén provokációk és szabotázsakciók végrehajtása a központi hatalom figyelmének megosztása céljából;
- a támadó ország által befolyásolt média erős zavarkeltéssel, ál- és rémhírekkel nehezíti a központi hatalom ellentevékenységet.

5. fázis: a központi hatalom kiszorítása

- az igazgatási épületek és stratégiai jelentőségű pontok – beleértve különösen a televízió- és rádióstúdiókat, átjátszóállomásokat, tévétornyokat – elfoglalásával a központi hatalom gyors kiszorítása, működésének megbénítása a támadási területen;
- ugyanott a központi hatalomhoz kötődő média tevékenységének blokkolása, információs-tájékoztatási fölény kialakítása;
- a központi hatalom helyi fegyveres erőinek megbénítása, például a laktanyák elé vont „civil” blokádkkal, tüntetésekkel, valamint a parancsnokok megvesztegetésével, szükség esetén megsemmisítésével különleges műveletek útján, és kiemelt fontosságú a határvédelem működésének blokkolása;
- mindezzel párhuzamosan a támadó ország diplomáciája, az állami befolyás alatt álló gazdasági szereplői és a reguláris hadereje folyamatosan politikai nyomás alatt tartja a megtámadott országot, médiája pedig a nemzetközi közvélemény összezavarására, valamint a megtámadott ország diszkreditálására törekszik.

6. fázis: alternatív politikai hatalom kialakítása

- az elfoglalt középületekre alapozva az elfoglalt területnek a megtámadott országtól való különállására történő (történelmileg, társadalmilag stb. megalapozott vagy kreált) hivatkozással alternatív politikai központ kikiáltása;
- a legitimitáció látszatát új politikai testületek létrehozása biztosítja, amelyeket a támadók – a helyi fölényüket kihasználva – legitimnek ismernek el a korábbi, a központi hatalomhoz kötődő testületek helyett;
- a támadó ország médiája mind a hazai, mind a megtámadott országbeli, mind pedig a nemzetközi közvélemény felé erősíti az új politikai testületek legitimitációját, a megtámadott ország megszállt területén információs monopóliumot alakít ki, majd azon keresztül a helyi lakosságot elidegeníti a központi hatalomtól;
- a központi hatalomnak a terület visszaszerzésére indítandó gyors katonai ellentámadását a támadó ország reguláris hadereje által jelentett folyamatos fenyegetés akadályozza, blokkolja.

III. Az elért sikerek megszilárdítása

7. fázis: az eredmény politikai stabilizálása

- népszavazás szervezése és az anyaországtól való elszakadástól/függetlenségről szóló döntés, a támadó ország diplomáciájának és médiájának erős támogatásával;
- ezt követően a terület formálisan is kéri a támadó ország segítségét, támogatását.

8. fázis: a terület elszakítása az anyaországtól

- a támadó ország annektálja a megszállt területet (pl. Krím);

vagy

- oda katonai erővel bevonul (nem feltétlenül nyíltan), és ott az új államalakulat nevében fegyveres harcba kezd az anyaország ellen, folyamatosan gyengítve azt politikai, gazdasági és katonai téren (ennek egy lehetséges változata a „békefenntartó tevékenység” vagy „válságkezelés” jelszava alatt történő bevonulás).

9. fázis: a megtámadott ország politikai-stratégiai mozgásterének tartós korlátozása

- az elveszített terület gazdasági, infrastrukturális, népességi stb. elemeinek kiesése súlyos gazdasági nehézségeket, tartós belső egyensúlyvesztést okoz;
- területi integritás hiányában a megtámadott ország nem csatlakozhat semmilyen ezt igénylő katonai vagy politikai szövetséghez (az elveszített területről belpolitikai okokból formálisan nem mondhat le, viszont felette az ellenőrzést visszaszerezni nem tudja).¹⁰

A hibrid hadviselés napjainkban

Habár a nézőpontok eltérőek, a hibrid hadviselés széleskörűen elfogadott alapelvei a következők:

- harcászati szinten okozott hadászati hatás megteremtése (gyakran a „stratégiai tizedes” hatásként jellemezve);
- katonák alkalmazása jelölés nélküli egyenruhákban („kis zöld emberek”), hogy így a tevékenységük ne legyen egyértelmű a nemzetközi jog számára;

¹⁰ RÁCZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-tanulmányok, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2014. p. 10.
https://www.academia.edu/8833545/Oroszorsz%C3%A1g_hibrid_h%C3%A1bor%C3%BAja_Ukrajn%C3%A1ban_Russias_Hybrid_War_in_Ukraine_; letöltés: 2019.05.08.

- az információs hadviselés, a propaganda, az álhírek és a felbolydulást okozó pletykák megnövekedett alkalmazása egyes régiók destabilizálása céljából;
- a közösségi média erőteljes használata hazugságok és propaganda terjesztésére, készítésére;
- különleges műveleti katonák tevékenysége az erőszak teljes spektrumában;
- aszimmetrikus eljárások – autóbombák, kínzás, emberrablás – alkalmazása a lakosság megfélemlítésére;
- rendvédelmi és félkatonai szervezetek – rendőrség, csendőrség – részvétele katonai műveletekben;
- kifinomult kiberkampány.

A tevékenységek e kombinációja hatékonynak bizonyult az úgynevezett „szürke zónás” konfliktusok számos forgatókönyvében.¹¹

A hibrid hadviselés alap gondolata az, hogy a támadó helyet találjon egy rövid és hajszálpontos, elfogadható harcászati, hadműveleti és hadászati behatásokat okozó katonai beavatkozás számára a konfliktusok egy olyan zónájában, ahol az előre megteremtett bizonytalanság lehetővé teszi a támadó fél számára a célok elérését teljes erejű, nyílt offenzív tevékenységek nélkül is. Oroszországnak a Krím félszigeten és Ukrajnában alkalmazott tevékenységén túlmenően ilyen eljárásokat alkalmaz Irán a Közel-Keleten, ideértve Szíriát, Libanont és Jement. Észak-Korea a tengereken alkalmazta ezt a megközelítést Dél-Korea ellen. Emellett a nem állami szereplők, mint például az úgynevezett „Iszlám Állam” ezeket a tevékenységeket sokkal felkészültebb stratégiai módszerekkel utánozta. Az is valószínű, hogy más transznacionális szereplők, például az al-Kaida, a Boko Haram, al-Shabaab és egyéb felkelőcsoportok hibrid képességeket fejlesztenek ki és alkalmaznak regionális hadműveleteik során.¹²

Hibrid hadviselés a tengereken

A tengeri hibrid hadviselés nem más, mint a hibrid háború kiterjesztése a tengerekre és a parti régiókra. Eddig ezek az elképzelések a szárazföldi műveletekre koncentráltak, de nemsokára látni fogjuk elterjedésüket a tengeri hadviselésben is. Leginkább Kínának a Dél-kínai-tengeren, illetve Iránnak az Arab-öböl térségében folytatott tevékenysége kezd magára ölni a hibrid hadviselés jellemzőit. Washington és szövetségesei számára ez egy aggasztó tendencia, mivel magában hordozza azt a potenciált, amivel semlegesítheti az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei fejlett tengerészeti képességeit.

¹¹ STAVRIDIS, James: Maritime Hybrid Warfare Is Coming.
<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2016/december/maritime-hybrid-warfare-coming/>
 letöltés: 2019.05.03.

¹² ROMANIUK, Scott N.: Maritime Hybrid Warfare and the South China Sea Dispute.
<https://www.geopoliticalmonitor.com/maritime-hybrid-warfare-and-the-south-china-sea-dispute/>
 letöltés: 2019.05.12.

A tengeri hibrid hadviselés során alkalmazott nem katonai rendeltetésű hajók és csónakok jelentősen megnehezíthetik a hagyományos haditengerészeti műveletek végrehajtását is. Ez az aszimmetria jól megfigyelhető volt a vietnami háború idején is. Az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészete 1965–1972 között a „Market Time” hadművelet keretében több száz hadihajót vetett be az északról délre irányuló hadianyag-utánpótlás akadályozása érdekében. Ezzel a „armadával” a mintegy 50 ezer dzsunkából és szampanból álló „flottát” kellett volna ellenőrizni, ami szinte lehetetlen volt. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a vietnami hajók faépítésűek, illetve vitorlások voltak, amelyeket az akkor rendelkezésre álló radarokkal csak nagyon nehezen lehetett felderíteni. Ezért a blokád teljes kudarcot vallott.¹³

Az aszimmetrikus fenyegetések tengeri megjelenésének egy másik figyelemre méltó előzménye az amerikai Cole romboló ellen 2000. október 12-én Áden kikötőjében végrehajtott támadás volt. Az üzemanyagot vételező hajót egy robbanóanyaggal telerakott csónak közelítette meg és mintegy 12x14 méteres lyukat robbantott az oldalába. Az akció során 17 matróz életét veszítette és 39 megsebesült. A hajó helyreállítási költsége meghaladta a 250 millió dollárt.¹⁴ Az okozott veszteség jól érzékelteti az aszimmetrikus eljárások hatékonyságát: minimális beruházással maximális pusztítást elérni!¹⁵

Washingtonnak lassan fontolóra kell vennie, hogy milyen válaszokat adhat a tengeren folytatott hibrid hadviselésre, ami új eljárások és technológiák kifejlesztését, a szövetségesekkel és a partnerekkel való szorosabb együttműködést, illetve az amerikai hibrid képességek kiépítését követelheti meg más államok vagy éppenséggel transznacionális szereplők elleni alkalmazás céljából.

A fentiekben túl az Amerikai Egyesült Államoknak fontolóra kellene vennie a tengerészeti szervezetei – Haditengerészet, Tengerészgyalogság, Parti Őrség, kereskedelmi flotta – szerepét a hibrid támadások parti elhárításának támogatásában. Számos, a tengeri hibrid hadviselés elhárítása érdekében kifejlesztett képességet lehetne alkalmazni a partvidékeken és a szárazföldön is. Ezt nevezhetnénk tengerről folytatott hibrid hadviselésnek is.

James Stavridis, az amerikai Haditengerészet nyugállományú tengernagya az Amerikai Haditengerészeti Intézeti Közlemények 2016. decemberi számában a következő forgatókönyvet vázolta fel:¹⁶

¹³ KAISER Ferenc: A blokád elmélete és gyakorlata a tengeri hadviselésben. Aetas, 22. évfolyam 4. szám, 2007. p. 52.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/41357/1/aetas_2007_004_049-068.pdf; letöltés: 2019.05.23.

¹⁴ NAGLE, David: USS Cole Rejoins the Fleet.
https://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=1415; letöltés: 2019.05.28.

¹⁵ RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. p. 24.

¹⁶ STAVRIDIS, James: Maritime Hybrid Warfare Is Coming.
<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2016/december/maritime-hybrid-warfare-coming>;
letöltés: 2019.05.03.

„Egy nyári éjszakán a Dél-kínai-tenger tikkasztó hőségében egy közel 2000 tonnás parti gőzös közelíti meg a vietnami halászhajókat az ország kizárólagos tengeri gazdasági zónájában, 150 mérföldre a partoktól. A gőzös 1–2 órán keresztül cirkál a környéken, amíg beesteledik. Hirtelen három, nehézgéppuskákkal és kézi páncéltörő gránátvetőkkel felszerelt motorcsónakot bocsájtanak vízre a hajó oldalán keresztül. A következő órában a motorcsónakok halászhajók tucatjait támadják meg, elárasztva őket a nehézgéppuskák és a gránátvetők tüzeivel. A túlélőket a vízben agyonlövik. A megmaradt halászhajók a part felé menekülnek kétségbeesett segélykérő rádióüzenetek közepette, amelyeket a fejük felett üzemeltetett drónok folyamatosan zavarnak.

Mire a vietnami parti őrség – amelyet az egyik kikötőbe bevándorolt halászhajó riasztott – a helyszínre érkezik, a következő reggelen már csak vér, olaj és üzemanyag úszó keverékét találja a vízen néhány füstölő roncsdarab között. A parti őrség egyik hajóját eltalálja egy meglepőakna komoly károkat okozva a törzsében. Az egyik, még úszó halászhajón házilag barkácsolt pokolgép robban fel, megsebesítve a vietnami tengerészeket, amint megpróbálnak átszállni a fedélzetre az incidens eredetének nyomait keresve. Mostanra a vietnami közösségi hálókat elárasztották a halászoknak szóló figyelmeztetések, hogy a hagyományos halászterületeket képező vizek hemzsegnének a terroristáktól. Eközben kibertámadások sorozata bénítja a vietnami parti megfigyelőradar-rendszert.

Kína tagadja fegyveres ereje érintettségét a támadásban, leszögezve, hogy az incidens elkövetői kizárólag bűnözők, kalózkodó vagy vietnami terroristák lehetnek. A közösségi hálókön, illetve a hivatalos csatornákon keresztül a kínaiak védelmet ajánlanak fel a további támadásokkal szemben, kiemelve, hogy Vietnam képtelennek tűnik felségvizeinek ellenőrzésére a további támadásokkal szemben, így a közelben működő kínai hajók is veszélyben vannak. Hasonló kampányok folynak a közösségi médiában szerzte a Dél-kínai-tenger nyugati pereméhez tartozó országokban. Kína felhasználja az adódó alkalmat, hogy újfent megerősítse követeléseit a teljes Dél-kínai-tenger felett. A következő hónapok során hasonló támadásokat hajtanak végre tengeri hajók, olajkutak és földgázkitermelő platformok ellen.

A Dél-kínai-tengert övező part menti országok nemzetközi tiltakozása, az ENSZ Nemzetközi Tengeri Szervezetének vizsgálatai, fenyegető nyilatkozatai, illetve az Amerikai Egyesült Államok zord kijelentései ellenére káosz és instabilitás érzete alakul ki a világ legzűfoltabb hajózási útvonalai körül.”

Sokat írtak már a hibrid hadviselés megjelenéséről különböző globális forgatókönyvekben, nevezetesen Oroszország ukrain inváziójáról és a Krím félsziget megszállásáról. Ezek az írások napjainkig többnyire a szárazföldi hadviselésre korlátozódtak mind az elmélet, mind a gyakorlat vonatkozásában. Mindez azonban változóban van, és a következő évtizedekben – vagy talán még korábban – szemtanúi leszünk a tengeri hibrid hadviselés megjelenésének. Ideje, hogy az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei haditengerészeinek vezetői gondolkodni kezdjenek ezekről a lehetséges szcenáriókról, valamint arról, hogy mit tehetnek kivédésükre a saját, valamint koalíciós partnerei és szövetségesei érdekében.

A tengeri hibrid hadviselés megvívására a parthoz közeli vizeken és a parti területeken kerül sor. A haditengerészet hadihajóinak közvetlen alkalmazása helyett ez a fajta hadviselési mód elsősorban a civil, illetve kereskedelmi használatú vízi járművek – kereskedelmi hajók, halászhajók, motorcsónakok, könnyű csónakok, szkiffek és jet skik – bevetésével számol. Feltételezhetőleg a parti őrség naszádjai is alkalmazásra kerülnek, sőt vezetési pontként is szolgálhatnak az adott nemzet számára. Kína és Irán ilyen módon használja parti őrségét a Dél-kínai-tengeren, illetve az Arab-öböl térségében.¹⁷ A parti őrség ilyen jellegű alkalmazása nem új keletű. Az iraki–iráni háború során elsősorban az irániak alkalmazták ezt az eljárást, de a közelmúltban is volt hasonló precedens, amikor „ismeretlen” naszádok kereskedelmi hajókat támadtak.¹⁸

A tengeri hibrid hadviselés során alkalmazott hajókat „kis kék tengerészek” és nem egyformán egyenruhába öltöztetett egyének fogják üzemeltetni. Az állami tevékenység látszatának elkerülése érdekében nacionalistának, bűnözőknek vagy terroristáknak lehet majd őket kategorizálni. Ezt az eljárást Oroszország vezette be a Krím félsziget annektálása során, majd Kelet-Ukrajna inváziójánál, lehetővé téve Moszkva számára, hogy folyamatosan tagadja az orosz csapatok jelenlétét ukrán területen. A kis kék tengerészek egyenruháján nem lesznek jelzések, nem lesz náluk útlevél sem, és ha fogságba ejtik őket, akkor tagadni fogják, hogy bármilyen nemzeti haderő, illetve haditengerészet tagjai lennének.¹⁹

A hibrid hadviselés tengeri platformjain fegyverek széles skálája lesz elérhető, a kézi fegyverektől kezdve az állványra szerelt nehéz fegyvereken át a vállról indítható föld-föld és föld-levegő rakétákig. A tengerészeknek hozzáférésük lesz magas intenzitású lézersugárvetőkhöz, hangágyúkhöz, könnygázgránát-vetőkhöz, vízágyúkhöz, valamint egyéb nem halálos eszközökhöz. Összetett, „civilisített”, nagyrészt a kereskedelmi forgalomban beszerezhető vezetés-irányítási rendszerrel fognak rendelkezni, ugyanakkor meglesz a képességük könnyű, olcsó távirányított drónok és szenzorok alkalmazására is. Idővel képesek lesznek szónikus bóják, valamint felszíni és felszín alatti távirányítású szenzorok alkalmazására, illetve állandó érzékelők tengerfenékre történő telepítésére. Ezt a technológiát az adott ország parti őrségéhez és irreguláris tengeri kötelékéhez rendelt különleges műveleti alegységek fogják üzemeltetni.²⁰

¹⁷ SNOW, Shawn: From record cocaine seizures to hybrid war, Coast Guard missions on the rise. <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/navy-league/2018/04/09/from-record-cocaine-seizures-to-hybrid-war-coast-guard-missions-on-the-rise/>; letöltés: 2019.05.16.

¹⁸ GROLL, Elias: U.S. Intel Indicates Iran Behind Tanker Sabotage. <https://foreignpolicy.com/2019/05/20/u-s-intel-indicates-iran-behind-tanker-sabotage/>; letöltés: 2019.05.27.

¹⁹ ANDERSEN, Bobby – PERRY, Charles M.: Weighing the Consequences of China's Control Over the South China Sea. Institute for Foreign Policy Analysis, November 2017. p. 22. http://www.ifpa.org/pdf/PDF_South%20China%20Sea%20Book_BA_11.21.17.pdf; letöltés: 2019.05.10.

²⁰ STAVRIDIS, James: Maritime Hybrid Warfare Is Coming. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2016/december/maritime-hybrid-warfare-coming>; letöltés: 2019.05.03.

A legkifinomultabb szinten elképzelhető, hogy egyes államok létrehozzák az úgynevezett „Q-hajóikból”²¹ álló flottájukat, amelynek hajóin álcázott fegyverállványok vannak, és képesek motorcsónakok vízre bocsátására, továbbá alkalmasak „anyahajóként” (logisztikai bázisként) szolgálni más kisebb, hibrid tevékenységet folytató csónak vagy naszád számára.²² Az ilyen hajók rejtett és álcázott módon aknákat is telepíthetnek, ezzel is megalkotva az IED-ek²³ tengeri változatát.

Különösen elgondolkodtató eleme lehet a tengeri hibrid hadviselésnek a tengeri olaj- és földgázkitermelő létesítmények elleni támadások kivitelezése. Az Arab-öbölben található olajfűrő tornyok rongálásának és/vagy megsemmisítésének képessége Irán számára jelentős előnyökkel járna. Észak-Korea ugyanígy támadhatná Dél-Korea hajózási termináljait és csővezetékét. A víz alatti kábelek és a víz alatti fűrőtornyok ugyanúgy veszélyben vannak. Mindennek – a környezeti hatásokat is figyelembe véve – hosszú távon negatív következményei lehetnek egy adott ország gazdaságára, emellett elriaszthatják az oda vagy a régióba irányuló befektetéseket.²⁴

A nemzetállamok egyre összefüggőbben gondolkodnak arról is, hogy miként alkalmazhatnák tengeri haderejüket a parti hibrid műveletek támogatására. Oroszország, ha korlátozott mértékben is, de így tett az ukrajnai konfliktus során, de számos olyan forgatókönyv létezhet, amely hasznot hoz a nemzetállamok számára a „szürke zónában” működve (például Irán az Arab-öböl menti partnerországokkal és az Amerikai Egyesült Államokkal szemben, Észak-Korea Dél-Korea vagy Japán ellen, illetve Kína a Kelet-kínai- vagy a Dél-kínai-tengeren). Az ilyen jellegű „katonai” műveletek magukban foglalhatják a felségjelzés nélküli, halászbárkának tűnő hajók alkalmazását logisztikai, vezetés-irányítási, illetve felderítő-hírszerző feladatok végrehajtása céljából.

Ezen túlmenően a fentiek lehetővé fogják tenni a szárazföldi létesítmények tengerről történő támadását is, vagy a partok tűzzel történő pusztítását. Ez az eljárás sok hasonlóságot mutat a 2001–2002-ben Afganisztánban végrehajtottakkal, azzal a jelentős különbséggel, hogy ebben az esetben mindezt felségjelzés nélküli hajókkal hajtják majd végre.

²¹ Q-hajó: álcázott fegyverekkel rendelkező kereskedelmi hajó, amelyet az első világháborúban a britek vetettek be a császári haditengerészet búvárnaszádjaival szemben. Amikor a német tengeralattjárók a felszínre emelkedtek, hogy a vélt kereskedelmi hajót ágyútűzzel süllyesszék el, a Q-hajó legénysége rejtett fegyvereivel tűz alá vette a felszínen védekezésre képtelen tengeralattjárókat. Q-Ships. <http://navymuseum.co.nz/q-ships/>; letöltés: 2019.05.27.

²² HAWKEN, Colum: Q-Boats and Chaos: Hybrid War on the High Seas. https://www.realcleardefense.com/articles/2017/12/07/q-boats_and_chaos_hybrid_war_on_the_high_seas_112748.html; letöltés: 2019.05.13.

²³ IED – Improvised Explosive Device – rögtönzött robbanóeszköz.

²⁴ KREMIDAS-COURTNEY, Chris: Countering Hybrid Threats in the Maritime Environment. <https://www.maritime-executive.com/editorials/countering-hybrid-threats-in-the-maritime-environment>; letöltés: 2019.05.12.

A tengeri hibrid hadviselés előnyeit az alábbiak szerint összegezhetjük:²⁵

- lehetővé teszi egy adott nemzet számára műveletek végrehajtását, az ellenség megfélemlítését, pusztítását és képességeinek megsemmisítését anélkül, hogy felfedné magát;
- maximalizálja a meglepés okozta előnyöket, hiszen az ellenség nem számít a közelgő csapásra;
- a velejáró kétértelműséget magában foglalva lehetővé teszi az alkalmazó számára az események bekövetkezésének és a műveleti tempó hatékony irányítását;
- lényegesen költséghatékonyabb megoldás, mint a hagyományos tengeri platformok felépítése a parti és/vagy kételtű műveletek végrehajtására.

A tengeri hibrid hadviselés korszaka nemsokára beköszönt és az Amerikai Egyesült Államoknak fel kell erre készülnie.

Mit tehet az Amerikai Egyesült Államok és szövetségi rendszere?

A világ első számú tengeri hatalma, az Amerikai Egyesült Államok haditengerészete és világszerte meglévő szövetségi rendszere szembesül leginkább a tengeri hibrid hadviselés kihívásaival. A fenyegetés megértésének elősegítése az elsődleges feladat. A legfontosabb, amit ma Washington megtehet, az annak a tanulmányozása, elemzése és teljes megértése, hogy a napjainkban alkalmazott hibrid hadviseléssel kapcsolatos gondolatok hogyan fognak lecsapódni és halálos fenyegetéssé fejlődni a tengeri szférában. Mindez nemcsak azt jelenti, hogy szorosan nyomon kell követni Oroszország, Kína, Észak-Korea és Irán jelenlegi gyakorlatát, hanem ezzel párhuzamosan a saját és a NATO-stratégiánk figyelmét is erre a lehetőségre kell fordítani. Az amerikai Haditengerészeti Hadiakadémiának (Naval War College) vezető szerepet kell vállalnia ennek a jelenségnek az elemzésében – a többi katonai szervezettel együttműködve. Ez egyben lehetőséget jelent a többi haderőnemhez tartozó hadiakadémiákkal való együttműködésre is, elsősorban a szárazföldi haderő hadiakadémiáját illetően, amely széleskörűen tanulmányozza a hibrid hadviselést szárazföldi kontextusban.²⁶

Szükséges az eljárásbeli és technológiai ellenrendszabályok kifejlesztése. Az ilyen jellegű hadviselést alkalmazó ellenség képességeit egyre jobban megismerve koherens módon számba kell vennünk azon már meglévő képességeket, amelyekkel szembe tudunk szállni vele. Jelentős erőfeszítések történtek az Arab-öbölben az iráni motorcsónakok és gyorsnaszádok jelentette fenyegetés elhárítására, de Iránnak 2016 januárjában sikerült két amerikai folyami naszádot is zsákmányolnia, ami aligha erősíti a bizalmat az eddigiekkel kapcsolatban. Ebből adódóan az amerikaiaknak és a

²⁵ STAVRIDIS, James: Maritime Hybrid Warfare Is Coming.
<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2016/december/maritime-hybrid-warfare-coming>;
letöltés: 2019.05.03.

²⁶ Uo.

szövetséges nemzeteknek is az ellenünk alkalmazott tengeri hibrid hadviselés magasabb szintjéhez kell igazítaniuk a folyami és a parti erőfeszítéseiket.²⁷

Ehhez hasonlóan szövetségi szinten rendelkezünk kell azzal a technológiai háttérrel, ami segíthet az új kihívásokkal szemben. Az ilyen jellegű fenyegetések leküzdésének lényege, hogy a hírszerzési adatok és információk megosztásán keresztül leplezhető le legjobban az a titokzatosság, kétértelműség, amelyben az ellenségünk megbújni igyekszik. Mindez elérhető a nemzetközi partnerekkel és a különböző hírszerző ügynökségekkel – beleértve a civil szféra ügynökségeit is – történő szoros kapcsolattartással a különböző tevékenységek megfigyelése és feljegyzése céljából. A fent említett fenyegetések – a primitív bombától kezdve a felfegyverzett gyorsnaszádokon át a pszichológiai támadásokig – ellen alkalmazható technológia felkutatásának és kipróbálásának feladata a különböző haditengerészeti parancsnokságokra hárul.²⁸

A koalíciós partnerekkel együtt kell működni! A tengeri hibrid hadviselés potenciális célpontjai között olyan államok is találhatóak (Japán, Dél-Korea, Szaúd-Arábia, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírségek), amelyek az Amerikai Egyesült Államok megbízható partnerei. Mások – mint például Malajzia, Vietnam és a Fülöp-szigetek – partnerek és baráti országok.

A *Nemzetközi tengeri haderő szimpózium* vagy annak hasonló, a parti őrésre koncentráló formájának megrendezése lehetővé teszi a kihívások megbeszélését, valamint a levont tapasztalatok és a bevált eljárások megismertetését, továbbá a hírszerzési adatok megosztását is. Az Amerikai Egyesült Államok számos partnere, köztük több NATO-tagállam is jelentős méretű és hatékony parti őrséggel rendelkezik. Sokan közülük már elgondolkodtak az ilyen jellegű problémákon és még többen teszik ezt majd ezt a jövőben.²⁹

Kiképzéssel és gyakorlatokkal fel kell készülni a tengeri hibrid hadviselésre! Számítani kell arra, hogy szembekerülünk ilyen jellegű műveletekkel. A lehetséges forgatókönyvek rendkívüli változatossága miatt gyakorolni kell az erő alkalmazásának szabályait, a nem hagyományos erők ellen alkalmazott hagyományos rendszerek működtetését, de leginkább meg kell tanulni hálózatban működni a part menti vizeken. A RIMPAC-hez³⁰ hasonló nagy tengeri gyakorlatok végrehajtása során lehetséges az ilyen szcenáriók gyakorlása is.

²⁷ YEGANEH, Torbati – IDREES, Ali: U.S. sailors divulged sensitive information while held by Iran: Navy. <https://www.reuters.com/article/us-usa-iran-sailors/u-s-sailors-divulged-sensitive-information-while-held-by-iran-navy-idUSKCN0ZG1YO>; letöltés: 2019.05.14.

²⁸ STAVRIDIS, James: Maritime Hybrid Warfare Is Coming. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2016/december/maritime-hybrid-warfare-coming>; letöltés: 2019.05.03.

²⁹ Uo.

³⁰ RIMPAC: Rim of the Pacific – kétévente megrendezésre kerülő nagyszabású haditengerészeti gyakorlat, amelyen rendszerint az Amerika Egyesült Államok Haditengerészete és a vele szövetséges, elsősorban csendes-óceáni államok flottái vesznek részt. U.S. Navy Announces 26th Rim of the Pacific Exercise. https://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=105789; letöltés: 2019.05.27.

A fenti kihívások jelentős része az Amerikai Egyesült Államok Parti Őrségének tevékenységi köréhez kapcsolódik. Ennek a haderónemnek a bevonása a tengeri hibrid hadviselés elleni műveletek vezetés-irányítási szervezeteibe döntő fontosságú. A Parti Őrség számos rendszerrel és platformmal rendelkezik, amelyek a hibrid fenyegetések ellen alkalmazható technológiákat hordoznak. Különösen fontos kapcsolóként szolgálhat a szövetséges és a partnerállamok parti őrségeivel történő közös kiképzések végrehajtásához. Az együttműködés már számos országgal jól működik kábítószerek, kalózkodás és terrorizmus elleni műveletek végrehajtása során. Ami még megoldásra vár, az az, hogy mindezt hogyan lehet bevetni egy jóval kifinomultabb, nemzetállami szintű ellenséggel szemben.³¹

Következtetés

A hibrid hadviselés olyan régi, mint a harc megvívása. Semmi alapvető újdonságot nem jelent a nem hagyományos és nem elismert kötelékek megfélemlítő módon történő alkalmazása a harcmezőn a hagyományos erők gyengítése és megtévesztése céljából. Ami megváltozott, az a befektetett energia mértéke mind a kisebb, mind a nagyobb államok részéről, valamint az a tendencia, hogy az általa kínált valamennyi hadászati és harcászati előny érdekében alkalmazásra kerül. Elkerülhetetlenül meg fog jelenni a tengeri hadviselésben is, és jelentős kihívást, illetve hatalmas fenyegetést fog eredményezni, ha nem ismerjük fel az eljárásait és az ellenük való védekezés lehetőségeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDERSEN, Bobby – PERRY, Charles M.:
Weighing the Consequences of China's Control Over the South China Sea.
Institute for Foreign Policy Analysis, November 2017.
http://www.ifpa.org/pdf/PDF_South%20China%20Sea%20Book_BA_11.21.17.pdf;
letöltés: 2019.05.10.
- Bi-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats.
https://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf;
letöltés: 2019.05.15.
- GROLL, Elias: U.S. Intel Indicates Iran Behind Tanker Sabotage.
<https://foreignpolicy.com/2019/05/20/u-s-intel-indicates-iran-behind-tanker-sabotage/>;
letöltés: 2019.05.27.
- HAWKEN, Colum: Q-Boats and Chaos: Hybrid War on the High Seas.
https://www.realcleardefense.com/articles/2017/12/07/q-boats_and_chaos_hybrid_war_on_the_high_seas_112748.html; letöltés: 2019.05.13.

³¹ U.S. Coast Guard: Coast Guard Strategic Plan 2018–2022. p. 4.
https://www.uscg.mil/Portals/0/seniorleadership/alwaysready/USCG_Strategic%20Plan__LoRes%20Page_20181115_vFinal.pdf?ver=2018-11-15-140314-127; letöltés: 2019.05.16.

- HOFFMAN, Frank G.: Hybrid Warfare and Challenges. Joint Force Quarterly, Issue 52, 1st Quarter 2009. <https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf>; letöltés: 2019.05.04.
- JOHNSON, Robert: The evolution of hybrid threats through history. In: ÖZEL, Yücel – İNALTEKİN, Ertan (edit.): Shifting Paradigm of War: HYBRID WARFARE. Turkish National Defense University Army War College, Istanbul, 2017. <https://msu.edu.tr/eng/Documents/Hybrid%20Warfare.pdf>; letöltés: 2019.05.04.
- KAISER Ferenc: A blokád elmélete és gyakorlata a tengeri hadviselésben. Aetas, 22. évfolyam 4. szám, 2007. pp. 49–68. http://acta.bibl.u-szeged.hu/41357/1/aetas_2007_004_049-068.pdf; letöltés: 2019.05.23.
- KREMIDAS-COURTNEY, Chris: Countering Hybrid Threats in the Maritime Environment. <https://www.maritime-executive.com/editorials/countering-hybrid-threats-in-the-maritime-environment>; letöltés: 2019.05.12.
- NAGLE, David: USS Cole Rejoins the Fleet. https://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=1415; letöltés: 2019.05.28.
- NEMETH, William J.: Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare. Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2002. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>; letöltés: 2019.05.09.
- Q-Ships. <http://navymuseum.co.nz/q-ships/>; letöltés: 2019.05.27.
- RÁCZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-tanulmányok, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2014. https://www.academia.edu/8833545/Oroszorsz%C3%A1g_hibrid_h%C3%A1bor%C3%BAja_Ukrajn%C3%A1ban_Russias_Hybrid_War_in_Ukraine_; letöltés: 2019.05.08.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- RESPERGER István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf; letöltés: 2019.05.04.
- RICHTEROVÁ, Jitka: NATO & Hybrid Threats. Background report, 2015. https://www.researchgate.net/publication/286344092_NATO_Hybrid_Threats/download; letöltés: 2019.05.04.
- ROMANIUK, Scott N.: Maritime Hybrid Warfare and the South China Sea Dispute. <https://www.geopoliticalmonitor.com/maritime-hybrid-warfare-and-the-south-china-sea-dispute/>; letöltés: 2019.05.12.

- SNOW, Shawn: From record cocaine seizures to hybrid war, Coast Guard missions on the rise.
<https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/navy-league/2018/04/09/from-record-cocaine-seizures-to-hybrid-war-coast-guard-missions-on-the-rise/>;
letöltés: 2019.05.16.
- STAVRIDIS, James: Maritime Hybrid Warfare Is Coming.
<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2016/december/maritime-hybrid-warfare-coming>; letöltés: 2019.05.03.
- U.S. Coast Guard: Coast Guard Strategic Plan 2018–2022.
https://www.uscg.mil/Portals/0/seniorleadership/alwaysready/USCG_Strategic%20Plan_LoRes%20Page_20181115_vFinal.pdf?ver=2018-11-15-140314-127;
letöltés: 2019.05.16.
- U.S. Navy Announces 26th Rim of the Pacific Exercise.
https://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=105789; letöltés: 2019.05.27.
- YEGANEH, Torbati – IDREES, Ali:
U.S. sailors divulged sensitive information while held by Iran: Navy.
<https://www.reuters.com/article/us-usa-iran-sailors/u-s-sailors-divulged-sensitive-information-while-held-by-iran-navy-idUSKCN0ZG1YO>; letöltés: 2019.05.14.

„... a terrorizmus a polgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani.”¹

Benjamin Netanjahu

Már az ókorban jelen voltak a szikáriusok, a középkorban pedig az asszaszinok, akik terrorisztikus jegyeket hordozó csoportként az uralkodó réteg elleni fellépést tekintették a fő céljuknak. Ezen csoportok eszközei és módszerei hasonlóak a mai terroriszervezetek által alkalmazottakhoz. *„A terrorizmus a szervezett politikai erőszak egyik formája, s mint ilyen – hasonlóan a politikai erőszak más formáihoz – attól a pillanattól kezdve végigkísérte az emberiség történetét, ahogy az emberi közösségek politikai formációkba szerveződtek.”²* Ebből következtethető, hogy a terrorizmus mindig is jelen volt a világban, ugyanakkor az ezredforduló után leginkább az iszlamista, dzsihadista terrorizmus élte fénykorát. *„A terrorizmusra olyan támadások jellemzők, amelyek jellegükben kíméletlenek, a széles társadalomra gyakorolt hatásukat tekintve pedig kiszámíthatatlanok.”³* Ma a legszabadabb mozgásteret a terrorizmus számára a demokratikus hatalomgyakorlás adja meg, ugyanis ezáltal válik ismertté a legtöbb sebezhető pont egy ország életében. A demokrácia legfontosabb „kincse” az emberi élet, ez áll ugyanis minden felett, ugyanakkor könnyen elvehető, így sebezhető célpontot nyújt egy terrorista akcióhoz.⁴

A terrorizmus osztályozása

A terrorizmus mára változatos és szerteágazó lett, így fontosnak tartom átlátható osztályozásának bemutatását. Józsa László Globális terrorizmus című művében 13 csoportba sorolja a terrorizmust. Ez alapján:⁵

1. A tevékenység színtere alapján létezik külső, belső, lokális, szubregionális és nemzetközi terrorizmus, amely elsősorban a terrorszervezet jelenlétéből állapítható meg.

¹ NETANJAHU Benjamin: *Harc a terrorizmus ellen*. Alexandra Kiadó, Pécs, 1995. p. 20.

² KAISER Ferenc – TÁLÁS Péter: *Politikai erőszakformák*. *Nemzet és biztonság*, 2012/5–6. szám. p. 133. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_5-6_13_kaiser-talas.pdf; letöltés: 2019.02.20.

³ MARAS, Marie-Helen: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016. p. 31.

⁴ DETRE Zoltán: *A terrorizmus kialakulásának történeti háttere, megnyilvánulási formái és jelenléte a XXI. században*. *Bolyai Szemle*, XVI. évfolyam 2. szám, 2007/2. szám. p. 75.

<https://docplayer.hu/130778-A-terrorizmus-kialakulasanak-torteneti-hattere-megnyilvanulasi-formai-es-jelenlete-a-xxi-szazadban.html>; letöltés: 2019.02.20.

⁵ JÓZSA László: *Globális terrorizmus – fogalmi kérdések*. In: Tálás Péter (szerk.): *Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*. SVKH – Chartapress, Budapest, 2002. pp. 85–104.

2. A terrorcselekményt elkövető személy(ek), csoport, szervezet vagy intézmény formája szerint van egyéni, csoportos, állami és nemzetek feletti terrorizmus.

3. Szemben álló felek szerint a terrorizmus létezik egy adott állam egy másik állam elleni cselekedeteiben, egy állam a saját polgárai, illetve más polgárok elleni megnyilvánulásaiban, valamint amikor egyes személyek más emberek ellen intézik támadásaikat.

4. Az alkalmazott eszközöket, motiváltságot és célorientáltságot tekintve találkozhatunk etnikai és kulturális terrorizmussal, a vegyi, nukleáris és biológiai terrorizmussal, valamint itt találhatjuk napjaink legjelentősebb megnyilvánulási formáit: a kiberterrorizmust, az információs terrorizmust és a médiaterrorizmust is.

5. A terrorista csoport támogattságának kiterjedése alapján vannak olyan szervezetek, amelyek teljes vagy részleges belföldi támogatottsággal rendelkeznek, illetve amelyek a nemzetközi közvélemény szimpátiáját élvezik, esetleg nemzetközi legitimitással rendelkeznek vagy a hatalomból való részesedéssel is bírnak.

6. A szemben álló fél reagálása szerint vannak olyan terrorszervezetek, amelyek az állam tűrőképességének határain belül, illetve ezt meghaladóan tevékenykednek.

7. A terrorista csoportok belső szerkezete alapján találkozhatunk tisztán politikai szervezetekkel, politikai és katonai szárnyat tartalmazó szervezetekkel, valamint tisztán katonai szervezetekkel.

8. Motivációs szempontok alapján négy nagyobb halmazba sorolhatjuk a terrorista csoportokat: ezek a vallási, a faji magasabbrendűséget hirdető, ideológiai és politikai, illetve a nacionalista-szeparatista szervezetek.

9. A célkiválasztás módszere szerint létezik a meghatározott célpontokra irányuló, illetve általános célú támadásokat végrehajtó terrorista csoport.

10. A terrorizmus mint felforgatás és zendülés alapján létezik gerilla-hadviselés, anarchia, felkelés és passzív ellenállás fegyverhasználat nélkül; itt fontos azonban megjegyezni, hogy a szakértők többsége ezzel nem ért egyet, mert ezek nem terrorformák.

11. A determináltság szerinti csoporton belül három típust állíthatunk fel: ezek az emocionális terrorszervezetek végső politikai cél nélkül, a határozott és teljesíthetőnek tűnő stratégiai végcél követő terrorszervezetek és a teljesíthetetlen stratégiai cél követő terrorszervezetek.

12. Más, transznacionális veszélyekkel kapcsolatos meghatározás szerint napjainkban jelen van a szervezett bűnözéssel,⁶ a kábítószer-kereskedelemmel, az illegális migrációval és a fegyverkereskedelemmel összefüggő terrorizmus is.

⁶ „Számos kutató úgy véli, hogy a terrorizmus technikai infrastruktúrája napjainkban szorosan összefonódik a szervezett bűnözés infrastruktúrájával, így a terrorcselekményekhez szükséges eszközök (pl. robbanószerek, fegyverek) is egyszerűen beszerezhetők mindenütt, ahol a szervezett bűnözés is hasonló eszközöket használ fel tevékenysége során.”

13. A terrorista veszély jellege szerint létezik államilag támogatott terrorizmus, egyes szervezetek jelentette kockázat, illetve több terrorista csoport meghatározott elvek alapján történő együttműködésből származó fenyegetés.

A felsorolásból láthatjuk, hogy a terrorizmus napjainkra milyen szerteágazóvá és globális méretűvé eszkalálódott. A magyar relevancia miatt szükségesnek tartom az Európai Unió szerinti csoportosítást is bemutatni. Az Európai Rendőrségi Hivatal (a továbbiakban: Europol) az Európai Unió belüli terrorizmusra vonatkozó vizsgálatának eredményeit a TE-SAT⁷ nevű, évente megjelenő kiadványában teszi közzé. Véleményem szerint a TE-SAT-jelentés a legalkalmasabb arra, hogy teljes és átfogó képet nyújtson számunkra az EU-ban zajló terrorizmusról. Az Europol TE-SAT-jelentései alapján a következő csoportokat különböztetjük meg:⁸

- az iszlám szélsőséges értelmezésén alapuló dzsihadista;
- a „nemzeti-felszabadító harcot” hirdető, politikai önrendelkezésért küzdő szeparatista;
- a marxista-leninista elveket valló, illetve az anarchista beállítottságú szélsőbaloldali;
- az általában véve a nemzeti szocializmus mentén szerveződő szélsőjobboldali;
- és a *single issue* (tematikus) terrorizmust.

A jelentésben *„szó esik olyan terrorizmussal összefüggő jelenségekről is, mint a terrorista szervezetek pénzzel való támogatása, a nagyobb terrorszervezetek ifjúsági szervezetei, a terroristák közti kommunikáció, a propagandaterjesztés (például az internet szerepe), a kiképzés, a szervezett bűnözés és a terrorizmus közötti kapcsolat, a különböző robbanószervezetek típusai, valamint az úgynevezett magányos farkas terroristák.”*⁹

Napjaink meghatározó iszlamista terrorszervezeteinek általános leírása

Egyes vélemények szerint a terrorista csoport lényegében a bünszervezet egyik legveszélyesebb formája, amelynek tagjai terrorcselekmény elkövetésének céljából alkotnak egy zárt csoportot, amely tovább-bontható. Ezek azonban csupán abban az esetben tudnak hatékony tevékenységet kifejteni, ha kialakítanak maguknak

TÁLAS Péter: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára. p. 4.

<http://www.kisebbségkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/904.pdf>; letöltés: 2019.02.23.

⁷ European Union Terrorism Situation and Trend Report – Az Európai Unió terrorizmussal kapcsolatos helyzetjelentése.

⁸ Europol: European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2017. p. 3.

<https://www.europol.europa.eu/tesat/2017/index.html>; letöltés: 2019.02.23.

⁹ RÉPÁSI Béla Krisztián: Az Európai Unió terrorfenyegetettsége a 21. század elején a TE-SAT jelentések alapján. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2017. p. 43.

<https://docplayer.hu/106964348-Az-europai-unio-terrorfenyegetettsége-a-21-szazad-elejen-a-te-sat-jelentesek-alapjan-doktori-phd-ertekezes.html>; letöltés: 2019.02.23.

bizonyos szervezeti struktúrákat. A sejtekre tagozódott terrorszervezetek elleni fellépést megnehezíti, hogy szinte lehetetlen lokalizálni őket. Ahhoz, hogy egy sejt tagjai feltűnés nélkül tudjanak működni a fejlett nyugati társadalmakban, nélkülözhetetlen a mély vallási meggyőződés vagy az „eszmében” való feltétlen hit, a magas kvalifikáció és a jó iskolázottság. A terrorakciók végrehajtói között leginkább középosztálybeli középkorú férfiakat találunk, de egyre több olyan fiatal jelenik meg a terroristák között, akik már nyugati társadalomban szocializálódtak. Ennek köszönhetően kiválóan ismerik az adott országot, valamint a várost, ahol élnek. Beszélnek a nyelvet és megtanulták a jellemző kultúrát is, ezért tisztában vannak a társadalom könnyen sebezhető pontjaival.

A terroristák két szervezeti formát használnak. Egyik a hálózattípusú, a másik pedig a hierarchikus, ahol egy parancsnok adja ki a feladatokat az alárendeltek számára. Napjainkban a hálózattípusú bizonyul hatékonyabbnak, ugyanis a terrorszervezetekre nehezedő külső nyomás egyre nagyobb, amihez alkalmazkodniuk kell. Ennek érdekében virtuális hálózatokat hoznak létre, ahol a sejtek¹⁰ saját forrásból finanszírozzák működésüket, és kapcsolatuk a „központi törzzsel” minimális. Ebben a szervezeti formában a vezető feladata csupán annyi, hogy ideológiát szolgáltat és stratégiát javasol. Feladata inkább az ösztönzésre irányul, nem a közvetlen parancsok kiadására.¹¹

A virtuális hálózat kiépítésének előnyei a hierarchikus rendezési elvvel szemben:¹²

- a funkciók megsokszorozódása, azaz a redundancia;
- az internet segítségével virtuális terrorista közösségek alakulhatnak ki;
- a sejtek és azok tagjai találkozás nélkül is akadálymentesen kommunikálhatnak egymással a kibertérben;
- némely esetben az állomány kiképzése is az interneten zajlik.

Hátrányaként említhető, hogy az ilyen terrorszervezetek csak nagyon nehezen képesek komplex feladatok megoldására. Erre leginkább a hierarchikus felépítésű rendszer alkalmas, de azok nagyon sebezhetőek, így csak olyan területeken tudnak működni, ahol a kormányzat gyenge.¹³

¹⁰ A terrorista sejtek terrorszervezetekké állnak össze. A sejt 3–5 főből álló kisebb csoport, amelynek tagjai abban a célországban vannak és tevékenykednek, ahol terrorcselekményt kívánnak elkövetni. GÁL István László: A terrorcselekmény és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatályos szabályozása Magyarországon Új Büntető Törvénykönyvében. *Terror & Elhárítás*, 2. évfolyam 1. szám, 2013/1. szám. p. 20. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/Gallstvan_A_terrorcselekmény_es.pdf; letöltés: 2018.03.31.

¹¹ Uo.

¹² A „posztmodern terrorizmus képviselői ma már gyakorlatilag a világhálón is képesek terrorista sejteket és merényleteket szervezni.”

TÁLAS Péter: A terrorizmus anatómiája – Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006. p. 23.

¹³ GÁL István László: A terrorcselekmény és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatályos szabályozása Magyarországon Új Büntető Törvénykönyvében. *Terror & Elhárítás*, 2. évfolyam 1. szám, 2013/1. szám. p. 20. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/Gallstvan_A_terrorcselekmény_es.pdf; letöltés: 2018.03.31.

Az „Iszlám Állam”, a közelmúlt egyik legnagyobb globális veszélyforrása

Az ezredforduló után „szinte a „semmitől” emelkedett fel a magukat Iszlám Államként hirdető dzsihadisták szervezete, amely vallási alapokra szerveződve, jelentős gazdasági-pénzügyi háttér birtokában, az aszimmetrikus hadviselés eszközével élve, „apokaliptikus” vérengzés útján követel önmagának létjogosultságot...”¹⁴

A terrorszervezet kiindulási alapja az 1999-ben alakult „Egyistenhit és Dzsihad Szervezete”, amely az ezredforduló utáni években az al-Kaidától eltávolodva és önállósulva az „Iraki és Levantei Iszlám Állam” néven működött. Ez a csoport az egyik legsúlyosabb fenyegetés volt a nyugati civilizált társadalmak számára (is). Éveken át megfélemlítette, valamint fenyegetésekkel és sorozatos terrorcselekmények elkövetésével sokkolta a világot. Senki sem volt tőle biztonságban, mert a vele kapcsolatban álló terrorista sejtek és terroristák jelen voltak (talán még vannak is) a világ szinte minden pontján, így Európában is.

Egyes közel-keleti muszlimok és számos európai szakértő szerint az „Iszlám Állam” (a továbbiakban: ISIS¹⁵) létrejöttét és előretörését az Amerikai Egyesült Államok tette lehetővé, ugyanis a 2003-ban megindított iraki háború az arabok által lakott egyik legjelentősebb és legerősebb államot döntötte össze, ráadásul az amerikaiak 2011-ben úgy távoztak a területről, hogy nem hagytak stabil, életképes kormányzati/állami struktúrát maguk mögött. Washingtont ugyanakkor azért is hibáztatják, hogy nem avatkozott be a szíriai polgárháborúba, ezzel lehetőséget nyitott arra, hogy olyan radikális szervezetek erősödjenek meg a térségben, mint például az ISIS. Mindezek mellett a közel-keleti polgárháborúk nagymértékben „hozzájárultak a dzsihadista csoportok megerősödéséhez és a dzsihadista fenyegetés fokozódásához.”¹⁶ Az ISIS terrorszervezet térnyerése a térség és a világ minden országa számára fenyegetést jelentett.¹⁷ „A muszlimok számára az állam Allah ajándéka volt. Legfontosabb feladatának azt tartották, hogy minden muszlim számára biztossá vallása akadálytalan gyakorlását.”¹⁸ Oszama bin Ládén¹⁹ elképzelései között már szerepelt egy egyesült iszlámközösség létrehozatala és a régmúlt kalifátus visszaállítása, de még nem látta elérkezettnek az idejét. Ezzel

¹⁴ SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. Szakmai Szemle, 2015/2. szám. p. 146.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2019.03.09.

¹⁵ Az ISIS az „Iraki és Szíriai Iszlám Állam” (Islamic State of Iraq and Syria) angol rövidítése.

¹⁶ KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 56.

¹⁷ N. RÓZSA Erzsébet: Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsepások. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2014/14. p. 4.
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/nke_2014_14.pdf; letöltés: 2019.03.09.

¹⁸ HÁBER Péter: Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok. Szakmai Szemle, 2016/3. szám. p. 57.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_3_szam.pdf; letöltés: 2019.02.20.

¹⁹ A vahabita, szaúd-arábiai származású Oszama bin Ládén gyermekkorában elit iskolákba járt, valamint szigorú vallási és társadalmi előírások szerinti nevelést kapott. Ő volt az al-Kaida terrorszervezet egyik alapítója, számos terrorcselekmény köthető a nevéhez. A legismertebb a 2001. szeptember 11-én elkövetett összehangolt terrortámadás. 2011-ben Pakisztánban megölte öt amerikai alakulat.

BÉRES János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2008. p. 35.

https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/beres_janos.pdf; letöltés: 2019.02.20.

szemben Abu Bakr al-Baghdadi²⁰ 2014. június 29-én Moszulban kikiáltotta a kalifátust, amelynek vezetőjeként saját magát nevezte meg.

Feltehetjük a kérdést: napjainkban hogyan tudjuk meghatározni az „Iszlám Államot”? Kis-Benedek József véleménye alapján az ISIS „*egy olyan gerillaszervezet, amely szeretne állam lenni és terrorista módszereket alkalmaz.*”²¹

Az ISIS-t vezető kalifa a legfelső katonai és vallási vezető is egyben, akinek két helyettese van, az iraki és a szíriai helytartó. A kalifa vezeti 13-13 fővel a szúrát, illetve a katonai tanácsot. A szíriai és az iraki tartományok élén a helytartóknak alárendelt kormányzók állnak, akik középszintű vezetők. A legfontosabb rétegét Szaddám Huszein²² haderejének korábbi prominensei, tisztjei, közigazgatási vezetői alkotják, tehát jelentős harci és parancsnoki tapasztalattal bírnak. A katonai műveletek megszervezése mellett a terület kiterjesztéséért és a pénzügyekért is ők felelősek. A terrorszervezet anyagi hátterét emberrablások váltságdíjaiból,²³ szerverkereskedelemből, rablásból, embercsempészetből, bankok kifosztásából, üzemanyag-szállítványok eltérítéséből, műkines- és régiségkereskedelemből, drogcsempészetből, olajmezők elfoglalásából, illegális olajkereskedelemből és adók kiszabásából biztosították. Egyes források szerint 2014-ben az ISIS bevételei elérték a napi 1–3 millió dollárt is. A szervezet a források jelentős részét a katonai műveletek finanszírozására fordította.²⁴

Az ISIS katonai erejét sohasem lehetett pontosan megbecsülni. Az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency, CIA) szövivője szerint az ISIS-nek 2014 őszén 31 500 fegyverese volt, és kétharmadát azok a külföldi harcosok alkották, akik a világ 90 országából érkeztek, hogy harcoljanak a „hitetlenek”

²⁰ Abu Bakr al-Baghdadi (korábbi nevén Ibrahim Awad Bu Badri) diplomás, tanult ember. Állítása szerint Mohamed próféta egyenes ági leszármazottja (felmenői Mohamed törzséig vezethetők vissza, ez létfontosságú ahhoz, hogy valaki betöltsen a kalifa tisztségét), így sokkal nagyobb hatása van a radikális muszlimokra. Tanulmányait a Bagdadi Egyetemen végezte, ahol az iszlám kultúra, történelem, vallás és a saria területeit kutatta. Szoros kapcsolata az iszlámmal a terrorszervezetek vezetői között kiemelkedő helyet biztosít a számára, így ez jelentős szerepet játszik a toborzás során. Ennek, illetve a folyamatos sikerek elérésének tudható be, hogy szinte az összes környékbeli terrorszervezet hűségesküt tett az ISIS-nek, mint például a nigériai Boko-Haram és a szomáliai Al-Shabaab.

KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 63.

²¹ KIS-BENEDEK József: Célkeresztben az Iszlám Állam. Előadás, Ludovika Szabadegetem, Budapest, 2015.11.10.

<https://www.youtube.com/watch?v=677luPHDgVk&t=3s>; letöltés: 2019.02.23.

²² Szaddám Huszein 1979-től kiemelkedő szerepet töltött be Irak életében, ő lett a köztársasági elnök, a miniszterelnök és a hadsereg főparancsnoka is. Később a Közel-Kelet egyik legmeghatározóbb vezetőjeként emlegették. Az amerikaiak 2003-ban eltávolították a hatalomról, majd 2006 végén Bagdadban az emberiség elleni bűneiért kivégezték.

Biography: Saddam Hussein.

<https://www.biography.com/people/saddam-hussein-9347918>; letöltés: 2019.02.23.

²³ Ennek összege 2014-ben éves szinten elérte a 20 millió USD-t.

BERZSENYI Dániel – VÁNYI Rajmond: Egy katonapolitikai döntés lehetséges kiberbiztonsági következményei – Az Iszlám Állam elleni magyar katonai szerepvállalás margójára. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Elemzések, 2015/10. p. 4.

<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2015-10-egy-katonapolitikai-dontes-lehetseges-kovetkezmenyei-berzsenyi-d-vanyi-r.original.pdf>;

letöltés: 2019.02.23.

²⁴ Uo. p. 4.

ellen. A külföldi harcosok²⁵ segítségével akarták kiterjeszteni az egész világra a kalifátust. Az ISIS érdekeltségi területe három részből tevődik össze, van egy „belső gyűrű” a Közel-Keleten, amely nem más, mint Irak és Szíria, illetve közvetlen szomszédjaik (Jordánia, Izrael, Palesztin Területek, Libanon), van egy „közel külföld” (Marokkótól Pakisztánig) és egy „távoli külföld” (Európa, Amerika, Délkelet-Ázsia).²⁶

A szervezet által birtokolt fegyverek és haditechnikai eszközök számának becslése is hasonló nehézséget okoz. Ettől függetlenül biztosra vehető, hogy az ISIS katonái által birtokba vett, „*az Iraki Biztonsági Erők által hátrahagyott, valamint az egyéb zsákmányolt és vásárolt felszerelések között a gépkarabélyoktól, a mesterlövészfegyvereken, robbanószerkeken, páncéltörő és légvédelmi elhárító eszközökön (sic!) túl nagy számban található páncélozott harcjárművek, harckocsik, valamint logisztikai járművek és nehéztüzérségi eszközök is.*”²⁷

Igaz, mindig is sok volt a bizonytalanság az ISIS-szel kapcsolatban, az azonban bizonyítható, hogy katonai képessége jóval meghaladta a történelemben eddig látott terrorszervezetekét. Az ISIS előretörése azoknak a cselekvőképtelen államoknak tudható be, amelyek térségében a terrorszervezet kialakította működési területét, és ahonnan megszervezi a világot fenyegető „terrorista hadjárait”.²⁸ „*Az iszlám szélsőséges erőszak súlypontja egyértelműen a Közel-Kelet, Észak-Afrika, a szubszaharai térség, a dél-ázsiai államok (különös tekintettel Pakisztánra és Afganisztánra)...*”²⁹ de a nyugati világot is veszélyeztetik az ISIS-hez köthető szélsőséges terroristák és az általuk elkövetett terrorcselekmények.³⁰ Félreértés ne essék, az arab országokban – a nyugati országokhoz képest – több terrorcselekményt követnek el, amelyek több áldozattal is járnak. Ezek legnagyobb részéért az ISIS vállalta a felelősséget, és a félelem mellett óriási felháborodást is keltenek.

²⁵ A külföldön élő radikális muszlimok meghallották a Kalifa hívó szavát, és Szíriába vagy Irakba utaztak. Abu Bakr al-Baghdadi a következőképpen szólította meg őket: „*Óh muszlimok, siessetek az országotokba! Ez a ti államotok... Ez a tanácsom hozzátok. Ha kitarotok, meghódíthatjátok Rómát, és Allah akaratából tiétek lesz a világ.*”

NAPOLEONI, Loretta: Az iszlamista Főnix – Az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása. HVG könyvek, Budapest, 2015. p. 124.

²⁶ KIS-BENEDEK József: Célkeresztben az Iszlám Állam. Előadás, Ludovika Szabadegyetem, Budapest, 2015.11.10.

<https://www.youtube.com/watch?v=677IuPHDgVk&t=3s>; letöltés: 2019.02.23.

²⁷ BERZSENYI Dániel – VÁNYI Rajmond: Egy katonapolitikai döntés lehetséges kiberbiztonsági következményei – Az Iszlám Állam elleni magyar katonai szerepvállalás margójára. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Elemzések, 2015/10. p. 1.

<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2015-10-egy-katonapolitikai-dontes-leheteseg-kovetkezmeyei-berzsenyi-d-vanyi-r.original.pdf>; letöltés: 2019.02.23.

²⁸ Uo. pp. 1–2.

²⁹ KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 57.

³⁰ A nemzetbiztonsági szolgálatok igyekeznek a lehető legtöbb „magányos farkast” felderíteni, de „*a magányos elkövetés jelentőségét a nehéz felderíthetőség adja. Amennyiben a magányos elkövető egy szervezet megbízásából, általa kiképezve, felkészítve és felszerelve, a szervezet által meghatározott célpont ellen hajt végre támadást, még mindig nagyobb a felderíthetőség lehetősége, mint a szervezettől függetlenül, nemcsak magányosan, de saját kezdeményezésre és saját előkészítés után végrehajtott cselekmény esetében.*”

BÁCS Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról. Nemzetbiztonsági Szemle, V. évfolyam I. szám, 2017/1. szám. p. 14.

https://epa.oszk.hu/02500/02538/00017/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_01.pdf; letöltés: 2019.02.20.

Az ISIS deklarált céljai közé tartozik a kalifátus kiterjesztése az egész világra, ez pedig csak úgy oldható meg, ha az emberek félnek és behódolnak a szervezetnek. Terroristái emiatt követnek el terrorcselekményeket Európában, azon belül is Belgiumban, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Spanyolországban és Németországban. Az ISIS katonái ahhoz, hogy céljukat elérjék, több módszert is alkalmaztak. Az Európában élő muszlim közösségek tagjait aktivizálták,³¹ valamint egyesek szerint a „migrációs válságot” kihasználva a menekültáradattal³² „küldtek” kiképzett terroristákat Európába.³³ Deklarált, ugyanakkor irreálisnak tűnő céljuk volt, hogy a nyugati államokat „szétforgácsolják” és meggyengítsék annak érdekében, hogy területükre ki tudják terjeszteni a kalifátust.³⁴ Elmondható, hogy az „*Iszlám Állam* tökélyre fejlesztette a hittérítés, a katonai toborzás és a pénzgyűjtés művészetét. Ez naprakészségének világos bizonyítéka. Elektronikus kampánya az államépítés terén olyan sikeresnek bizonyult, hogy iskolapéldája lehetne a kommunikáció hatalmának. Ezt az elmúlt évtized demokratikus mozgalmainak nagy részéről nem mondhatjuk el.”³⁵

A terrorizmus elleni küzdelem

A terrorizmus elleni küzdelem „*az elmúlt évek Európájának aktuális, sokrétű, komplex és meglehetősen intenzív biztonsági kihívása, amelyet a vérfagyasztó és világot bejáró képsorok, az emberéletek százában mérhető áldozatszám, valamint az állami reakció oldaláról a rendőri és katonai erők közös fellépése fémjelez.*”³⁶ A terrorizmus megjelenése, az első sikeres merénylet végrehajtása azonnali hatást gyakorolt a világ érintett lakosságára. A túlélés ösztöne azonban mindenkoron azt erősítette, hogy nem szükséges terrorban és félelmek között élni, így – ilyen vagy olyan módon – az emberek felvették a harcot a terrorizmussal.

³¹ Az ISIS médiára épülő propagandahálózata kiválóan mondható. Az interneten keresztül muszlimok százait, ezreit győzték meg, hogy csatlakozzanak hozzájuk és utazzanak Szíriába vagy Irakba. Ma már arra buzdítják az embereket, hogy kövessenek el terrorcselekményeket Európában az „Iszlám Állam” nevében.

KAISER Ferenc: Szíria, menekültáradat, terrorizmus. Előadás, Illyés Gyula Gimnázium, 2015.12.10. <https://www.youtube.com/watch?v=R8zxL5VseIc&t=2987s>; letöltés: 2019.02.20.

³² Az ENSZ menekültügyi főbiztosa szerint 2013 volt az első olyan év, amikor a menekültek száma meghaladta a második világháborús adatokat, azaz 50 milliónál is többen voltak.

KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 11. Jómagam Kis-Benedek József véleményével értek egyet, miszerint „*a menekülthullám nem megfelelő kezelése beláthatatlan biztonsági kockázatot jelent Európa számára, és hosszabb távon (10–15 év) fennáll Európa részbeni radikalizálódásának, iszlamizálódásának és az ehhez kapcsolódó esetleges terrorizmus veszélye.*” Uo. p. 15.

³³ KAISER Ferenc: Szíria, menekültáradat, terrorizmus. Előadás, Illyés Gyula Gimnázium, 2015.12.10. <https://www.youtube.com/watch?v=R8zxL5VseIc&t=2987s>; letöltés: 2019.02.20.

³⁴ BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Történet, ideológia, propaganda. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.

³⁵ NAPOLEONI, Loretta: Az iszlamista Főnix – Az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása. HVG könyvek, Budapest, 2015. p. 172.

³⁶ FARKAS Ádám: A terrorizmus elleni harc, mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat. Szakmai Szemle, XV. évfolyam 3. szám, 2017/3. szám. p. 5. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_3_szam.pdf; letöltés: 2019.02.20.

A III. Napoleon elleni merénylet után, 1866-ban Belgiumban hoztak egy olyan törvényt, amely értelmében az uralkodók és hozzátartozójuk elleni merénylet nem tartozik a politikai bűncselekmények közé, így lehetséges a kiadatás is. Ez a törvény Belga Merényleti Záradék néven került be a történelembe, amellyel tulajdonképpen kezdetét vette a világ terrorizmus elleni küzdelme.

A két világháború közötti időszakban (1927–1935) a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület³⁷ több alkalommal is foglalkozott a terrorizmussal. Brüsszelben 1930-ban előterjesztettek egy egyezménytervezetet, amely hivatalos keretek között először használta a terrorizmus kifejezést. Ezt a tervezetet 1931-ben Párizsban, 1934-ben Madridban, majd 1935-ben Koppenhágában fogadták el az érintett kormányok. Egy átfogó nemzetközi egyezmény gondolata csak a Nemzetek Szövetségének ülésén került napirendre 1934-ben. Egy bizottságot állítottak fel, amely alkalmas a politikai terrorizmus céljából elkövetett bűncselekmények szankcionálására. A több évig tartó bizottsági tevékenység eredménye az 1937 novemberében összehívott kormányközi értekezlet, ahol a meghívottak elfogadtak két egyezményt és egy záróközleményt. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) alapokmánya – amely 1945. október 24-én lépett hatályba – már konkrét hangsúlyt fektetett a terrorizmus elleni fellépés szükségességére. A ratifikáló államok határozottan tiltják a terrorcselekményben történő részvételt és az erre való ösztönzést. Az 1954-ben elfogadott ENSZ Kódex a terrorizmushoz köthető tevékenységet és magatartást már a nemzetközi bűncselekmény kategóriájába sorolta be. Az ENSZ fennállásának 50. évfordulója alkalmából a terrorizmus elleni fellépést már az egyik fő feladatként jelölték meg.³⁸

Amikor a terrorizmus elleni küzdelmet említjük, akkor egy több fronton és több eszközzel folyó küzdelemről beszélünk, amely során jobban felértékelődnek a katonai eszközök, mint eddig, valamint az eddiginél fontosabb szerep jut a hírszerzésnek és az elhárításnak is. E küzdelem legnagyobb kihívását a terrorcselekmények elkövetésének megelőzése jelenti. A terrorizmus elleni leghatékonyabb intézkedésnek az számít, ha minél korábbi fázisban felderítjük és megakadályozzuk a tervezett támadásokat.³⁹

Tálas Péter szerint a terrorizmus elleni küzdelem három komponensből tevődik össze:

- a védekező emberek, az épületek, a közélet és az infrastruktúrák sebezhetőségének csökkentésére irányuló tevékenységek (*antiterrorism*);

³⁷ Anton Gerard van Hamel amszterdami, Liszt Ferenc marburgi és Poincarré Adolf brüsszeli egyetemi tanárok kezdeményezésére alakult egyesület, amelynek alapelve az a meggyőződés, hogy a büntetést és a büntetést nemcsak jogi, hanem társadalmi (szociológiai) szempontból is kell méltányolni. Kislexikon: Nemzetközi büntetőjogi egyesület.

http://www.kislexikon.hu/nemzetkozi_buntetojogi_egyesulet.html; letöltés: 2019.02.23.

³⁸ HAVASI Zoltán: A terrorizmus és a jog. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 7. évfolyam 4. szám, 2003/4. szám. p. 47.

<https://docplayer.hu/41480425-A-terrorizmus-es-a-jog-a-terrorizmus-meghatarozasa-dr-havasi-zoltan-r-dandartabornok.html>; letöltés: 2019.02.20.

³⁹ NEPARÁCZKI Anna Viktória: A terrorcselekményt előkészítő magányos elkövetőre vonatkozó szabályok a Büntető Törvénykönyvben. Terror & Elhárítás, 4. évfolyam 1. szám, 2015/1. szám. p. 134. http://tek.gov.hu/tt_pdf/4.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf; letöltés: 2019.02.20.

- offenzív támadások, a terroristák azonosítása, feltartóztatása és a felszámolásukra irányuló tevékenységek összessége (*counterterrorism*);
- a terrortámadást követően kialakult helyzet felszámolására és a helyzet megoldására, a stabilitás visszaállítása érdekében tett intézkedések összessége (*consequence management*).⁴⁰

A terrorizmus elleni fellépés leghatékonyabb eleme a nemzetállami keret, hiszen mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), mind az Európai Unió (EU) biztonság-, bel- és külpolitikája kormányzati alapokon működik, valamint a terrorizmus elleni küzdelemhez újonnan kapcsolódó országokkal folytatott információmegosztás és információcsere is fontosnak bizonyul a terrorizmus elleni küzdelemben.⁴¹

Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelme az 1992-es maastrichti szerződéssel kezdődött. E konvenció következtében jött létre az EU közös kül- és biztonságpolitikája, amelynek egyik fő célja a biztonság megerősítése volt. Ugyanebben az évben a petersbergi miniszteri értekezleten került kidolgozásra a közös európai biztonság- és védelempolitika, amelyre azért volt szükség, mert a felmerülő problémákat az európai országok nemzeti szinten már nem tudták kezelni. Ennek okán az EU a nemzetközi terrorizmus ellen négy fő irányvonalon alapuló stratégiát dolgozott ki: megelőzés, védelem, üldözés és reagálás.⁴²

1995. november 23-án az Európai Unió Tanácsa elfogadta az úgynevezett La Gomera nyilatkozatot, amelyben a terrorizmust az emberi jogok szabad gyakorlása, a gazdasági és társadalmi fejlődés, valamint a demokráciát fenyegető tényezőként tüntették fel. A Tanács tagjai arra a következtetésre jutottak, hogy a terrorizmus ellen addig vívott küzdelem során szerzett tapasztalatok alapján az EU tagállamainak egy egységes, hatékony és szervezett stratégiát kell kidolgozniuk a terrorizmus ellen, ami – véleményem szerint – csupán a 2001-ben történt terrortámadás után valósult meg. Ezzel párhuzamosan 1999-ben megkezdte működését az Europol, amely az EU terrorizmus elleni fellépésének leghatékonyabb eszköze.⁴³

⁴⁰ KAISER Ferenc – TÁLAS Péter: Politikai erőszakformák. Nemzet és biztonság, 2012/5–6. szám. p. 149. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_5-6_13_kaiser-talas.pdf; letöltés: 2019.02.20.

⁴¹ TÁLAS Péter – PÓTI László – TAKÁCS Judit: A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2004/3. p. 4.

<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-e-2004-3-a-terrorizmus-elleni-kuzdelem-fogalmi-es-tartalmi-keretei-talas-poti-takacs.original.pdf>; letöltés: 2019.02.20.

⁴² A megelőzés sikerességének érdekében több biztonságpolitikai keretprogramot fogadtak el, amelyek közül az egyik legjelentősebb a Biztonság és Szabadságjogok Megóvását célzó európai keretprogram. A védelem keretében foglaltak alapján bevezették az állampolgárok védelmét szolgáló és ezt biztosító intézkedéseket. Az üldözés stratégiája által az EU olyan normákat dolgozott ki, amelyek elősegítették a terroristagyanús személyek megfigyelését és a terrorcselekményeket támogató hálózatok felszámolását. A reagálás kapcsán szükségesnek tartották, hogy a tagállamok legyenek kellő mértékben felkészülve egy esetleges terrortámadásra, és ha az bekövetkezik, akkor a tagállamok vezetése tudjon megfelelő lépéseket tenni.

LÉNÁRT Sándor Pál: A terrorizmus büntetőjogi vonatkozásai. Diplomamunka, Miskolc, 2013. p. 28. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/14044/6267.pdf>; letöltés: 2019.02.20.

⁴³ Uo.

Az Európai Unió terrorizmus elleni cselekvési tervét a 2001-es terrortámadást követő napokban, a Tanács szeptember 21-én tartott rendkívüli ülésén fogadták el. A tervben felsorakoztatták a terrorizmus elleni fellépéshez szükséges mindazon intézkedéseket – ideértve a rendőri és az igazságszolgáltatási együttműködés javítását, a terrorfinanszírozás megakadályozását, a nemzetközi jogi intézmények fejlesztését, illetve az EU globális tevékenységének összehangolását –, amelyeket szükségesnek ítélték a hatékony fellépéshez. A következő jelentős dokumentum a sevillai nyilatkozat, amelyet a 2004-es madridi terrortámadás után, március 25-én írtak alá a tagállamok. Az ebben foglaltak szerint az aláírók együttesen lépnek fel a terrorizmus ellen abban az esetben, ha bármelyik aláíró államot támadás érné. Alapgondolata, hogy az együttműködést tovább kell fejleszteni a tagállamok között.

Az Európai Parlament 2005-ben a 2004/2214(INI) számú határozatában, az EU terrorizmus elleni cselekvési tervéről hozott ajánlásában szinte ugyanazokat hangsúlyozta, mint a korábbi dokumentumok, amelyekre hivatkozik. A javaslat szerint az EU-tagállamok az ENSZ keretein belül támogassák a terrorizmus globális meghatározására irányuló erőfeszítéseket, valamint fogadják el a nemzetközi terrorizmusról szóló globális egyezményt. Emellett szorgalmazta, hogy a tagállamok támogassák az Europol átszervezését, valamint tevőlegesen segítsék a hatékony információáramlást az Europol és a vele kapcsolatban álló szervezetek között.⁴⁴

Az Európai Unió terrorizmusellenes stratégiája szerint a terrorizmus elleni fellépés uniós koordinátora, illetve hivatala által kidolgozott stratégiát minden félévben megvitatják az arra hivatott tanácsi munkacsoporti üléseken. A koordinátor – tisztségénél fogva – tájékoztatja a Tanácsot, valamint szakpolitikai javaslatokat terjeszt elő és ajánlásokat tesz a kiemelten kezelendő területekről. Emellett fejleszti a terrorizmussal kapcsolatos kommunikációt az EU és a „harmadik országok” között, továbbá biztosítja az EU tevékeny szerepét a terrorizmus elleni harcban. Mára feladata kibővült, ugyanis be kell számolnia a Tanácsnak a „külföldi” és „visszatérő”⁴⁵ harcosok állapotáról, valamint szerepet vállal a szélsőséges interneten történő terjedésének visszaszorításában is.⁴⁶ A feladat kibővülésének oka, hogy *„az Iszlám Állam soraiban több ezer európai, zömmel radikális személy harcol, ennek következtében több iszlám harcos európai útlevéllal a zsebében térhet vissza hazájába.”*⁴⁷

⁴⁴ HEGYES Gabriella: Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelme. Terror & Elhárítás, 1. évfolyam 2. szám, 2012/2. szám. pp. 134–135.

http://tek.gov.hu/tt_pdf/1.%20%C3%A9vfolyam%202.%20sz%C3%A1m.pdf; letöltés: 2019.02.20.

⁴⁵ A szíriai válság során „megjelentek a nyugati országok állampolgárságával rendelkező úgynevezett külföldi harcosok, akik különböző iszlamista terrorcsoportokhoz csatlakozva vesznek részt a harcokban, majd bizonyos idő elteltével visszatérnek szülőföldjükre. A Nyugat számára ezek a visszatérő személyek jelenthetik a legnagyobb kihívást, mert nagy valószínűség szerint nem képesek és nem is akarnak majd visszailleszkedni a társadalomba.”

KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 23.

⁴⁶ DE KERCHOVE, Gilles: A terrorizmus elleni küzdelem koordinátorának feladatai.

<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>;

letöltés: 2019.02.23.

⁴⁷ KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 33.

Magyarország 1999-ben csatlakozott a NATO-hoz, majd 2004-ben az EU-hoz, ebből adódóan aktívan részt vesz a terrorizmus elleni küzdelemben. Ennek látható jele, hogy az „Iszlám Állam” felszámolásának érdekében a Magyar Honvédség Észak-Irakba 150 fős kontingenst küldött, amelynek mandátuma 2017. december 31-ig szólt. Hazánk ezen felül részt vesz az iraki békefenntartó misszióban is.⁴⁸ „A hazai törvények is tükrözik a terrorizmus elleni egységes fellépés igényét, így 2010-ben a Terrorelhárító Központ létrehozásával, valamint a nemzetbiztonsági törvény módosításával az Információs Hivatalt és a katonai titkosszolgálatot jelölték ki, illetve erősítették meg a terrorelhárítás felelőseinek. Ezen szervezetek szoros társszolgálati, rendvédelmi, illetve más, nem állami részvevőkkel folytatott kommunikáció és együttműködés során aktívan és hatékonyan lépnek fel.”⁴⁹

Összefoglalva kijelenthetjük, hogy az al-Kaida és az „Iszlám Állam” térnyerése és utóbbi célkitűzései, ezáltal a muszlim ideológián alapuló terrorizmus eddiginél nagyobb arányú elterjedése Európában kiemelkedő biztonsági kockázattal jár. A terrorizmus elleni küzdelemben sok siker felmutatható, megállapítható azonban az is, hogy a terrorszervezetek még mindig jelentős tartalékokkal rendelkeznek. Bizonyítható, hogy több terrorszervezet terroristákat küld(ött) kontinensünkre annak érdekében, hogy itt terrorcselekményeket kövessenek el, amelyek következtében még inkább meggyengül az európaiak biztonságérzete, és végső soron a terroristák elérik céljukat, amely rövid távon a félelemkeltés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁCS Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról. Nemzetbiztonsági Szemle, V. évfolyam I. szám, 2017/1. szám. pp. 5–26.
https://epa.oszk.hu/02500/02538/00017/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_01.pdf; letöltés: 2019.02.20.
- BÉRES János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2008.
https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/beres_janos.pdf; letöltés: 2019.02.20.
- BERZSENYI Dániel – VÁNYI Rajmond: Egy katonapolitikai döntés lehetséges kiberbiztonsági következményei – Az Iszlám Állam elleni magyar katonai szerepvállalás margójára. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Elemzések, 2015/10.
<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2015-10-egy-katonapolitikai-dontes-lehetseges-kovetkezmenyei-berzsenyi-d-vanyi-r.original.pdf>; letöltés: 2019.02.23.
- BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Történet, ideológia, propaganda. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.

⁴⁸ SZABÓ András: Nemzetbiztonsági kihívások a terrorizmus aszimmetrikus hadviselésének területén. Szakmai Szemle, 2016/4. szám. p. 5.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_4_szam.pdf; letöltés: 2019.02.20.

⁴⁹ SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. Szakmai Szemle, 2015/2. szám. p. 151.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2019.03.09.

- Biography: Saddam Hussein.
<https://www.biography.com/people/saddam-hussein-9347918>; letöltés: 2019.02.23.
- DE KERCHOVE, Gilles: A terrorizmus elleni küzdelem koordinátorának feladatai.
<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>; letöltés: 2019.02.23.
- DETRE Zoltán: A terrorizmus kialakulásának történeti háttere, megnyilvánulási formái és jelenléte a XXI. században.
Bolyai Szemle, XVI. évfolyam 2. szám, 2007/2. szám. pp. 71–86.
<https://docplayer.hu/130778-A-terrorizmus-kialakulasanak-torteneti-hattere-megnyivanulasi-formai-es-jelenlete-a-xxi-szazadban.html>; letöltés: 2019.02.20.
- Europol: European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2017.
<https://www.europol.europa.eu/tesat/2017/index.html>; letöltés: 2019.02.23.
- FARKAS Ádám: A terrorizmus elleni harc, mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat.
Szakmai Szemle, XV. évfolyam 3. szám, 2017/3. szám. pp. 5–20.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_3_szam.pdf; letöltés: 2019.02.20.
- GÁL István László: A terrorcselekmény és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatályos szabályozása Magyarország Új Büntető Törvénykönyvében.
Terror & Elhárítás, 2. évfolyam 1. szám, 2013/1. szám. pp. 83–124.
http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/GalIstvan_A_terrorcselekmény_es.pdf; letöltés: 2018.03.31.
- HÁBER Péter: Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok.
Szakmai Szemle, 2016/3. szám. pp. 55–82.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_3_szam.pdf; letöltés: 2019.02.20.
- HAVASI Zoltán: A terrorizmus és a jog.
Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 7. évfolyam 4. szám, 2003/4. szám. pp. 44–68.
<https://docplayer.hu/41480425-A-terrorizmus-es-a-jog-a-terrorizmus-meghatarozasa-dr-havasi-zoltan-r-dandartabornok.html>; letöltés: 2019.02.20.
- HEGYES Gabriella: Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelme.
Terror & Elhárítás, 1. évfolyam 2. szám, 2012/2. szám. pp. 126–183.
http://tek.gov.hu/tt_pdf/1.%20%C3%A9vfolyam%202.%20sz%C3%A1m.pdf;
letöltés: 2019.02.20.
- JÓZSA László: Globális terrorizmus – fogalmi kérdések.
In: Tálás Péter (szerk.): Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig.
SVKH – Chartapress, Budapest, 2002. pp. 85–104.
- KAISER Ferenc – TÁLAS Péter: Politikai erőszakformák.
Nemzet és biztonság, 2012/5–6. szám. pp. 133–156.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_5-6_13_kaiser-talas.pdf;
letöltés: 2019.02.20.
- KAISER Ferenc: Szíria, menekültáradat, terrorizmus.
Előadás, Illyés Gyula Gimnázium, 2015.12.10.
<https://www.youtube.com/watch?v=R8zxL5VseIc&t=2987s>; letöltés: 2019.02.20.
- KIS-BENEDEK József: Célkeresztben az Iszlám Állam.
Előadás, Ludovika Szabadegyetem, Budapest, 2015.11.10.
<https://www.youtube.com/watch?v=677IuPHDgVk&t=3s>; letöltés: 2019.02.23.
- KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.

- Kislexikon: Nemzetközi büntetőjogi egyesület.
http://www.kislexikon.hu/nemzetkozi_buntetojogi_egyesulet.html; letöltés: 2019.02.23.
- LÉNÁRT Sándor Pál: A terrorizmus büntetőjogi vonatkozásai.
Diplomamunka, Miskolc, 2013.
<http://midra.uni-miskolc.hu/document/14044/6267.pdf>; letöltés: 2019.02.20.
- MARAS, Marie-Helen: A terrorizmus elmélete és gyakorlata.
Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- N. RÓZSA Erzsébet: Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsoportok.
NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2014/14.
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/nke_2014_14.pdf; letöltés: 2019.03.09.
- NAPOLEONI, Loretta: Az iszlamista Főnix – Az Iszlám Állam születése és a Közél-Kelet újrafelosztása.
HVG könyvek, Budapest, 2015.
- NEPARÁCZKI Anna Viktória: A terrorcselekményt előkészítő magános elkövetőre vonatkozó szabályok a Büntető Törvénykönyvben.
Terror & Elhárítás, 4. évfolyam 1. szám, 2015/1. szám. pp. 98–143.
http://tek.gov.hu/tt_pdf/4.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf;
letöltés: 2019.02.20.
- NETANJAHU Benjamin: Harc a terrorizmus ellen.
Alexandra Kiadó, Pécs, 1995.
- RÉPÁSI Béla Krisztián: Az Európai Unió terrorfenyegetettsége a 21. század elején a TE-SAT jelentések alapján.
Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2017.
<https://docplayer.hu/106964348-Az-europai-unio-terrorfenyegetettsege-a-21-szazad-elejen-a-te-sat-jelentesek-alapjan-doktori-phd-ertekezes.html>; letöltés: 2019.02.23.
- SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására.
Szakmai Szemle, 2015/2. szám. pp. 145–162.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2019.03.09.
- SZABÓ András: Nemzetbiztonsági kihívások a terrorizmus aszimmetrikus hadviselésének területén.
Szakmai Szemle, 2016/4. szám. pp. 5–30.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_4_szam.pdf; letöltés: 2019.02.20.
- TÁLAS Péter – PÓTI László – TAKÁCS Judit: A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára.
ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2004/3.
<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-e-2004-3-a-terrorizmus-elleni-kuzdelem-fogalmi-es-tartalmi-keretei-talas-poti-takacs.original.pdf>;
letöltés: 2019.02.20.
- TÁLAS Péter: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára.
<http://www.kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/904.pdf>;
letöltés: 2019.02.23.
- TÁLAS Péter: A terrorizmus anatómiája – Tanulmányok.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.

BÖRCsök ANDRÁS EZREDES
A KRÍM MILITARIZÁCIÓJA¹

BEVEZETÉS

A feldolgozott téma ötlete és kivitelezésének terve viszonylag korán megfogalmazódott bennem. Értékelésem szerint a Krím elcsatolása messze túlmutat a tényen, és számos olyan következménye van, amely hosszú távon is meghatározza a globális és a regionális biztonságot egyaránt.

Oroszország a Krím annektálásával és gyors ütemű militarizálásával alapvetően változtatta meg a fekete-tengeri régió és tágabb térsége katonai erőegyensúlyát, és – a nyugati hadászati irányban meglévő előretolt bástyája (Kalininyigrád) mellé – immár a déli hadászati irányban is kialakította stratégiai bázisát (Krím). Írásom célja, hogy összefoglaló elemzést adjon a kelet-európai térség egyik – jelenleg vitatott jogállású – területéről, a *de facto* az Oroszországi Föderáció részét képező Krím félszigetről, azon belül kiemelten az orosz haderő krími haderő-csoportosításának összetételéről, képességeiről, majd a kialakult helyzet hatásairól, a fekete-tengeri térség megváltozott biztonsági helyzetéről. A tanulmány kifejezetten a kialakult helyzet ukrán szempontrendszer alapján történő bemutatását célozza. A feldolgozott adatok és információk valósak és ellenőrzöttek, a haderő-csoportosítás ukrán értelmezés szerinti alárendeltségi viszonyai azonban eltérnek az orosz haderőben alkalmazott rendszertől.

Jómagam Ukrajnával több mint húsz éve foglalkozom, ebből két alkalommal összesen hét évet katonadiplomataként szolgáltam Kijevben. Megismertem az országot, az embereket, hagyományait és szokásait, jártam többek között a Krímbe is, így a téma több okból is érdekes számomra. Ahogy más szakértőket, bevallom, engem is váratlanul ért az Oroszországi Föderáció haderejének – az utólag a NATO által hibrid hadviselésként azonosított átfogó művelete keretében végrehajtott – példaértékű hadművelete, amellyel 2014-ben „egyetlen puska lövés” nélkül annektálta a Krímet.

Az első fejezetben áttekintést nyújtok a félszigetről. Bemutatom földrajzi elhelyezkedését, történelmét, népességi viszonyait, valamint a félsziget közigazgatási és adminisztrációs rendszerét, végül rövid áttekintést adok gazdasági helyzetéről. A történelmi résznél kezdetben nagyobb léptékkal haladok, majd részletesebben tárgyalom az annexió folyamatát.

A második fejezetben rátérek az évfolyammunka lényegi részére, és szervezeti ábrákkal tételen bemutatom az orosz haderő félszigeten állomásozó szárazföldi, légi és haditengerészeti komponenseit, az erők és eszközök mennyiségét, illetve – térképvázlatok segítségével – képességeit.

¹ Az írás a szerző 2019-ben, a Nemzeti Közszerzői Egyetem nemzetbiztonsági felsővezetői tanfolyamán készített záródolgozatának szerkesztett változata.

A harmadik, egyben utolsó fejezetben kísérletet teszek arra, hogy – a teljesség igénye nélkül – bemutassam, miként alakulnak a fekete-tengeri térség regionális biztonsági kihívásai a Krím orosz annektálását követően.

A KRÍM FÉLSZIGET BEMUTATÁSA

1. ábra. A Krím félsziget térképe

Földrajzi elhelyezkedés²

A Krím a Fekete- és az Azovi-tenger között elhelyezkedő 26 100 km² területű félsziget, ami a Perekopi-földszorossal (30 km hosszú és 9 km széles) kapcsolódik az európai kontinenshez. A szabálytalan formájú félsziget többnyire tagolt partvonalának teljes hossza kb. 1000 km. A folyók kis vízhozamúak és nem hajózhatók, a legjelentékenyebbek a Szalgir, a Burulcsa, a Bijuk-Karaszu, az Alma és a Kacska.³ A mintegy 400 tő mindegyike kis területű és sekély. A hőmérsékleti viszonyok enyhének mondhatóak, különösen a félsziget déli részén található Krími-hegység által az északi szelek ellen védett délkeleti partvidéken. A félsziget északi része sztyeppe, a hegyekben pedig nyári legeltetésre használt erdőmentes legelők (jajlák) találhatóak.

² Krími kirándulás – 2005. augusztus 16–27.

<http://www.old.meteor.geo.klte.hu/hu/doc/Krim.doc>; letöltés: 2018.06.12.

³ Крым. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Крым>; letöltés: 2018.06.12.

Történelem⁴

A Krím félsziget történelmünk kezdetétől értékes területnek számított, amit az is bizonyít, hogy a környező birodalmak és civilizációk már az ókortól törekedtek meghódítására. Hatalmas erdősegei kiváló minőségű fát szolgáltatottak, jó termőtalaján pedig szinte minden kultúrnövény termesztető volt. Értékét jelentősen növelték ásványkincsei, például a ma is bányászható vasérc, kősó és a napjainkban fokozott jelentőséggel bíró urán. Mindezen előnyökhöz társult az, hogy jó adottságokkal bíró kikötőkkel rendelkezett (és rendelkezik ma is), így a történelem során a partjai mentén kikötő hajósok megfelelő kereskedő- és átrakóállomásokat hozhattak létre a sztyepei nomád népekkel folytatott kereskedelemhez. Végül ki kell emelni: a Krímet birtokló hatalmak egyben a Fekete-tengert is uralni tudták a félsziget kiemelkedően jó geopolitikai elhelyezkedése miatt.

A Krím félszigetre szemet vető első nagy civilizáció a görög volt a Krisztus előtti 6. században. A hellén poliszok (városállamok) ekkor gyarmatosították az akkor még *Kherszonészosz* néven ismert területet. Később a rómaiak, majd a Bizánci Birodalom is megszerezte magának egy időre, sőt elmondható, hogy kikötőit a 13. századtól a középkori Európa jelentős kereskedőállama, Genova is birtokolta a tatárok felbukkanásáig. A 10–12. század között kazár, besenyő és kun népek is megfordultak a Krímben, bár ezek a népek tartósan soha nem tartották fennhatóságuk alatt.

A félsziget történetében a 13. században jelentős fordulópontot hozott a tatárok megjelenése, akik 150 esztendőre meghódították nemcsak a Krím, de a környező térség teljes területét. A tatárok elleni első sikeres orosz fellépés 1380-ban történt, amikor a moszkvai nagyfejedelem, Dmitrij Donszkoj a kulikovói csatában megfutamította őket. Innentől kezdve az orosz fejedelmek mintegy száz esztendő alatt fokozatosan kiszorították a mai Ukrajna területéről is a tatárokat, és az egész Tatár Birodalom részekre esett szét. Az Arany Hordának nevezett tatár területből kisebb kánságok alakultak ki, amelyek egymás után olvadtak be a közben megerősödő és egységes birodalommá alakuló Oroszországba. A feljegyzések alapján 1550-re már csak egyetlen Tatár Kánság maradt meg, a krími. A tatárok erősen megvetették lábukat a félszigeten, és még további 230 esztendőre ütőképes tatár államot szerveztek, amely kezdetektől erős szövetségben állt az időközben nagyhatalommá vált Oszmán Birodalommal.

A török–tatár szövetség többször feldúlta Magyarországot is, a tatár segédhadak nemegyszer pusztították hazánk városait. A legismertebb és legnagyobb tatár pusztítást, az 1241/42-es tatárjárást követően a krími tatárok előbb 1285-ben a kun felkelések után, majd II. Rákóczi György idején támadtak magyar településekre. Ekkor, vagyis 1658-ban több tíz ezres tatár seregek perzselték fel és fosztották ki a szultán akaratával szembeszegülő Erdélyt. A török–tatár támadást egyébként II. Rákóczi György törökkel szembeni engedetlensége előzte meg, amikor a fejedelem a török hozzájárulása nélkül indított hadjáratot Lengyelország ellen. A szultán a megtorlást a hozzá hú krími tatárok felhasználásával hajtotta végre.

⁴ HARMAT Árpád Péter: A Krím félsziget rövid történelme.
ttp://www.tortenelemcikkek.hu/node/315; letöltés: 2018.11.25.

Rákóczi lengyelországi veresége után az erdélyi sereg tatár fogságba került hadvezérével, Kemény Jánossal együtt. A később szintén fejedelemmé választott Kemény János sok erdélyi magyar katonával együtt két éven keresztül (1657–1659) raboskodott a félsziget déli részén fekvő Bahcsisaraj városában.

A krími tatáruralomnak II. Katalin orosz cárnő vetett véget, amikor 1783-ban meghódította a területet és felszámolta az önálló kánságot. A Krím félsziget ekkor került először orosz fennhatóság alá. (Érdekesség, hogy a Krím félszigeten találkozott II. József császár, magyar és cseh király 1787-ben II. Katalin cárnővel, akivel szövetséget kötött a törökök ellen, és ez alkalommal mutatta meg Patyomkin herceg az általa építtetett falvakat. Tartja magát a mítosz, hogy a falvak fele csak papíron létezett. Valójában ezt valószínűleg csak Patyomkin moszkvai ellenfelei terjesztették.) Az orosz időszak egyik fontos eseménye volt a krími háború 1854–1855-ben.

A krími háború

Az Orosz Birodalom az 1848–1849-es forradalmak leverése után hatalma csúcsán állt. Ausztriát lekötölte a magyar szabadságharc leveréséhez nyújtott segítséggel, Németországban pedig megakadályozta az egység létrejöttét. Az oroszok és cáruk, I. Miklós (1825–1855) így az 1850-es évekre elérkezettnek látták az időt régi álmuk, a fekete-tengeri tengersizorok (Bosporusz, Dardanellák), valamint az ortodox vallású emberek lakta Havasalföld és Moldva megszerzésére. Mivel az említett régiók az egyre gyengülő Oszmán Birodalom kezén voltak, így egy törökök ellen indítandó háború mellett döntöttek. Végül 1853-ban Alekszandr Mensikov isztambuli orosz követ Abdul Medzsid szultánnak egy olyan jegyzéket adott át, amelyben protektori jogokat követelt bizonyos területek – elsősorban a görögkeleti vallásúak lakta térségek – fölött.

A nyilvánvaló visszautasítást követően – amelyben Törökország máris maga mögött érezte Anglia és Franciaország támogatását – I. Miklós orosz cár hadai megszállták Moldvát és a Havasalföldet. A hadszínterek több irányban húzódtak, kiterjedtek a Kaukázusra és a Fekete-tengerre is. A legnagyobb tengeri csata 1853 novemberében Szinopnál zajlott. Itt Pavel Nahimov tengernagy flottája jelentős győzelmet aratva szinte az egész török flottát elsüllyesztette. A nagy orosz győzelem után a nyugati hatalmak komolyabb beavatkozás mellett döntve partra szálltak a Krím félszigeten. A támadó erők angol, piemonti és francia csapatokból álltak, és legfőbb céljuk a legnagyobb orosz támaszpont és kikötő, Szevasztopol bevétele volt. A háború legfőbb hadszíntere 1853 végétől már egyértelműen a Krím lett. Az angol–francia–török csapatok hosszú, majdnem egyéves ostrom után, 1855 szeptemberére tudták csak elfoglalni Szevasztopolt, a fekete-tengeri orosz flotta erődített támaszpontját. Az 1856-ban megkötött párizsi béke visszaszorította Oroszország európai befolyását. A cár elvesztette a Duna torkolatvidékét, le kellett mondania a törökországi keresztények védnökségéről, továbbá nem tarthatott hadihajókat a Fekete-tengeren.

A Krím sorsa a 20. században

A cári Oroszország végét az 1917-es kommunista hatalomátvétel jelentette. A cári családot fogságba ejtették, majd kitört a polgárháború. Az egyik oldalon a kommunista vörösök álltak (Lenin vezetésével), velük szemben pedig a cárhoz hűséges fehérek, akiket kívülről a nyugati antanthatalmak is támogattak. A küzdelem kiterjedt a Krím félszigetre is, amely végig a fehérek uralma alatt állt. Végül 1921-re a kommunisták győztek, és Szovjet-Oroszország, majd 1922-től a Szovjetunió szocialista tagköztársaságokra bomlott. A Krimből autonóm szovjet tagköztársaság lett (Krími ASZSZK⁵).

A második világháborúban a németek kiemelt fontosságúnak tartották a Krím megszerzését, és a szovjet hadsereg csak 1944 májusában tudta visszaszerezni tőlük a félszigetet. Ekkor Sztálin véres tisztogatásba kezdett, és a németekkel való összejátszással vádolta meg a krími tatár lakosságot, majd elrendelte kitelepítésüket Szibériába. Egyes források szerint nagyjából félmillió tatárt hurcoltak el, és a későbbi években ennek a létszámnak alig fele tért haza. A háború utolsó szakaszában, 1945. február 4–11. között a Krím félszigeten, Jaltában rendezték a szövetséges nagyhatalmak vezetőinek találkozóját, a jaltai konferenciának nevezett tanácskozást, ahol a győztes hatalmak képviselői megrajzolták Közép- és Kelet-Európa háború utáni térképét.

Később, 1954-ben újabb fontos esemény következett be a Krím történetében: 1954. február 19-én Nyikita Hruscsov, a Szovjetunió vezetőjének kezdeményezésére a krími terület a szovjet orosz föderációból (Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság) átkerült az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságba a Perejaszlavi Rada összehívásának 300. évfordulója alkalmából. A Krím félsziget tehát ekkor lett Ukrajna része. Napjainkban is sokan találgatják, vajon miért adta át az ukránoknak Hruscsov a Krímet? A legvalószínűbb, hogy valamiféle gesztusértékű ajándéknak szánta a második világháború alatt sokat szenvedett ukránoknak, akikhez több szálon is személyesen kötődött. Bár Hruscsov származását és felmenőit tekintve orosz volt, valójában Ukrajna területén nőtt fel, ott végezte iskoláit, és később is az ukrán kommunista pártban csinált politikai karriert. A Krím félsziget később, a rendszerváltást követően az önállóvá vált Ukrajna része maradt, majd 1992-ben autonóm státuszt kapott.

A Krím anektálása⁶

Ukrajnában 2014 februárjára összeomlott Viktor Janukovics akkori ukrán államfő hatalma, az elnök február 22-én elmenekült Kijevből, ahol átmeneti kormány került hatalomra. Moszkvában az eseményeket úgy értékelték, hogy reális veszéllyé vált az új, nyugatos ukrán kormány hatalomra kerülése és Ukrajna csatlakozása a NATO-hoz. Ez pedig kritikus lett volna Oroszország katonai biztonsága szempontjából, többek között azért is, mert az orosz politikai vezetés szerint Ukrajna kész lett volna felmondani a Fekete-tengeri Flotta krími állomásoztatásáról szóló szerződést.

⁵ Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság.

⁶ RÁCZ András: Odamentek az orosz különleges erők, és megmondták, hogy ki lesz az új miniszterelnök. <https://tldr.444.hu/2018/03/18/odamentek-az-orosz-kulonleges-erok-es-megmondtak-hogy-ki-lesz-az-uj-miniszterelnok/>; letöltés: 2018.05.04.

2014. február 22–23-án Vlagyimir Putyin orosz elnök az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsa rendkívüli ülésén meghozta a döntést a félsziget katonai megszállásáról. A Krímben már az ukrajnai válság kezdetétől folyamatosak voltak az oroszpárti tüntetések, amelyek a kijevi hatalomváltás után megerősödtek. Február végétől nagy számban tüntek fel a Krímben jól felfegyverzett, kiválóan képzett, egyenruhás, felség- vagy alakulatjelzést nem viselő katonák. A magukat „helyi ellenállóknak” nevező fegyveresek gyorsan és hatékonyan megszállták a félsziget jelentős stratégiai pontjait, elvagták a területet Ukrajna többi részétől. A televízió- és rádióállomások, a közigazgatási épületek gyors elfoglalását követően a kijevi kormány *de facto* elvesztette az ellenőrzést a Krím felett. A helyi lakosság és az orosz média „kis zöld emberké” néven kezdte el emlegetni ezeket a katonákat. Az orosz vezetés hivatalosan mindvégig tagadta az orosz részvételt az eseményekben, noha a megszállók felszereléséből és fegyverzetéből kezdettől fogva egyértelmű volt, hogy orosz különleges erőkről van szó. A Krím félsziget Oroszország általi megszállása az ukrán állam helyi intézményei, szervezetei és a fegyveres erők lényegi ellenállása nélkül zajlott le.

Az orosz fegyverek árnyékában létrehozott új krími bábkormány egyik első rendelkezése volt, hogy a félsziget státusáról népszavazást írt ki, ami a hatályos ukrán törvények szerint törvénytelen cselekedet volt. A szakadárak március 16-ra írták ki a népszavazást. A referendumon a hivatalos adatok szerint a lakosság 83,1%-a vett részt, és közülük 96,7% az Oroszországgal történő egyesülésre voksolt. Ma már tudjuk, hogy a rendezvényt elcsalták, a választáson megjelentek aránya a lakosság 30–50%-a lehetett, de a többség valóban az elszakadásra voksolt.

Március 16-án – a népszavazási eredmények közzététele után – Vlagyimir Putyin – „figyelembe véve a Krím népeinek akarathelyettesítését” – elnöki rendeletben szuverén és független államként ismerte el a Krími Köztársaságot, Szevasztopol várost pedig különleges jogállású szubjektumnak deklarálta. Március 21-én az orosz államfő soron kívüli beszédet intézett az orosz parlament mindkét házához a félsziget és Szevasztopol város Oroszországi Föderációhoz csatlakozása iránti kérelmével kapcsolatban – a csatlakozási kérelmet mindkét ház egyhangúlag támogatta. A Krími Köztársaság és Szevasztopol tehát két önálló közigazgatási szubjektumként csatlakozott az Oroszországi Föderációhoz, amely aktus joghatályát azonban a nemzetközi közösség döntő többsége a mai napig nem ismeri el.

A nemzetközi biztonsági garanciák megsértése

A Krím orosz annexiója gyakorlatilag érdemi válasz nélkül maradt a nemzetközi szinten. Oroszország korábban több alkalommal is maga garantálta a szomszédos Ukrajna szuverenitását és területi integritását. Oroszország számos nemzetközi szerződést sértett meg a félsziget elfoglalásával és integrálásával, ezek közül a legfontosabbak:

1. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Értekezletén 1975. augusztus 1-jén aláírt záródokumentum,⁷ amely kimondja az európai határok sérthetlenségét és az államok területének integritását.

⁷ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmánya. Az európai biztonsággal összefüggő kérdések. (A Helsinkai Záróokmány részletei). http://www.magyarkollegium.hu/pdf/torveny_int3.pdf; letöltés: 2018.05.04.

2. A Szovjetunió megszűnését kimondó, 1991 végén aláírt Belovezsszkaja Pucsa-i megállapodás, valamint az azt megerősítő, Alma-Atában 1991. december 21-én aláírt jegyzőkönyv,⁸ amely rögzíti az államhatárok kölcsönös tiszteletben tartását és sérthetlenségét. A jegyzőkönyvet Oroszország és Ukrajna is aláírta, majd ratifikálta.

3. Az 1994 decemberében aláírt Budapesti Memorandum,⁹ amelyben Ukrajna lemondott az atomfegyverek birtoklásáról, cserébe az Amerikai Egyesült Államok, az Oroszországi Föderáció és az Egyesült Királyság garantálta az ország függetlenségét és területi épségét.

4. Az orosz Fekete-tengeri Flotta ukrainai állomásoztatását rendező, 1997 májusában aláírt megállapodás.¹⁰ A szerződésben Ukrajna hozzájárult az orosz Fekete-tengeri Flotta hajóegységeinek és csapatainak állomásoztatásához a Krím félszigeten. Cserében Oroszország vállalta, hogy tiszteletben tartja Ukrajna szuverenitását és tartózkodik a belügyeibe való beavatkozástól. A 20 évre szóló megállapodást a 2010-es úgynevezett harkivi egyezményben további 25 évre (a flotta állomásoztatását 2042-ig) meghosszabbították.

5. Az 1997-ben aláírt orosz–ukrán barátsági szerződés¹¹ kimondta, hogy a felek kölcsönösen tiszteletben tartják a fennálló államhatárokat, valamint a másik szuverenitását és területi integritását.

Oroszország a Krím megszállásával megkérdőjelezte a nemzetközi jogba és egyezményekbe vetett bizalmat, és megerősítette azon tagállamok érvrendszerét, amelyek a nukleáris eszközök birtoklásában látják a függetlenség és a területi sérthetlenség egyetlen garanciáját.

Népességi viszonyok¹²

A Krím félszigeten 2001-ben (Ukrajna keretein belül) és 2014-ben (Oroszországi Föderáció részeként) tartottak népszámlálást. Az állandó lakosok száma a 2014. október 14-i helyzetnek megfelelően 2 284 769 fő volt, ebből a Krím Köztársaságban 1 891 465 és Szevasztopolban 393 304 fő lakott.

A 2016. január 1-jei állapot szerint (Oroszországi Föderáció statisztikai hivatalának adatai alapján) a Krím félsziget lakossága 2 323 369 főre növekedett (menekültek nélkül), ebből a Krími Köztársaságban 1 907 106, valamint Szevasztopolban (szövetségi jogállású városban) 416 263 fő. A lakosok 63%-a városokban, 37%-a kistelepüléseken él. 2014–2015-ben az Ukrajna más területeire áttelepültek száma 21 712 fő, Luhanszk és Doneck megyékből érkezett belső

⁸ Алма-Атинская Декларация (г. Алма-Ата, 21 декабря 1991 года). <http://cis.minsk.by/page.php?id=178>; letöltés: 2018.05.04.

⁹ Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. <http://pircenter.org/media/content/files/12/13943175580.pdf>; letöltés: 2018.05.04.

¹⁰ POSNER, Eric: The 1997 Black Sea Fleet Agreement Between Russia and Ukraine.

<http://ericposner.com/the-1997-black-sea-fleet-agreement-between-russia-and-ukraine>; letöltés: 2018.05.04.

¹¹ STEWART, Dale B.: The Russian-Ukrainian Friendship Treaty and the Search for Regional Stability in Eastern Europe. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a341002.pdf>; letöltés: 2019.10.21.

¹² ЗАРЕЗИН, Михаил: Национальный состав населения Крыма. <https://cont.ws/@mzarezin1307/250197>; letöltés: 2018.06.12.

migránsok száma 200 000-re, míg a Krimben dolgozó külföldiek száma 50 000 főre volt tehető 2015 végén.

A származási hely szerinti megoszlás (2014-es népszámlálási adatok alapján) az alábbi: a lakosok 54,6%-a (1 247 235 fő) született a Krimben, 15,6% (355 957 fő) Ukrajnában, 14,9% (340 050 fő) az Oroszországi Föderációban, 7,1% (162 620 fő) Üzbegisztánban, 1,3% (29 419 fő) Kazahsztánban, 1% (22 233 fő) Belaruszban, 0,4% (9841 fő) Tádzsikisztánban, további 1,1% (26 591 fő) más FÁK-tagállamban és 0,9% (19 761 fő) eddig fel nem sorolt országban született, valamint 3,1% (71 062 fő) nem nyilatkozott a születési helyéről.

Állampolgárság szerinti megoszlás (2014-es népszámlálási adatok alapján) az alábbi – 97,5% orosz (ebből 5700-an rendelkeznek második állampolgársággal is), valamint 46 700 ukrán állampolgár, illetve 5100 más állampolgárságú, továbbá 3400-an nem rendelkeznek semmilyen állampolgársággal.

Etnikai összetétel

A hivatalos ukrán statisztikai adatok szerint 2001-ben a lakosság nemzetiségi megoszlása a következő szerint alakult: 60,4% orosz, 24% ukrán, 10,8% krími tatár, 1,5% belorusz, 0,4% örmény és 2,9% egyéb (üzbég, zsidó, lengyel, moldován, azeri, koreai, görög, német, mordvin, csuvas, cigány, bolgár, grúz és mári, valamint karaim és krimcsák).

A hivatalos orosz adatok szerint 2014-ben¹³ a lakosság 65,3%-a orosz, 15,1% ukrán, 10,8% krími tatár, 0,9% belorusz, 0,5% örmény és 7,4% egyéb nemzetiségű, illetve nem nyilatkozó személy volt.

Nemzetiség	etnikum lélekszáma		változás fő	lakosságon belüli aránya	
	2001	2014		2001	2014
orosz	1 450 400	1 492 000	+ 41 600	60,4%	65,3%
ukrán	576 600	344 500	- 232 100	24,0%	15,1%
krími tatár	258 700	246 073	- 12 627	10,8%	10,8%
belorusz	35 000	21 700	- 13 300	1,5%	0,9%
örmény	10 000	11 000	+ 1 000	0,4%	0,5%
egyéb (nem nyilatkozott)	70 500	168 727*	+ 98 227	2,9%	7,4%
összesen	2 401 200	2 284 000	- 117 200	100%	100%

* Az egyéb kategóriában mért közel 100 000 fős növekedés döntően a kérdésben nem nyilatkozók, valamint a betelepülők/hazatelepülők származási ország szerinti és nem nemzetiség szerinti nyilvántartásba vétele miatt alakult ki.

1. táblázat. A Krim etnikai összetétele a 2001. és 2014. évi népszámlálási adatok alapján¹⁴
(Szerk.: Börcsök András)

¹³ Az orosz statisztikai hivatal a nemzetközi szakértők által megkérdőjelezett hitelességű – az orosz központi hatalom által elrendelt – 2014-es krími népszámlálás adatait szándékosan torzította a tényleges nemzetiségi arányok elfedése és az orosz nemzetiség domináns voltának igazolása, valamint a krími tatárság növekvő létszámának és a népességen belüli valós arányának eltusolása érdekében.

¹⁴ ЗАРЕЗИН, Михаил: Национальный состав населения Крыма. <https://cont.ws/@mzarezin1307/250197>; letöltés: 2018.06.12.

Adminisztratív régiók – államszervezet¹⁵

A Krími Köztársaság 14 járásra (rajonra) és 11 településközpontra oszlik.

Járások: Bahcsisaraj, Bilohirszk, Dzsankoj, Kirovszk, Krasznohvardijszk, Krasznoperekopszk, Lenin, Nizsnohirszkij, Pervomajszke, Rozdolne, Szaki, Szimferopol, Szovjet, Csornomorszke.

Településközpontok: Alusta, Armjanszk, Dzsankoj, Jevpatorija, Kerics, Krasznoperekopszk, Szaki, Szimferopol, Szudak, Feodoszija, Jalta.

A nagyobb városok: Szevasztopol (416 263 fő), Szimferopol (362 366 fő), Kerics (145 319 fő), Jevpatorija (106 840 fő), Jalta (78 040 fő), Feodoszija (69 786 fő), Dzsankoj (35 700 fő), Krasznoperekopszk (29 700 fő), Alusta (28 418 fő), Bahcsisaraj (26 482 fő), Armjanszk (22 468 fő).

A törvényhozó testület a 75 képviselőből álló Krími Állami Tanács (Parlament). A 2014. évi választások után a Parlamentben két frakció alakult, az „Egységes Oroszország” és az „Oroszországi Liberális Demokrata Párt” tagjaiból. A képviselők mindegyike Oroszországot tekinti hazájának. A végrehajtó hatalmat a Miniszterek Tanácsa (Kormány) gyakorolja.

A krími tatároknak 2016. április 26-ig – működésének betiltásáig – saját parlamentje (medzslisz) működött. A krími tatároknak jelenleg nem lehet választott testülete. A tatár kisebbség részére Ukrajna képviselőket biztosít az ukrán parlamentben. Tényleges politikai erővel és önrendelkezéssel azonban sem Ukrajna, sem az Oroszországi Föderáció fennhatósága alatt nem rendelkezhetnek, illetve rendelkezhetnek.

Gazdaság¹⁶

A gazdaság alapját a bevételek domináns részét képező turizmuson felül a mezőgazdaság képezi. Búzát, kukoricát, árpát, burgonyát, cukorrépát termesztenek, az állattartásban a szarvasmarha- és a baromfitenyésztés a meghatározó, de jelentős helyet foglal el a halászat is. Az ipari kapacitás korlátozott, ezen belül a hajógyártás, az élelmiszeripar, a vegyipar és a gépgyártás a jellemző. Nyersanyaglelőhelyekkel nem rendelkezik, a tengerfenék mélyén lévő szénhidrogén-készletek nagysága, továbbá a vitatott hovatartozás miatt fennálló jogbizonytalanság miatt a kitermelés lehetősége megkérdőjelezhető. Az édesvízellátás helyzete kritikus. Ukrajna 2015-től erősen korlátozta a korábban saját területéről biztosított ellátást, amit Oroszország a területéről csővezetékeken keresztül igyekszik pótolni. Az édesvíz-utánpótlás a jövőben is neuralgikus probléma marad.¹⁷

¹⁵ Административно-территориальное деление Республики Крым.
https://ru.wikipedia.org/wiki/Административно-территориальное_деление_Республики_Крым;
letöltés: 2018.06.12.

¹⁶ ВВЕДЕНСКИЙ, Андрей: Как изменилась экономика Крыма.
<https://ru.krymr.com/a/27690845.html>; letöltés: 2018.06.12.

¹⁷ 2014. április 26-án Ukrajna elzárta a Krím vízellátását biztosító 402,6 km hosszú Észak-krími-csatomát. A csatornarendszert 1961–1971 között építették, a Kahovkai-víztárolónál kezdődik és a félsziget keleti csücskén fekvő Kerics városánál ér véget.

A Krími Köztársaság élelmiszerekből és ipari termékekből is behozatalra szorul, önellátásra hosszabb távon sem lesz képes. A gazdaság eddig sem és ezután sem tudja biztosítani az államapparátus és az intézményrendszer működtetéséhez, illetve a szociális ellátórendszerek fenntartásához szükséges pénzügyi forrásokat. Az Oroszországi Föderáció ezért a szövetségi költségvetésből jelentős, több milliárd dollárra becsült pénzügyi támogatást kell, hogy nyújtson minden évben. A Krím nem képes ellátni magát élelemmel, a gyümölcsön kívül minden más élelmiszer esetében behozatalra szorul. Korábban az élelmiszerek nagy részét az ukrainai Herszon megyéből szállították, ez a lehetőség azonban megszűnt. Az ukrán beszállítások kiesése miatt az alapvető élelmiszerek ára is 3–4-szeresére nőtt a krími településeken.

A szociális ellátás terén az egyik legfeltűnőbb változás az, hogy a félsziget gyógyszertáraiból eltűntek az ukrán gyógyszerek, míg az orosz gyógyszerek drágábbak, egyes vélemények szerint kevésbé hatékonyak. Az egészségügyi ellátás ingyenes ugyan, de nem mindenkinek – csak azoknak jár, akik felvették az orosz állampolgárságot. Jelentős változás a korábbiakhoz képest, hogy közétkeztetésben jelenleg csak az általános iskolák tanulói részesülnek.

A közlekedés szempontjából fontos tényező, hogy Ukrajnával a vasúti összeköttetés gyakorlatilag megszűnt, az átjutás a krími–ukrán „határvonalon” nehézkes és költséges. A vasúti pályaudvarok üresek. Sokat romlott a külföldre utazás lehetősége is a Krím polgárai számára – Oroszországon kívül más országba nehéz eljutni a Krímből, repülővel ez csak Moszkván keresztül vagy más oroszországi átszállással lehetséges.

Az energetikai blokádot követően a Krím energiaellátása problematikusá vált. Rendszeresen a napi 2–3 órás áramkimaradások, amelyek ütemterve minden városban más. Az intézmények és a lakosok jelentős része benzines generátorok segítségével biztosítja saját maga számára az áramellátást. Oroszország 2016. május végén befejezte az úgynevezett „energiahíd” építését, így a Kercsi-szorosnál a tengerfenékre fektetett négy kábel már képes lehet Krím villamosáram-igényének 50%-át biztosítani. Az Ukrajnától való függőség megszüntetéséhez 1000 MW teljesítményű új erőművi kapacitás építésére lenne szükség a félszigeten, de a beruházásra az elkövetkező néhány évben nincs reális lehetőség.

Az Oroszországgal szemben elrendelt nemzetközi szankciós politika miatt jelentős mértékben csökkent a bevételek szempontjából meghatározó jelentőségű idegenforgalom. Az orosz állampolgárok várakozásnál jóval alacsonyabb szintű utazási hajlandósága a Krímbe szintén súlyosan hat a félsziget gazdaságára, illetve a lakosság jövedelmi helyzetére.

A néhány kilométer széles Kercsi-szoros stratégiai jelentőségű mind Oroszország, mind Ukrajna számára, mivel ez köti össze az Azovi-tengert a Fekete-tengerrel, így kiemelten fontos kapcsolat a Földközi-tengerrel és rajta keresztül az óceánokkal. A birtoklásáról szóló régi vitát a Krím félsziget 2014-es oroszországi annektálása gyakorlatilag megoldotta, a Kercsi-híd megépítésével pedig *de facto* véglegessé vált. Moszkva térségbeli hatalmának megszilárdítása szempontjából kulcsfontosságú volt a híd megépítése és bekapcsolása az orosz közlekedési infrastruktúrába, hiszen a Krím gazdasági, kereskedelmi, infrastrukturális stb. integrációja csak így oldható meg.

AZ OROSZ HADERŐ KRÍMBEN ÁLLOMÁSOZÓ HADERŐ- CSOPORTOSÍTÁSA

A fejezetet három, a témába illeszkedő elemzés feldolgozásával készítettem:

- orosz fegyverek a Krímben: a hároméves megszállás eredményei;¹⁸
- a Krím militarizálása: a négyéves megszállás eredményei;¹⁹
- a krími erőd.²⁰

A Krím annektálását követően az orosz katonai vezetés haladéktalanul megkezdte a terület katonai megerősítését. Putyin elnök 2014. április 2-án a Krímben állomásozó valamennyi alakulatot és a Fekete-tengeri Flotta teljes állományát szervezetszerűleg a Déli Katonai Körzet alárendeltségébe utalta. Az orosz Védelmi Minisztérium már 2014 áprilisában döntést hozott²¹ a félszigetre telepítendő, illetve az ott állomásoztatni tervezett csapatokról. A csapatok megerősítésével egy időben megkezdődött az elhasználódott, korábban tartósan használaton kívüli szovjet/orosz katonai bázisok és laktanyák felújítása is.

2014-ben az ukrán haderő mintegy 12 500 fős kontingense állomásozott a félszigeten. Az annexiót követően az ukrán katonák Krímben rekedt állományából annak csupán egyharmada, kb. 3000 fő maradt hű a zászlóhoz, és fegyverzetüket kényszerűen hátrahagyva visszatért hazájuk ukrán ellenőrzésű területeire, majd folytatta a szolgálatot az ukrán haderő szervezetében. Sokan elhagyták a haderőt, leszereltek és a félszigeten maradtak, immár orosz állampolgárként – ugyanis egy szövetségi törvény a Krím valamennyi lakóját orosz állampolgárrá nyilvánította. Az állomány döntő többsége, katonák, tengerészek, pilóták és más fegyveres szervezetek tagjai (kb. 9000 fő) a Krímben maradtak, letették az esküt az Oroszországi Föderáció alkotmányára, és az orosz zászló alatt szolgálnak tovább. Ezek a számok sok mindent elárulnak a korábban a Krímben állomásozott ukrán katonák hazájuk melletti lojalitásáról és elkötelezettségéről.

Az orosz katonai vezetés 2015 decemberében megalakította a Krímben az általános rendeltetésű önálló haderő-csoportosítást.²²

Oroszország fő célja, hogy a Krím előretolt, megerősített katonai bázisként („elsüllyeszthetetlen anyahajóként”) szolgáljon a NATO-val, azon belül az Amerikai Egyesült Államokkal szemben, illetve megerősítse az orosz érdekek érvényesítésének katonai feltételrendszerét a térségben.

¹⁸ Российское оружие в Крыму: итоги трех лет оккупации.
<http://old.qha.com.ua/ru/analitika/rossiiskoe-oruzhie-v-krimu-itogi-treh-let-okkupatsii/171260/>;
letöltés: 2018.05.04.

¹⁹ Милитаризация Крыма: итоги четырех лет оккупации.
<http://sprotiv.info/ru/news/kyev/militarizaciya-kryma-itogi-chetyreh-let-okkupacii/>; letöltés: 2018.05.04.

²⁰ Крепость Крым. <https://topwar.ru/print:page,1,111812-krepost-krym.html>; letöltés: 2018.05.04.

²¹ BOLTENKOV, Dmitry – SHEPOVALENKO, Maksim: Russian Defense Arrangements in Crimea.
<http://mdb.cast.ru/mdb/5-2014/item4/article1/>; letöltés: 2018.05.04.

²² Генштаб: в Крыму создана самостоятельная группировка войск.
http://fedpress.ru/news/polit_vlast/news_polit/1419943379-genshtab-v-krymu-sozdana-samodostatochnaya-gruppirovka-voisk/; letöltés: 2018.11.14.

Megnevezés	Szovjetunió idején (1997. május)	2013	2018	Tervezett csoportosítás (2020–2025)
személyi állomány	70 000	12 500	31 500	43 000
harcokocsik	258	0	40	100
harcjárművek	742	92	kb. 600	1 200
harci repülőgépek	170	22	kb. 100	150
helikopterek	115	37	kb. 60	100
tüzérségi eszközök	229	24	kb. 160	400
légvédelmi rakétakomplexumok	6	0	16	50
tengeralattjárók	4	0	7	7
hadihajók	105	26	30	33

2. táblázat. A Krímben 2013-ban állomásozott ukrán, illetve az annektálás után telepített orosz katonai kontingens adatainak összehasonlítása
(Szerk.: Börcsök András)

A haderő-csoportosítás feladatai

A lehetséges közeli műveleti zónában:

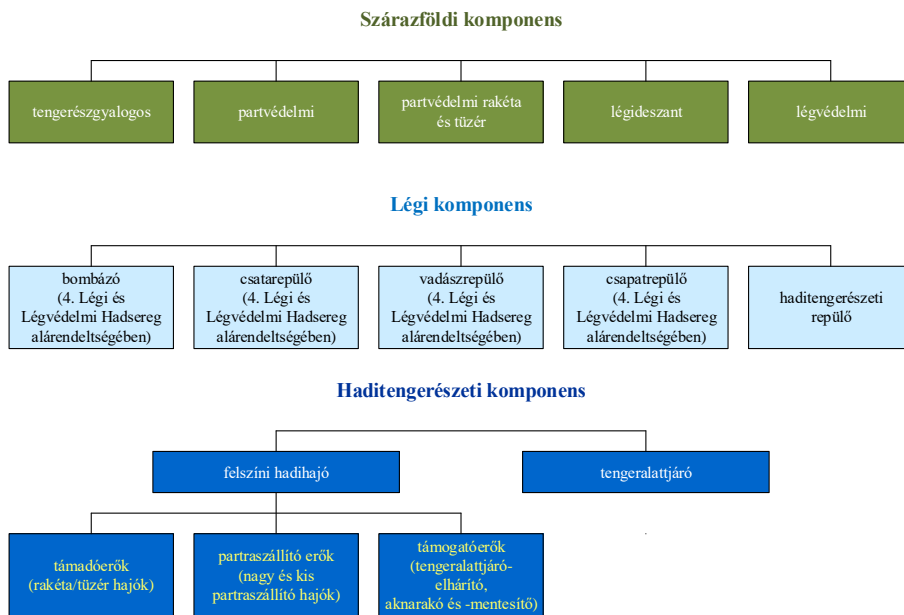
- ellensúlyozni az Amerikai Egyesült Államok (NATO) rakétavédelmi rendszere elemeinek kelet-európai telepítését;
- reagálni az Amerikai Egyesült Államok és a NATO bármely katonai tevékenységére a fekete-tengeri régióban;
- nyomást gyakorolni Ukrajnára és Georgiára a NATO-ba való törekvésük kérdésében.

A lehetséges távoli műveleti zónában:

- az orosz haditengerészet földközi-tengeri folyamatos jelenlétének biztosítása;
- Oroszország érdekeinek védelme a Közel-Keleten (elsődlegesen Szíriában) és a mediterrán térségben.

A Krímben létrehozott orosz önálló haderő-csoportosítás egyes alakulatai az orosz haderő állományában, a Déli Katonai Körzet alárendeltségében, az orosz haderő hagyományos szervezeti rendjében meglévő szervezetét az ukrán haderő vezetése nem haderőnemi/fejvernemi hierarchia szerint vizsgálja, hanem a területen települő erőket önmagukban, azok fegyverzete, rendeltetése, képessége alapján szárazföldi, légi és haditengerészeti komponensre bontva, a következők szerint:²³

²³ Российское оружие в Крыму: итоги трех лет оккупации.
<http://old.qha.com.ua/ru/analitika/rossiiskoe-orujie-v-krimu-itogi-treh-let-okkupatsii/171260/>;
letöltés: 2018.05.04.

2. ábra. A krími katonai kontingens elemei
(Szerk.: Börcsök András)

3. ábra. A Krímben állomásozó orosz erők lehetséges műveleti zónái
(Szerk.: Börcsök András)

Az orosz haderő krími kontingense ténylegesen egy összhaderőnemi csoportosítás, amely 2020-ra várhatóan összemérhető nagyságú lesz a Szovjetunió időszakában a Krímben települt erőkkkel, de harcképességek (különösen a csapásmérő képesség – lásd az 1., 2. és 3. sz. mellékletet) területén azt messze meg fogja haladni.

A haderő-csoportosítás új infrastruktúráját (bázisok, repülőterek, kikötői létesítmények, lakótelepek stb.) gyorsított ütemben építik, és a tervek szerint a kivitelezési munkálatokat 2020-ra befejezik.

Szárazföldi komponens

Az ukrán értékelés szerint a krími haderő-csoportosítás szárazföldi komponensének állományába tartozik a 810. önálló tengerészgyalogos-dandár, a 126. önálló partvédelmi dandár, a 15. önálló rakétadandár, a 127. önálló felderítődandár, a 8. tüzérezred, a 68. önálló műszaki ezred és a 4. nukleáris, biológiai és kémiai védelmi ezred. Főbb fegyverzete: 40 harckocsi (T-72 típus), 583 páncélozott harcjármű (BMP-2, BTR-82 típusok) és 162 tüzérségi eszköz (vontatott és önjáró tüzérség, valamint rakéta-sorozatvetők). A haditechnikai eszközparkot a tervek szerint jelentősen megnövelik. Három éven belül a harckocsik számát közel háromszorosára, a páncélozott harcjárműveket kétszeresére, míg a tüzérségi eszközökét több mint kétszeresére tervezik növelni. Ez három harckocsi-zászlóalj, valamint 30 gépesített lövészzászlóalj és 22 tüzérsztály felállítását teszi lehetővé 2020-ra.²⁴

A félsziget földrajzi sajátosságait (mindösszesen 9 km széles földnyelvvel csatlakozik az európai kontinenshez), valamint a Fekete-tengeri Flotta rendelkezésére álló jelentős partra szállító kapacitását figyelembe véve valószínűsíthető, hogy a szárazföldi komponens elsődleges feladata – a védelmi műveleteken túlmenően – a tengerparti területek (például az Azovi-tenger Ukrajnához tartozó partvédéke) elleni műveletek (partraszállás, hídfő kiépítése, partközeli objektumok elleni támadás) végrehajtása, ami meghatározó fontosságú az erőkivetítési képesség vonatkozásában.

A félszigeten települt haderő-csoportosítás szárazföldi komponensének légvédelmi alakulatai mintegy 120 darab különböző típusú légvédelmi rendszerrel rendelkeznek. Szervezetüket tekintve:

- a Déli Katonai Körzet állományába tartozó Fekete-tengeri Flotta alárendeltségében: a 1096. légvédelmi rakétaezred (Fiolent-fok, Szevasztopol);
- a Déli Katonai Körzet 4. Légi és Légvédelmi Hadsereg alárendeltségében: a 31. légvédelmi hadosztály (Szevasztopol), amelynek szervezetében található a 12. légvédelmi rakétaezred (Szevasztopol), a 18. légvédelmi rakétaezred (Feodoszija), továbbá a 3. radarezred (Szevasztopol);²⁵

²⁴ Развитие группировки вооруженных сил России в Крыму.

<https://topwar.ru/71349-razvitie-gruppirovki-vooruzhennyh-sil-rossii-v-krymu.html>, letöltés: 2018.11.14.

²⁵ A 12. légvédelmi rakétaezred (az ukrán haderő 174. légvédelmi rakétaezrede volt) és a 18. légvédelmi rakétaezred (az ukrán haderő 50. légvédelmi rakétaezrede volt) átfegyverzése Sz-400 típusú és Pancir-Sz1 típusú légvédelmi rakétakomplexumokkal már 2016 első félévében megkezdődött és 2018. december elejére be is fejeződött (4. sz. melléklet).

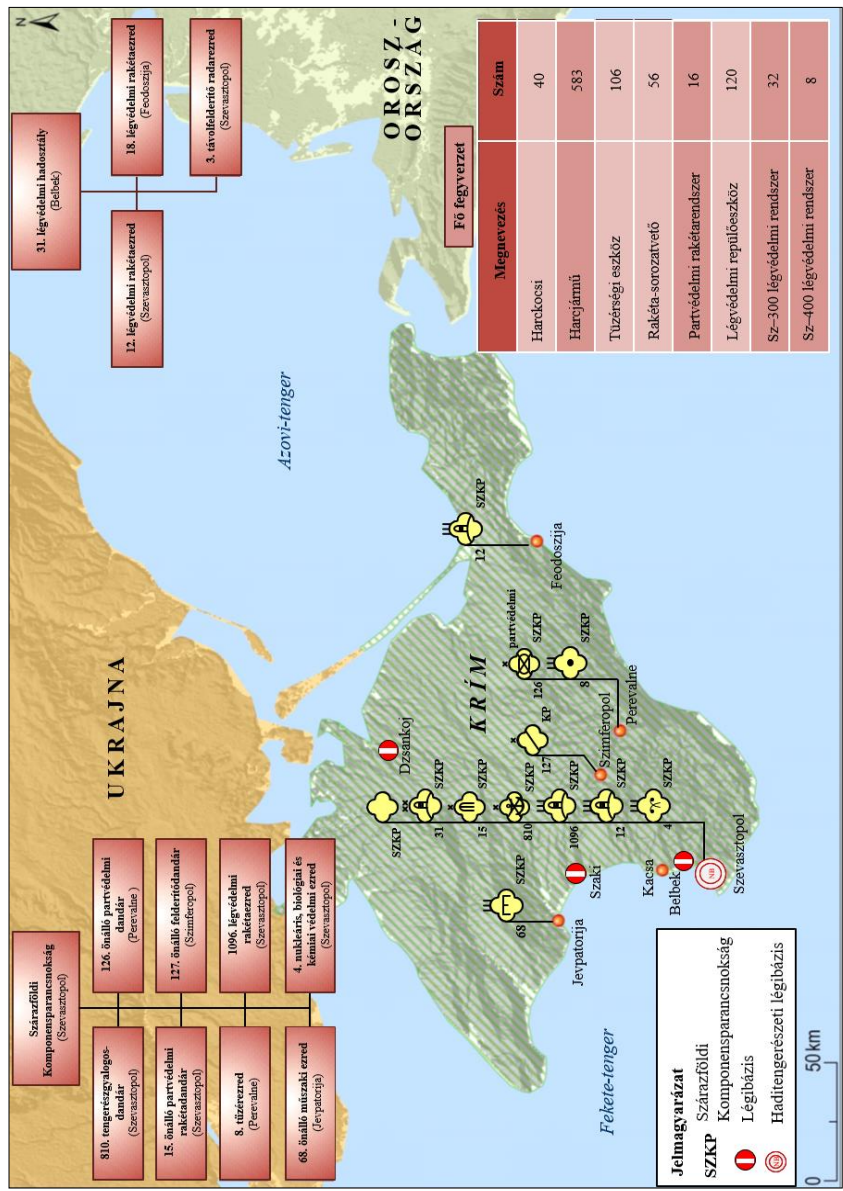
- a 475. önálló légi-kozmosz támadás korai előrejelző-riasztó központ (Szevasztopol) felújítás és korszerűsítés alatt;
- a Gagarinról elnevezett nemzeti ellenőrző és kísérleti központot (Jevpatorija) a Légi-kozmosz Erők Parancsoksága alá rendelték; a központ alárendeltségében jelenleg hét űrfelderítő állomás és két rádiócsillagászati távcső tartozik, feladatai között van a katonai rendeltetésű műholdak felderítése és követése (az eszközöket a ROSZKOSZOSZ nemzeti űrügynökség is jogosult igénybe venni).

A szárazföldi komponens képességei egy összefegyvernemi sereggel összemérhetők. Jelenleg folyik az Iszkander–M (SS–26/Stone) típusú hadműveleti-harcászati rakétakomplexumok hadrendbe állítása a félszigeten, valószínűleg 2019-ben befejezik az új eszközök telepítését. (A haderőben 2020-ig tervezetten végrehajtják az összes rakétadandár átfegyverzését). Ez lehetővé teszi, hogy hagyományos (980 kg) töltettel szerelve 500 km-es, míg kisebb tömegű (100–150 kg) hagyományos töltettel, vagy kb. 100–120 kg tömegű harcászati atomtöltettel (hatóerő kb. 10 kt) szerelve akár 1000 km-es sugarú körben mérjenek csapást szárazföldi célpontokra (egy rakétadandár esetében 36–72 rakétával kell számolni).

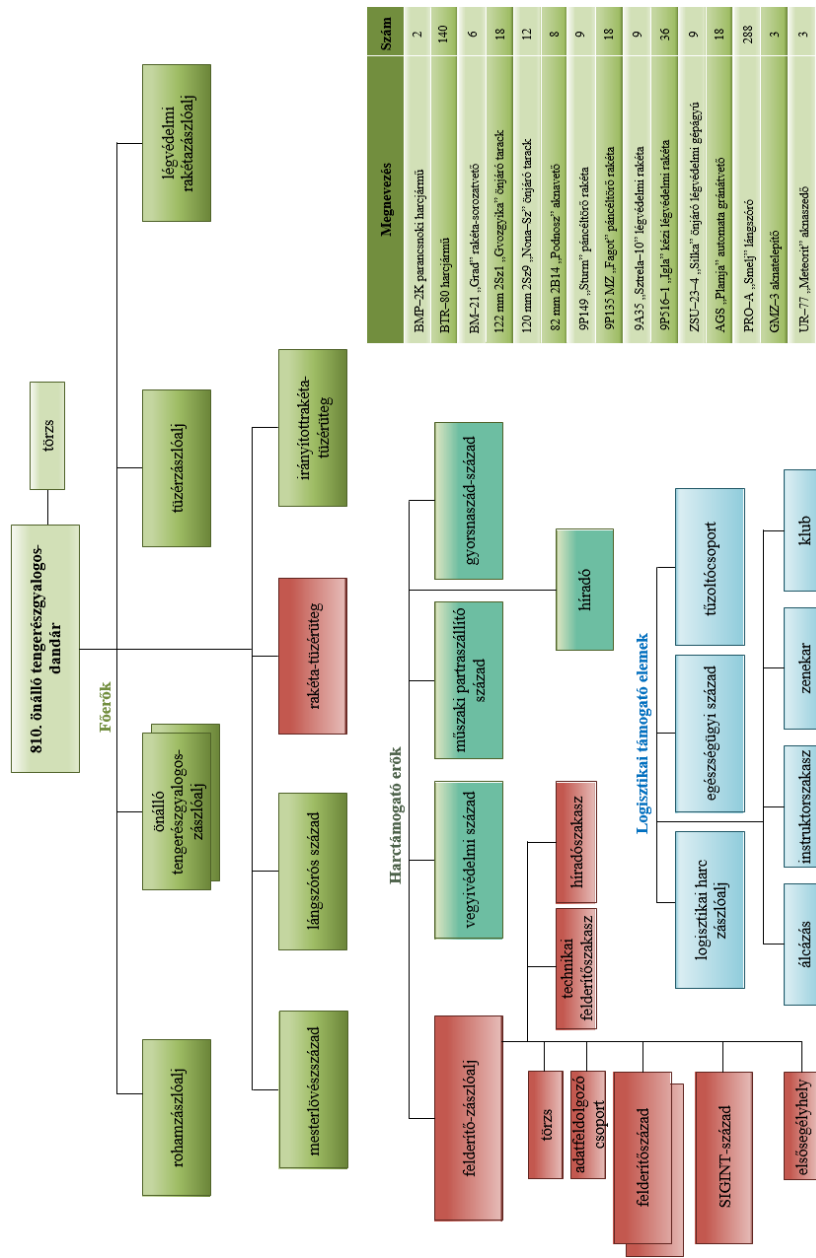
A legfelsőbb katonai vezetés 2014-ben úgy döntött, hogy minősített jogrend időszakában a vezérkari főnök utasítására területvédelmi erőket hoznak létre a Krimben. A tervek szerint a félsziget területén két területvédelmi hadosztályt állítanak fel. A 46. területvédelmi hadosztály szervezetében hat gyalogezredet, egy önálló tarackos tüzérsztyályt, egy légvédelmi tüzérsztyályt, valamint a szükséges támogató- és logisztikai elemeket hoznak létre mintegy 15 000 fővel. A 47. területvédelmi hadosztály szervezetében hét gyalogezredet, egy önálló tarackos tüzérsztyályt, egy légvédelmi tüzérsztyályt, illetve a szükséges támogató- és logisztikai elemeket hoznak létre mintegy 18 000 fővel.²⁶

A következő oldalakon található 4–8. és 11–12. ábrákat a 18–19. lábjegyzetben megadott forrásokban szereplő információk alapján szerkesztettem.

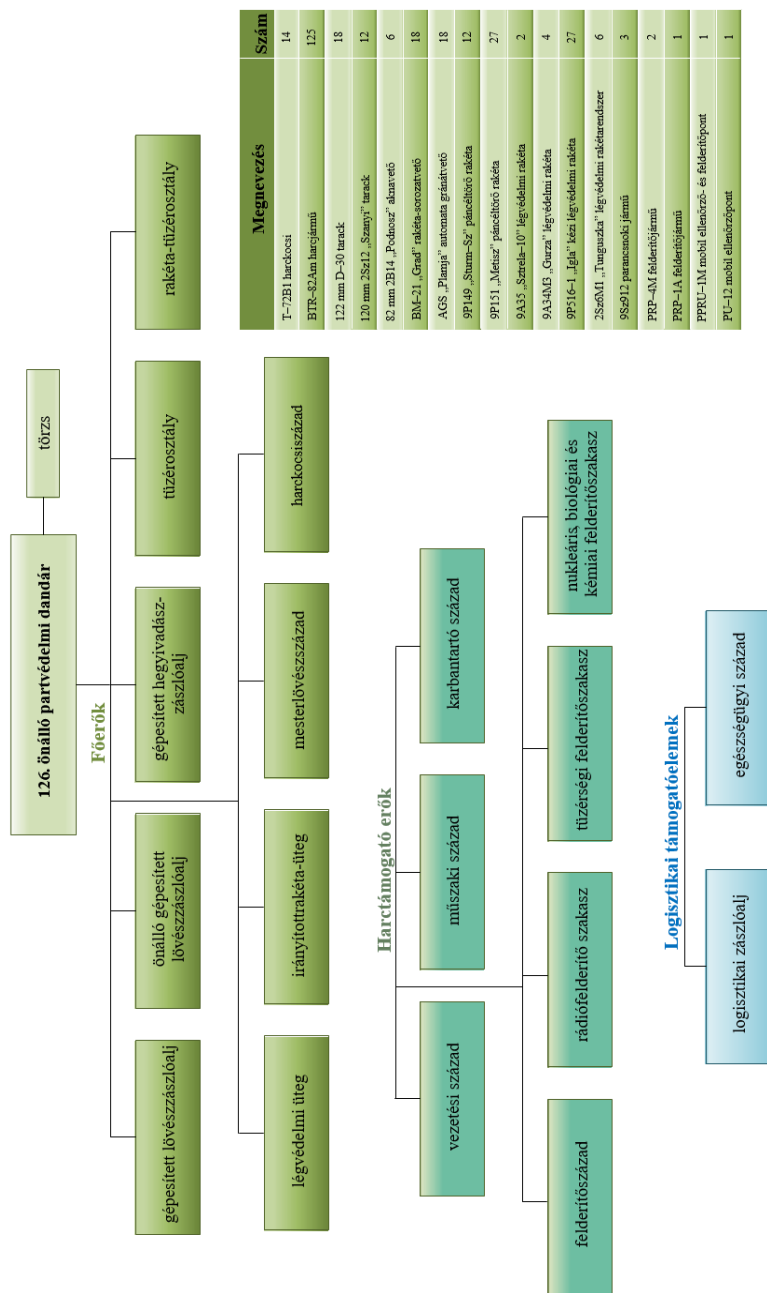
²⁶ Крепость Крым.
<https://topwar.ru/print:page,1,111812-krepost-krym.html>; letöltés: 2018.11.14.

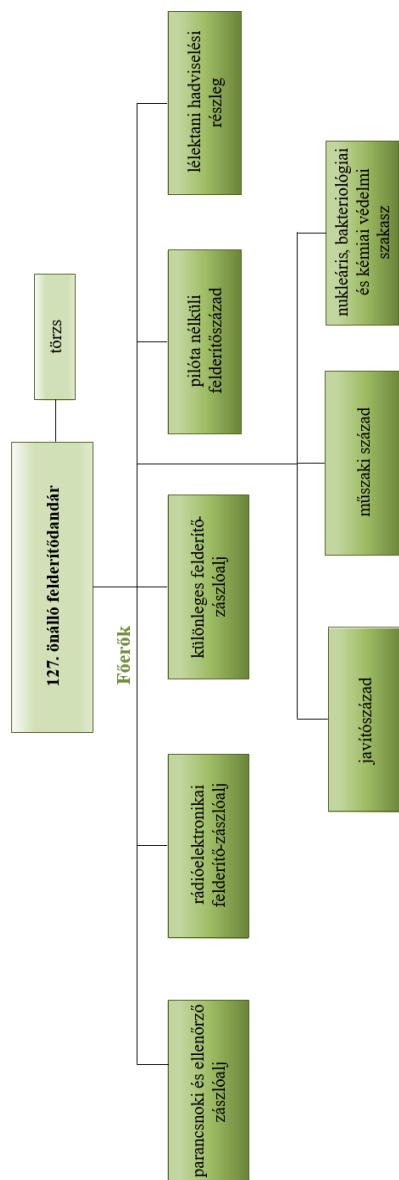
4. ábra. A Krimben települt orosz önálló általános rendeltetésű haderő-csoportosítás szárazföldi komponense (Szerk.: Börsök András)

5. ábra. A 810. önálló tengerészgyalogos-dandár szervezete (Szerk.: Börsök András)

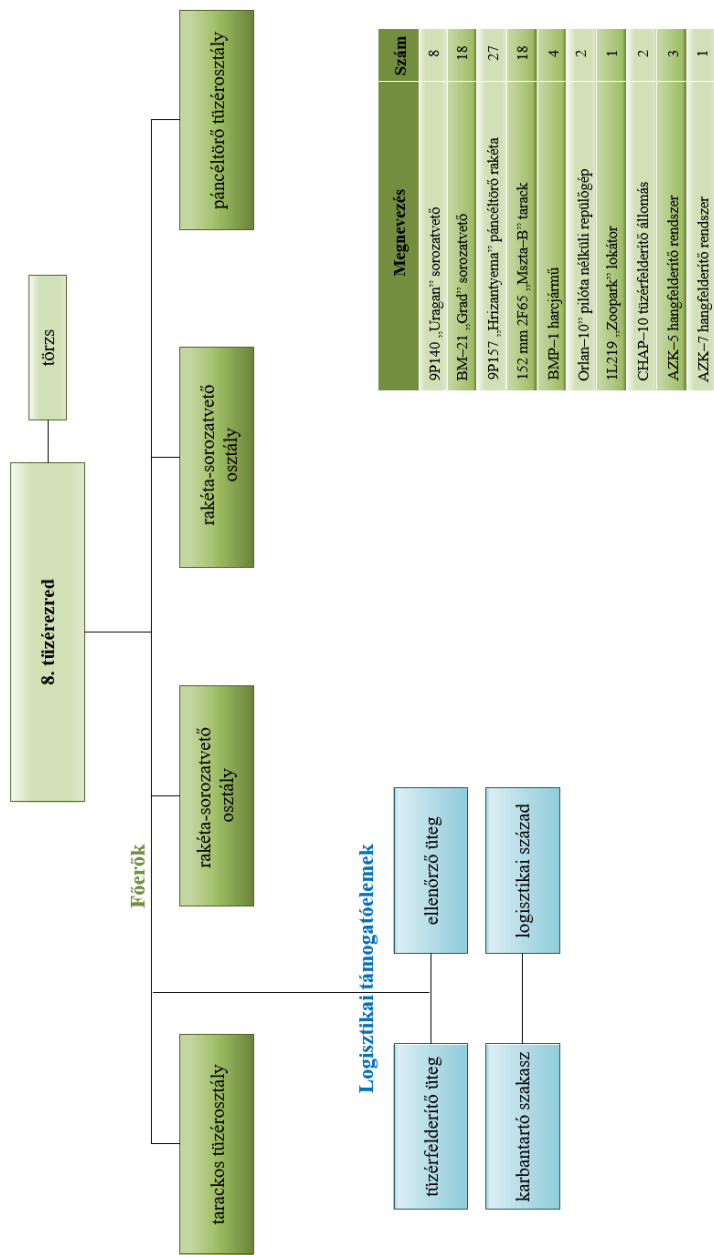

6. ábra. A 126. önálló partvédelmi dandár szervezete
(Szerk.: Börsök András)

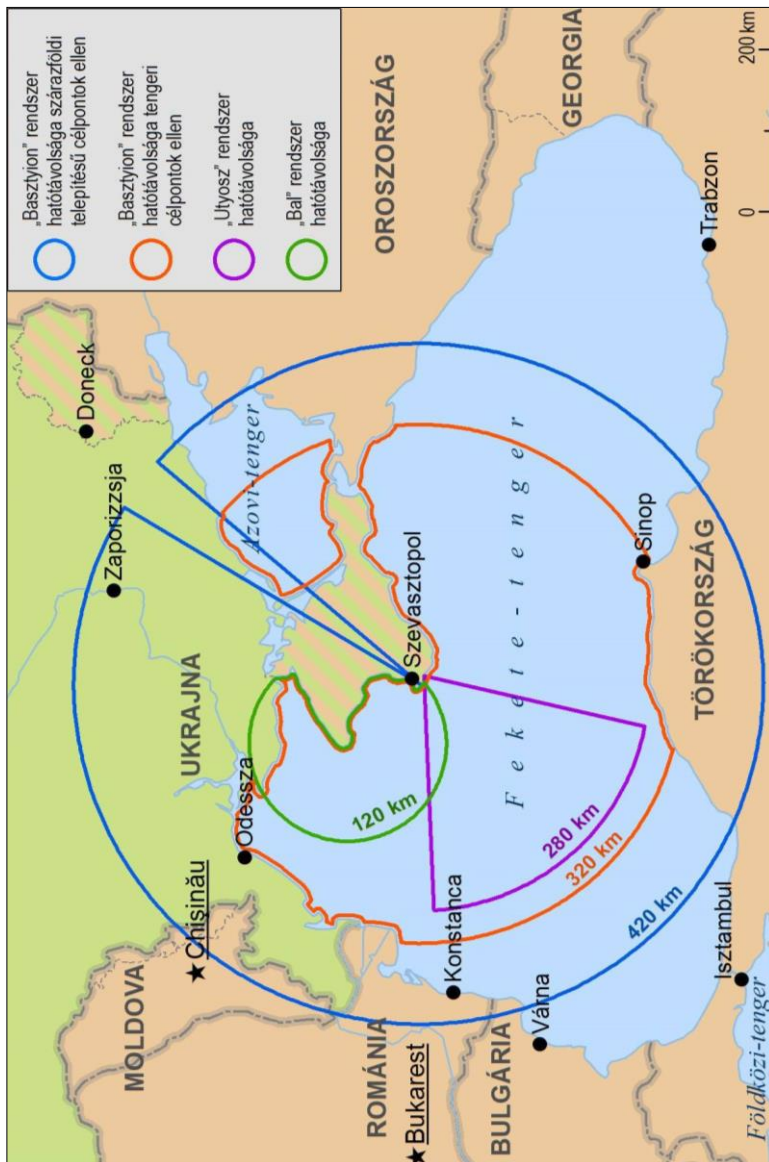

Megnevezés	Szám	Megnevezés	Szám
UAV „Ortar-10”, Tahion, Eieron-3 pilóta nélküli repülőgép	8	R-38-M, R-441-L műholdkommunikációs terminál	5
EW system „Lea-3” elektronikai hadviselési rendszer	2	R-166 „Arnek”, R-166-0,5 VHF/HF rádióállomás	4
„Tom-MDM” elektronikai felderítősorozat	4	R-168-3UN-1, R-168-0,5U, R-168-0,01UM, R-853-V1, R-853-V2M, R-168-3KN harcászati rádiók	141
OPK-32 elektronikai megfigyelőállomás	6	R-419L1 reléállomás	4
BTR-80 harcjármű	9	MRM-M3214, MZA-M1, MZO-UB1 javítókészletek	5
BRDM-2RHB vegyi felderítőjármű	3	„IVECO LMV” UAZ-3151 tehergépjármű	56
R-149 AKSH-1 parancsnoki jármű	3	„KAMAZ”, „Ural” tehergépjármű	56
T-231-3 tükörfőrendszert	2	KS-45722-1V	1
LPR-1 felderítődetektor	38	EOV-3521M-1 műszaki jármű	1
ZSz-88 hangfelderítő állomás	4		

7. ábra. A 127. önálló felderítődandár szervezete
(Szerk.: Böresök András)

8. ábra. A 8. tüzérezred szervezete
(Szerk.: Börsök András)

9. ábra. A 15. önálló partvédelmi rakétadandár eszközeinek hatótávolsága
(Szerk.: Börcsök András)

Российское оружие в Крыму угрожает Европе и без ядерных боеголовок.

<http://novosti.dn.ua/article/6808-rossyskoe-oruzhye-v-krymu-ugrozhaet-evrope-y-bez-yadernykh-boegolovok>;
letöltés: 2018.05.04.

Légi komponens

A Krím félszigeten létrehozott önálló haderő-csoportosítás légi komponense az alábbi alárendelt alakulatokkal rendelkezik:

- a 27. vegyes repülőhadosztály (Belbek);
- a 2014. november 11-én alakult 37. vegyes repülőezred (Gvargyejszkoje), egy század Szu–24M típusú és egy század Szu–25SzM típusú repülőgéppel; ezen a repülőtéren kellett volna megalakítani (eredetileg 2016 végéig) egy új rakétahordozó repülőezredet is (Tu–22M3 típusú bombázó-repülőgépekkel), a halasztás oka azonban nem ismert, de valószínűsíthetően az orosz felső szintű vezetés egyelőre nem tartja szükségesnek a csapásmérő képesség további erősítését a térségben;²⁷
- a 38. vadászrepülő-ezred (Belbek) Szu–27SzM és Szu–30SzM2 típusú repülőgépekkel;
- a 2014. december 18-án alakult 39. helikopterezred (Dzsankoj), állományában három századdal (Ka–52, Mi–35M, Mi–28N és Mi–8MTS típusú helikopterekkel).²⁸

A Fekete-tengeri Flotta haditengerészeti repülőerei:

- a 43. önálló haditengerészeti repülőezred (Szaki-Novofjodorovka), egy század Szu–30SzM típusú repülőgéppel;
- 318. önálló vegyes repülőezred (Kacsa) Be–12 típusú, hajó elleni kételtű repülőgépekkel, továbbá Tu–142 és Il–38 típusú haditengerészeti felderítő-repülőgépekkel, illetve Ka–27 és Ka–29 típusú harci helikopterekkel.²⁹

A légi komponens állományát öt ezred alkotja több mint 100 repülőgéppel és közel 60 darab harci helikopterrel. Tervek szerint 2020-ra 150 repülőeszköz és 100 harci helikopter áll majd rendelkezésre. A légi komponens jövőbeni (2020 utáni) valószínűsíthető összetétele: három haditengerészeti repülőszázad (Tu–142 és Il–38 típusú haditengerészeti felderítő-, valamint Be–202 kételtű repülőgépekkel), három haditengerészeti harcihelikopter-század (Ka–27 és Ka–29 típusú harci helikopterekkel), egy úgynevezett rakétahordozó repülőszázad (Tu–22M3 típusú nagy távolságú hadászati bombázó-repülőgépekkel), két bombázószázad (Szu–24M típusú bombázó-repülőgépekkel) egy vadászbombázó-század (Szu–30SzM típusú többcélú repülőgépekkel), három vadászrepülő-század (Szu–27–SzM és Szu–30SzM2 típusú repülőgépekkel), továbbá két harcihelikopter-század (Mi–8 és Mi–24 típusú helikopterekkel).³⁰

²⁷ Развитие группировки вооруженных сил России в Крыму.

<https://topwar.ru/71349-razvitie-gruppirovki-vooruzhennyh-sil-rossii-v-krymu.html>; letöltés: 2018.11.14.

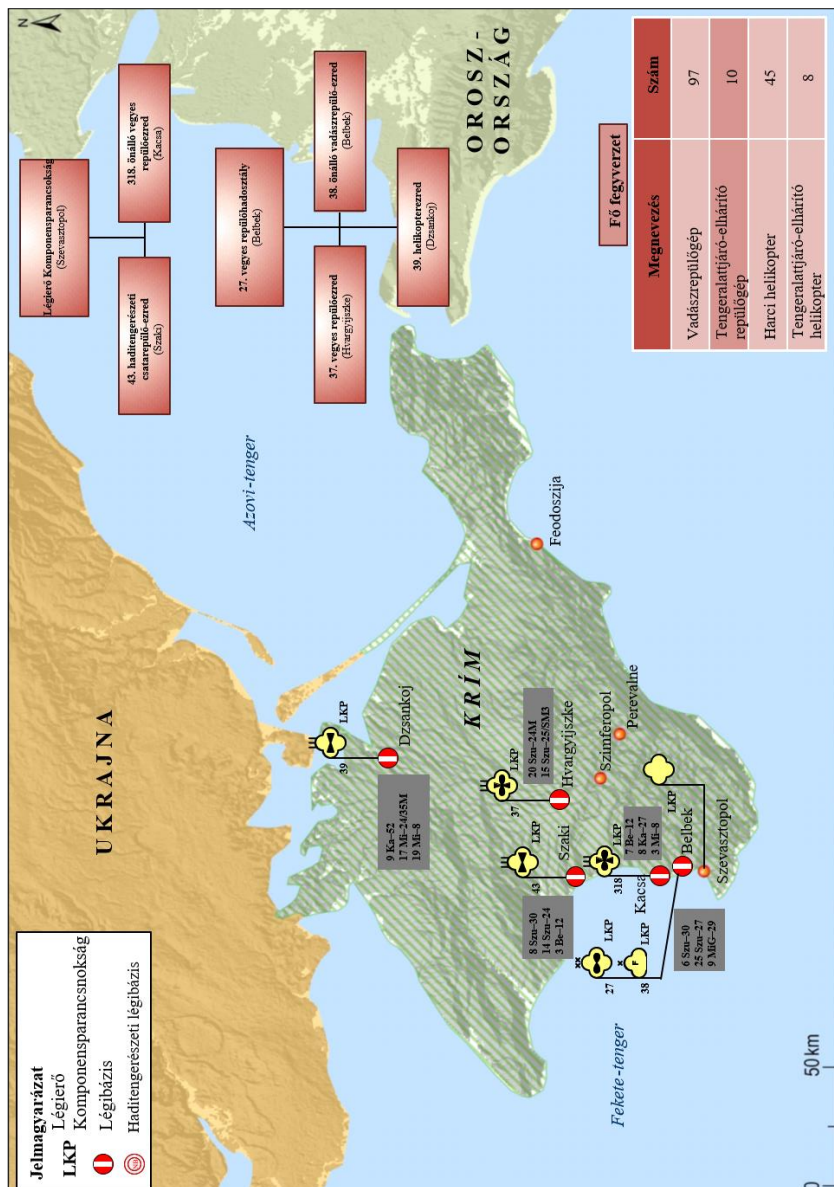
²⁸ A Krímben összesen 18 repülőtér áll a haderő rendelkezésére, ebből három (Szimferopol, Szevasztopol és Kercs) polgári légiforgalomra is igénybe vehető. 2018 őszéig hét repülőtér újítottak fel (Belbek, Kacsa, Szaki, Gvargyejszkoje, Oktyabrszkoje, Dzsankoj, Szevernij), a többi egyelőre hadműveleti tartalékot képez, de jelenlegi állapotukban alkalmatlanok repülőeszközök fogadására és indítására.

²⁹ Осинное гнездо. Что военные развернули в Крыму за два года.

<https://lenta.ru/articles/2016/03/16/crimea/>; letöltés: 2018.11.14.

³⁰ Развитие группировки вооруженных сил России в Крыму.

<https://topwar.ru/71349-razvitie-gruppirovki-vooruzhennyh-sil-rossii-v-krymu.html>; letöltés: 2018.11.14.

10. ábra. A Krimben települt orosz önálló általános rendeltetésű haderő-csoportosítás légerő komponense (Szerk.: Börsök András)

A légi komponens potenciálisan képes a Krím félszigeten települt, a Déli Katonai Körzet állományában lévő Szu-34 és a hadászati légierő kötelékébe tartozó Tu-22M3 típusú repülőgépekről indítható (atomtöltettel is szerelhető) manőverező robotrepülőgépekkel az indítási helytől számítva 2000–2500 km mélységben csapást mérni. A légvédelmi erők képesek bármely magasságtartományból érkező légi célok, illetve harcászati-hadművelati rakéták megsemmisítésére. A légideszant-képességet egyelőre a Déli Katonai Körzet biztosítja, a félszigeten állandó telepítésű légideszant-alakulat telepítése csak a légi szállítókapacitás létrehozása után jöhet szóba.

Haditengerészeti komponens

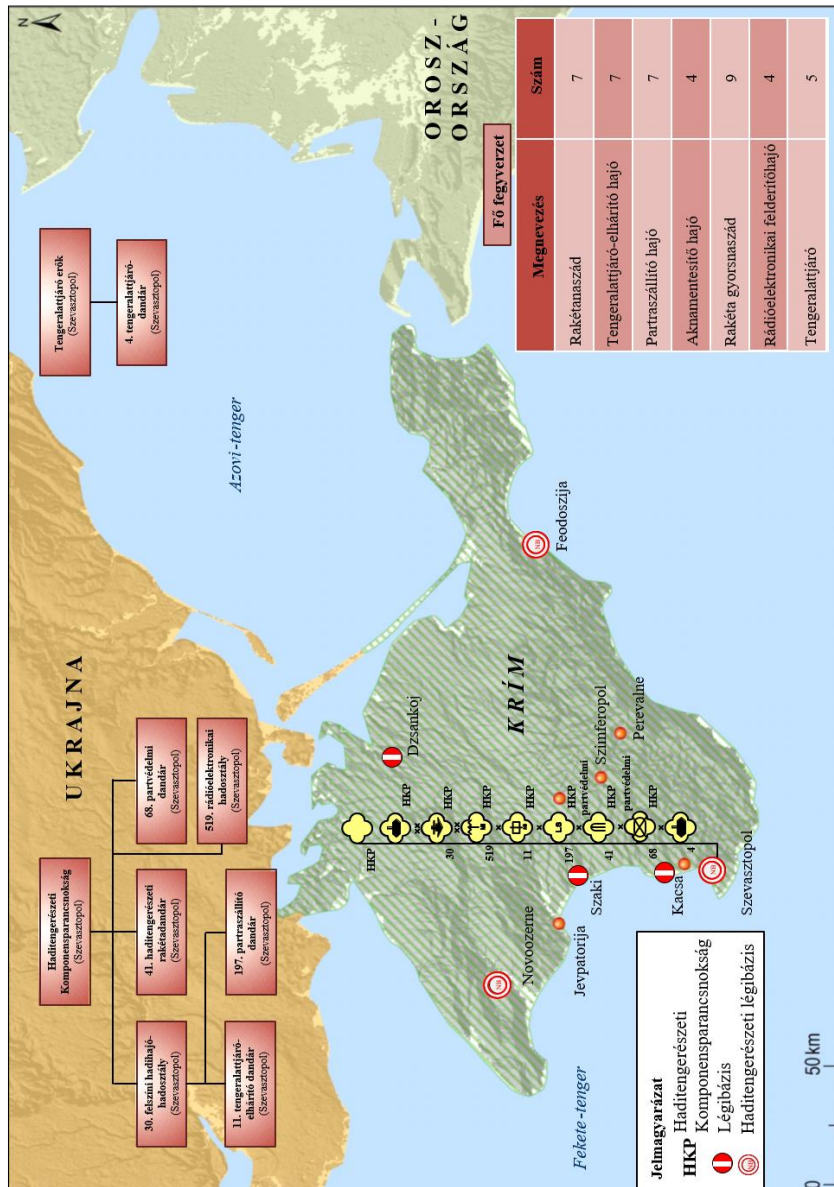
Az Oroszországi Föderáció Krímben állomásozó haderő-csoportosításának haditengerészeti komponense vízfelszíni összetevőkből és tengeralattjáró-erőkből áll. A felszíni hajóegységeket a 30. felszíni hadihajó-hadosztályba, az 519. rádióelektronikai hadihajó-hadosztályba, a 41. rakétadandárba és a 68. partvédelmi dandárba szervezték. A 2012-ben feloszlott 30. felszíni hadihajó-hadosztályt 2014-ben ismét megalakították, állományába a 11. tengeralattjáró-elhárító dandárral és a 197. partraszállító dandárral.

A komponens mintegy 30 darab hadihajóval, különböző típusú támogató- és kiszolgálóhajókkal és hét tengeralattjáróval (ebből hat 2016-ban cserélt új Kilo-osztályú) rendelkezik. A tengeralattjárók tekintetében újabb fejlesztéseket nem terveznek, a felszíni hajók vonatkozásában azonban 2020-ra három új építésű korvett beszerzéséről döntöttek, amelyeket Kalibr típusú manőverező robotrepülőgépekkel terveznek felszerelni.

A Krím térségében létrehozott haderő-csoportosítás haditengerészeti komponense 2014 óta számos nagy volumenű hadgyakorlaton (pl. a „Kavkaz–2016”) bizonyította, hogy képes megfelelni a támasztott követelményeknek és hatékonyan részt venni a régió és a távolabbi térség katonai feladatainak (szíriai műveletek támogatása) végrehajtásában. A kialakított hajóösszetétel lehetővé teszi az orosz katonai vezetés számára, hogy feladatait a közel-tengeri művelati övezetben megoldja, vagyis ellenőrizze a Krím szomszédos tengeri területét és szükség szerint Ukrajna elleni műveleteket hajtson végre.

A haditengerészeti komponens az intenzív és folyamatos fejlesztés révén gyakorlatilag a Fekete-tenger teljes medencéjében és az európai hadszíntéren, a NATO-tagállamok és azok haderői többsége ellen képes a szárazföldi (hadihajókról és tengeralattjárókról indított Kalibr típusú manőverező robotrepülőgépekkel), a vízfelszíni (partról indított Basztyion és Bal hajó elleni rakétarendszerekkel) és a vízfelszín alatti objektumok ellen (hadihajókról és tengeralattjárókról indított torpedókkal, felszíni hajókról alkalmazott mélyvízi bombákkal) csapásokat indítani.

A haditengerészeti komponens képes a Fekete-tenger teljes medencéjében – korlátozás nélkül – védelmi és támadó tengeri műveletek végrehajtására, továbbá térben és időben korlátozott mértékben ugyan, de a Földközi-tenger térségében is alkalmazható. Fő feladata az Oroszországi Föderáció érdekei védelméhez szükséges erőfölény biztosítása a Fekete-tenger medencéjében, valamint egy flottacsoport folyamatos jelenlétének biztosítása a Földközi-tenger keleti medencéjében.

11. ábra. A Krimben települt orosz önálló általános rendeltetésű haderő-csoportosítás haditengerészeti komponense (Szerk.: Böresök András)

A FEKETE-TENGERI TÉRSÉG REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAI A KRÍM ANNEKTÁLÁSÁT KÖVETŐEN

A Fekete-tenger térségét a politikai és a gazdasági instabilitás és a transznacionális fenyegetések káros hatásainak erősödése jellemzi, ami akadályozza az euroatlanti integrációs folyamatok végrehajtását, a nemzetközi együttműködés fejlesztését. A térségben olyan negatív tendenciák és folyamatok tapasztalhatók, amelyek meghatározó módon befolyásolják a térség országainak politikai, gazdasági és társadalmi fejlődését, továbbá a globális és a regionális biztonság területén számos kihívást, akár fenyegetést jelenthetnek.

A régió problémái nagymértékben a különböző civilizációs és ideológiai értékrendszerek versengésének következményei:

- a demokratikus, amelyet a Nyugat képvisel;
- az autokratikus, amely Oroszország személyében jelenik meg, és változatlanul jelen van a posztszovjet térség számos államában.

A régió országainak integrálása az euroatlanti szervezetekbe és a Nyugat technológiailag fejlett országaival folytatott partnerség kialakítása nagymértékben hozzájárulnának dinamikus és progresszív fejlődésük alakításához és a globalizált világrendbe történő szerves kapcsolódásukhoz. Ezeket a folyamatokat azonban egyrészt a fejlődés belső konfliktusai, másrészt az Oroszországi Föderáció ellentétes érdekképlete akadályozzák.

Az eurázsiai projekt bukása Oroszország számára a nagyhatalmi státus tényleges elvesztését és a meglévő politikai rendszer bukását jelentené. A Kreml számára tehát nagyon fontos, hogy az európai projekt alkalmatlanságát mutassa. Ennek érdekében minden rendelkezésére álló eszközt kész felhasználni, így a befolyásolási módszerek teljes arzenálját, a diplomáciai, politikai, gazdasági módszerektől akár a katonai erő alkalmazásáig.

Oroszország határozott érdekvédelemmel radikálisan befolyásolja a régió geopolitikai stabilitását. A Krím félszigeten állomásoztatott haderejével és a Fekete-tengeri Flottájának erősítésével az Oroszországi Föderáció képes geopolitikai dominanciája érvényesítésére, elzárhatja a tengeri útvonalakat, akarátát rá tudja kényszeríteni a régió államaira. Ezt láthattuk a Kercsi-szoros szabad hajózhatóságának egyoldalú és erőszakos feltartásának példájával.

Oroszország a Fekete-tengeri régióban hatékonyan alkalmazza a Geraszimov hadseregtábornok által kidolgozott, a NATO által „hibrid” stratégiaként azonosított konfliktuskezelési módszert. Az etnikai csoportokon és vallási felekezeteken belüli ellentéteken nyugvó – de külsőleg is ösztönzött – regionális konfliktusok a térség országaiban nem válhattak volna fenyegető mértékűvé folyamatos külső támogatás nélkül. A helyi szeparatizmus erősítése az orosz külpolitika részévé, a destabilizálás eszközeivé vált. Az orosz vezetés gyakorlatilag elhíntette a szeparatizmus vírusát Kelet-Európában. Ukrajna, Georgia, Moldova és Azerbajdzsán államhatáron belüli konfliktusai azt eredményezik, hogy az említett országokat elvágják a békés euroatlanti politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés lehetőségétől. A szakadár Dnyeszter-melléki Moldovai Köztársaság, a Krím, Abházia, Dél-Oszétia és Hegyi-

Karabah az orosz nagyhatalmi erőketítés körülményei között zárt militarizált zónákká, befagyott konfliktusokká válnak. A kialakult helyzet tökéletesen megfelel Oroszországnak, hiszen ezzel megakadályozza az érintett országok nyugati irányú fejlődését és határozott törésvonalat hoz létre Kelet és Nyugat között.

A fekete-tengeri régió államainak csatlakozási törekvése különböző politikai, gazdasági és katonai szervezetekhez, integrációs csoportokhoz konfrontáció forrása, ami a meglévő érdekellentétek és a dominanciáért folytatott küzdelem kiéleződéséhez vezethet. Az euroatlanti integrációs szervezeteken kívül rekedt államok (Ukrajna, Georgia, Moldova) esetében fennáll a veszély, hogy belső erőforrásaik segítségével és a szövetségeseiktől érkező támogatásokkal sem képesek hatékonyan védekezni. A regionális politikai-katonai feszültség magával hozhatja a NATO katonai jelenlétének erősödését, a közösen végrehajtott katonai gyakorlatok számának növekedését, és ezzel párhuzamosan tovább nő az orosz katonai jelenlét a Krímben és az ukrán határ közelében. A feszült geopolitikai helyzetben a nyomásgyakorlás eszközeként Oroszország megteremtette annak technikai feltételeit, hogy támadó nukleáris arzenáljának elemeit a Krím félszigeten elhelyezhesse.

Az orosz–ukrán konfliktust illetően a stabilitás és a biztonság visszaállítása csak úgy képzelhető el, ha a részes államok mindegyike maradéktalanul végrehajtja a minszki megállapodás pontjait, demokratikus keretek között rendeződik a Donyec-medence helyzete, illetve az Oroszországi Föderáció lemond a Krímről és Ukrajna területi integritása helyreáll. Ez azonban nyilvánvalóan nem történhet meg. Oroszország soha nem mond le a Krímről, Ukrajna és a nemzetközi közösség pedig soha nem ismerheti el a félsziget annektálását. Ez a feloldhatatlan ellentét tartósan meghatározza a fekete-tengeri régió és tágabb környezete biztonságpolitikai folyamatait.

Az Amerikai Egyesült Államok – a Krím annektálásáig – a fekete-tengeri régiót alapvetően saját érdekszférájába tartozónak tekintette, amihez hozzájárult az is, hogy Románia és Bulgária belépett a NATO-ba és az EU-ba, illetve Georgiával és Ukrajnával a Szövetség partnerségi viszonyt alakított ki. Az Obama-adminisztráció politikája – miszerint új tartalommal töltik meg a kapcsolatokat az Oroszországi Föderációval – az amerikai érdekek perifériájára szorította a régió problémáit. Ez a folyamat jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy Oroszország annektálta a félszigetet, és mára már saját geopolitikai érdekszférájának tekinti a régiót.

Az Amerikai Egyesült Államok érdekelt Ukrajna területi egységének visszaállításában, a Krím félsziget és a Donyec-medence felszabadításában és végső soron Oroszország regionális geopolitikai hegemoniájának megszüntetésében. Kérdés azonban, lehet-e számítani az Amerikai Egyesült Államok határozott fellépésére a közeljövőben. Megítélésem szerint a regionális problémák kezelésében az elmúlt időszakban Washington külpolitikája végrehajtásának közvetett formáit részesíti előnyben, vagyis a partnerországok (nevezetesen Nagy-Britannia, Németország és Franciaország), illetve a nemzetközi szervezetek (NATO, EBESZ, ENSZ) politikáján keresztül igyekszik befolyásolni a folyamatokat. Mindez azt jelenti, hogy az Amerikai Egyesült Államok folytatja ugyan a térség NATO-tagországai és Ukrajna – érdekei mentén történő – megerősítését és támogatását, de nem kíván részt venni a fekete-tengeri térség problémáinak kezelésében, az Oroszországgal való közvetlen konfrontációt pedig nyilvánvalóan nem vállalja fel.

A NATO mára gyakorlatilag nemcsak az európai, hanem a globális biztonság alapvető struktúrája is. A nemzetközi helyzet megváltozása arra ösztönözte a Szövetséget, hogy regionális védelmi szervezetből egy olyanná váljon, amely új globális biztonsági rendszer kiépítésében és fenntartásában érdekelt. A fekete-tengeri régió országainak többsége már NATO-tagállam, vagy jelezte erre vonatkozó szándékát. Ily módon próbálják megvédeni demokratikus átalakulásukat és megtalálni helyüket az európai biztonsági architektúrában. Saját részéről a NATO abban érdekelt, hogy hatékonyan tudjon fellépni a régió biztonsági és stabilitási problémáival szemben.

Egy, a fekete-tengeri térségben létrejövő regionális biztonsági rendszer kialakítása ugyanakkor – amely egybeolvad a páneurópai biztonsági rendszerrel, és amelyben a Dél-Kaukázus országai, valamint Ukrajna a Szövetség tagjaivá válhattak volna – nem volt kulcsfontosságú a NATO számára. A Szövetség célravezetőnek tartja, hogy külön-külön kapcsolatot építsen ki minden csatlakozni szándékozó országgal a régióban, és nem látja helyes megoldásnak a fekete-tengeri térség regionális integrációs kezdeményezéseit.

Oroszország kivételével a fekete-tengeri térségben található minden ország valamilyen módon bekapcsolódott az európai integrációs folyamatokba. Nyilvánvalóan egy stabil és biztonságos régió – amely része az európai világnak, és amelynek országai demokratikus rendszerrel, illetve a saját lakosságának jólétére fókuszáló fejlett gazdasági rendszerrel rendelkeznek – nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy Európa földrajzi-gazdasági és geopolitikai státusza erősödjön. Ennek egyetlen alternatívája orosz részről a régió országainak bevonása az eurázsiai projektbe, azaz a Moszkva irányítása alatt álló modern imperializmus rendszerébe. Ezzel azonban a térség országai ténylegesen kiszorulnának a társadalmi-gazdasági fejlődés nyugati orientációjából, ami a belső konfliktusok és ellentmondások növekedésével, következésképpen új, kiterjedtebb kockázatok megjelenésével járna.

Ezt a tényállást felismerve az EU új együttműködési rendszert kezdett a „Keleti Partnerség” formájában, de a program éles szembenállásba ütközött az Oroszországi Föderáció részéről, mivel az a kezdeményezést fenyegetésként értékeli a saját értékeire nézve. Figyelembe véve az Európai Unió és tagországainak növekvő belső és külső problémáit, nehezen várható el, hogy határozottabban lépjen fel Oroszország irányába. Az adott körülmények között az EU elérheti ugyan valamilyen formában a kelet-ukrajnai konfliktus „befagyasztását” és *de facto* kénytelen lesz elfogadni a Krím annektálását, ahogyan az a Georgia elleni orosz beavatkozás esetében is történt, *de jure* azonban a nyugati világ országai nem ratifikálhatják a Krím annektálását.

Románia és Bulgária aggodalmának adott hangot a régióban tapasztalható növekvő orosz dominancia miatt. Ezen országok politikája a fekete-tengeri régió biztonságában és stabilitásában teljesen összhangban van a NATO általános politikájával és az EU irányelveivel.

Georgia Európa-párti irányultsággal rendelkező ország, amelynek deklarált célja az EU-tagság elérése. Nemzeti érdekei érvényesítését a NATO-hoz történő csatlakozással kívánja elérni, de az Abháziában és Dél-Oszétiában kialakult rendezetlen helyzet miatt ez – legalábbis rövid távon – aligha reális elképzelés. Georgia kulcsfontosságú láncszem a Kaszpi-tenger és Európa közötti közlekedésben és energiaszállításban, így a fekete-tengeri országok közül ő az egyik leginkább érdekelt a régió stabilitásában és biztonságában. Figyelembe véve a geopolitikai körülmények és az európai integrációs aspirációk hasonlóságát Ukrajna és Georgia között, kedvező politikai feltételek mellett a kétoldalú kapcsolatok és az együttműködés erősítése kedvező irányba befolyásolhatják a jelenlegi folyamatokat.

Azerbajdzsán főként energiaforrásainak nyugatra történő szállításában érdekelt. A vele kapcsolatban álló Törökországtól érkező stratégiai támogatással Azerbajdzsánt önmagáért veszik be a lehetséges együttműködési rendszerekbe, már amennyire a saját létezésének geopolitikai feltételei – amelyekre jelentős terhet ró a hegyi-karabahi konfliktus – lehetővé teszik. Ukrajnához hasonlóan Azerbajdzsán is törekszik a vitatott hovatartozású területek helyzetének rendezésére.

Örményország jelenleg gazdasági nehézségekkel és belső problémákkal terhelt ország. Kiemelt érdeke, hogy kikerüljön a szinte teljes orosz dominancia alól és egyben a nemzetközi elszigeteltségből (erre jelenleg leginkább világszerte az örmény diaszpórát használja fel), valamint intenzívebben vegyen részt a regionális együttműködési rendszerben, de ez ellentétes a „területgyűjtési” politikájával és a Hegyi-Karabah kérdésében mutatott hajthatatlanságával.

Törökország aktív külpolitikát folytat és erőteljes geopolitikai szerepet játszik a régióban. Oroszország markáns szerepe Törökország földgázellátásában jelentős motiváció Ankara számára, hogy megerősítse kapcsolatait Moszkvával. Mindazonáltal Törökország érdekeltsége a krími tatárok ügyében, valamint elégedetlensége Oroszország szíriai tevékenységével és az atlanti szolidaritás nézeteivel bizonytalanná és kiszámíthatatlanná teszik a kétoldalú török–oroszosz kapcsolatokat.

A fekete-tengeri térségben kialakult geopolitikai helyzet, benne a Krím félsziget annektálása és a Donyec-medencében zajló alacsony intenzitású fegyveres konfliktus következtében a regionális orosz katonai fenyegetés megnőtt, a NATO délkeleti szárnya meggyengült, a régió katonai-politikai erőegyensúlya felbomlott. Értékelésem szerint a Szövetség nem találja az adekvát választ a kialakult helyzetre: látható, hogy az euroatlanti közösség országai konszenzussal egyetértenek abban, hogy egy nagyméretű katonai konfliktust az Oroszországi Föderációval mindenképpen el kell kerülni, mert az bizonyosan nem állna meg a hagyományos háború szintjén.

Az Oroszországi Föderáció által a Krím annektálásával és az ott létrehozott erős haderő-csoportosítással megfelelő alapot teremtett az ország hadászati–hadműveleti céljainak eléréséhez a térségben. Ez az erőkoncentráció egyértelműen megtörte a kialakult hatalmi és erőegyensúlyt a fekete-tengeri régióban, és reális kockázatot jelent valamennyi fekete-tengeri ország biztonságára nézve.

Általánosságban elmondható, hogy a nemzetközi kapcsolatok regionális alrendszere érzékelhető változáson megy keresztül. A feloldatlan konfliktushelyzetek, azok „befagyása” és a feszültség folyamatos növekedése a régió államaiban lehetővé teszi más fenyegetések erősödését, mint például az illegális migráció, az illegális fegyverkereskedelem, az embercsempészet, a közlekedési/szállítási útvonalak biztonsága garantálásának lehetetlensége, az energiabiztonság csökkenése és nem utolsósorban a szélsőséges és a nemzetközi terrorizmus térnyerése stb.

Határozottan állíthatjuk, hogy a Fekete-tenger–Balkán–Közel-Kelet térségének folyamatai számos közös jellemzővel bírnak és határozottan egy irányba mutatnak. A Krím Oroszország általi annektálása, a Donyec-medencében zajló alacsony intenzitású fegyveres konfliktus, a moldovai és a montenegrói politikai helyzet megzavarása, valamint a szíriai katonai műveletek mind-mind egy folyamat láncszemei, ami arra irányul, hogy az Oroszországi Föderáció visszaszerezze helyét, szerepét és befolyását a nemzetközi szinten.

BEFEJEZÉS

Az Oroszországi Föderáció politikai vezetése (elnöke) által meghatározott célok elérése szempontjából kiemelt fontossággal bír a Krím félsziget. A krími haderő-csoportosítás gyorsított ütemű komplex fejlesztése a védelmi és a csapásmérő képességek jelentős mértékű fejlesztését eredményezte. A Krím félsziget militarizálásával Oroszország a régió egyeduralmódójává vált és domináns szerepet szerzett a térség szélesebb, így a Balkán és a Közel-Kelet folyamatainak felügyeletében is.

Napjainkban a krími katonai kontingens a Déli Katonai Körzet alárendeltségébe és irányítása alá tartozik. A Körzet egyidejűleg felelős – a Krím félszigeten túlmenően – a szíriai műveletek és a kelet-mediterrán térségben most már állandó jelleggel állomásozó flottacsoport tevékenységének biztosításáért, illetve nem utolsósorban az ukrán–orosz konfliktus biztonsági kihívásainak – ezen belül vélhetően a kelet-ukrajnai szakadár területek „támogatásának” – kezeléséért.

A fenti „békeidőszaki” feladatokat – a vélhetően nagymértékű leterheltség ellenére – eddig eredményesen hajtotta végre. Háborús fenyegetés, illetve háború időszakában azonban szükségszerűvé válhat a Krímben állomásozó erők önálló hadászati-hadművelési szintű tevékenysége. A félszigeten jelenleg meglévő seregtetszintű önálló haderő-csoportosítás és a felhalmozott anyagi-technikai készletek gyakorlatilag már most is lehetővé teszik összhaderőnemi jellegű hadművelet(ek) végrehajtását, akár harcászati atomtöltetek alkalmazásával is.

A szárazföldi telepítésű, 500–5500 km közötti hatótávolságú ballisztikus rakéták és manőverező robotrepülőgépek tilalmáról szóló 1987. évi kétoldalú INF-szerződés³¹ amerikai felmondása esetén nagy a valószínűsége annak, hogy Oroszország a szerződés által tiltott hatótávolságú, atomtöltettel szerelhető támadóeszközöket telepít a dél–dél-nyugati irányban funkcionáló Krím félszigetre.

³¹ Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, teljes nevén Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles.

Ebben az esetben az ott állomásozó erők csapásmérő képessége jelentős mértékben megnő, a hatótávolság megkétszereződik, a tüzerő pedig akár több nagyságrenddel is meghaladhatja a jelenlegi képességeket.

A fenti folyamatok következményeként a NATO déli szárnyán jelentősen megváltoztak az erőviszonyok. A Fekete-tenger térségében a NATO-tagországok 2014 előtt csak korlátozott orosz katonai képességekkel szembesültek. Oroszország napjainkra a Fekete-tenger medencéjében potenciálisan képessé vált szinte minden vonatkozásban erőfölényt kialakítani. Ezen túlmenően megteremtette annak lehetőségét, hogy támadóeszközeivel képes legyen csapást mérni a Délkelet-Európában lévő katonai objektumokra akár több mint ezer kilométeres mélységben is.

Összességében megállapítható, hogy napjaink orosz politikáját a nagyhatalmi ambíciók motiválják, ami tekintélyes támogatást élvez a lakosság részéről, a Nyugat pedig nem találja a kihívásokra adható hatékony válaszokat. Az erős belső politikai és lakossági támogatás és a világban zajló bonyolult folyamatok eredményeként az Oroszországi Föderáció politikai vezetése abban a helyzetben van, hogy határozott és agresszív külpolitikát folytathat, amely kiemelt fenyegetést jelent a fekete-tengeri térség és az egész nemzetközi közösség biztonságára és stabilitására. A fekete-tengeri térségért folytatott küzdelmet az Oroszországi Föderáció nyerte.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet.

A Krím térségében telepített hajó elleni rakéták és manőverező robotrepülőgépek hatótávolsága³²

2. sz. melléklet.

A Krím térségében a levegőből indított manőverező robotrepülőgépek maximális hatótávolsága (hagyományos töltettel szerelve)³³

3. sz. melléklet.

A Krím térségében telepített hagyományos, illetve atomtöltettel szerelt Iszkander-M típusú hadműveleti-harcászati rakéták és a Kalibr típusú manőverező robotrepülőgépek hatótávolsága szárazföldi célpontok ellen³⁴

4. sz. melléklet.

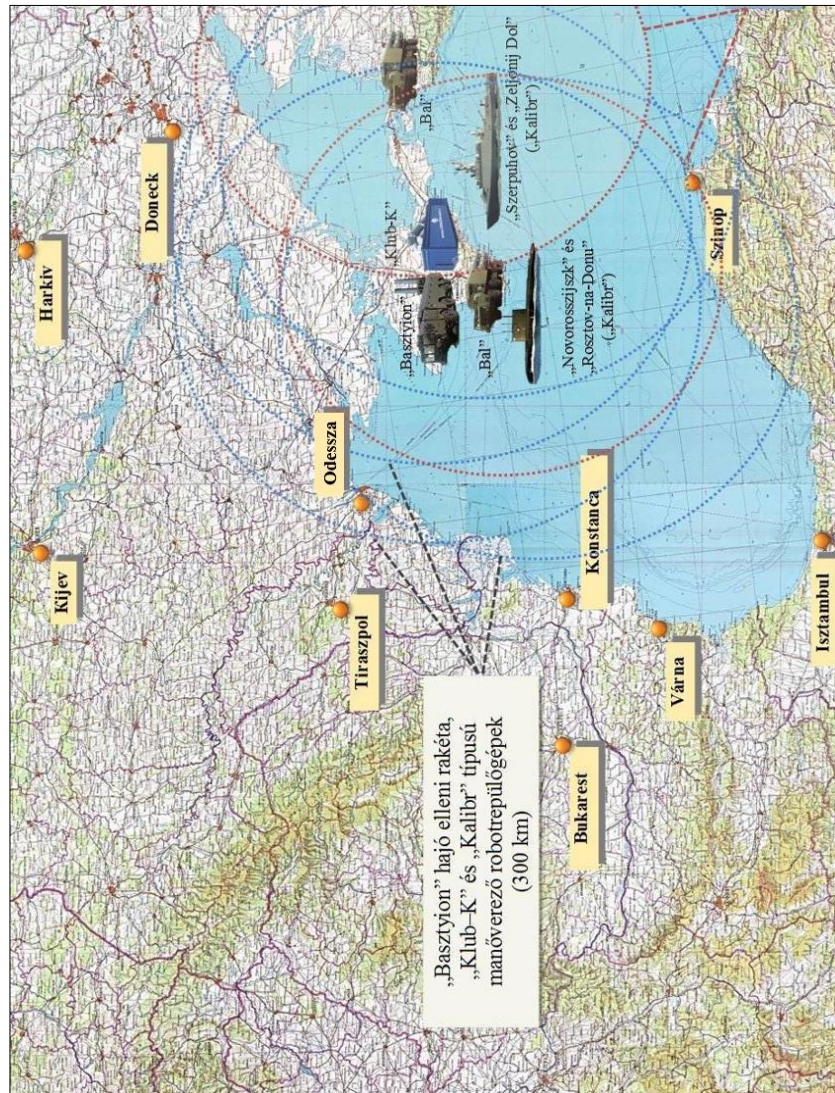
A DigitalGlobe felvétele a Feodoszijában telepített Sz-400 típusú rakétakomplexumról³⁵

³² Спецзона Крым: эксперты привели данные по путинским военным и вооружению на полуострове. <https://apostrophe.ua/news/society/2017-06-03/speczona-krym-eksperty-priveli-dannye-po-putinskim-voennym-i-vooruzheniyu-na-poluostrove/97786>; letöltés: 2018.11.14.

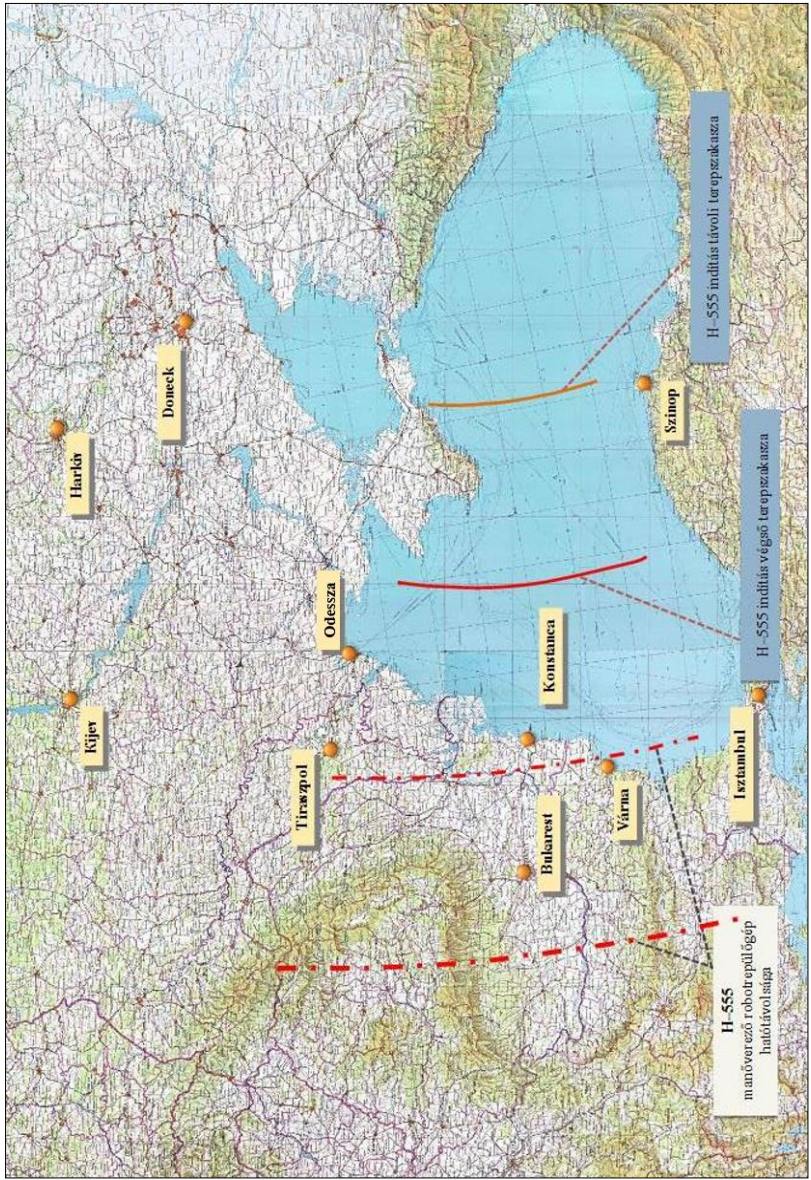
³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ DigitalGlobe Situation Report – Russian Long-Range Air Defense Deployments in Crimea. November 2018. https://dg-demandgen.s3.amazonaws.com/pdfs/201811_DigitalGlobe_SitRep_Longrange_Air_Defense_Deployments_in_Crimea.pdf?mkt_tok=eyJpIjoiWW1NMVptTmhzZkklWTJabSIsInQiOiJ0QkUrS2tzUFRvNVh4ZDk5ckVTcGZNRlFpwaHhTcFBVWVXpiUW0xT0RiOWo3MXhCSXZOR0xxUIFDR1IQMDdZYXFoZW85NmZlMmM2cFFhMDdTV29ldkRkRUNNZDRpTjQ2SXFBVVJtQW5GNFhMQmk3aFVcL1lPMlBcL2k0Nk96RmlQTUowIn0%3D; letöltés: 2018.11.30.

1. sz. melléklet. A Krim térségében telepített hajó elleni rakéták és manőverező robotrepülőgépek hatótávolsága
 (Szerk.: Böresök András)

2. sz. melléklet. A Krim térségében a levegőből indított manőverező robotrepülőgépek maximális hatótávolsága (hagyományos töltettel szerelve)
(Szerk.: Böröcsök András)

3. sz. melléklet. A Krim térségében telepítendő Iskander-M típusú rakéták (hagyományos, illetve atomöltetettel szerelt) és a Kalibr típusú manőverező robotrepülőgépek hatótávolsága szárazföldi célpontok ellen
 (Szerk.: Börtcsök András)

4. sz. melléklet. A DigitalGlobe felvétele a Feodoszijában telepített Sz-400 típusú rakétakomplexumról

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmánya. Az európai biztonsággal összefüggő kérdések. (A Helsinkai Záróokmány részletei). http://www.magyarokollgium.hu/pdf/torveny_int3.pdf; letöltés: 2018.05.04.
- BOLTENKOV, Dmitry – SHEPOVALENKO, Maksim: Russian Defense Arrangements in Crimea. <http://mdb.cast.ru/mdb/5-2014/item4/article1/>; letöltés: 2018.05.04.
- DigitalGlobe Situation Report – Russian Long-Range Air Defense Deployments in Crimea. November 2018. https://dg-demandgen.s3.amazonaws.com/pdfs/201811_DigitalGlobe_SitRep_Longrange_Air_Defense_Deployments_in_Crimea.pdf?mkt_tok=eyJpIjoiWW1NMVptTmhZekk1WTJabSIsInQiOiJ0QkUrS2tzUFRvNVh4ZDk5ckVTcGZNRFPwaHhTcFBVWXpiUW0xT0RiOWo3MXhCSXZOR0xxU1FDR11QMDdZYXFoZW85NmZIMmM2cFFhMDdTV29IdkRkRUNNZDRpTjQ2SXFBVVJtQW5GNFhMQmk3aFVcL11PMIBcL2k0Nk96RmlQTUowIn0%3D; letöltés: 2018.11.30.
- HARMAT Árpád Péter: A Krím félsziget rövid történelme. <http://www.tortenelemcikkek.hu/node/315>; letöltés: 2018.11.25.
- Krími kirándulás – 2005. augusztus 16–27. <http://www.old.meteor.geo.klte.hu/hu/doc/Krim.doc>; letöltés: 2018.06.12.
- Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. <http://pircenter.org/media/content/files/12/13943175580.pdf>; letöltés: 2018.05.04.
- POSNER, Eric: The 1997 Black Sea Fleet Agreement Between Russia and Ukraine. <http://ericposner.com/the-1997-black-sea-fleet-agreement-between-russia-and-ukraine>; letöltés: 2018.05.04.
- RÁCZ András: Odamentek az orosz különleges erők, és megmondták, hogy ki lesz az új miniszterelnök. <https://tldr.444.hu/2018/03/18/odamentek-az-orosz-kulonleges-erok-es-megmondtak-hogy-ki-lesz-az-uj-miniszterelnok>; letöltés: 2018.05.04.
- Russian Build-Up in and around Ukraine: August 12, 2016. <http://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-build-and-around-ukraine-august-12-2016>; letöltés: 2018.11.14.
- STEWART, Dale B.: The Russian-Ukrainian Friendship Treaty and the Search for Regional Stability in Eastern Europe. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a341002.pdf>; letöltés: 2019.10.21.
- Административно-территориальное деление Республики Крым. https://ru.wikipedia.org/wiki/Административно-территориальное_деление_Республики_Крым; letöltés: 2018.06.12.
- Алма-Атинская Декларация (г. Алма-Ата, 21 декабря 1991 года). <http://cis.minsk.by/page.php?id=178>; letöltés: 2018.05.04.

- БАРАНЕЦ, Виктор: Как Крым стал непотопляемым авианосцем России.
<https://www.kp.ru/daily/26754/3784259/>; letöltés: 2018.11.14.
- В Генштабе России рассказали о мощной группировке войск в Крыму.
<https://www.segodnya.ua/world/russia/genshtab-rossii-rasskazal-o-moshchnoy-gruppirovke-voysk-v-krymu-1070123.html>; letöltés: 2018.11.14.
- В Крыму создана самостоятельная группировка войск – Генштаб РФ.
<http://news.bigmir.net/ukraine/1117580-V-Krymu-sozdana-samodostatochnaja-gruppirovka-vojsk---Genshtab-RF>; letöltés: 2018.11.14.
- В Минобороны Украины раскрыли данные о группировке российских войск в Крыму.
<https://www.segodnya.ua/regions/krym/v-minoborony-ukrainy-raskryli-dannye-o-gruppirovke-rossijskih-voysk-v-krymu-1133245.html>; letöltés: 2018.11.14.
- ВВЕДЕНСКИЙ, Андрей: Как изменилась экономика Крыма.
<https://ru.krymr.com/a/27690845.html>; letöltés: 2018.06.12.
- Генштаб: в Крыму создана полноценная группировка войск.
<https://www.vesti.ru/doc.html?id=2951586>; letöltés: 2018.11.14.
- Генштаб: в Крыму создана самостоятельная группировка войск.
http://fedpress.ru/news/polit_vlast/news_polit/1419943379-genshtab-v-krymu-sozdana-samodostatochnaya-gruppirovka-voisk; letöltés: 2018.11.14.
- Группировка российских войск в Крыму на сегодня составляет около 60 тысяч человек – эксперты.
<https://investigator.org.ua/topnews/198813/>; letöltés: 2018.11.14.
- ЗАРЕЗИН, Михаил: Национальный состав населения Крыма.
<https://cont.ws/@mzarezin1307/250197>; letöltés: 2018.06.12.
- Крепость Крым.
<https://topwar.ru/print:page,1,111812-krepost-krym.html>; letöltés: 2018.05.04.
- Крым.
<https://ru.wikipedia.org/wiki/Крым>; letöltés: 2018.06.12.
- Милитаризация Крыма: итоги четырех лет оккупации.
<http://sprotyv.info/ru/news/kyev/militarizaciya-kryma-itogi-chetyreh-let-okkupacii>; letöltés: 2018.05.04.
- Осиное гнездо. Что военные развернули в Крыму за два года.
<https://lenta.ru/articles/2016/03/16/crimea/>; letöltés: 2018.11.14.
- Развитие группировки вооруженных сил России в Крыму.
<https://topwar.ru/71349-razvitie-gruppirovki-vooruzhennyh-sil-rossii-v-krymu.html>; letöltés: 2018.11.14.
- Российские войска в оккупированном Крыму: количество и виды вооружений.
<https://www.segodnya.ua/regions/krym/rossijskie-voyska-v-okkupirovannom-krymu-kolichestvo-i-vidy-vooruzheniy-1051363.html>; letöltés: 2018.11.14.

- Российское оружие в Крыму угрожает Европе и без ядерных боеголовок.
<http://novosti.dn.ua/article/6808-rossiyskoe-oruzhye-v-krymu-ugrozhaet-evrope-y-bez-yadernykh-boegolovok>; letöltés: 2018.05.04.
- Российское оружие в Крыму: итоги трех лет оккупации.
<http://old.qha.com.ua/ru/analitika/rossiiskoe-oruzhie-v-krimu-itogi-treh-let-okkupatsii/171260/>; letöltés: 2018.05.04.
- Россия продолжает милитаризовать оккупированный Крым. Инфографика.
<https://informnapalm.org/45856-militarizatsiya-okkupirovannogo-kryima/>;
letöltés: 2018.05.04.
- Спецзона Крым: эксперты привели данные по путинским военным и вооружению на полуострове.
<https://apostrophe.ua/news/society/2017-06-03/speczona-krym-eksperty-priveli-dannye-po-putinskim-voennym-i-vooruzheniyu-na-poluostrove/97786>; letöltés: 2018.11.14.
- Список-1097: как 18-я ОМСБр ВС России оккупировала Крым.
<https://informnapalm.org/43621-spisok-1097-kak-18-aya-omsbr-okkupirovala-krym/>;
letöltés: 2018.11.14.
- Шойгу отчитался о российских войсках в оккупированном Крыму.
<https://www.segodnya.ua/world/shoygu-otchitalsya-o-rossiyskih-voyskah-v-okkupirovannom-krymu-737545.html>; letöltés: 2018.11.14.

SURÁNYI REGINA

A NATO SZEMLELETMÓDVÁLTÁSA AZ ELMÚLT ÉVEK CSÚCSTALÁLKOZÓINAK TÜKRÉBEN

Bevezetés

Az Oroszországi Föderáció és a NATO kapcsolataiban mindig is meghatározó szerepe volt a NATO csúcsértekezleteinek. Az Iszlám Államnak nevezett terrorszervezet térnyerése, a 2014-ben kezdődött ukrán válság, a Krím félsziget annektálása, a nagy fokú migráció, valamint a megromlott kapcsolatok Oroszországgal korábban még soha nem látott kihívást jelentettek az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) számára. Ezen események hatására a NATO szemléletváltásra és cselekvésre szánta el magát. Ennek a szemléletváltásnak a legelső állomása a walesi NATO-csúcs volt, amelyet Newportban tartott meg a szervezet 2014. szeptember 4–5-én, immár 27. alkalommal.

A walesi csúcs döntései

Az esemény nemcsak politikai és katonai szempontból hozott eredményeket, de egyben az akkori főtitkár, Anders Fogh Rasmussen méltó búcsúztatása is volt.

A legfontosabb döntéseket a csúcson tanácskozó országok 113 pontban¹ fogalmazták meg. A dokumentum fő pontjai közt szerepel többek között:

- a védelmi költségvetés kérdése;
- a képességfejlesztés;
- az ukrán válság kérdése;
- az afganisztáni műveletek leállításának előkészítése;
- a terrorizmus és az Iszlám Állam elleni harc;
- a partnerkapcsolatok és a bővítése kérdésköre;
- a NATO és Oroszország kapcsolata;
- a Magas Készenléti Összhaderőnemi Erő (*Very High Readiness Joint Task Force – VJTF*) felállítása.

A dokumentumot olvasva kitűnik, hogy a legmeghatározóbb pontok az ukrán válsághoz kötődnek, amely a 2013 novemberében kibontakozó, majd 2014 folyamán háborúvá fokozódó eseményeknek köszönhető. Ezzel a NATO–orosz kapcsolatok kerültek a walesi csúcs fő napirendi pontjává.

¹ Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm; letöltés: 2019.11.02.

A dokumentum már a legelső pontban a következőképpen fogalmaz: „... Oroszország agresszív fellépése Ukrajnával szemben alapvetően megváltoztatta az eddig alkotott szemléletünket az egységes, szabad és békés Európáról. A növekvő bizonytalanság a déli szomszédságban, a Közel-Keletről Afrikáig, valamint a nemzetközi és a többdimenziós fenyegetések is komoly kihívást jelentenek biztonságunkra...”² Ezzel alapjaiban megváltozott a NATO szemléletmódja a békés Európával kapcsolatban.

A dokumentum az 5. pontban fogalmazza meg az új kihívásra adott választ: „Annak érdekében, hogy a Szövetség képes legyen gyors és határozott választ adni az új biztonsági kihívásokra, jóváhagyta a készenléti akciótervet. Ez biztosítja a következetes és átfogó intézkedéseket, hogy a Szövetség képes legyen választ adni a megváltozott biztonsági környezetre közvetlen határainál és távolabb is. Ez megfelel az Oroszország által támasztott kihívásoknak...”³ Ez a pont tehát rendelkezik egy készenléti akcióterv (*Readiness Action Plan – RAP*) kidolgozásáról, amely megfelelő válasszal szolgálhat a megváltozott biztonsági környezetre és az orosz agresszióra.

A későbbiekben a dokumentum további 21 alkalommal említi meg Oroszországot, ami ismételten mutatja a NATO–orosz kapcsolatok súlyát a nemzetközi politikában, valamint érezhető az orosz fenyegetettség miatti fokozott aggodalom.

A szövetség erőteljesen elítélte az orosz beavatkozást az ukrajnai területeken, valamint a nemzetközi jog súlyos megsértésének minősítette az ukrán szuverenitás és területi integritás megsértését. A NATO nem ismerte el a Krím félsziget annexióját, és felszólította Oroszországot csapatai kivonására a területről. Ezzel egy időben a walesi csúcson megfogalmazottak értelmében elindult a már említett RAP.⁴ Ez az új terv már kifejezetten a NATO keleti határainak védelmében készült el, és olyan intézkedéseket foglal magában, amelyek megerősítik a kollektív védelem alapjait az Oroszországgal határos országokban. Ilyen támogató lépések a harci-technikai eszközök és az élőerő előtelepítése, infrastrukturális fejlesztések és bázisok létrehozása a határ menti országokban.

A spearhead, azaz „lándzsahegydandár”

A RAP-ban megfogalmazottak értelmében létrehoztak egy olyan, mintegy 5000 főből álló haderőcsoportot, amely 48 órán belül bárhol bevethető. Ez a közmédiában csak „lándzsahegyként”⁵ emlegetett erő a VJTF hadrendbe állásáig az NATO Reagáló Erők (*NATO Response Forces – NRF*) részét képezi. A VJTF egy több szereppel is ellátott haderőcsoport, amely magában foglal gépesített egységeket, különleges erőket, légi mozgékonyaságú erőket, páncéloserőket és nem utolsósorban felderítő- és hírszerző alakulatokat.

² Wales Summit Declaration. 1. pont.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm; letöltés: 2019.11.02.

³ Uo. 5. pont.

⁴ Readiness Action Plan.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm?selectedLocale=en; letöltés: 2019.11.02.

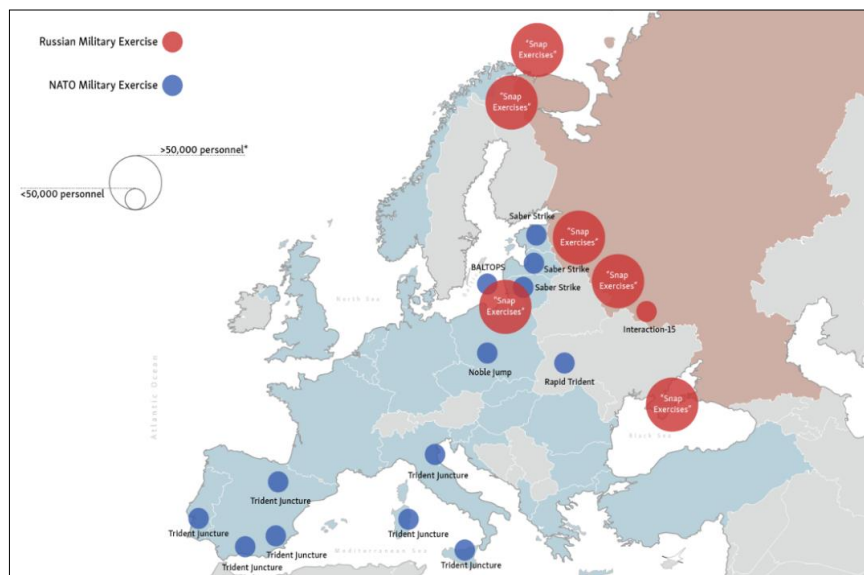
⁵ Ez az elnevezés („spearhead”) jól mutatja a VJTF rendeltetését és erejét az NRF-en belül.

A VJTF erői rotációs alapon, nem állandó telepített székhellyel működnek. A NATO-tagországok hozzájárulása az NRF-hez és ezzel együtt a VJTF-hez folyamatos, évenkénti rotációban változik, és a keretországok állítják fel az alapegységet a feladat ellátásához. Ezeknek a keretnemzeteknek a fő feladata, hogy felállítsák a parancsnokságokat, a harcoló erőket és biztosítsák a logisztikát.

A VJTF-t a gyors, rugalmas reakcióidő különbözteti meg az NRF egyéb erőitől; néhány egység a parancs kiadásától számított két napon belül bevethető, míg az erők nagy része kevesebb mint hét nap alatt telepíthetővé válik. Ennek a gyorsaságnak a biztosítására a NATO folyamatos gyakorlatokat hajt végre.

A NATO 2017. április 7-én tartotta a legelső ilyen gyakorlatot, amely a „Nobel Jump” elnevezést viselte.⁶ A gyakorlaton 1500 katona vett részt Dániából, Horvátországból, Lengyelországból, Litvániából, Magyarországról, Németországból, Norvégiából és Szlovéniából. A csapatok Csehországban és Hollandiában hajtották végre a rájuk szabott feladatokat. A katonák a gyakorlat során légi és vasúti szállítási eszközök igénybevételével szimuláltak egy éles riasztási gyakorlatot.

Természetesen nemcsak a NATO-erők gyakorlatoznak folyamatosan a térségben. Oroszország sem tétlenkedik, és alakulatait az ország nyugati határainál gyakorlatoztatja. Az ábra jól mutatja a gyakorlatok földrajzi elhelyezkedését.

1. ábra. A NATO és Oroszország által folytatott gyakorlatok méretei, 2013–2015⁷

⁶ Noble Jump kicks off with an Alert Exercise. <https://jfcnaples.nato.int/newsroom/news/2017/noble-jump-kicks-off-with-an-alert-exercise>; letöltés: 2019.11.02.

⁷ How do recent NATO exercises compare with Russian ones? <http://www.rferl.org/a/data-visualization-nato-russia-exercises/27212161.html>; letöltés: 2019.11.02.

Összességében a számarányokból nem jelenthetjük ki, hogy melyik fél az, amelyik jobban fel van készülve egy esetleges konfliktusra, de az biztos, hogy a számok jól mutatják a szándékok komolyságát és a katonai erők nagyságát.

„A NATO katonai tervezők fáradhatatlanul dolgoznak, hogy fokozzák a NATO Reagáló Erők és azon belül is a VJTF erők hatékonyságát. Ezek az intézkedések védelmi jellegűek, de világosan jelzik, hogy a szövetség rendelkezik azzal a képességgel és hajlandósággal, hogy válaszoljon a felmerülő biztonsági kihívásokra a déli és keleti területeken egyaránt”⁸ – mondta Philip Breedlove tábornok, az európai csapatok főparancsnoka egy sajtónyilatkozatában.

A VJTF erők életre hívását az is indokolta, hogy a balti államokat (Észtország, Lettország és Litvánia) az orosz erők akár 60 órán belül képesek lennének elfoglalni, még jóval az előtt, hogy a NATO reagálhatna.⁹ Mindeztől a NATO szövetség nem rendelkezett elegendő erővel és elhatározással, hogy a balti államokat képes legyen megvédeni egy esetleges támadástól. Az ebbe az irányba tett első lépést jelenti a „lándzsahegydandár” felállítása.

A VJTF felállításával a megemelt NRF mostantól négy elemet tartalmaz:¹⁰

1. vezetés és irányítás;
2. „lándzsahegyerők”: ez az NRF új eleme, a legmagasabb készségi fokozatban van, közös erő, amely a szárazföldi erők, a légi és a különleges erők elemeit is tartalmazza, szükségszerűen bevethető rövid határidőn belül, ami 2–7 napot jelent.
3. kezdeti követőerők csoportja (*Initial Follow-on Forces Group*): ezek az erők a magas készségű erők, amelyek a VJTF bevetését követően telepíthetők, valamivel hosszabb készenléttel;
4. követőerők csoportja (*Follow-on Forces Group*).

A legelső ilyen alakulatok Bulgáriában, a három balti államban, Lengyelországban és Romániában álltak fel. A NATO további csapatok felállítását tervezi Szlovákiában és Magyarországon is. A 2016-ban létrehozott NRF VJTF keretországa Spanyolország.

A walesi csúcs összegzéseképpen megállapíthatjuk, hogy ez a találkozó egy jelentős fordulópontot hozott a szervezet életében. A keleti szárnyon, kifejezetten a balti országoknál és Lengyelországnál kialakult feszültség és fenyegetettség olyan lépésekre kényszerítette a NATO-t, amilyenekre a hidegháború óta nem volt példa. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete igyekszik megmutatni erejét és ehhez minden eddiginél nagyobb összefogásra van szükség az országok között.

⁸ NATO's new spearhead force conducts first exercise.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118667.htm?selectedLocale=en; letöltés: 2019.11.02.

⁹ SHLAPAK, David A. – JOHNSON, Michael W.: Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defence of the Baltics. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1253/RAND_RR1253.pdf; letöltés: 2019.11.02.

¹⁰ NATO Response Force.

<https://shape.nato.int/nato-response-force--very-high-readiness-joint-task-force>; letöltés: 2019.11.02.

Az együttműködés legsarkalatosabb pontja a NATO költségvetése. A walesi csúcson megfogalmazott pontok megvalósítási alapja a pénz, tehát a tagállamok hozzájárulása a védelmi kiadásokhoz. A NATO-tagok már 2006-ban ígéretet tettek a nemzeti védelmi költségvetéseknek a GDP 2%-át elérő szintre történő emelésére.¹¹ Sajnos ezt a célt a mai napig is csak kevés ország teljesítette, de az elmúlt idők eseményeinek tükrében úgy tűnik, hogy az országok egyre jobban igyekeznek a vállalásuk teljesítésére.

Az elmúlt időszakban több észak- és kelet-európai ország is vállalta, hogy növeli a védelmi kiadásait az elkövetkezendő években, és igyekeznek minél hamarabb elérni a 2%-os határt. Ilyen országok voltak: a NATO-tagállam Dánia, Csehország, Lengyelország, Lettország és Litvánia, valamint a NATO partnerországai közül Svédország és Finnország.¹²

Varsói csúcs

„A lengyel fővárosban 2016. július 8-án és 9-én megtartott csúcstalálkozó – a legtöbb megfigyelő szerint – hosszú évek óta az első olyan NATO-csúcs volt, ahol az Észak-atlanti Szerződés Szervezete komolyan foglalkozott az elrettentés politikájával, és döntéseket is hozott ennek gyakorlati megvalósítására. E döntések legfőbb nyertesei azok az országok – Észtország, Lettország, Litvánia és Lengyelország –, amelyek a 2008-as orosz–grúz háború óta legfőbb szószólói a szövetség megerősítésének.”¹³

A NATO ezen az ülésén megerősítette, hogy ugyan nincsenek ellenségei és nem kíván más államok ellen tevékenykedni, de a jelen időkből fennálló feszültség miatt megteszi a szükséges lépéseket a tagállamok biztonságának megerősítésére. Az ülésen megállapították, hogy a fő fenyegetések a terrorizmus, az afrikai és a közel-keleti események, valamint Oroszország.¹⁴ Az ülés kiemelt témája volt az Oroszországi Föderáció magatartása és tetteinek lehetséges kimenetele.¹⁵

A varsói csúcson döntöttek az országok arról, hogy a keleti szárnyat megerősítik az „előretolt rotációs jelenléttel”, ami négy zászlóaljharccsoportot foglal magában, mintegy 4000 katonával. Az 1000 fős zászlóaljak nem állandó telepítésű erők, hanem folyamatos rotációs jelenléttel működnek mindaddig, amíg arra szükség

¹¹ A NATO-tagállamok a Defence Investment Pledge (védelmi beruházási elkötelezettség) keretén belül kötelezték el magukat, hogy az elkövetkezendő években igyekeznek emelni védelmi költségvetéseiket és elérni a bővös 2%-os határt.

¹² Military expenditure (% of GDP) - Greece, Estonia, United States, United Kingdom. <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2015&locations=GR-EE-US-GB&start=2000>; letöltés: 2019.11.02.

¹³ TÁLAS Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések 2016/10. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-10-a-nato-varsoi-csucstalalkozojanak-don.original.pdf>; letöltés: 2019.11.02.

¹⁴ KISS Petra: A kooperációtól a konfrontációig. A NATO–orosz kapcsolatok a Varsói Csúcs tükrében. Hadtudomány, XXVI. évfolyam 3–4. szám, 2016. november. pp. 41–54. http://mht.eu/hadtudomany/2016/3-4/ht2016_41_54.pdf; letöltés: 2019.11.02.

¹⁵ The Warsaw declaration on Transatlantic Security. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133168.htm?selectedLocale=en; letöltés: 2019.11.02.

lesz. Ezeket az erőket a három balti államba, Észtországba, Lettországba és Litvániába, valamint Lengyelország területére telepítették. Jens Stoltenberg jelenlegi NATO-főtitkár hangsúlyozta, hogy ez a folyamatos jelenlét nem sérti az 1997-es NATO–orosz megállapodást.

Brüsszeli csúcs

A 2018. július 11–12-ei brüsszeli NATO-csúcson döntést hoztak arról, hogy a Szövetség keleti szárnyát, azaz a baltikumi területeket tovább erősítik, és létrehoznak egy dán vezetésű, észt–lett részvételű, többnemzetiségű Északi Hadosztályparancsnokságot. Ezt meghaladóan elfogadták a 4×30-as (Four 30s) koncepciót. Ennek értelmében a NATO 2020-ig 30 nehéz vagy közepes manőverzászlóaljat, 30 harci repülőszázadot és 30 hadihajót szeretne olyan készenléti állapotba hozni, hogy azok 30 nap alatt bevethetőek legyenek. Ebből a koncepcióból teljesen egyértelműen kitűnik, hogy a Szövetség célja az elrettentő és készenléti erők megerősítése, ezzel is nyomást gyakorolva Oroszországra.

A készenléti erő megerősítése azonban nem elegendő, szükség van ezen erők gyors és egyszerű mozgására is, ugyanis az eddigi VJTF-gyakorlatok rendkívül gyenge hatásfokú eredményekkel szolgáltak. Jelenleg a felvonulási idő 10–15 nap, ami a „lándzsahegydandár” esetében még mindig elfogadhatatlan. Erre megoldásként a tagállamok igyekeznek csökkenteni a határátlépési időket. A legelső kitűzött cél, hogy 2019 végéig elérjék az öt napon belüli határátlépési időt.¹⁶

Összegzés

Úgy gondolom, hogy a balti tagállamok félelme Oroszországtól nem megalapozatlan, hiszen ezeken a területeken igen magas az orosz anyanyelvű lakosság száma, főként Észtországban és Lettországban. Lettország orosz ajkú népessége a hivatalos adatok szerint közel 30%-át teszi ki az ország lakosságának, de valószínűsíthető, hogy ez az adat megközelíti akár a 40%-ot is. Ilyen nagy arányú orosz lakosság mellett Lettországnak igenis van mitől félnie, hiszen az orosz ajkú lakosság indokot biztosíthat az Oroszországi Föderációnak egy esetleges annektálási kísérletre.

Az elmúlt években Oroszország folyamatosan erősítette a balti-tengeri régióját, és jelentős erőket telepített Kalinyingrád térségébe. A balti országok félelme azért is jogos, mivel Oroszország csupán egy óra leforgása alatt komoly deszanterőket lenne képes telepíteni a három balti országba, miközben a NATO-erők egyelőre képtelenek a felvonulási idő csökkentésére.

Véleményem szerint nemcsak Oroszország közvetlen szomszédjait fenyegetik potenciális veszélyek, hanem egész Európát, sőt az egész világot. Egy esetlegesen kialakuló fegyveres konfliktus Oroszország és a NATO között végzetes eredményekkel járna, hisz ma egy ilyen háborúnak nem lenne győztese! Pont ezért mindent meg kell tenni a feszültség minél békésebb úton történő rendezéséért.

¹⁶ Brussels Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en; letöltés: 2019.11.02.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brussels Summit Declaration.
Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en;
letöltés: 2019.11.02.
- How do recent NATO exercises compare with Russian ones?
<http://www.rferl.org/a/data-visualization-nato-russia-exercises/27212161.html>;
letöltés: 2019.11.02.
- Kiss Petra: A kooperációtól a konfrontációig.
A NATO–orosz kapcsolatok a Varsói Csúcs tükrében.
Hadtudomány, XXVI. évfolyam 3-4. szám, 2016. november. pp. 41–54.
http://mht.eu/hadtudomany/2016/3-4/ht2016_41_54.pdf; letöltés: 2019.11.02.
- Military expenditure (% of GDP) - Greece, Estonia, United States, United Kingdom.
<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2015&locations=GR-EE-US-GB&start=2000>; letöltés: 2019.11.02.
- NATO Response Force.
<https://shape.nato.int/nato-response-force--very-high-readiness-joint-task-force>;
letöltés: 2019.11.02.
- NATO's new spearhead force conducts first exercise.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118667.htm?selectedLocale=en;
letöltés: 2019.11.02.
- Noble Jump kicks off with an Alert Exercise.
<https://jfcnaples.nato.int/newsroom/news/2017/noble-jump-kicks-off-with-an-alert-exercise>; letöltés: 2019.11.02.
- Readiness Action Plan.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm?selectedLocale=en;
letöltés: 2019.11.02.
- SHLAPAK, David A. – JOHNSON, Michael W.:
Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defence of the Baltics.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1253/RAND_RR1253.pdf; letöltés: 2019.11.02.
- TÁLAS Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről.
Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések 2016/10.
<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-10-a-nato-varsoi-csustalalkozojanak-don.original.pdf>; letöltés: 2019.11.02.
- The Warsaw declaration on Transatlantic Security.
Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133168.htm?selectedLocale=en;
letöltés: 2019.11.02.
- Wales Summit Declaration.
Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm; letöltés: 2019.11.02.

LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA

ARKAN TIGRISEI A SZERB ÁLLAMBIZTONSÁG SZOLGÁLATÁBAN

*„A magasságos mennyből Isten egyszer csak elküldte hozzánk Arkan fiát,
ki szerb szívével, nem félve semmit, a szükségben értünk csatába száll.”¹*

Bevezetés

A hat tagköztársaságból (és Szerbián belül két autonóm tartományból) álló szocialista Jugoszlávia végnapjaiban egyre inkább felszínre kerültek a szövetségen belüli etnikumok közötti, sokáig sikeresen elnyomott ellentétek. A közös „jugoszláv identitás” a nacionalista retorikák áldozatául esett. 1991-ben elsőként Szlovénia, Horvátország és Macedónia, a következő évben pedig Bosznia-Hercegovina jelentette be kilépését az államszövetségből. A jelentős szerb kisebbséggel rendelkező Horvátország és a bosnyákok, szerbek és horvátok által vegyesen lakott Bosznia-Hercegovina esetében mindez 1995-ig elhúzódó fegyveres konfliktusokhoz vezetett.²

A szerb tagköztársaságban az 1980-as évek végén az autoriter hajlamú Slobodan Milošević került hatalomra, aki főképp taktikai okokból (politikai hatalma megszilárdítása, kiterjesztése érdekében) tette magáévá a szerb nacionalizmus téziseit.³ A következő évtized első felének fegyveres konfliktusaiban a szerb „anyaország” hivatalosan nem számított hadviselő félnek, a Nyugat azonban mégis a hatalmas befolyással rendelkező Miloševićtől várta el a horvátországi és a boszniai szerb politikai és katonai vezetők megbabolázását.⁴ A délszláv háborúk történetében (az 1998–99-es koszovói konfliktust is ideértve) viszont mindvégig jelentős szerepet játszottak a különösen kegyetlen módszereikről elhíresült szerb paramilitáris egységek, amelyeket a miloševići kormányzat uralta média a veszélyeztetett szerb nemzet önkéntes védelmezőiként állított be.⁵

Jelen írás első része a szerb állambiztonsági szolgálat szerepét járja körül a félkatonai szervezetek életre hívásában, működtetésében és bevetésében. A második fejezet a hírhedt Željko Ražnatović „Arkan kapitány” személyének és egységének példáján keresztül kíván betekintést nyújtani a délszláv háborúk legsötétebb bugyraiba. A harmadik az állami tisztségviselők, a hadurak és a szervezett bűnözői körök felelősségre vonásának, illetve felelősségre vonhatóságának napjainkig aktuális kérdéskörével foglalkozik.

¹ CATHERWOOD, Christian: Why the Nations Rage: Killing in the Name of God. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2002. p. 135.

² United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – The Conflicts. <http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>; letöltés: 2019.04.02.

³ JUHÁSZ József: A délszláv háborúk. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. p. 126.

⁴ Meghalt Milosevics. <https://hvg.hu/vilag/20060311milosevicshalott>; letöltés: 2019.04.17.

⁵ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. p. xii.

A jugoszláv/szerb állambiztonsági szolgálat együttműködése az alvilággal

Bár jelen tanulmány csak erre fókuszál, az állambiztonsági szolgálatok együttműködése kétes alvilági személyekkel nem kizárólag szerb sajátosság. Más volt jugoszláv tagállamok (ugyanígy a Varsói Szerződés országai) körében is több évtizedes bevett gyakorlata volt annak, hogy bizonyos, a „szocializmus ellenségeit célzó diszkrét műveletek” elvégzését az állami szervek bűnözői körök bevonásával oldották meg. Mivel a szerb állambiztonság archívumát – például a keletnémet Stasiéval⁶ ellentétben – máig nem tették nyilvánossá, a témakör vizsgálatakor főképp az oknyomozó újságírók információira, szakértői elemzésekre, illetve a fellelhető peres iratokra lehetséges hagyatkozni.

A jugoszláv állambiztonsági szolgálatot a második világháború végén hozták létre Odeljenje za Zaštitu Naroda (OZNA, Népvédelmi Osztály) néven, 1946-ban Uprava državne bezbednosti (UDBA, Állambiztonsági Igazgatóság) néven szervezték újjá. 1966-tól Služba državne bezbednosti (SDB, Állambiztonsági Szolgálat),⁷ majd 1992-től 2002-ig Resor državne bezbednosti (RDB, Állambiztonsági Főosztály)⁸ néven működött – de gyakran egyszerűen Državne bezbednosti-ként, illetve DB-ként utalnak rá.

Tito idejében a jugoszláv titkosszolgálat részben saját ügynökei, részben általuk megbízott bérnyomozók segítségével belföldön és világszerte egyaránt üldözte a rendszer ellenségeit, köztük a jugoszláv emigránsokat. A német hatóságok a Jugoszláviával ápolt jó kapcsolat fenntartása érdekében kevés energiát fektettek ezen ügyek felderítésébe, hamar lezárták a nyomozásokat, az esetek nem kaptak nagy nyilvánosságot. (Az első ítéletre ilyen ügyben csak Horvátország Európai Unió csatlakozását követően, 2016-ban került sor.⁹) Az állambiztonsági szolgálatok és az alvilág együttműködése azonban később, a polgárháborúk során bevetésre került paramilitáris egységek tevékenysége kapcsán széles körben nyilvánvalóvá vált.¹⁰

A délszláv konfliktusok során az állambiztonsági szolgálat vezetőinek személye, illetve szerepe nagy jelentőségre tett szert. Jovica Stanišić és Franko Simatović „Frenki” egyaránt az 1970-es években csatlakozott a szolgálathoz.¹¹

⁶ Ministerium für Staatssicherheit – Állambiztonsági Minisztérium.

⁷ State Security Service – Služba državne bezbednosti [SDB].
<https://www.globalsecurity.org/military/world/serbia/sdb.htm>; letöltés: 2019.04.30.

⁸ KOVÁCS Zoltán: A jugoszláv biztonsági erők terrorellenes műveletei 1997-től 1999-ig. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. pp. 23–35.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-1.pdf>; letöltés: 2019.04.10.

⁹ RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.
<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>;
letöltés: 2019.04.05.

¹⁰ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. p. 21.

¹¹ RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.
<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>;
letöltés: 2019.04.05.

Stanišić a belgrádi Politikai Tudományok Karán történt diplomázását követően szinte rögtön az állambiztonságnál helyezkedett el, kezdetben a belgrádi központ operatív dolgozójaként. Később Milošević egyik legközelebbi munkatársává vált, 1987-ben jelentős szerep jutott neki a Jugoszláv Kommunista Párt nyolcadik ülésén (amely kulcsfontosságú volt a későbbi szerb elnök hatalomra juttatása szempontjából), majd ezt követően számos olyan ügy kapcsán,¹² amely Milošević hatalmának megerősödését, a nagyszerb centralizációt szolgálta.¹³ Franko Simatović életútja a felsőoktatási tanulmányaitól kezdve összefonódott Stanišićéval, akit mentorának, kollégájának és barátjának tekintett.¹⁴

A kommunista Jugoszlávia felbomlását követően Stanišićot – korábbi érdemeinek elismeréseképp – 1991. december 31-én a DB vezetőjévé nevezték ki, helyetteséül pedig Simatovićot tették meg.

Milošević a fegyveres harcok kezdetekor a tapasztalt ügynököket különleges műveleti egységek létrehozásával bízta meg, amelyek a Szerb Köztársaság, illetve az annak határain kívül élő szerbek érdekeinek védelmét voltak hivatottak szolgálni.¹⁵ A jellemzően komoly bűnözői múlttal rendelkező személyek kötelékében harcoló férfiak között lelkes hazafiak, bűnözők és nem ritkán harcra kényszerített katonaszökevények, menekültek is helyet kaptak.¹⁶ Jellegzetes viseletük, a vörös sapka egyfajta szimbólumává vált ezeknek a szabadcsapatoknak.¹⁷

Elsőként a valódi személyiségét sokáig titkoló Dragan Vasiljković „Dragan kapitány” és Knindže (Knindzsák, a Knin¹⁸ városnév és a nindzsa szó összevonásából) nevű alakulata tett szert hatalmas ismertségre (a szerbek körében népszerűsége) a szerb–horvát háború kapcsán, nem kis részben tudatosan és gondosan megkomponált rendszeres médiafellépéseinek köszönhetően, amelyek során az emberi jogok

¹² Például az 1988-as manipulált vajdasági joghurtforradalom, amely végül Vajdaság autonómiájának felfüggesztéséhez vezetett, vagy az 1990-es választásokat megelőzően jelentős számú ellenzéki párt létrehozása, amely lehetővé tette, hogy Milošević gyakorlatilag ellenzék nélkül uralkodhasson.

BAJTAI Kornél: A délszláv vérengzés karmestere.

https://www.magyarso.rs/hu/1998/velemenyn_allaspont/97748/A-d%C3%A9lszl%C3%A1v-v%C3%A9reng%C3%A9s-karmestere.htm; letöltés: 2019.02.26.

¹³ Uo.

¹⁴ ANASTASJEVIĆ, Dejan: Franko Simatović – Frenki.

<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=55647>; letöltés: 2019.04.05.

¹⁵ RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.

<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>; letöltés: 2019.04.05.

¹⁶ DŽIDIĆ, Denic – DŽIDIC, Denis – RISTIC, Marija – DOMANOVIC, Milka – ČOLLAKU, Petrit – MILEKIC, Sven: Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice.

<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

¹⁷ RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.

<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>; letöltés: 2019.04.05.

¹⁷ DŽIDIĆ, Denic – DŽIDIC, Denis – RISTIC, Marija – DOMANOVIC, Milka – ČOLLAKU, Petrit – MILEKIC, Sven: Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice.

<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

¹⁸ A Horvátország területén létrehozott, nemzetközileg el nem ismert Krajjinai Szerb Köztársaság (vagy szerb Krajjinák) közigazgatási központja.

védelmezőjének szerepében tetszelgett.¹⁹ (Dragan kapitány azon kivételes paramilitáris parancsnok, aki háborús bűncselekmények miatt jogerős börtönbüntetését tölti – erre az ítéletre 2017-ig kellett várni.²⁰)

A Belgrád által finanszírozott különleges egységek közé tartozott a boszniai Srebrenicában 8000 muzulmán áldozatot követelő vérengzés kapcsán elhíresült (de Horvátországban és Koszovóban is bevetésre került), Slobodan Medić „Boca” által vezetett Škorpioni (Skorpiók) is,²¹ amely tényt meggyőzően támasztják alá Ratko Mladić háborús naplójának részletei.²²

A hasonló, gyakran egzotikus ragadozókról elnevezett alakulatok²³ hosszú sorába illeszkedik a Željko Ražnatović „Arkan kapitány” által létrehozott Szerb Önkéntes Gárda (Srpska dobrovoljačka garda), más néven Arkan tigrisei (Arkanovi tigrovi) is, amelyet jelen tanulmány következő fejezete részletesebben is bemutat.

A szerb médiának nemcsak Dragan kapitány esetében, hanem általánosságban is döntő szerepe volt abban, hogy a rovott múltú, az állambiztonsággal alapvetően gazdasági haszonszerzés céljából együttműködő bűnözőket nemcsak hogy feloldozzák a háború előtt és közben elkövetett bűneik alól, de egyenesen a veszélyeztetett szerb nemzetet védelmező hőst kreálnak belőlük, egyúttal a társadalmi hierarchia csúcsára emelve őket – aminek napjainkig gyűrűző társadalmi és kulturális hatása vitathatatlan.²⁴

Nyilvánvaló, hogy a szerb paramilitáris alakulatok nem szerb civilek kárára elkövetett tettei a miloševići politika megvalósulását szolgálták, de a DB és ezen egységek együttműködésének pontos tartalma, foka a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekmények ügyében eljáró hágai Nemzetközi Törvényszék (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) későbbi, napjainkig elhúzódó eljárásainak vitatott kérdései. (Magát az együttműködés tényét azonban az ICTY 2013-ban kellően bizonyítottnak ítélte.²⁵)

¹⁹ ČOLOVIĆ, Ivan: Dragan kapitány.

http://exsymposium.hu/index.php?tbid=article_page__surfer&csa=load_article&trw_code=dragan-kapitany_384; letöltés: 2019.04.20.

²⁰ Háborús bűncselekmények miatt börtönbüntetésre ítélték Horvátországban egy szerb katonai parancsnokot.

<https://hir.ma/18-2/haborus-buncselekmenyek-miatt-bortonbuntesre-iteltek-horvatorszagban-egy-szerb-katonai-parancsnokot/723604>; letöltés: 2019.04.20.

²¹ Belgrád finanszírozta a Skorpiókat.

https://www.magjarszo.rs/hu/3519/kozelet_politika/173834/Belgr%C3%A1d-finansz%C3%ADrozta-a-Skorpi%C3%B3kat.htm; letöltés: 2019.04.15.

²² MILUTINOVIC, Radosa: Serbian Security Service 'Participated in Bosnia War Crimes'.

<https://balkaninsight.com/2018/03/06/serbian-security-service-participated-in-wartime-crimes-03-06-2018/>; letöltés: 2019.04.05.

²³ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. p. 82.

²⁴ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. p. xviii.

²⁵ RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.

<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>; letöltés: 2019.04.05.

A horvátországi és a bosznia-hercegovinai vérengzések idején Stanišić olyan képet alakított ki a DB-ről, hogy az szerb érdekeket védő, terrorelhárító szerepkört lát el.²⁶ A szervezet vezetőjének – mint a Miloševićhez legközelebbi személynek – ugyanakkor az eseményekben valójában sokkal aktívabb szerepe lehetett. Stanišićra – korábbi zenei tanulmányaira utalva – egyenesen „a délszláv vérengzés karmestereként” szoktak hivatkozni,²⁷ akinek a tudta nélkül semmi nem történhetett, s aki a háborúval kapcsolatos legfontosabb részleteket közvetlenül Miloševićtel beszélte meg – hangszigetelt szobában, tanúk és írásos feljegyzések nélkül.²⁸

1995-ben, a daytoni békeszerződés aláírásakor Stanišić Szerbia második leghatalmasabb embereként volt jelen.²⁹ Az elnök bizalma azonban 1998-ban megrendült iránta, ami az állambiztonsági főnöki pozícióból való felmentését vonta maga után. Mindez annak volt köszönhető, hogy a Milošević elleni belgrádi tüntetések kapcsán többször találkozott ellenzéki vezetőkkel, ami gyanút ébresztett a lojalitását illetően, valamint az elnök feltételezte, hogy Stanišić kapcsolatban állhat külföldi titkosszolgálatokkal (többek között a CIA-val), és ezért tanácsolta azt, hogy vonják be a nemzetközi közösséget a koszovói helyzet rendezésébe.

A koszovói konfliktusban – a horvátországi és a bosznia-hercegovinai háborúkkal ellentétben – már nyíltan vett részt Szerbia és a szerb állambiztonság, mivel Szerbia Koszovót az ország szerves részének tekintette és tekinti ma is. Simatović 1996-ban jelentette be a Vörös Sapkások néven is ismert Különleges Műveleti Egység³⁰ létrehozását, elismerve egyúttal, hogy az már öt évre visszanyúló előzményekkel rendelkezik. Az egység tagjai között számos olyan harcos is helyet kapott, akik az évtized első felének konfliktusaiban bizonyosan az állítólag önkéntes alapon szerveződött szerb paramilitáris egységekben harcoltak.

Stanišić-tal ellentétben Simatović Milošević bukásáig szolgálati viszonyban maradt, egységét pedig csak 2003-ban, Zoran Đinđić szerb miniszterelnök meggyilkolását követően és azzal összefüggésben oszlatták fel.³¹ Ez is jelzi, hogy a politikai személycserék nem eredményeztek szemléletváltást.

²⁶ Hágai törvényszék: vádat emeltek Stanisic és Simatovic ellen.
<https://www.jogiforum.hu/hirek/8144>; letöltés: 2019.02.26.

²⁷ BAJTAI Kornél: A délszláv vérengzés karmestere.
https://www.magyarso.rs/hu/1998/velemenyn_allaspont/97748/A-d%C3%A9lszl%C3%A1v-v%C3%A9rengz%C3%A9s-karmestere.htm; letöltés: 2019.02.26.

²⁸ ARBUTINA, Zoran: New trial for accused Serbian war criminals.
<https://www.dw.com/en/new-trial-for-accused-serbian-war-criminals/a-39036888>; letöltés: 2019.04.05.

²⁹ BAJTAI Kornél: A délszláv vérengzés karmestere.
https://www.magyarso.rs/hu/1998/velemenyn_allaspont/97748/A-d%C3%A9lszl%C3%A1v-v%C3%A9rengz%C3%A9s-karmestere.htm; letöltés: 2019.02.26.

³⁰ Jedinica za specijalne operacije – JSO.

³¹ RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.
<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>;
letöltés: 2019.04.05.

Arkan kapitány és a Tigrisek

Željko Ražnatović 1952-ben született Jugoszláviában, a szlovén tagköztársasághoz tartozó Brežice településen, gyermekkorát azonban később Zágrábban, majd Szerbia területén (előbb Koszovóban, majd Belgrádban) töltötte édesapja karrierjének köszönhetően, aki a Jugoszláv Néphadsereg légierejének ezredeseként szolgált. A család kiemelkedően jó körülményei ellenére a későbbi Arkan kapitány már tizenévesen megkezdte bűnözői pályafutását, és különböző, kisstílusú bűncselekmények miatt a fiatakorúak börtönét is megjárta.

Szabadulását követően élt a határok megnyílása nyújtotta lehetőségekkel, és Nyugatra távozott. Európa-szerte számos komolyabb bűncselekményben, fegyveres rablásokban, gyilkosságokban vállalt részt. Valószínű, hogy az ekkoriban általa használt egyik hamisított török útlevélről ragadt rá az Arkan név.³² Húszas éve elején Svédországban megházasodott és gyermeke is született, de ez nem volt elég ahhoz, hogy jó útra térjen: családját elhagyva visszatért korábbi életmódjához.³³ Több alkalommal börtönbe is került, ahonnan azonban rendre sikerült megszöknie. Az 1980-as évek elején többször is a jugoszláv hatóságok közbenjárásának köszönhetően engedték szabadon erőszakos események miatti elfogását követően.³⁴ Mindebből nyilvánvaló, hogy Arkan már az 1980-as években is az állambiztonság szolgálatában állt, ahol apja közbenjárására személyesen Stane Dolanc belügyminiszter pártfogolta. („Hazafias elkötelezettségére” – amelyet a jugoszláv emigránsok elleni harcban bizonyíthatott – apja személye önmagában garanciát jelenthetett.)

A DB Ražnatović és a többi bevált munkatárs esetében is nagyvonalúan szemet hunyt azok korábbi és folyó illegális ügyletei felett.³⁵ Az egykor Európa legkeresettebb bűnözőjének számító Arkan ráadásul az 1980-as években egy ideig látszólag konzolidált életmódot folytatott: cukrászdát nyitott Belgrádban és a Crvena Zvezda (Vörös Csillag) futballklub szurkolóinak élére állt.³⁶ Közben másodszor is megnősült, ebből a frigyből négy gyermeke született.³⁷

Az 1980-as és 1990-es évek fordulóján a jugoszláv államszövetség meggyengülése és az egyre nagyobb teret nyerő szerb nacionalizmus új érvényesülési lehetőséget kínált Arkan számára is. 1991-től átvette az indulásakor a Srpski Pokret Obnove (Szerb Megújodási Mozgalom) nevű párt által támogatott Szerb Önkéntes Gárda vezetését, majd belügyi és alvilági kapcsolatai segítségével

³² ORKUSZ Péter: Arkan a csetnik.
<https://kkbk.blog.hu/2009/09/10/csetnik>; letöltés: 2019.02.26.

³³ DE FLEURY, Lisette: Željko Ražnatović Arkan – Eine Kurzbiographie.
https://www.academia.edu/7320026/%C5%BDeljko_Ra%C5%BEnatovi%C4%87_Arkan_-_Eine_Kurzbiographie_1_7_; letöltés: 2019.04.27.

³⁴ Željko Ražnatović Arkan.
https://lemil.blog.hu/2011/01/15/eljko_ra_natovi_arkan; letöltés: 2019.02.26.

³⁵ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. pp. 36–38.

³⁶ Željko Ražnatović Arkan.
https://lemil.blog.hu/2011/01/15/eljko_ra_natovi_arkan; letöltés: 2019.02.26.

³⁷ DE FLEURY, Lisette: Željko Ražnatović Arkan – Eine Kurzbiographie.
https://www.academia.edu/7320026/%C5%BDeljko_Ra%C5%BEnatovi%C4%87_Arkan_-_Eine_Kurzbiographie_1_7_; letöltés: 2019.04.27.

– részben a Crvena Zvezda ultráinak emberanyagára építve – a Tigrisekké keresztelt alakulat élén rövid idő alatt a délszláv válság egyik leghírhedtebb szerb hadurává nőtte ki magát. Az egyébként magas, sportos alkatú, kisfiúsan szép arcú Arkan imázsának alakítását nem bírta a véletlenre: a kezdetektől nyitott a média és a közélet felé, nyilvános szerepléseket vállalt, s miután politikusként is kipróbálta magát, saját pártot alapított Stranka Srpskog Jedinstva (Szerb Egység Pártja) néven, amelyben a tiszteletbeli elnök posztját töltötte be.³⁸

Arkan Tigrisei – létszámuk állítólag egyszerre sohasem haladta meg a pár száz főt³⁹ – a horvátországi, majd a boszniai harcok során is bevetésre kerültek. A Milošević-rezim végső célja – az etnikailag tiszta állam létrehozása – és Arkan legfőbb motivációja – az anyagi haszonszerzés – általában nem tette szükségessé, hogy a paramilitárisok nyílt harcba bocsátkozzanak ellenfeleikkel, inkább egyfajta gerillajellegű hadviselést folytattak, ami fosztogatással és számos civil bántalmazásával, meggyilkolásával járt együtt.⁴⁰ Ahogy egyre ismertebbek lettek, gyakran már érkezésük híre elég volt ahhoz, hogy a horvát és a bosnyák lakosság mindent hátrahagyva feijvesztve meneküljön el addigi lakhelyéről.⁴¹ Arkan ebben az időben jelentős bevételre tett szert a konfliktusterületeken rabolt minőségi faanyag, bor, olaj, dohányáru és gépjárművek szerbiai árusításából.⁴²

A később ellenük felhozott vádak szerint a Tigrisek először 1991 júliusában a kelet-szlavóniai Tenja településen követtek el háborús bűncselekményeket: 29 személyt megöltek és tízszer ennyi embert kényszerítettek lakóhelye elhagyására.⁴³ A Jugoszláv Néphadsereg oldalán részt vettek Vukovár három hónapig tartó ostromában is, amelyet a jelentős számú brutálisan meggyilkolt civil áldozatra – köztük a helyi kórház 250 betegére és dolgozójára⁴⁴ – tekintettel utólag a srebrenicai mészárlás főpróbájának is lehet tekinteni.⁴⁵

A szerb Belügyminisztérium különleges erőinek parancsnoka, Radovan Stojičić („Badza”) ekkoriban bocsátotta Arkan rendelkezésére az Erdut (Erdőd) településhez tartozó katonai bázist, amely 1996-ig a Tigrisek hírhedt kiképzőtáborául szolgált. A szigorú, a maga részéről egyébként antialkoholista és soha nem dohányzó Arkan kegyetlen módszerei miatt több száz erőszakkal harcra kényszerített személy

³⁸ VIVOD, Maria: *The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict*. Nova Publishers, New York, 2015. p. 53.

³⁹ Željko Ražnatović Arkan.

https://lemil.blog.hu/2011/01/15/eljko_ra_natovi_arkan; letöltés: 2019.02.26.

⁴⁰ VIVOD, Maria: *The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict*. Nova Publishers, New York, 2015. pp. 58–60.

⁴¹ Uo. p. 84.

⁴² Uo. p. 89.

⁴³ DŽIDIĆ, Denic – DZIDIC, Denis – RISTIC, Marija – DOMANOVIC, Milka – ČOLLAKU, Petrit – MILEKIC, Sven: *Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice*.

<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

⁴⁴ WULLIAMY, Ed – SULLIVAN, Stacy: *Bloody handiwork of Arkan*.

<https://www.theguardian.com/world/2000/jan/16/balkans3>; letöltés: 2019.04.26.

⁴⁵ *A földi pokol – Vukovár*.

https://balkanimozaik.blog.hu/2017/11/18/a_foldi_pokol_vukovar; letöltés: 2019.04.25.

indított pert Szerbia ellen a háborút követően, hívei azonban máig méltatják vezetői érdemeit, következetességét.

A boszniai háború kirobbanását követően, 1992 áprilisában a Tigrisek a kelet-boszniai, szerb határ menti Bijeljina településen folytatták a fosztogatást, miközben legalább 48 embert megöltek, másokat megkínóztak, illetve megerőszakoltak.⁴⁶ Bijeljina-t követően Arkan alakulata számos egyéb kelet-boszniai településen (pl. Brčko, Zvornik) megfordult, mindenhol hasonló forgatókönyvet követve: a nem szerb lakosság egy részét lemészárolták, maradék részét elűldözték, az üresen maradt épületeket kirabolták, majd a terület irányítását átadták a Radovan Karadžićhoz hű boszniai szerbeknek. Figyelemre méltó, hogy míg Belgrád szeméttel hunyt a paramilitáris csapatok kegyetlenkedései és erősen az anyagi haszonszerzésre irányuló tevékenysége felett, a boszniai szerb parancsnokok – köztük Ratko Mladić is⁴⁷ – jóval kritikusabbak voltak velük szemben, közönséges bűnözőknek tekintették Arkan embereit.⁴⁸

Arkan az utolsó ismert katonai akcióját 1995 szeptemberében az északnyugat-boszniai Sanski Most körzetében hajtotta végre, ahol csapatával helyi bosnyák lakosokat ejtett foglyul és bántalmazott, majd néhányukat a közeli Trnovoba hurcolták és megölték.

Arkan a hadúrként való visszavonulása után a zsákmányolással szerzett vagyonából fényűző életet élt, például több vállalat, kaszinó, rádióállomás tartozott a tulajdonába,⁴⁹ rengeteget fektetett újdonsült – harmadik – fiatal felesége, a turbofolk (hazafias pop) stílusban alkotó Ceca karrierjének az egyengetésébe is. Emellett saját focicsapatot vásárolt, amelyet a rigómezei csata hősről, Miloš Obilićről nevezett el, majd zsarolással, megfélemlítéssel elérte, hogy az megnyerje a nemzeti bajnokságot.⁵⁰ Miközben továbbra is megmaradtak alvilági kapcsolatai, a nagyközönség előtt egy egészen másik arcát mutatta: a kommunista családból származó, többszörösen elvált Ražnatović a tisztességes családfő szerepében tetszelgett és az ortodox egyház felé is nyitott. Tovább építgette politikusi karrierjét is, s miközben imázsát a szerbek védelmezése során tanúsított korábbi érdemeire építette, következetesen tagadta részvételét a horvátországi és a boszniai civilek ellen elkövetett mészárlásokban.⁵¹

⁴⁶ Ekkor készítette Ron Haviv amerikai fotóriporter – az etnikai tisztogatások valós természetének bizonyítása céljából – emblematikussá vált felvételét a meggyilkolt bosnyák nő holttestét rugdosó szerb paramilitáris harcosról.

SPAIC, Igor: Capturing the Image of Ethnic Cleansing in Bosnia. <https://balkaninsight.com/2017/01/23/capturing-the-image-of-ethnic-cleansing-in-bosnia-01-19-2017/>; letöltés: 2019.04.20.

⁴⁷ DŽIDIĆ, Denic – DZIDIC, Denis – RISTIC, Marija – DOMANOVIC, Milka – ČOLLAKU, Petrit – MILEKIC, Sven: Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice. <https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

⁴⁸ Was Arkan Raznatovic a hero? Or a war criminal? <https://www.quora.com/Was-Arkan-Raznatovic-a-hero-Or-a-war-criminal?>; letöltés: 2019.04.20.

⁴⁹ Serb Volunteer Guard [SDG / SSJ] "Arkan's Tigers". <https://fas.org/irp/world/para/sdg.htm>; letöltés: 2019.04.20.

⁵⁰ Željko Ražnatović Arkan. https://lemil.blog.hu/2011/01/15/eljko_ra_natovi_arkan; letöltés: 2019.02.26.

⁵¹ MENDENHALL, Preston: 'Arkan' – a most charming war criminal. http://www.nbcnews.com/id/3340370/ns/world_news/t/arkan-most-charming-war-criminal/#.XMYmf-gzZPY; letöltés: 2019.04.26.

Arkant 1998-ban újraválasztották a Szerb Egység Pártja vezetőjévé, majd a koszovói szerbek parlamenti képviselője lett.⁵² A szerbek és a koszovói albánok közötti harcok, valamint a NATO-bombázás időszakában egyaránt előszeretettel vállalt médiaszerepléseket, és kihasználta az internet nyújtotta új lehetőségeket is.⁵³ A NATO-t élénken bírálta a civil célpontokat ért támadások miatt, egy esetleges szárazföldi offenzíva esetére pedig kilátásba helyezte egységei mozgósítását.⁵⁴

Željko Ražnatović élete az erőszak jegyében telt, nem meglepő tehát, hogy erőszakos halált halt: 2000 januárjában – fél évvel a koszovói harcok lezárultát követően – 48 éves korában a belgrádi Intercontinental szállodában vesztette életét fegyveres merénylet következtében, amelynek pontos oka máig nem tisztázott. A legvalószínűbb természetesen az, hogy a Milošević-rezsim tette el láb alól, de akár a Milošević fia és közte kialakult üzleti vita elfajulása sem zárható ki. Halálát számos vele kapcsolatban álló személy félreállítása követte, 2002 végéig 18 egykori tigris, vörös sapkás, rendőr, illetve állambiztonsági alkalmazott vált gyilkosság áldozatává.⁵⁵

Személye köré már életében legendák szövődtek, hősiességét háborús dalok örökítették meg, halálát követően pedig egyesek azt gondolták, csak megrendezte azt, és valójában külföldön bujkál. Egykori emberei számos személy – politikusok, újságírók, vállalkozók – elleni merénylet megszervezésében és végrehajtásában „jeleskedtek” az új évezredben is.⁵⁶ Gazdasági érdekltségeit a popsztárkarrierjét is máig folytató özvegye vitte tovább.

A felelőségre vonás kérdésköre

A délszláv háborúk idején elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálása, a felelősök számonkérése napjainkig húzódó, lassan előrehaladó folyamat, nem utolsósorban a máig fennálló érdekellentétek miatt. Az etnikumok közötti, hosszú múltra visszatekintő ellenségeskedés mellett fontos figyelembe venni azt is, hogy a jelenkori befolyásos réteg státuszát gyakran épp a háborúban szerzett (kétes) érdemek, illetve az ezekhez kapcsolódó anyagi haszonszerzés alapozta meg.⁵⁷

⁵² Serb Volunteer Guard [SDG / SSJ] "Arkan's Tigers".
<https://fas.org/irp/world/para/sdg.htm>; letöltés: 2019.04.20.

⁵³ MENDENHALL, Preston: "Arkan" – a most charming war criminal.
http://www.nbcnews.com/id/3340370/ns/world_news/t/arkan-most-charming-war-criminal/#.XMYmf-gzZPY; letöltés: 2019.04.26.

⁵⁴ ORKUSZ Péter: Arkan a csetnik.
<https://kkbk.blog.hu/2009/09/10/csetnik>; letöltés: 2019.02.26.

⁵⁵ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. pp. 108–110.

⁵⁶ ORKUSZ Péter: Arkan a csetnik.
<https://kkbk.blog.hu/2009/09/10/csetnik>; letöltés: 2019.02.26.

⁵⁷ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. p. xiv.

Az 1993-tól 2017-ig tartó működése alatt a hágai Nemzetközi Törvényszék összesen 161 ember ellen emelt vádat és 90 embert ítelt el.⁵⁸ Történetének legismertebb, egyben legmagasabb rangú vádlottja maga Slobodan Milošević szerb, illetve jugoszláv elnök volt. Őt Belgrád a 2000-es politikai bukását követő évben adta ki Hágának, pere 2002-ben kezdődött. A Bosznia-Hercegovinára, Horvátországra és Koszovóra külön-külön elkészített három vádiratot a törvényszék egyetlen perben tárgyalta, arra való hivatkozással, hogy tevékenységét mindenütt ugyanaz a cél – az erőszakos területszerzés, Nagy-Szerbia létrehozása – motiválta. A Bosznia-Hercegovinára vonatkozó vádirat a legsúlyosabb vádat, a népirtást is tartalmazta. Az együttműködők listáján többek között a jugoszláv/szerb titkosszolgálat első emberei és különböző paramilitáris csapatok parancsnokai is szerepeltek. Milošević, aki egyáltalán nem mutatott megbánást, nem élte meg, hogy a bíróság jogerősen szembesítse őt bűneivel: az eljárás közben, 2006-ban szívinfarktus következtében cellájában vesztette életét.⁵⁹

Jovica Stanišić és Franko Simatović egykori szerb állambiztonsági vezetők ellen először 2003 májusában emelt vádat az ICTY. Ezt megelőzően Belgrádban tartották őket őrizet alatt Zoran Đinđić szerb miniszterelnök két hónappal korábbi meggyilkolásával összefüggésben.⁶⁰ A vádirat együttesen tette őket felelőssé a Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában 1991 és 1995 között zajlott azon cselekményekért, amelyek a két állam egyes területein élő nem szerb lakosság erőszakkal történő végleges elűzését célozták.⁶¹ A vád szerint részt vettek a szerb állambiztonsági szolgálat speciális egységeinek létrehozásában és fenntartásában, valamint ők irányították azok tagjait a bűncselekmények elkövetésekor.⁶²

Perük tíz évig elhúzódott, a vádlottak végig ártatlannak vallották magukat. A vád képviselője mindkettejükre életfogytiglani börtönbüntetést kért, végül azonban a törvényszék bizonyítékok hiányában – amelyek alátámasztották volna, hogy a speciális egységekkel való közreműködésük közvetlenül a bűncselekmények végrehajtására is irányult volna⁶³ – a felmentésük mellett döntött. Az ítélet nagy port kavart az érintettek körében, az áldozatokat képviselő szervezetek igazságtalan politikai döntésnek nevezték, míg Szerbia üdvözölte azt.⁶⁴

⁵⁸ Bezár a hágai Nemzetközi Törvényszék.

<https://vs.hu/kozelet/osszes/bezar-a-hagai-nemzetkozi-torvenyszek-1222>; letöltés: 2019.04.17.

⁵⁹ Meghalt Milošević.

<https://hvg.hu/vilag/20060311milosevicshalott>; letöltés: 2019.04.17.

⁶⁰ Hágai törvényszék: vádat emeltek Stanišić és Simatović ellen.

<https://www.jogiforum.hu/hirek/8144>; letöltés: 2019.02.26.

⁶¹ Stanišić&Simatović. The Prosecutor v. Jovica Stanišić&Franko Simatović.

http://www.icty.org/x/cases/stanistic_simatovic/cis/en/cis_stanistic_simatovic_en.pdf; letöltés: 2019.04.05.

⁶² Jovica Stanišić and Franko Simatović Indicted by the ICTY for Crimes Against Humanity and War Crimes.

<http://www.icty.org/en/press/jovica-stanistic-and-franko-simatovic-indicted-icty-crimes-against-humanity-and-war-crimes>; letöltés: 2019.04.05.

⁶³ Stanišić&Simatović. The Prosecutor v. Jovica Stanišić&Franko Simatović.

http://www.icty.org/x/cases/stanistic_simatovic/cis/en/cis_stanistic_simatovic_en.pdf; letöltés: 2019.04.05.

⁶⁴ Szerb titkosszolgálat mentettek fel Hágában.

https://index.hu/kulfold/2013/05/30/szerb_titkosszolgakat_mentettek_fel_hagaban/; letöltés: 2019.04.05.

2015-ben az ICTY fellebbviteli tanácsa megsemmisítette a korábbi ítéletet és új eljárást rendelt el, eljárási szabálytalanságra hivatkozva.⁶⁵ Az új tárgyalássorozat 2017-ben vette kezdetét és egyike annak az öt ügynek, amelyet mandátumának lejártát követően az ICTY átadott az ENSZ nemzetközi törvényszéki mechanizmusának (United Nations Mechanism for International Criminal Tribunals, MICT).⁶⁶ Az eljárás jelenleg is folyamatban van, várhatóan 2019 nyarán kerül majd sor a védelem bizonyítékainak ismertetésére.⁶⁷

A szerb állambiztonsági szolgálat tagjai közül másokat nem állítottak bíróság elé háborús bűncselekmények miatt (politikai gyilkosságok miatt annál inkább), egyes feltételezések szerint azonban a DB egyelőre titkos archívumai még sötét titkokat rejthetnek.⁶⁸

Željko Ražnatović ellen 1997-ben indított titkos vizsgálatot az ICTY. Az 1999 márciusára elkészült vádirat Arkant emberiség elleni bűncselekményekkel, a genfi egyezmények súlyos megsértésével, valamint a háború törvényeinek és szokásainak megsértésével vádolta, többek között gyilkosságokkal, nemi erőszakkal, kegyetlen bánásmóddal. A Tigrisek parancsnokaként Arkant felelőssé tették a beosztottjai ellen felhozott vádakért is.⁶⁹ 2000-es erőszakos halála azonban biztosította, hogy az ügyében soha ne kerüljön sor tárgyalásra.

Egységének harcosai – sőt más paramilitáris egységek tagjai is – jobbára elkerülték a felelősségre vonást. A harcoló egységek alacsonyabb rangú tagjaival szembeni büntetőeljárások lefolytatására a volt jugoszláv államok háborús törvényszékei hivatottak. Szerbiában azonban máig nincs elegendő politikai akarat sem az ügyek kivizsgálására, sem az e téren való együttműködésre más érintett törvényszékekkel.⁷⁰ A Human Rights Watch 2018. évi, Szerbiáról szóló jelentése szerény eredményekről számol be a Szerbiai Háborús Büntettek Ügyésze Irodájának tevékenysége kapcsán, annak 2003-as megalapításától napjainkig.⁷¹

⁶⁵ Vissza kell térnie Hágába két vádlottnak.
https://www.gondola.hu/hirek/205948-Vissza_kell_ternie_Hagaba_ket_szerb_vadlottnak.html;
letöltés: 2019.02.26.

⁶⁶ Bezár a hágai Nemzetközi Törvényszék.
<https://vs.hu/kozelet/osszes/bezar-a-hagai-nemzetkozi-torvenyszek-1222>; letöltés: 2019.04.17.

⁶⁷ DREXLEROVA, Zuzana: 10 April 2019 – German ISIS member on trial in Munich for war crimes, MICT Trial Chamber rejects Simatovic’s Defence request for acquittal.
<http://www.iclmediareview.com/10-april-2019-german-isis-member-on-trial-in-munich-for-war-crimes-mict-trial-chamber-rejects-simatovics-defence-request-for-acquittal>; letöltés: 2019.04.17.

⁶⁸ DŽIDIĆ, Denic – DŽIDIC, Denis – RISTIĆ, Marija – DOMANOVIĆ, Milka – ČOLLAKU, Petrit – MILEKIĆ, Sven: Arkan’s Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice.
<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

⁶⁹ Željko Ražnatović “Arkan”.
http://www.icty.org/x/cases/zeljko_raznjatovic/cis/en/cis_arkan_en.pdf; letöltés: 2019.02.26.

⁷⁰ DŽIDIĆ, Denic – DŽIDIC, Denis – RISTIĆ, Marija – DOMANOVIĆ, Milka – ČOLLAKU, Petrit – MILEKIĆ, Sven: Arkan’s Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice.
<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

⁷¹ Serbia/Kosovo. Events of 2018.
<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/serbia/kosovo>; letöltés: 2019.04.05.

A Tigrisek kapcsán különösen szembetűnő, hogy senkit nem vontak felelősségre olyan gyilkosságért, nemi erőszakért vagy fosztogatásért, amelyet Arkan kötelékében harcolva követtek el. Sokan úgy tartják, hogy Arkan embereit Ražnatović állami vezetőkkel, politikusokkal és szervezett bűnözőkkel ápoló egykori jó kapcsolatára tekintettel nem ítélik el (tartva attól, hogy utóbbiakra nézve is kellemetlen tények kerülnének napvilágra), a szerb paramilitárisok elleni nyomozásnak azonban komoly gyakorlati nehézségei is akadnak. A Tigrisek általában maszkokat viseltek és fedőneveket használtak személyazonosságuk leplezésére, valamint jellemzően a származási helyüktől távol kerültek bevetésre, tanúvallomások alapján ezért nehéz azonosítani őket. Komoly bizonyítékokat ellenük egyedül az ICTY-nek sikerült találnia, a Sanski Most-i atrocitások kapcsán, bár tervezték az ügyükben folyó vizsgálatok kiterjesztését Zvornikra, Bijeljínára és Vukovárra is, de erre Arkan meggyilkolása miatt már nem került sor.⁷²

Következtetések

A délszláv válságban tevékeny szerepet vállaló hadurakat, félkatonai egységeiket és a szerb állambiztonsági szolgálat egykori vezetőit gyakran teszik felelőssé a Balkán egyes jelenleg is fennálló társadalmi problémáikért, különösen mert együttműködésük jelentősen hozzájárult az alvilági módszerek elfogadottságának térnyeréséhez. Bár a fegyverek már húsz éve elhallgattak a Balkánon, a háborús bűncselekmények kivizsgálása, a még élő szereplők jelentős részének felelősségre vonása kapcsán rengeteg tennivaló van még hátra.

Arkan kapitány a délszláv válság egyik jellegzetes paramilitáris parancsnoka volt, akinek életét és halálát is bűnöző életmódja határozta meg, amely iránt korán elköteleződött. Amíg szükség volt az egysége szolgálataira, gyakorlatilag teljhatalmat élvezett, az állami vezetők szemet hunytak minden törvénytelen cselekedete felett.

Könnyen elképzelhető azonban, hogy a vesztét is ezeknek a magas szintű kapcsolatainak köszönhette, hiszen – embereivel együtt – számos olyan eseménynek volt részese, amelyről tanúskodva még kellemetlenebb helyzetbe hozhatta volna a szerb vezetőket. Egyes elképzelések szerint Arkant azért végezhették ki, mert vádalkut tervezett kötni az ICTY-vel.⁷³

A múlt tisztázása a balkáni népek békés jövőbeni együttélésének elengedhetetlen feltétele lenne, ezzel szemben sajnos napjainkig is inkább a bűnök tagadása, vagy legalább is relativizálása jellemző, amit kiválóan példáznak a 2019-ben is még számos érdeklődőt vonzó, a délszláv paramilitáris vezetőkkel, csapatokkal, valamint állambiztonsági szervekkel foglalkozó internetes tartalmak.⁷⁴

⁷² DŽIDIĆ, Denic – DŽIDIC, Denis – RISTIĆ, Marija – DOMANOVIĆ, Milka – ČOLLAČU, Petrit – MILEKIĆ, Sven: Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice.

<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>; letöltés: 2019.02.26.

⁷³ VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015. p. 110.

⁷⁴ Uo. p. 127.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A földi pokol – Vukovár.
https://balkanimozaik.blog.hu/2017/11/18/a_foldi_pokol_vukovar; letöltés: 2019.04.25.
- ANASTASIEVIĆ, Dejan: Franko Simatović – Frenki.
<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=55647>; letöltés: 2019.04.05.
- ARBUTINA, Zoran: New trial for accused Serbian war criminals.
<https://www.dw.com/en/new-trial-for-accused-serbian-war-criminals/a-39036888>;
letöltés: 2019.04.05.
- BAJTAI Kornél: A délszláv vérengzés karmestere.
https://www.magyarso.rs/hu/1998/velemeney_allaspont/97748/A-d%C3%A9lszl%C3%A1v-v%C3%A9rengz%C3%A9s-karmestere.htm;
letöltés: 2019.02.26.
- Belgrád finanszírozta a Skorpiókat.
https://www.magyarso.rs/hu/3519/kozelet_politika/173834/Belgr%C3%A1d-finansz%C3%ADrozta-a-Skorpi%C3%B3kat.htm; letöltés: 2019.04.15.
- Bezár a hágai Nemzetközi Törvényszék.
<https://vs.hu/kozelet/osszes/bezar-a-hagai-nemzetkozi-torvenyszek-1222>;
letöltés: 2019.04.17.
- CATHERWOOD, Christian: Why the Nations Rage: Killing in the Name of God.
Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2002. p. 135.
- ČOLOVIĆ, Ivan: Dragan kapitány.
http://exsymposion.hu/index.php?tbid=article_page__surfer&csa=load_article&rw_code=dragan-kapitany_384; letöltés: 2019.04.20.
- DE FLEURY, Lisette: Željko Ražnatović Arkan – Eine Kurzbiographie.
https://www.academia.edu/7320026/%C5%BDeljko_Ra%C5%BEatovi%C4%87_Arkan_-_Eine_Kurzbiographie_1_7_; letöltés: 2019.04.27.
- DREXLEROVA, Zuzana: 10 April 2019 – German ISIS member on trial in Munich for war crimes, MICT Trial Chamber rejects Simatovic’s Defence request for acquittal.
<http://www.iclmediareview.com/10-april-2019-german-isis-member-on-trial-in-munich-for-war-crimes-mict-trial-chamber-rejects-simatovics-defence-request-for-acquittal>;
letöltés: 2019.04.17.
- DŽIDIĆ, Denic – DZIDIC, Denis – RISTIC, Marija– DOMANOVIC, Milka – ÇOLLAKU, Petrit – MILEKIC, Sven: Arkan’s Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice.
<https://balkaninsight.com/2014/12/08/arkan-s-paramilitaries-tigers-who-escaped-justice/>;
letöltés: 2019.02.26.
- Háborús bűncselekmények miatt börtönbüntetésre ítélték Horvátországban egy szerb katonai parancsnokot.
<https://hir.ma/18-2/haborus-buncselekmények-miatt-bortonbuntetesre-iteltek-horvatorszagban-egy-szerb-katonai-parancsnokot/723604>; letöltés: 2019.04.20.

- Hágai törvényszék: vádat emeltek Stanisic és Simatovic ellen.
<https://www.jogiforum.hu/hirek/8144>; letöltés: 2019.02.26.
- Jovica Stanisic and Franko Simatovic Indicted by the ICTY for Crimes Against Humanity and War Crimes.
<http://www.icty.org/en/press/jovica-stanisic-and-franko-simatovic-indicted-icty-crimes-against-humanity-and-war-crimes>; letöltés: 2019.04.05.
- JUHÁSZ József: A délszláv háborúk.
Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. p. 126.
- KOVÁCS Zoltán: A jugoszláv biztonsági erők terrorellenes műveletei 1997-től 1999-ig. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. pp. 23–35.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-1.pdf>; letöltés: 2019.04.10.
- Meghalt Milosevics.
<https://hvg.hu/vilag/20060311milosevicshalott>; letöltés: 2019.04.17.
- MENDENHALL, Preston: 'Arkan' – a most charming war criminal.
http://www.nbcnews.com/id/3340370/ns/world_news/t/arkan-most-charming-war-criminal/#.XMYmf-gzZPY; letöltés: 2019.04.26.
- MILUTINOVIC, Radosa: Serbian Security Service 'Participated in Bosnia War Crimes'.
<https://balkaninsight.com/2018/03/06/serbian-security-service-participated-in-wartime-crimes-03-06-2018/>; letöltés: 2019.04.05.
- ORKUSZ Péter: Arkan a csetnik.
<https://kkbk.blog.hu/2009/09/10/csetnik>; letöltés: 2019.02.26.
- RISTIC, Marija: The Dark History of Serbia's Security Services.
<https://balkaninsight.com/2015/12/15/the-dark-history-of-serbia-s-security-services-12-15-2015/>; letöltés: 2019.04.05.
- Serb Volunteer Guard [SDG / SSJ] "Arkan's Tigers".
<https://fas.org/irp/world/para/sdg.htm>; letöltés: 2019.04.20.
- Serbia/Kosovo. Events of 2018.
<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/serbia/kosovo>;
letöltés: 2019.04.05.
- SPAIC, Igor: Capturing the Image of Ethnic Cleansing in Bosnia.
<https://balkaninsight.com/2017/01/23/capturing-the-image-of-ethnic-cleansing-in-bosnia-01-19-2017/>; letöltés: 2019.04.20.
- Stanišić&Simatović. The Prosecutor v. Jovica Stanišić&Franko Simatović.
http://www.icty.org/x/cases/stanisic_simatovic/cis/en/cis_stanisic_simatovic_en.pdf;
letöltés: 2019.04.05.
- State Security Service – Sluzba drzavne bezbednosti [SDB].
<https://www.globalsecurity.org/military/world/serbia/sdb.htm>; letöltés: 2019.04.30.
- Szerb titkosszolgákat mentettek fel Hágában.
https://index.hu/kulfold/2013/05/30/szerb_titkosszolgakat_mentettek_fel_hagaban/;
letöltés: 2019.04.05.

- United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – The Conflicts. <http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>; letöltés: 2019.04.02.
- Vissza kell térnie Hágába két vádlottnak. https://www.gondola.hu/hirek/205948-Vissza_kell_ternie_Hagaba_ket_szerb_vadlolttnak.html; letöltés: 2019.02.26.
- VIVOD, Maria: The Master and its Servants: The Entangled Web Between the Serbian Secret Service, Organized Crime and Paramilitary Units in the Yugoslav Conflict. Nova Publishers, New York, 2015.
- Was Arkan Raznatovic a hero? Or a war criminal? <https://www.quora.com/Was-Arkan-Raznatovic-a-hero-Or-a-war-criminal?> letöltés: 2019.04.20.
- WULLIAMY, Ed – SULLIVAN, Stacy: Bloody handiwork of Arkan. <https://www.theguardian.com/world/2000/jan/16/balkans3>; letöltés: 2019.04.26.
- Željko Ražnatović “Arkan”. http://www.icty.org/x/cases/zeljko_raznjatovic/cis/en/cis_arkan_en.pdf; letöltés: 2019.02.26.
- Željko Ražnatović Arkan. https://lemil.blog.hu/2011/01/15/eljko_ra_natovi_arkan; letöltés: 2019.02.26.

ERDÉSZ VIKTOR FŐHADNAGY

AZ ENERGIABIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSE AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN ÉS NAGY-BRITANNIÁBAN

Az energiabiztonság

Az elmúlt évtizedben kiemelt jelentőségűvé vált az energiabiztonság, illetve az energiabiztonsággal – hangsúlyozottan az infrastruktúravédelemmel és az ellátásbiztonsággal – kapcsolatos biztonsági kihívások kezelése. Több ország – köztük az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Nagy-Britannia, valamint az Európai Unió – saját energiabiztonsági alapidokumentumaiban fogalmazta meg a kritikus infrastruktúrára vonatkozó biztonságpolitikai prioritásait, illetve a szükséges intézkedéseket.

A kül-, biztonság- és védelempolitika, a nemzetbiztonsági tanulmányok, valamint a biztonságtechnika és a műszaki tudományok területén működő polgári és katonai egyetemek, akadémiák és kutatóintézetek¹ többsége energiabiztonsági kutatásokkal is foglalkozik. E kutatási területtel specializáltan foglalkozik a brit Energiabiztonsági Kutatóintézet,² az orosz Moszkva Energiabiztonsági és Energetikai Gazdaságosság Intézet,³ valamint a ghánai Energiabiztonsági Intézet.⁴

A kapcsolódó kutatásokat megjelentető főbb folyóiratok a Malajziai Műszaki Egyetem⁵ Energetikai és Biztonságtechnikai Közlönye,⁶ az amerikai Globális Biztonsági Elemző Központ⁷ Energiabiztonsági Közlönye,⁸ a brit Élelem- és Energiabiztonság,⁹ valamint az Európai Parlament Zöld Európa Alapítványának Zöld Európa Közlönye.¹⁰ A NATO-ban a 2012-ben megalapított vilniusi Energiabiztonsági Kiválósági Központ¹¹ foglalkozik az energiabiztonság kérdéskörével.

¹ Közöttük az agytrösztök (*think-tank*-ek) is.

² Energy Safety Research Institute.

³ Moscow Institute of Energy-Safety and Energy-Economy. Az Intézet Energiabiztonság és Energetikai Gazdaságosság (Energy-Safety and Energy-Economy) címmel 2005 óta kétheti kiadványt jelentet meg.

⁴ Institute for Energy Security – IES.

⁵ Universiti Teknologi Malaysia – UTM.

⁶ Journal of Energy and Safety Technology – JEST.

⁷ Institute for the Analysis of Global Security – JAGS.

⁸ Journal of Energy Security.

⁹ Food and Energy Security.

¹⁰ Green European Journal.

¹¹ NATO Energy Security Centre of Excellence – ENSEC COE.

Az energiabiztonságot kutatók három fő területet különítenek el: a szuverenitás¹² (külső fenyegetésekkel szembeni védelem), a robusztusság¹³ (az erőforrások elégtelenségével, az infrastruktúra megbízhatóságával, valamint a stabil és megfizethető árakkal kapcsolatos problémák) és az ellenálló képesség¹⁴ kérdéskörét.

A *szuverenitást* érintő kockázatok eredhetnek külső szereplők fellépéséből: ellenséges erők vagy terroristák, megbízhatatlan exportőrök, külföldi energiavállalatok vagy túlzottan erőteljes piaci szereplők. Az ilyen zavarok elleni védelem az energiarendszerek feletti ellenőrzés fokozásában mutatkozik meg, legyen szó katonai, politikai, gazdasági vagy technikai eszközökről. Tágabb értelemben a szuverenitás perspektívája az érdekekre, a szándékokra, a hatalomra és a különböző energiaszektorok és intézmények manőverezésének területére összpontosít. A legismertebb és legegyszerűbb formában a szuverenitás stratégiája az energiafüggetlenség keresésében jelenik meg.

A *robusztusság* azokra a kockázatokra összpontosít, amelyek az energiarendszerek kiszámítható és nagymértékben ellenőrzött jellemzőiből erednek, nem pedig rosszindulatú tevékenységekből. Az energiaforrások szűkössége, az infrastruktúra hiányosságai vagy a növekvő kereslettel való megbirkózáshoz nem megfelelő kapacitás a főbb példák erre a megközelítésre. A robusztusságot veszélyeztető zavarok kockázatának minimalizálására vonatkozó fő stratégiák a bőséges és hozzáférhető energiaforrásokra, az infrastrukturális beruházásokra, a műszaki hibák kockázatának minimalizálására és az energiaintenzitás csökkentésére irányulnak a magas árak okozta sebezhetőség csökkentése érdekében.

Az *ellenálló képességgel* kapcsolatban a tanulmányok az energiabiztonságot befolyásoló kiszámíthatatlan tényezőket hangsúlyozzák. Az energiarendszerek összetettsége és kiszámíthatatlansága miatt ez a perspektíva az energiaopciók sokféleségére összpontosít mint a potenciális fenyegetésekkel történő megbirkózás fő stratégiájára.¹⁵

A következő oldalon látható ábra az energiabiztonsággal kapcsolatos három perspektívát mutatja be, a potenciális zavarok jellegére vonatkozó alapvető feltételezések függvényében.

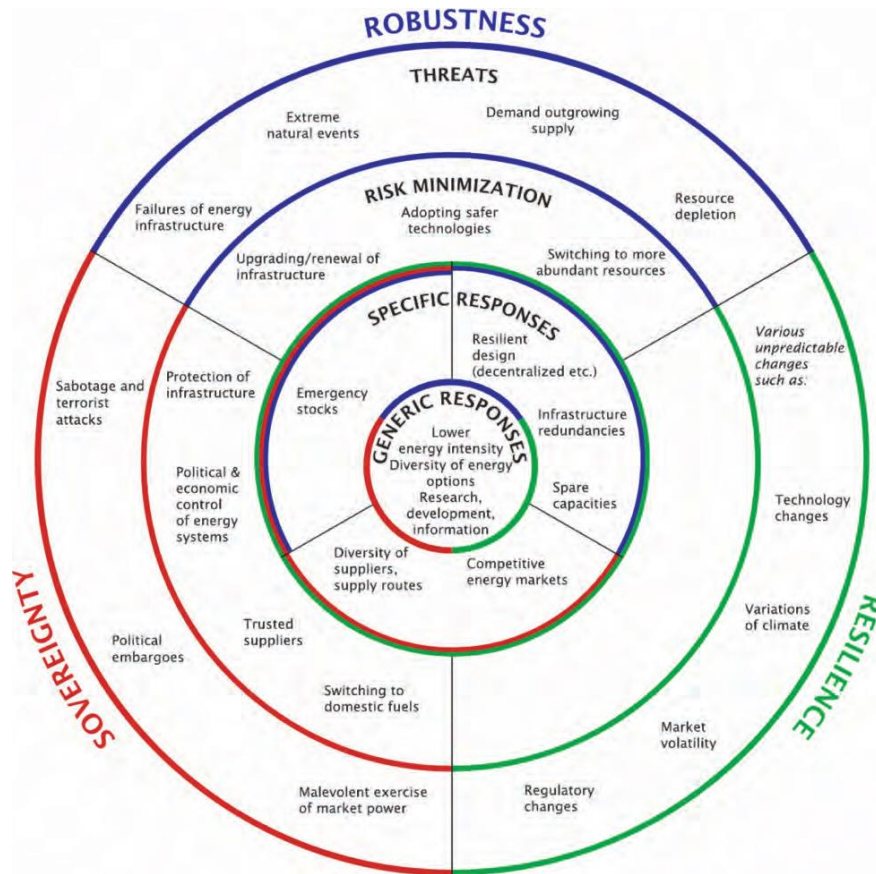
¹² Sovereignty.

¹³ Robustness.

¹⁴ Resilience.

¹⁵ DAVIDSON, Ogunlande (szerk.): International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA): Energy and Security.

https://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf; letöltés: 2019.02.28.

1. ábra. Az energiabiztonság három szegmense és azok elemei, illetve jellemzői¹⁶

Amerikai Egyesült Államok

A Donald Trump amerikai elnök vezette kormányzat által 2017. december 18-án nyilvánosságra hozott új Nemzeti Biztonsági Stratégia¹⁷ megalkotta az energiadominancia kifejezést, azt a meggyőződést tükrözve, hogy az Amerikai Egyesült Államok vezető energiatermelőként és -felhasználóként, valamint technológiai innovátorként központi szerepet tölthet be a világ energetikai rendszerében.

¹⁶ DAVIDSON, Ogunlande (szerk.): International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA): Energy and Security.

https://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf; letöltés: 2019.02.28. p. 332.

¹⁷ National Security Strategy of the United States of America.

<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>; letöltés: 2019.03.01.

A domináns szerep stabil alapot teremt az ország ellátásbiztonsága és az energetikai infrastruktúra ellenálló képessége számára. Az Amerikai Egyesült Államok együttműködik szövetségeseivel és partnereivel a globális energetikai infrastruktúra kibertéri és fizikai támadásokkal szembeni védelmé érdekében.

Az Amerikai Egyesült Államok energiabiztonsági alapküldetésének az Energiaügyi Minisztérium¹⁸ 2015 áprilisában¹⁹ és 2017 januárjában²⁰ részletekben közzétett négyéves energetikai felülvizsgálata tekinthető.

A felülvizsgálat szerint az elektromos hálózat megbízhatósága az amerikai kritikus infrastruktúra többi eleme és a gazdaság valamennyi ágazata szempontjából meghatározó jelentőségű, ezért az egyre növekvő nemzeti biztonsági szereppel bír.

Az országban az áramkimaradás fő okai az energiaátviteli, tárolási és elosztási infrastruktúra elemeit működésképtelenné tevő szélsőséges időjárási események, például hóhullámok, aszályok, hóviharak, futótűzek, földrengések, áradások, zivatarok, hurrikánok stb. A klímaváltozás következtében a súlyos következményekkel járó időjárási események egyre gyakoribbak és intenzívebbek.

Az áramhálózat tulajdonosainak és üzemeltetőinek a kockázatok széles és növekvő körével kell számolniuk. A hálózatot a természeti jelenségek mellett fizikai és kibertámadások is fenyegetik, ezért a kockázatkezelés növekvő jelentőségű az elektromos rendszer folyamatos megbízhatósága szempontjából.

A gyorsan fejlődő kiberfenyegetésekkel szemben a védelmi rendszerek elsősorban a kormányzat és a magánszféra közötti információáramlás lassúsága, a biztonsági rendszerek alulfinanszírozottsága, illetve a hatáskörök tisztázatlansága miatt alacsony hatékonysággal működnek. A hálózatot érintő zavarok gyors elhárításához a rendszerszintű tervezés fejlesztése szükséges. A kiberincidensek eddig nem okoztak jelentős zavarokat, de a kiberfenyegetések jelentőségét növeli az elektromos hálózat informatikai alapúvá válása.

Az elektromos ellátórendszert érték már fizikai támadások, ezért az infrastruktúra több eleme rendelkezik fizikai védelemmel. A sérülékeny létesítmények további, viszonylag alacsony költséggel kiépíthető fizikai védelme nagyban növelné a rendszer ellenálló képességét. A rendszer legsérülékenyebb elemei között szerepelnek a nagyfeszültségű transzformátorok.

¹⁸ Department of Energy – DoE.

¹⁹ U.S. Department of Energy: Quadrennial Energy Review: Energy Transmission, Storage, and Distribution Infrastructure. Implementation Report Card. November 2016.
<https://www.energy.gov/sites/prod/files/2016/12/f34/QUER%201.1%20Implementation%20Report%20Card.pdf>; letöltés: 2019.03.01.

²⁰ U.S. Department of Energy: Quadrennial Energy Review Second Installment: Transforming the Nation's Electricity System.
<https://www.energy.gov/sites/prod/files/2017/02/f34/Quadrennial%20Energy%20Review--Second%20Installment%20%28Full%20Report%29.pdf>; letöltés: 2019.03.01.

A villamosenergia-átviteli²¹ és -elosztó rendszerek működtetésének egyre növekvő mértékű adatvezérelt²² összetett és összekapcsoltttá válásával megnőtt a jelentősége az elektromos szolgáltató rendszer áttekinthetőségének. Az erre szolgáló innovatív technológiák bevezetése számos, szegmensenként különböző jellegű akadályba ütközik. A hatékonyságnövelés kulcsa az adatelemzés, amellyel a rendszer átviteli és elosztási szintjének tervezési folyamatai javíthatóak és integrálhatóak.

Az elektromos ellátás megbízhatóságát közvetlenül érinti annak összekapcsoltsága a földgázellátó rendszerrel. A földgáztüzelésű erőművek az elektromosenergia-termelés növekvő hányadát biztosítják, ugyanakkor a földgáz-infrastruktúra üzemeltetéséhez folyamatos elektromosáram-ellátásra van szükség. A két ágazat működésének összehangolt, hosszú távú tervezését akadályozza a két rendszer eltérő szerelése és szabályozása. A földgázellátás zavarai ritkábban jelentkeznek az elektromos hálózaténál, de azok helyreállítása nehezebb, hiszen a vezetékhálózat nagyjából a föld alatt fut. A vezetékhálózat sérülékenységet növeli annak előregedése. A földgázellátó rendszer zavarai leggyakrabban az elosztórendszereknél következnek be. Az ilyen incidensek kockázatait növeli, hogy jellemzően sűrűn lakott térségekben következnek be.

Egyelőre nem áll rendelkezésre olyan, minden szereplő által elfogadott (standardizált) rendszer, amely mérhetővé tenné a hálózat ellenálló képességét.

Az Amerikai Egyesült Államok 2017 végén 50 milliárd hordó igazolt kőolajkészlettel rendelkezett. Ez a világ kőolajkészletének 2,9%-a volt, és a napi felhasználás akkori szintjét (19,88 millió hordó, vagyis évente 7,26 milliárd hordó) kevesebb mint hét évre volt képes biztosítani. A napi kőolaj-kitermelés 2017-ben napi 13 millió hordó volt, ami a fogyasztás 65,39%-a volt. Az ország igazolt földgázkészlete 2017 végén 8700 milliárd köbmétert, a világ készleteinek 4,5%-át tette ki. Ez az évi 739,5 milliárd köbméteres fogyasztást kevesebb mint 12 évig fedezné. A földgáz-kitermelés 2017-ben 734,5 milliárd köbméter volt, ezt a hazai fogyasztás 99,3%-ának felelt meg. Az Amerikai Egyesült Államok e szegmensben önellátónak tekinthető.²³

Az amerikai kőolajkészletekre vonatkozó adatokat árnyalja, hogy az Energiaügyi Minisztérium 2012-ben az ország potenciálisan kitermelhető összes kőolajkészletét 197,9 milliárd hordóra becsülte.²⁴

²¹ Generátor, transzformátor, távvezeték.

²² Az adatosodást nagymértékben növeli az áramforrások, például a háztetőkre szerelt napkollektorok és más, megújuló erőforrásokat hasznosító eszközök számának ugrásszerű növekedése. Ebbe az irányba hatnak egyebek mellett a háztartások intelligens áramfelhasználását növelő berendezések is. A hálózat rugalmasságát növelő technológiák – például a víztározók és más energiatároló megoldások – szintén megnövelik a rendszer üzemeltetésének komplexitását.

²³ BP Statistical Review of World Energy – 67th edition. June 2018.
<https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>; letöltés: 2019.05.15.

²⁴ U.S. Energy Information Administration: Annual Energy Review 2011.
<https://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/pdf/aer.pdf>; letöltés: 2019.05.15.

Az Amerikai Egyesült Államok zavartalan üzemanyag-ellátását elsősorban az 1973–1974-es olajválságot követően kiépített stratégiai tározórendszer²⁵ biztosítja. A rendszer a legnagyobb ilyen létesítményrendszer a világon, kapacitása 713,5 millió hordó.²⁶ 2018. novemberi adat szerint a rendszer feltöltöttsége 91%-os,²⁷ ez a mennyiség elméletileg az ország olajfogyasztását mintegy 32 napra, importszükségletét pedig több mint 64 napra²⁸ képes biztosítani. A rendszer áteresztőképessége ugyanakkor nem teszi lehetővé a normál napi szükséglet teljes fedezését, abból naponta csak 4,4 millió hordó olaj, a normál napi fogyasztás mintegy 28%-a, a napi behozatali szükséglet 44%-a nyerhető ki.²⁹ Az üzemanyag-tároló üregeket Louisiana és Texas államok összesen négy helyszínén³⁰ alakították ki. Az üregek a felszín alatt akár 1000 méter mélységben helyezkednek el, átlagos szélességük 60, mélységük 600 méter, kapacitásuk 950 000 és 5 880 000 köbméter közötti.³¹

Nagy-Britannia

A Nagy-Britannia biztonságpolitikáját meghatározó, 2015. október 23-án nyilvánosságra hozott „Nemzeti Biztonsági Stratégia és Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat 2015”³² című dokumentum szerint a nukleáris technológiába, az agyagpala-olaj kitermelésébe, a megújuló és más innovatív technológiákba történő beruházások új energiaforrásokat biztosítanak az országnak. Az északi-tengeri szénhidrogén-kitermelés csökkenésével növekszik az ország importfüggősége.³³ A forrásdiverzifikáció növelése érdekében Nagy-Britannia számára stratégiai jelentőségű az Európai Unió által kezdeményezett, a kaukázusi földgázmezőket Európával összekötő vezeték,³⁴ valamint az amerikai és az ausztrál cseppfolyósított földgáz³⁵ fogadásához szükséges infrastruktúra kiépítése, valamint a norvég és az észak-afrikai eredetű energiaimport növelése. Az energiaellátást érintő kockázatokat a nemzetközi energetikai szervezetekben meglévő tagságunk keresztül is csökkentik.

²⁵ Strategic Petroleum Reserve – SPR.

²⁶ Office of Fossil Energy: Petroleum Reserves. Az amerikai Energiaügyi Minisztérium fosszilis energiahordozókkal foglalkozó irodájának honlapja.
<https://www.energy.gov/fe/services/petroleum-reserves>; letöltés: 2019.03.01.

²⁷ 649, 5 millió hordó.

U.S. Energy Information Administration: Petroleum & Other Liquids. Stocks by Type.

https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_stoc_typ_d_nus_SAS_mbb1_m.htm; letöltés: 2019.03.01.

²⁸ 2017-ben az Amerikai Egyesült Államok napi átlagos kőolajimportja 10,1 millió hordó volt.

U.S. Energy Information Administration: Petroleum & Other Liquids. U.S. Imports by Country of Origin.

https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1pd_a.htm; letöltés: 2019.03.01.

²⁹ 5 Misunderstandings About the Strategic Oil Reserve.

<https://www.reuters.com/article/idUS394088311820110314>; letöltés: 2019.03.01.

³⁰ 1. Bryan Mound: Freeport, Texas. 2. Big Hill: Winnie, Texas. 3. West Hackberry: Lake Charles, Louisiana. 4. Bayou Choctaw: Baton Rouge, Louisiana.

³¹ Office of Petroleum Reserves, Department of Energy: Strategic Petroleum Reserve Plan: Expansion to One Billion Barrels.

https://web.archive.org/web/20081005012233/http://www.fe.doe.gov/programs/reserves/spr/Plan_for_Expansion_to_1_billion_barrels.pdf; letöltés: 2019.03.01.

³² HM Government: National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/555607/2015_Strategic_Defence_and_Security_Review.pdf; letöltés: 2019.03.01.

³³ Az NSS & SDRS szerint az olajimport felhasználási aránya 2025-ig 73%-ra nőhet.

³⁴ Southern Gas Corridor.

³⁵ Liquefied Natural Gas – LNG.

Nagy-Britannia energiabiztonsági alapidokumentumát³⁶ a kormány 2012 novemberében tette közzé. Brit értékelés szerint a liberalizált energiapiac, a hatékony hatósági szabályozás és az északi-tengeri energiahordozók járulnak hozzá a legnagyobb mértékben az ország magas szintű energiabiztonságához.

A közeljövőben ugyanakkor a kormánynak az alábbi energiabiztonsági kihívásokkal kell számolnia:

- 2020-ig be kell zárni az erőművek mintegy ötödét azok előregedése vagy túlzottan környezetszennyező működése miatt. A kormány a diverzitás megtartása és erősítése érdekében fenntartja a jelenlegi szabályozási környezetet. A jelenlegi infrastruktúra cseréje során arra törekszenek, hogy a beruházók a hagyományos hőerőművek mellett a megújuló energiaforrásokba és a nukleáris energiába fektessenek. A jövőben nagyobb hangsúlyt helyeznek a hőerőművek által kibocsátott szén-dioxid leválasztását és tárolását lehetővé tevő technológiára.³⁷ A széndioxid-kibocsátásra vonatkozó vállalások teljesítése érdekében szükséges alacsony kibocsátási technológiák jelentős beruházást igényelnek.
- Kihívást jelent, hogy az elektromos ellátórendszert az új technológiákhoz kell igazítani.
- Az északi-tengeri energiataralékok csökkenése – a globális keresletnövekedéssel egy időben – várhatóan nagymértékben növeli Nagy-Britannia importfüggőségét.³⁸ Az import növelése érdekében infrastrukturális beruházásokra lesz szükség. Nagy-Britannia az energiainport tekintetében a nemzetközi piacoktól függ. A behozatalt érintő zavarok hatásainak csökkentése érdekében Nagy-Britannia együttműködik nemzetközi partnereivel, köztük az Európai Unió országaival. Ilyen együttműködési forma például a részvétel a Nemzetközi Energiaügynökség³⁹ olajtartalékoló mechanizmusában;⁴⁰
- Az energiaellátást belföldön természeti katasztrófák, iparági viták, technológiai hibák, fizikai és kibertámadások és az energiavállalatok működésében belépő zavarok (csőd, sztrájk stb.) veszélyeztetik. A brit kormány a zavarok gyors elhárítása érdekében vészhelyzeti reagáló forgatókönyveket dolgozott ki.

³⁶ Department of Energy & Climate Change: Energy Security Strategy. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/65643/7101-energy-security-strategy.pdf; letöltés: 2019.03.01.

³⁷ Carbon Capture and Storage – CSS.

³⁸ Az energiabiztonsági stratégia szerint jelenleg a brit hazai földgáz-kitermelés a szükséglet 33%-át fedezi. A függőség 2025-ig várhatóan 70%-ra nő.

³⁹ International Energy Agency – IEA.

⁴⁰ A mechanizmus a részes országok olajvállalatainak tartalékolási kötelezettségeit részletezi.

Az energiabiztonsági stratégia megállapítja, hogy az állandó szintű ellátást biztosító nukleáris energia és a rugalmasan felhasználható, de bonyolultabban szabályozható megújuló energiaforrások helyes arányának kialakításával növelhető az elektromos ellátórendszer stabilitása.

A kormány 2017 októberében adta ki a tiszta energiaforrásokra építő növekedési stratégiáját.⁴¹ A stratégia szerint az ellátórendszer biztonságát a rugalmasság,⁴² a kapacitások megfelelő szintje⁴³ és az ellenálló képesség⁴⁴ határozza meg. A megújuló energiaforrásokra és a nukleáris energiára építő új kapacitások csökkentik az energiahordozók behozatalát és elosztását érintő kockázatokat, a fejlett technológiák ugyanakkor megkövetelik az elektromos hálózat korszerűsítését és informatikai alapokra helyezését, nagymértékben megnövelve a kibertámadások kockázatát.

A Cambridge Kockázatelemző Központ⁴⁵ 2016-os tanulmányában⁴⁶ egy, a brit regionális villamosenergia-elosztó hálózat elleni kibertámadás okozta potenciális gazdasági károkat – a közlekedési infrastruktúrára, a digitális kommunikációra és a vízellátásra gyakorolt hatásokat is beleszámítva – 12–86 milliárd fontra becsülte. A brit energiahálózat kibernetikai kitettséget növeli a rendszer informatikai alapúvá tétele.⁴⁷ Az energetikai infrastruktúra egyre növekvő mértékben befolyásolja a többi 12 kritikus infrastruktúraelem⁴⁸ működését is.

Nagy-Britannia 2017 végén a világ kőolajkészletének 0,1%-ával, 2,3 milliárd hordó igazolt kőolajkészlettel rendelkezett. E mennyiség a napi felhasználás akkori szintjét (1,6 millió hordó) kevesebb mint négy évre volt képes biztosítani. A napi kőolaj-kitermelés 2017-ben 1 millió hordó, a fogyasztás 62,5%-a volt. Az ország igazolt földgázkészletei 2017 végén 200 milliárd köbmétert, a világ készleteinek 0,1%-át tették ki, ami az évi 78,8 milliárd köbméteres fogyasztást alig 2,5 évig fedezné. A földgáz-kitermelés 2017-ben 41,9 milliárd köbméter volt, a fogyasztás 53,17%-a.⁴⁹

⁴¹ HM Government: The Clean Growth Strategy: Leading the way to a low carbon future. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/700496/clean-growth-strategy-correction-april-2018.pdf; letöltés: 2019.03.01.

⁴² Flexibility.

⁴³ Adequacy.

⁴⁴ Resilience.

⁴⁵ Cambridge Centre for Risk Studies.

⁴⁶ Cambridge Centre for Risk Studies: Integrated Infrastructure: Cyber Resilience in Society. https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/risk/downloads/crs-integrated-infrastructure-cyber-resiliency-in-society.pdf; letöltés: 2019.03.01.

⁴⁷ Például a kormány 2020-ig „okos” mérőeszközökkel tervezi ellátni a háztartásokat.

⁴⁸ Civil nukleáris, élelmiszer-ellátási, egészségügyi, vegyipari, kormányzati, közlekedési, pénzügyi, űr-, és vízellátási kritikus infrastruktúra.

⁴⁹ BP Statistical Review of World Energy – 67th edition. June 2018. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>; letöltés: 2019.05.15.

Összegzés

Az energiabiztonság egyre összetettebb kihívás elé állítja a fejlett országok kormányait és biztonsági szervezeteit. Az energiaellátás zavartalansága rendkívül komplex technológiai, gazdasági, környezeti, illetve kül-, biztonság- és védelempolitikai gondolkodást és tervezést követel meg a kormányzattól, a biztonsági szervezetektől és az érintett vállalatoktól, valamint magas szintű nemzetközi együttműködést követel meg.

Az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia energiabiztonsági politikájában közös elem az igény a kritikus energetikai infrastruktúra ellenálló képességének növelésére, az energiaforrások diverzifikálására és új források bevonására. Az Amerikai Egyesült Államok ugyan egyelőre képes kőolaj-felhasználásának jelentős részét, földgáz-felhasználásának szinte egészét saját termelésből fedezni, de a biztos tartalékok hamarosan kimerülnek. Nagy-Britannia ennél is nyomasztóbb helyzetben van. Az Amerikai Egyesült Államok joggal reménykedhet új készletek feltárásában vagy a technológiai fejlődéssel kibővülő új kapacitásokban, de az ország vezetése aligha építheti egyedül erre az ország energiaellátásának jövőjét, miközben a felhasználás megállíthatatlanul növekvő tendenciát mutat. Az adatok alapján már középtávon is mindkét ország érdekelt a kőolaj- és földgázimport hosszú távú biztosításában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 5 Misunderstandings About the Strategic Oil Reserve.
<https://www.reuters.com/article/idUS394088311820110314>; letöltés: 2019.03.01.
- BP Statistical Review of World Energy – 67th edition. June 2018.
<https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>; letöltés: 2019.05.15.
- Cambridge Centre for Risk Studies: Integrated Infrastructure: Cyber Resilience in Society.
https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/risk/downloads/crs-integrated-infrastructure-cyber-resiliency-in-society.pdf; letöltés: 2019.03.01.
- DAVIDSON, Ogunlande (szerk.): International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA): Energy and Security.
https://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf; letöltés: 2019.02.28.
- Department of Energy & Climate Change: Energy Security Strategy.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/65643/7101-energy-security-strategy.pdf; letöltés: 2019.03.01.
- Department of Energy & Climate Change: UK Emergency Oil Stocks. A guide to the measures the UK has adopted to meet its international obligations to maintain emergency oil stocks. February 2015.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/401952/Guidance_for_Stakeholders_version_FEBRUARY_2015.pdf; letöltés: 2019.03.01.

- HM Government:
National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/555607/2015_Strategic_Defence_and_Security_Review.pdf; letöltés: 2019.03.01.
- HM Government: The Clean Growth Strategy: Leading the way to a low carbon future.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/700496/clean-growth-strategy-correction-april-2018.pdf; letöltés: 2019.03.01.
- Houses of Parliament, The Parliamentary Office of Science and Technology:
Cyber Security of UK Infrastructure. Postnote Number 554 May 2017.
<https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/POST-PN-0554#fullreport>; letöltés: 2019.02.28.
- JANDA, Karel – KONDRATENKO, Ivan: An Overview of Economic Impacts of Shale Gas on EU Energy Security. MPRA, 16 January 2018.
https://mpr.ub.uni-muenchen.de/83945/1/MPRA_paper_83945.pdf; letöltés: 2019.03.01.
- National Security Strategy of the United States of America.
<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>; letöltés: 2019.03.01.
- Office of Fossil Energy: Petroleum Reserves.
<https://www.energy.gov/fe/services/petroleum-reserves>; letöltés: 2019.03.01.
- Office of Petroleum Reserves, Department of Energy: Strategic Petroleum Reserve Plan: Expansion to One Billion Barrels.
https://web.archive.org/web/20081005012233/http://www.fe.doe.gov/programs/reserves/spr/Plan_for_Expansion_to_1_billion_barrels.pdf; letöltés: 2019.03.01.
- U.S. Department of Energy: Quadrennial Energy Review Second Installment: Transforming the Nation's Electricity System.
<https://www.energy.gov/sites/prod/files/2017/02/f34/Quadrennial%20Energy%20Review--Second%20Installment%20%28Full%20Report%29.pdf>; letöltés: 2019.03.01.
- U.S. Department of Energy: Quadrennial Energy Review: Energy Transmission, Storage, and Distribution Infrastructure. Implementation Report Card. November 2016.
<https://www.energy.gov/sites/prod/files/2016/12/f34/QR%201.1%20Implementation%20Report%20Card.pdf>; letöltés: 2019.03.01.
- U.S. Energy Information Administration: Annual Energy Review 2011.
<https://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/pdf/aer.pdf>; letöltés: 2019.05.15.
- U.S. Energy Information Administration: Petroleum & Other Liquids. Stocks by Type.
https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_stoc_typ_d_nus_SAS_mbb1_m.htm; letöltés: 2019.03.01.
- U.S. Energy Information Administration: Petroleum & Other Liquids. U.S. Imports by Country of Origin.
https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1pd_a.htm; letöltés: 2019.03.01.
- US Department of Energy: 2014 - 2018 Strategic Plan.
<https://www.energy.gov/downloads/2014-2018-strategic-plan>; letöltés: 2019.03.01.
- WATSON, Jim – KETSOPLOULOU, Ioanna – DODDS, Paul – CHAUDRY, Modassar – TINDEMANS, Simon – WOOLF, Matt – STRBAC, Goran: The Security of UK Energy Futures. UKERC Research Report, March 2018.
<http://www.ukerc.ac.uk/publications/uk-energy-security.html>; letöltés: 2019.03.01.

Bevezető

Kutatásaim során többek között a svéd menekültügyi rendszer vizsgálatát, elemzését tűztem ki célomul. Svédország továbbra is igen népszerű célországnak számít a menedékkérők számára, többek között fejlett szociális ellátórendszerének köszönhetően. A skandináv állam ezért jelentős gyakorlati tapasztalattal bír a menekültügyi eljárások tekintetében. Lehetőségem nyílt a svéd bevándorlási hivatal (Migrationsverket) munkáját látni és több, integrációt célzó foglalkozáson részt venni, ami hasznos tapasztalatokkal gazdagított. Témaválasztásom másik indoka, hogy svéd nyelvismeretemnek köszönhetően eredeti forrásokból is meríthetek. Az elmúlt években történt olyan események, mint például *no-go* zónák megjelenése, terrorcselekmények, mind figyelmeztető jelek, amelyek alátámasztják a hosszú távú, generációkon átívelő integrációs intézkedések létszükségét.

Svédország és a migráció

Svédország migrációtörténete évszázadokra nyúlik vissza. Fontosnak tartom ezeket az eseményeket röviden ismertetni, mert részben ezekben a folyamatokban kereshető az ország migrációs politikájának alakulása. Az 1850 és 1939 közötti időszakban a nagyarányú kivándorlás volt jellemző, majd az 1940-es években a második világháború borzalmai elől menekülve rengetegen érkeztek az országba. Olyan rohamos ütemben nőtt a bevándorlás, hogy az ötvenes évekre kialakult lakhatási válság miatt a svéd kormány 1965 és 1974 között évente 100 ezer új lakást épített.¹

Az ország a második világháborút követően Európa egyik legjelentősebb befogadó országává vált. Kiemelném a magyarok részére nyújtott segítséget az 1956-os szabadságharcot követő időszakban: 1956-tól 1958-ig mintegy 10 ezer magyar menekült érkezett az országba, ahol átmenetileg menekülttáborokban szállásolták el őket. A menekült magyarok többsége könnyen integrálódott, főként az egyedülálló személyek, akik mobilitásuknak köszönhetően gyorsan munkához is jutottak. A svéd kormány nyelvtanfolyamokkal, magyar nyelvű gimnáziummal² is segítette a sikeres integrációt.³

¹ LEITHEISER Fruzsina: Oktatási integrációs stratégiák a 2015-ös menekültválságot követően. Németország, Franciaország és Svédország példája.

<http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2761/2671>;
letöltés: 2019.08.08.

² Göteborgi Magyar Gimnázium.

³ SZÖLLŐSI Antal: A svédországi magyar bevándorlás fejezetei.

http://ungerska.se/index.php?option=com_content&view=article&id=86:a-svedorszagi-magyar-bevandorlas-az-1956-os-menekueltek&catid=38:magyarok&Itemid=71; letöltés: 2019.08.08.

A vízum-, munka- és tartózkodási engedélyek, illetve az állampolgársági kérelmek kezelése érdekében 1969-ben létrejött a svéd Bevándorlási Hivatal (Migrationsverket). Feladatai közé tartozott a bevándorlási politika végrehajtásának teljes koordinálása, a menekültek fogadása és a menekültközpontok felügyelete. A gyakorlati befogadásért (elszállásolás, nyelvoktatás, egészségügyi ellátás) az ország teljes területén az önkormányzatok feleltek és felelnek a mai napig. Svédországban a 18 év feletti külföldi akkor kaphat állampolgárságot, ha állandó lakhellyel rendelkezik és legalább öt éve él az országban. Hontalanok vagy menekültstátusszal rendelkezők esetében ez négy év. A cél a gyors beilleszkedés volt, valamint hogy a bevándorlók mind szociális, mind gazdasági szempontból tagjai legyenek a társadalomnak, de egyidejűleg ápolhassák a saját kulturális örökségüket is. A nem svéd anyanyelvűek számára anyanyelvi programot biztosítottak, így például az iskolai oktatásban saját nyelvükön tanulhattak, valamint lehetőséget teremtettek számukra a regionális és a helyhatósági választásokon való részvételre.

1996-ban Svédország a schengeni egyezményhez csatlakozva megnyitotta határait az Európai Gazdasági Térség tagjai előtt, amit követően 29 ezer fő érkezett az országba az EU területéről. A bevándorlók – a helyi önkormányzatokon keresztül működő – kurzusokon tanulhatták a svéd nyelvet, továbbá megismerkedhettek a svéd kultúrával is.

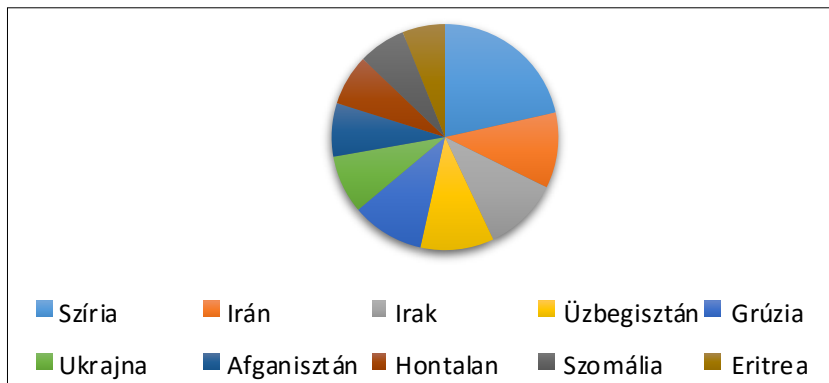
1998-ban megalakult az Integrációs Hivatal, amelynek feladata az egyenlő esélyek biztosítása volt az etnikai vagy kulturális háttér figyelembe vétele nélkül. A szervezet figyelte továbbá a társadalom integrációs politika szempontjából történő változásait, illetve igyekezett megelőzni a xenofóbia, a rasszizmus és a diszkrimináció kialakulását. A hivatal 2007-ben bezárt, ám feladatkörét több közigazgatási szerv örökölte. Rövid ideig működött integrációs és egyenjogúsági ügyekkel foglalkozó minisztérium (Integrations- och jämställdhetsdepartementet) is, amely foglalkozott a kormány integrációs politikájának megvalósításával is. A későbbiekben a Munkaügyi Minisztérium (Arbetsmarknadsdepartementet) hatáskörébe kerültek az integrációval kapcsolatos feladatkörök, hiszen a két terület szorosan összefügg.⁴

2008-ban egy malmöi utazásom során figyeltem meg először, hogy Svédország mennyire multietnikus. Szinte az összes borbély, fodrász és bolti eladó afrikai vagy ázsiai származású volt, ők a sikeres integráció példáját erősítették, hiszen beszélték a svéd nyelvet és dolgoztak. A 2015-ös migrációs hullám óta a hatalmas méretű bevándorlás súlyos logisztikai és költségvetési kihívások elé állította a befogadásért felelős önkormányzatokat. Napjainkra a szegregációs törekvések, a javarészt bevándorló többségű külvárosokban történő vandalizmus, a bevándorlók körében kimutatható alacsony foglalkoztatottsági arány, továbbá a másodgenerációs muszlim fiatalok körében is kézzelfogható integrációs deficit intő jelek arra, hogy a befogadó svéd integrációs modellt szükséges újragondolni. A svéd migrációs politikának megfelelően a lakosság is pozitívan állt a bevándorláshoz. Ez napjainkban kezd csak változni, hiszen az elmúlt években immár nem feltétlenül munkavállalók érkeztek, hanem menedékkérők, akik kultúrájukkal és mentalitásukkal jelentősen eltértek a társadalom által eddig ismert bevándorlóktól.

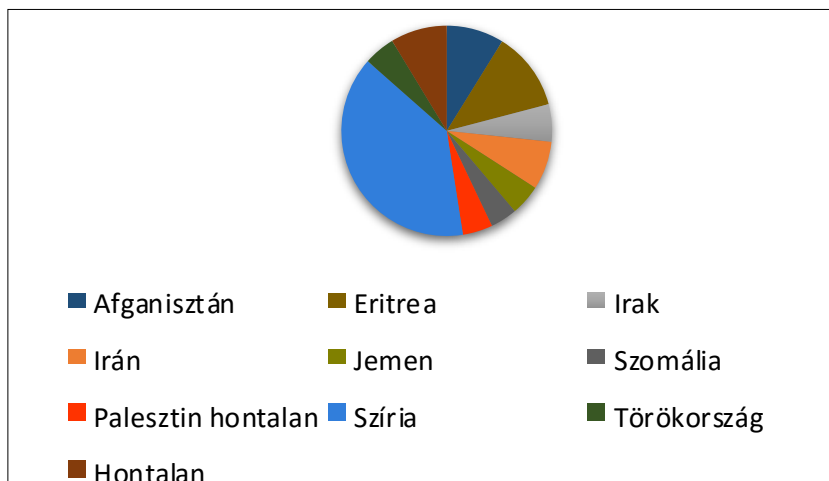
⁴ HORVÁTH-SÁNTHA Hanga: Integrációs gyakorlatok Svédországban.
<https://www.migraciokutato.hu/hu/2015/09/10/integracios-gyakorlatok-svedorszagban/>; letöltés: 2019.08.08.

Egyes szakértői vélemények szerint már a 90-es évekből ered a probléma gyökere: Flamm László külpolitikai szakértő szerint a sikertelenség egyik oka az oktatás: az 1990-es években nagyon sok olyan migráns érkezett Svédországba Európán kívülről, akiknek a gyermekei nem hajlandók részt venni a svéd oktatásban, munkanélküliek lesznek, és ezáltal a társadalmon kívül rekednek.⁵

A tíz leggyakoribb kérelmező 2019 első félévében

A tíz leggyakoribb menekültkénti elismerés 2019 első félévében

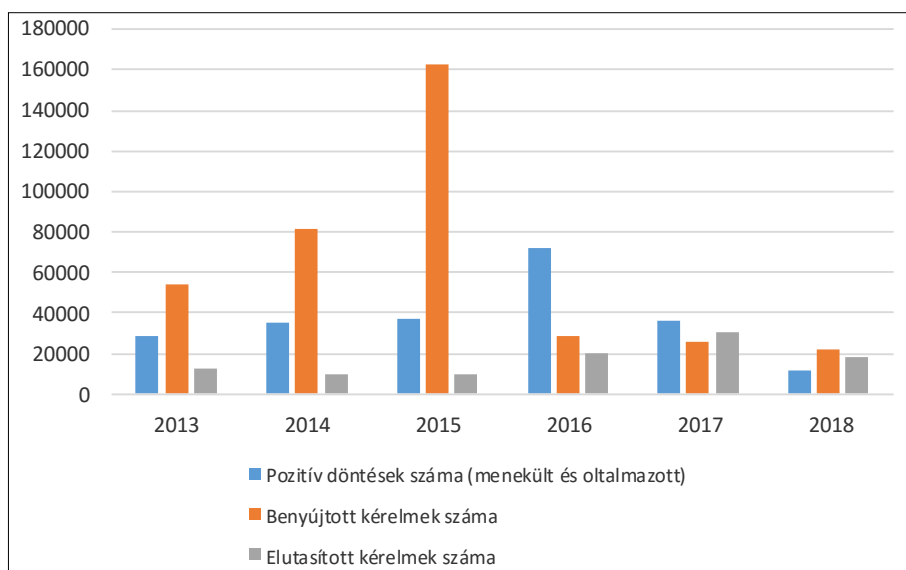

1. ábra. A Migrationsverket bevándorlással kapcsolatos statisztikái⁶

⁵ FLAMM László: Sikertelen a migránsok integrációja Svédországban.
<https://www.origo.hu/nagyvilag/20181021-nem-sikertortenet-a-migransok-integracioja-svedorszagban.html>; letöltés: 2019.08.08.

⁶ Migrationsverket: Statistics.
<https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Asylum.html>;
 letöltés: 2019.08.08.

A kérelmezők életkorát tekintve elmondható, hogy több mint 60 százalékuk 18–45 év közötti. Svédországban az elmúlt években jellemzően szíriai, iráni, iraki, üzbég, grúz, ukrán, afgán, szomáliai és eritreai állampolgárok, illetve hontalanok nyújtottak be menekültkérelmet. 2019 első felében az alábbiak szerint alakultak a kérelmek és az elismerések.

2. ábra. A migráció alakulása Svédországban⁷

Integrációs programok

Különleges támogatás vonatkozik a 20–65 év közötti személyekre, akik tartózkodási engedéllyel rendelkeznek, például menekült, kvótamenekült, rászoruló menekült vagy az ő hozzátartozójuk. Számukra nyitott a jelentkezés a letelepedési programba, illetve letelepedési támogatást kaphatnak.

Aki státuszt kapott, az a Svéd Foglalkoztatási Szolgálat munkaügyi képviselőjével tudja megbeszélni, hogy mire van szüksége a munkakeresés megkezdéséhez. Ezt követően személyre szabott tervet kap, amely támogatja a munkakeresést. A tevékenységeknek a munka előkészítésére (pl. szakmai gyakorlat vagy az oktatási és szakmai tapasztalatok érvényesítése) és a közösségi orientációra kell törekednie. Ennek célja, hogy alapvető ismereteket nyújtson a svéd nyelvről, társadalomról. A foglalkozások időtartama nem lehet kevesebb heti 40 óránál. A program hossza általában 24 hónap.

⁷ Migrationsverket: Statistics.
<https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Asylum.html>;
 letöltés: 2019.08.08.

A letelepedési kompenzáció az a pénz, amelyet akkor kap a jelölt/jogosult, ha követi a letelepedési programban leírtakat. A letelepedési kompenzáció mindenki számára azonos, függetlenül a lakóhelyétől. Az összeg megszerzéséhez teljes munkaidőben kell követnie a tervben szereplő tevékenységeket. Amennyiben a bevándorló rendelkezik munkahellyel, akkor a letelepedési támogatását csökkentik. A letelepedési támogatásra jogosult lakhatási támogatást is kaphat, ha a háztartásban egyedül él, valamint bizonyos feltételek mellett – például ha gyermeke van – kiegészítő támogatást kaphat. Erről a Svéd Társadalombiztosítási Ügynökség dönt.⁸

Integrációs stratégiák

A bevándorló háttérrel rendelkező lakosság társadalmi integrációjának elősegítése érdekében az egymást követő svéd kormányok az 1970-es évek óta integrációs stratégiákat dolgoztak ki. 2007-ben a kormány új Integrációs és Esélyegyenlőségi Minisztériumot hozott létre, 2008-ban megreformálta az integrációs rendszert, és átfogó stratégiát dolgozott ki. Átfogó célja a munkaerő-kínálat és -kereslet növelése, valamint az egyenlőség megteremtése az iskolákban. A bevándorlók integrációját elsősorban *mainstream* politikák révén kellett megvalósítani, és célzott intézkedésekkel egészítették ki az újonnan érkezők tartózkodási engedélyének megadását a kiadástól számított első két évre vonatkozóan.

Napjainkban az általános elv az, hogy egy menekültre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a svéd lakosságra. Ugyanakkor új politikai terület alakult ki: az újonnan érkezők munkaerőpiaci integrációja. 2016-ban az állami költségvetés 200 millió eurós emelést javasolt a bevándorlók korai integrációjára. A többletköltségek a munkaerőpiaci programok, tolmácsok, szakképzés, polgári orientációs tanfolyamok és nyelvi képzések fedezésére szolgálnak.

2018. január 1-jétől új szabályok léptek hatályba. Az újonnan érkezőknek munkát kell találniuk, ehhez biztosítják az oktatást, a képzést és a nyelvtanfolyamokat. Korábban, már 2010-ben megtörtént az újonnan érkező bevándorlók munkahelyi és társadalmi életbe való integrációjának felgyorsítására irányuló reform.⁹

Integrációval kapcsolatos törvények, rendeletek

2005-ben fogadták el a *külföldiekről szóló törvényt*, amelyet 2016 júniusában váltott a helyettesítésére szolgáló ideiglenes törvény. Az új szabályozás drasztikus változást hozott a svéd menekültügyi politikában: a menekültek már nem automatikusan kapnak állandó tartózkodási engedélyt, csak egy hároméves ideiglenes tartózkodási engedélyre jogosultak. A kiegészítő védelemben részesülők mindössze 13 hónapig tartózkodhatnak az országban. Ez kétszer meghosszabbítható, de csak akkor kaphatnak állandó tartózkodási engedélyt, ha igazolják pénzügyi függetlenségüket.¹⁰

⁸ Integration i Sverige.

<https://www.informationsverige.se/en/jag-har-fatt-uppehallstillstand/samhallsorientering/boken-om-sverige/att-komma-till-sverige/integration-i-sverige/>; letöltés: 2019.08.09.

⁹ Migrant Integration Governance in Sweden.

<https://ec.europa.eu/migrant-integration/governance/sweden>; letöltés: 2019.08.09.

¹⁰ Utlänningslag.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattnings-samling/utlanningslag-2005716_sfs-2005-716; letöltés: 2019.08.10.

Svédországban az első *állampolgárságról szóló törvényt* 1950-ben fogadták el, és 2001-ben teljesen átdolgozták. Az új jogszabályt utoljára 2014-ben módosították a kohézió alapuló polgárság előmozdítása érdekében. Az önkormányzatok azóta ünnepeket tartanak az új állampolgárok ünneplésére, és azok a svédek, akik elveszítették állampolgárságukat a korábbi kettős állampolgárság elkerülését célzó rendelkezések eredményeként, visszanyerhetik azt.¹¹

A *menedékkérők állami kompenzációjáról szóló rendelet* tartalmazza az önkormányzatok és a megyei tanácsok közötti megállapodásokra vonatkozó rendelkezéseket a menedékkérők és a kíséző nélküli kiskorúak fogadásából eredő bizonyos költségek pénzügyi ellentételezésére vonatkozóan.¹²

A *menedékkérők befogadásáról szóló törvény* meghatározza a menedékkérők számára nyújtott segítségnyújtás igénybevételét.¹³

Oktatási integrációs politika

A svédeknél 7–16 éves kor között van tankötelezettség. Az okmányokkal nem rendelkező menekült kiskorúak számára is 30 napon belül biztosítani kell hozzáférést az oktatáshoz. 16 éves kor felett is biztosított a továbbtanulás, továbbá az ingyenes nyelvtanulás a harmadik országból érkezett menekültek részére. A 2015-ös migrációs hullámot követően az Oktatásügyi Hivatal biztosít szakértő oktatókat és integrációs szakembereket a menekülteket nagy számban befogadó városoknak, ahol közösen dolgozzák ki azt a stratégiát, amellyel a leghatékonyabban lehet fejleszteni az oktatást a menekültek számára.

2016-tól szigorodott a menedékkérelmek elbírálása, és megváltozott az oktatási integrációs politika is, ami jellemzően az általános iskolai szintet érintette. Az új szabályozás alapján az a gyermek számít újonnan érkezettnek (a bevándorlást követően négy évig), aki külföldön élt, majd Svédországba költözött. Kötelezővé vált az adatgyűjtés, illetve felmérések készítése két hónapon belül a korábbi iskolai teljesítményekről, amely alapján egyénre szabott oktatási terv készül. Ezek alapján a gyermek vagy előkészítő osztályba, vagy fősodorosztályba kerül. Régebben az újakat automatikusan az előkészítő osztályokba tették, ami két-három évig is tarthatott, ezt küszöböli ki az új szabályozás, az integráció elősegítését célzandó.

Napjainkban az előkészítő osztályokban legfeljebb két évet tölthetnek el a tanulók, amely időszak alatt is van kapcsolatuk a fősodoroktatással, ezen kívül – hogy elkerüljék a szegregációt és a szociális elkülönülést – nincs meghatározva az órák száma sem. Különleges esetekben az első évben megengedett a tanórák

¹¹ Lag (2001:82) om svenskt medborgarskap.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-200182-om-svenskt-medborgarskap_sfs-2001-82; letöltés: 2019.08.11.

¹² Förordning (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande.
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2017193-om-statlig-ersattning-for_sfs-2017-193; letöltés: 2019.08.11.

¹³ Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande.
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1994137-om-mottagande-av-asylsokande-mfl_sfs-1994-137; letöltés: 2019.08.01.

idejének átcsoportosítása a svédnyelv-tanulás gyorsítása érdekében.¹⁴ A szómáliaiak körében végzett felmérés rávilágít, hogy sokan – különösen az alacsonyabb iskolai végzettségűek – a több gyakorlati jellegű foglalkozást tartják hasznosabbnak a száraz elméleti órák helyett a nyelvtanfolyamok és szakképzések esetében is.

Munkaerőpiaci integráció

Svédország rendelkezik a legjobb integrációs politikával a Migration Integration Policy Index (MIPEX) szerint. Svédország különösen jól teljesít a munkaerőpiaci mobilitás terén, ahol a pontozási keret olyan kritériumokat tartalmaz, mint például hozzáférés a munkaerőpiachoz és a szakképzésekhez.

A foglalkoztatás az integráció egyik legkritikusabb területe. Bár a MIPEX-felmérés alapján a svédek az élen járnak, a külföldön született munkavállalók jelentősen rosszabb helyzetben vannak a munkaerőpiacon, mint a helyi lakosság. A szakpolitikai erőfeszítéseken túl vannak olyan tényezők, amelyek befolyásolják az integrációs eredményeket, például a kollektív szakszervezeti tárgyalások a bevándorlókat kiszoríthatják a piacról.¹⁵

A menekültek az EU egész területén lassabban integrálódnak, mint a gazdasági bevándorlók: 11,6%-kal kevésbé valószínű, hogy munkát találnak. Ez azzal magyarázható, hogy a gazdasági bevándorlók közvetlenül reagálnak a munkaerőpiac igényeire, míg a legtöbb menekült érkezését olyan események határozzák meg, mint fegyveres konfliktusok és humanitárius válságok. Az országba érkező menekültek általában alacsonyabb végzettséggel és készségekkel rendelkeznek, mint a helyi lakosság, ezért az alacsony képzettségű munkaerő-kínálatot gyarapítják. Svédország magasan képzett munkaerőpiacának alacsony képzettségű szegmense az összes munkahelynek csak 5%-át teszi ki, tehát a bevándorlók egy kis és zsúfolt területen versenyeznek. 2012 óta azonban a menekültek közt nagyobb arányban találni szíriaiakat, akik általában magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a többi menekültnél.

Integrációs kutatások szerint az érkezés idejére jellemző munkaerőpiaci körülmények jelentősen befolyásolhatják a jövedelmet és a foglalkoztatási kilátásokat több mint egy évtizeden keresztül. 2010-ben a svéd kormány fokozott erőfeszítésekkel reagált az integrációs kihívásokra, ideértve egy kétéves integrációs programot a fiatal migránsok számára – erős munkaerőpiaci összpontosítással –, valamint a nyelvtanítást, a támogatott foglalkoztatást és az oktatást is. Ezeket az erőfeszítéseket tükrözi a MIPEX 2015. évi értékelése, amely Svédország számára adja a legjobb pontszámot a munkaerőpiaci mobilitás tekintetében. Napjaink statisztikái azonban már kevésbé ígéretesek: a 2016. évi OECD-tanulmány szerint a férfiak mindössze 39, a nők 26%-a dolgozott vagy járt oktatásra egy évvel a program befejezése után.

¹⁴ LEITHEISER Fruzsina: Oktatási integrációs stratégiák a 2015-ös menekültválságot követően. Németország, Franciaország és Svédország példája. <http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2761/2671>; letöltés: 2019.08.08.

¹⁵ MIPEX: Sweden's migration policy. <http://www.mipex.eu/sweden-s-migration-policy>; letöltés: 2019.08.08.

Nem szabad azonban említés nélkül hagyni a migráció előnyeit sem, mert vannak azok is. A svéd GDP 2018 első félévében több mint 3%-kal emelkedett, ami jelentősen gyorsabb növekedés az eurózónában jellemzőnél. A növekedéshez nagyban hozzájárult a széles spektrumú munkaerő-kínálat is. Az ipari szektorban a foglalkoztatottság szinte csak az újonnan érkezettek miatt emelkedik, és a jóléti ágazatokban – például az egészségügyben – az új állások 90%-át ők töltötték be. Statisztikák alapján a bevándorlók napjainkban kétszer olyan gyorsan találnak munkát, mint az előző évtizedben érkezettek.

A profittal egyidejűleg azonban a munkaerőpiacnak nehézséget is okoz ennyi új munkaerőt alkalmaznia, még úgy is, hogy rengeteg betöltetlen álláshely van az országban. Ezért a bevándorlók munkanélküliségi mutatója 20% körül mozgott 2018-ban. A Pénzügyminisztérium kimutatásai alapján évente körülbelül 74 ezer koronába (2,3 millió forintba) kerül egy menekült a svéd államnak. Hozzá kell tenni továbbá, hogy a menekültek kevésbé rendelkeznek olyan képzettséggel, amilyenekre a svéd munkaerőpiacon kereslet van.¹⁶

Kulturális integráció

A bevándorlók erősen kötődnek a származási országukhoz, valós kapcsolat híján azonban képesek hamar felvenni a befogadó ország szokásait, elsajátítani annak kultúráját. Napjainkban azonban a felgyorsult információáramlásnak és az internetnek köszönhetően többségük kapcsolatba tud lépni az otthon maradottakkal, ami nehezíti beilleszkedésüket az új környezetbe. Ugyanakkor nem lehetetlen, hogy párhuzamosan mind a régi, mind az új kultúrkörét tiszteletben tudja tartani, ezt például célzott médiatartalmak segíthetik elő. A somáliai menekültek példáját véve ebben a csoportban – bár svéd állampolgárságot szereztek – a svéd őslakossághoz képest bizonytalannak érzik az állampolgárságot, és folyamatosan attól tartanak, hogy ismét haza nélkül maradnak. Az állampolgárság megszerzése mintegy nyolc év, ami miatt sok somáliai csalódott, és csak menekültként tekint magára, aki visszatérne származási országába, amint lehet. Ez a gondolatmenet természetesen szintén nem segíti az integrációt.

Elmondható, hogy az első generációs menekültek általában nem az integráció előnyeiért indultak útnak, hanem többségük üldözésnek volt kitéve. Ez a szempontrendszer természetesen a másod- és harmadgenerációknál már változik. Míg az otthonról érkezettek felelősnek érzik magukat hazájuk rekonstrukciójában, és szeretnének visszatérni azokra a helyekre, ahol felnőttek, az újabb generációk érzelmileg már jobban kötődnek oda, ahol ők nőttek fel, és nem vágnak vissza más kontinensre. A somáliaiak közt végzett felmérés alapján a kevésbé iskolázott és nyelveket nem beszélők hátrányban vannak, és az integrációt segítő információk nagy része nem jut el hozzájuk.¹⁷

¹⁶ RIGÓ Anita: A bevándorlók húzzák a svéd növekedést, de a politikában erről senki nem beszél. <https://g7.hu/vilag/20180821/a-bevandorlok-huzzak-a-sved-novekedest-de-a-politikaban-errol-senki-sem-beszeli/>; letöltés: 2019.08.11.

¹⁷ MADAR, Hassan Abdi: The integration issues of Somali immigrants in Sweden. Experiences, Challenges and Opportunities. <https://pdfs.semanticscholar.org/4772/2dd3df6031219b798ba42dd1d6e1182f0195.pdf>; letöltés: 2019.08.10.

Személyes tapasztalat

2018-ban lehetőségem nyílt egy Göteborghoz közeli település integrációs folyamataiba betekinteni. Az 1500 fős közösség honlapján is részletes információk találhatóak az integráció általános céljairól, előnyeiről. Az újonnan érkezetteknek 24 hónapjuk van arra, hogy önellátóvá váljanak és dolgozzanak/tanuljanak. Az önkormányzat felelőssége sokrétű, a lakhatás biztosításától kezdve a svédnyelvtanfolyamon át, a társadalmi orientációs és egyéb felnőttképzések megszervezése, de a szociális munka biztosítása is.

Megtekinthettem egy fiatal menekülteknek kialakított szálláshelyet, ahol 16–20 év közötti férfiak laktak. A szállás egyfajta kollégiumi rendszerre emlékeztetett, ahol szakképzett pedagógusok, szociális munkások felügyeletével és támogatásával az a cél, hogy az ott lakók képesek legyenek mindennapi életüket, szállásukat és szabadidejüket felelősségteljes módon kezelni. Ezeket a svédül tanuló – többségében afgán, iraki – fiatalokat a város bevonta a közösségi életbe, és lehetőséget biztosított számukra, hogy fogyatékkal élők körül segítsenek. Pedagógusok és pszichológus felügyelete mellett „*No limits*” elnevezésű közös foglalkozásokon vesznek részt heti rendszerességgel, ahol beszélgethettem a program vezetőivel és a fiatalokkal is. Újszerű élmény volt a magyar menekültügyi tapasztalathoz képest, amikor svédül beszélő, iskolába járó, integrálódni akaró afgán fiatalok svéd–afgán zászlót festettek, és tervezték a következő tanévet. Ugyanakkor az sem ritka, hogy a helyi buszokra 20–30 szomáliai száll fel, és ugyan nem bántanak senkit, eltérő kulturális sajátosságaik¹⁸ miatt mégis többekben félelmet keltenek.

A svéd felfogás a migrációról és az integrációról

2018 elején az Eurobarometer felmérése alapján a svédek 73%-a gondolta úgy, hogy az integráció sikertelen volt, 61% szerint a bevándorlók súlyosbítják a bűnözési problémákat, 58% szerint pedig a migráció terhet ró a jóléti rendszerre. Ugyanakkor a felmérésből az is kiderült, hogy a lakosság továbbra is támogatja a bevándorlást és az integrációt: a megkérdezettek 91%-a úgy gondolja, hogy Svédország hosszú távú jövője szempontjából szükséges az integráció elősegítése, és 76%-uk teljes pozitív felfogással rendelkezik a bevándorlókkal kapcsolatban. Ebből arra lehet következtetni, hogy az ott élők aggályai inkább a bevándorlás gyakorlati kihívásaihoz kapcsolódnak, nem pedig a bevándorlók személye ellen szólnak.¹⁹

Napjaink és a jövőkép

2019. július elején a mérsékelt párt vezetője, Ulf Kristersson a politikai Almedals Héten nyilatkozott a svédországi migrációval kapcsolatban. Véleménye szerint szigorúbb bevándorlási politikával és nyelvi követelményekkel rendelkező új svéd modellt lehetne az egyik eszköz, amellyel orvosolni lehetne az integrációs válságot. Az integrációval kapcsolatban először a sikeres példáról beszélt, majd arról,

¹⁸ Például hangos beszéd, erőteljes gesztikuláció.

¹⁹ ROBINSON, Lee – KÁPPELI, Anita: Policies, Outcomes, and Populism: The Integration of Migrants in Sweden.

<https://www.cgdev.org/blog/policies-outcomes-and-populism-integration-migrants-sweden>;
letöltés: 2019.08.09.

mennyire romlik Svédország helyzete – az oktatási színvonal csökkenését, a csoportos bűnözés és a gyilkosságok számának emelkedését, valamint a rossz közbiztonságot hozva fel példának. A politikus véleménye szerint ez megszakítja a társadalmi szerződést, szegregál és bizalmatlanságot teremt. És ez nem a svéd modell. Az új svéd modell legfontosabb feladata tehát az integrációs válság megoldása. Összpontosítás a nyelvre, a munkaerőpiaci integrációra és a közös értékekre. Svédországnak új integrációs politikára van szüksége. Az új svéd modell egy másik intézkedése a becsületsértő bűncselekmények szankcióinak a szigorítása. A párt azt akarja, hogy több, becsületsértési indítékkal elkövetett bűncselekmény kiutasításhoz vezessen.²⁰

Előrejelzések szerint a svédek kisebbségbe fognak kerülni a saját hazájukban. Svédországban az etnikai svédek körében a termékenység alacsonyabb, mint az általános termékenység, és a tipikus muszlim nevekkel rendelkező gyermekek száma gyorsan növekszik – csak 2010 óta nőttek 30%-kal. 2060-ra a svédek száma 6,6 millióra csökken, és ha ez a tendencia folytatódik, akkor csak öt millió marad a századfordulóra, amikor Svédországnak a becslés szerint 14 millió lakosa lesz.²¹

Részben emiatt is Svédországban egyre erősödő tendencia a szélsőjobboldali eszmék és csoportok térnyerése. Ez is egyfajta reakció a bevándorlásra. Ahogy Európában a legtöbb helyen, úgy itt is politikai kérdéssé vált a migráció, ami nem segíti a probléma megoldását.

Elképzelhető forgatókönyv, hogy a jobboldali erősödés hatására és a helyzet kezelése érdekében több svéd önkormányzat is megoldást keresne arra, hogy integráció helyett hogyan lehetne megtagadni és áthárítani a migránsok befogadását.

Következtetések

– A sikeres integrációhoz nem elég a körülmények és a programok biztosítása. A lehetőségekkel kapcsolatos információk célba juttatása kritikus fontosságú, el kell érnie a címzettekhez, és azt nekik nyelvi/kulturális adottságaik függvényében tolmácsolni kell.

– Egyetértek Ulf Kristersson politikus gondolataival, miszerint a jóléti rendszerben olyan változtatásokat kell végrehajtani, mint például a háztartások által igénybe vehető ellátások teljes összegének korlátozása, hogy ösztönözzék a bevándorlókat a munkaerőpiacra történő belépésre.²²

– Segítheti a hatékony integrációt az egyes etnikumok által létrehozott (és támogatott) egyesületek hálózata, amelyekben az újonnan érkezettek jobban bíznak, és ahol saját anyanyelvükön tudják őket tájékoztatni minden hasznos információról, lehetőségről, jövőképről.

²⁰ SKAGERSTRÖM, Amanda Lindau: Ulf Kristersson (M): „Sverige behöver en ny integrationspolitik”. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ulf-kristersson-m-sverige-behover-en-ny-integrationspolitik>; letöltés: 2019.08.09.

²¹ Rapport: Etniska svenskar i minoritet i Sverige till 2066 – bara 5 miljoner kvar i slutet av århundradet. <https://samnytt.se/rapport-etniska-svenskar-i-minoritet-i-sverige-till-2066-bara-5-miljoner-kvar-i-slutet-av-arhundradet/>; letöltés: 2019.08.10.

²² MILNE, Richard: Sweden must improve immigrant integration, warns opposition leader. <https://www.ft.com/content/0c5c075c-5cd4-11e8-9334-2218e7146b04>; letöltés: 2019.08.10.

– Az integráció csak úgy valósítható meg, ha a befogadottak úgy tekintenek Svédországra, mint új, védelmet nyújtó hazájukra, ahol állampolgárságot szerezhetnek, tanulhatnak és dolgozhatnak, tervezhetnek. Ez Svédországban különösen nehéz a zárkózott svéd kultúra sajátosságai miatt.

– Általános probléma, hogy a teljesen más kultúrából érkezők addigi életük során úgy szocializálódtak, hogy nem volt semmijük, nem volt jövőképük, így nem is törődtek mással vagy azzal, hogy ne kövessenek el bűncselekményeket. Időbe telik, mire megértik és elhiszik, hogy ez lehet másként is.

– A párhuzamos társadalmak és etnikai enklávék létrejöttével, valamint az integrációs deficit tapasztalatai tükrében változóban van a bevándorlással kapcsolatos eddigi pozitív svéd hozzáállás is. A jelenleg tömegesen érkező menedékkérők számára Svédország – Németország mellett – továbbra is Európa egyik legvonzóbb befogadó országa. A szükséges gyors és hatékony integráció megvalósítása még várat magára, tovább fokozva ezzel az elégedetlenséget a bevándorló népcsoportok és a svéd társadalom között. A bevándorlókkal szembeni előzékeny svéd modell bemutatja a hatékony integrációs intézkedések hiányának mind a befogadó társadalomra, mind a befogadott csoportra gyakorolt negatív – és pozitív – hatásait, következményeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FLAMM László: Sikertelen a migránsok integrációja Svédországban.
<https://www.origo.hu/nagyvilag/20181021-nem-sikertortenet-a-migransok-integracioja-svedorszagban.html>; letöltés: 2019.08.08.
- Förordning (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande.
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2017193-om-statlig-ersattning-for_sfs-2017-193;
letöltés: 2019.08.11.
- HORVÁTH-SÁNTHA Hanga: Integrációs gyakorlatok Svédországban.
<https://www.migraciokutato.hu/hu/2015/09/10/integracios-gyakorlatok-svedorszagban/>;
letöltés: 2019. 08. 08.
- LEITHEISER Fruzsina: Oktatási integrációs stratégiák a 2015-ös menekültválságot követően. Németország, Franciaország és Svédország példája.
<http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2761/2671>;
letöltés: 2019.08.08.
- MADAR, Hassan Abdi: The integration issues of Somali immigrants in Sweden. Experiences, Challenges and Opportunities.
<https://pdfs.semanticscholar.org/4772/2dd3df6031219b798ba42dd1d6e1182f0195.pdf>;
letöltés: 2019.08.10.
- Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande.
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1994137-om-mottagande-av-asylsökande-mfl_sfs-1994-137; letöltés: 2019.08.01.
- Lag (2001:82) om svenskt medborgarskap.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-200182-om-svenskt-medborgarskap_sfs-2001-82; letöltés: 2019.08.11.

- Migrationsverket: Statistics.
<https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Asylum.html>; letöltés: 2019.08.08.
- MILNE, Richard: Sweden must improve immigrant integration, warns opposition leader.
<https://www.ft.com/content/0c5c075c-5cd4-11e8-9334-2218e7146b04>; letöltés: 2019.08.10.
- MIPEX: Sweden's migration policy.
<http://www.mipex.eu/sweden-s-migration-policy>; letöltés: 2019.08.08.
- RIGÓ Anita: A bevándorlók húzzák a svéd növekedést, de a politikában erről senki nem beszél.
<https://g7.hu/vilag/20180821/a-bevandorlok-huzzak-a-sved-novekedest-de-a-politikaban-errol-senki-sem-beszeli/>; letöltés: 2019.08.11.
- ROBINSON, Lee – KÄPPELI, Anita: Policies, Outcomes, and Populism: The Integration of Migrants in Sweden.
<https://www.cgdev.org/blog/policies-outcomes-and-populism-integration-migrants-sweden>; letöltés: 2019.08.09.
- SKAGERSTRÖM, Amanda Lindau:
Ulf Kristersson (M): „Sverige behöver en ny integrationspolitik”.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ulf-kristersson-m-sverige-behover-en-ny-integrationspolitik>; letöltés: 2019.08.09.
- SZÖLLÖSI Antal: A svédországi magyar bevándorlás fejezetei.
http://ungerska.se/index.php?option=com_content&view=article&id=86:a-svedorszagi-magyar-bevandorlas-az-1956-os-menekultek&catid=38:magyarok&Itemid=71;
letöltés: 2019.08.08.
- Integration i Sverige.
<https://www.informationsverige.se/sv/jag-har-fatt-uppehallstillstand/samhallsorientering/boken-om-sverige/att-komma-till-sverige/integration-i-sverige/>; letöltés: 2019.08.09.
- Migrant Integration Governance in Sweden.
<https://ec.europa.eu/migrant-integration/governance/sweden>; letöltés: 2019.08.09.
- Rapport: Etniska svenskar i minoritet i Sverige till 2066 – bara 5 miljoner kvar i slutet av århundradet.
<https://samnytt.se/rapport-etniska-svenskar-i-minoritet-i-sverige-till-2066-bara-5-miljoner-kvar-i-slutet-av-arhundradet/>; letöltés: 2019.08.10.
- Utlänningslag.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/utlanningslag-2005716_sfs-2005-716; letöltés: 2019.08.10.

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA KATONAI FELHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Bevezetés

A mesterséges intelligencia katonai célú felhasználása nem a tudományos-fantasztikus világ lehetősége, hanem napjaink elmélete és valós gyakorlata. A tanulmányunk elkészítéséhez felhasznált hazai és külföldi szakirodalom szerzőinek a témában elért tudományos eredményei meggyőzően igazolják állításunkat. A szerzők felvetik azt a lehetőséget is, hogy a fejlett technológia felhasználása végső soron a fegyverkezési verseny felgyorsulásához és háborúhoz is vezethet.

Valójában az emberiség nincs tisztában azzal, mekkora veszélyt is jelent számunkra az, hogy a mesterséges intelligenciával kísérletezünk. A technikai fejlődés hihetetlen üteme egyre inkább aggasztja a világ kutatóit és szakembereit, akik próbálják felhívni a figyelmet: nem járunk jó úton, mert ha így folytatjuk, az intelligensebbnél intelligensebb robotok előbb-utóbb ellenünk is fordulhatnak.

A szerzők többsége etikailag rendkívül problematikusnak tartja például a mesterséges intelligencia által vezérelt nagy pontosságú halálos fegyverek lehetséges elterjedését, ami akár olyan gyakorlati kockázatokkal is járhat, mint egy mesterséges intelligencia által vezetett háború, az ember döntéseinek kizárásával.

Kollár Csaba, de más szerzők is hangsúlyozzák, hogy a mesterséges intelligencia által irányított számítógépes rendszer automatikusan dönthet életről és halálról, a háború kirobbantása kérdéséről.¹ Például az interkontinentális ballisztikus rakéta elindításának beláthatatlan következményei lehetnek. A szerző vizsgálta a mesterséges intelligencia jellemzőit, amelyek a következők: képes az emberi viselkedés és a megismerő folyamatok összekapcsolására; megtanulja és megőrzi a szakértelmet és a kommunikált tapasztalatot; képes nagy mennyiségű adatot megérteni, feldolgozni, értékelni, majd gyorsan ad választ a kérdésekre, az adott helyzetre; alkalmazása jogi és etikai kérdéseket vet fel. Hasonló véleményt fogalmaztak meg a Rand Corporation kutatói is.² Sajnos az idézett kutatási eredmények bővebb ismertetése meghaladja tanulmányunk terjedelmi kereteit, így javasoljuk azok további tanulmányozását a téma mélyebb megismeréséhez.

¹ KOLLÁR Csaba: A mesterséges intelligencia és a társadalmi kredit rendszere.
<https://www.slideshare.net/drkollarcsaba/mesterseges-intelligencia-nemzetbiztonsag>; letöltés: 2019.09.15.

² How Artificial Intelligence Could Increase the Risk of Nuclear War.
<https://www.rand.org/blog/articles/2018/04/how-artificial-intelligence-could-increase-the-risk.html>;
letöltés: 2019.09.15.
GEIST, Edward – LOHN, Andrew J.: How Might Artificial Intelligence Affect the Risk of Nuclear War?
<https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE296.html>; letöltés: 2019.09.15.

A katonai szervezetek automatizált eszközökkel felszerelt parancsnoksága vezetésének és irányításának fejlesztése a mesterséges intelligencia felhasználásával ígéretes terület lehet az ellenség hatékony pusztításának megszervezéséhez és végrehajtásához. A mesterséges intelligenciát felhasználó rendszerek alkalmazásának célja lehet a katonai szervezetek vezetési és irányítási rendszerében a vezetői döntéseket meghozó emberek kreatív tevékenységeinek automatizálása, ami napjainkban szükségszerűvé vált.³

Tanulmányunkban a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának, felhasználásának lehetőségét vizsgáljuk a hazai, az angol és az orosz nyelvű szakirodalomban fellelhető eredmények alapján.

A mesterséges intelligencia

Mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban számos jól hasznosítható fogalmi meghatározás található az elméleti és a gyakorlati kutatás szempontjából. Ugyanakkor el kell fogadnunk Négyesi Imre megállapítását, miszerint „*a mesterséges intelligenciának nincs egységes tudományos definíciója. A vele foglalkozó intézmények, szervezetek, kutatók mindegyike saját hatáskörben megalkotott egy meghatározást, de ezek a különböző forrásból származó definíciók különböző megközelítést tartalmaznak.*” Állítása igazolására több példát említ tanulmányában.⁴

A tanulmány címében jelzett téma vizsgálata szempontjából mi csupán két szakirodalmi irányzatot mutatunk be.

Első: A mesterséges intelligencia az emberi intelligencia folyamatainak szimulálása gépekkel, különösen számítógépes rendszerekkel. Ezek a folyamatok magukban foglalják a tanulást (információszerzés és az információ felhasználására vonatkozó szabályok), az érvelést (a szabályok felhasználása hozzávetőleges vagy határozott következtetésekhez) és az önjavítást. A mesterséges intelligencia különleges alkalmazásai közé tartoznak a szakértői rendszerek, a beszéd felismerés és a gépi látás.

A mesterséges intelligencia besorolható gyenge vagy erős formákra, módokra.

A gyenge – más néven szűk – mesterséges intelligencia olyan mesterséges intelligencia, amelyet egy adott feladathoz terveztek és tanítottak meg. A virtuális személyi asszisztensek például a gyenge mesterséges intelligencia egyik formáját képezik.

³ ГАВРИЛОВ, Анатолий – ЛАБУНСКИЙ, Андрей: Искусственный интеллект для ПВО.

<http://arsenal-otechestva.ru/article/1078-iskusstvennyj-intellekt-dlya-pvo>; letöltés: 2019.09.15.

⁴ NÉGYESI Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg I. Hadtudományi Szemle, X. évfolyam 2. szám, 2017. pp. 23–34.

http://epa.oszk.hu/02400/02463/00035/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_2_023-034.pdf; letöltés: 2019.09.15.

Az erős – más néven általános – mesterséges intelligencia olyan mesterséges intelligencia, amelynek hagyományos emberi kognitív képességei vannak. Az ilyen mesterséges intelligencia akkor is képes emberi beavatkozás nélkül megoldást találni és azt alkalmazni, ha ismeretlen feladatot kap.⁵

Második: A mesterséges intelligencia olyan módszer, amellyel számítógépet, számítógéppel vezérelt robotot vagy olyan programot készíthetünk, amely ésszerűen képes emberek helyett gondolkodni és cselekedni.

A mesterséges intelligencia alkalmazásával végzett kutatásokat egy személy szellemi képességeinek tanulmányozásával végzik, majd az eredményeket felhasználják az intelligens programok és rendszerek fejlesztésének alapjául.

A mesterséges intelligencia vizsgálatok – a nagy teljesítményű számítógépes rendszerek működése közben – a kutatók választ keresnek a kérdésre: „*Gondolkozhat-e egy gép úgy, mint az ember?*” A kérdés alapján a mesterséges intelligencia kifejlesztése azzal a szándékkal kezdődött és folytatódik napjainkban, hogy az emberekéhez hasonló intelligenciát hozzanak létre a gépekben.⁶

A mesterséges intelligencia elmélete és gyakorlata kapcsolódik a következő tudományterületekhez: biztonság-, orvos- és biológiai tudomány, számítástechnika, kommunikáció és nyelv, hadtudomány és műszaki tudományterületek. Ugyanakkor fontos kapcsolata van a szociológiával, a filozófiával és a pszichológiával is. A mesterséges intelligencia elméleti és gyakorlati kérdéseinek jogi, etikai kérdéseit vizsgálta Varga Attila Ferenc, akinek kutatási eredményei figyelemre méltóak a téma vizsgálata során.⁷

A társadalmi élet szinte valamennyi területén alkalmazzuk a robotokat. Tanulmányunkban – a hozzá nem értés okán – nem foglalkozunk a robotok elméletével és gyakorlatával, csupán az ezzel kapcsolatos szakirodalom készítői közül Ványa László és Makkai Imre munkáit említjük, akik a robotok katonai alkalmazásának elméletét és gyakorlatát vizsgálják, továbbá a gyakorlatban jól hasznosítható tudományos eredményeket fogalmaztak meg.⁸ Az említett szerzők külön érdemének tartjuk, hogy a mesterséges intelligencia katonai alkalmazása, a katonai robotok felhasználása és a kiberhadviselés témákat a Magyar Honvédség lehetőségei tükrében vizsgálták és kutatják.

A tanulmány további részében a mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségeit vizsgáljuk.

⁵ ROUSE, Margaret: AI (artificial intelligence).

<https://searchenterpriseai.techtarget.com/definition/AI-Artificial-Intelligence>; letöltés: 2019.09.15.

⁶ Что такое искусственный интеллект?

<https://neuronus.com/stat/1258-cto-takoe-iskusstvennyj-intellekt.html>; letöltés: 2019.09.15.

⁷ VARGA Attila Ferenc: Pro és kontra a robotok és más, önműködő technikai eszközök katonai alkalmazásával kapcsolatban. Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1. elektronikus szám, 2013. június. pp. 250–264.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Varga_Attila_Ferenc.pdf; letöltés: 2019.09.15.

⁸ VÁNYA László: Alkalmazott robottechnológia a Magyar Honvédségben. Robothadviselés 7. Tudományos Szakmai Konferencia, 2007. november 27. Hadmérnök, Különszám, 2007.

http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles7/vanya_rw7.html; letöltés: 2019.09.15

MAKKAY Imre: Drónok háborúja. In: SZAMOS Tamás (szerk.): A nyílt információgyűjtés fejlődő területei. Belügyi Tudományos Tanács, 2015. pp. 67–79.

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei

A szerzők remélik, hogy az olvasó már látta az 1983-ban készült „*Háborús játékok*” című amerikai tudományos-fantasztikus filmet. A film egy fiatal hacker történetét kíséri végig, aki játékprogramok keresése közben véletlenül az Amerikai Egyesült Államok hadseregének számítógépére csatlakozik, ahol elindít egy atomháborús szimulációt. Csak remélni lehet, hogy a jelenlegi és a jövőbeli mesterséges intelligenciák – ellentétben a film számítógépével – már felismerik, hogy a nukleáris háború lehetséges elindítása nem azonos az egyetlen nyerő lépés keresésével és megtalálásával – az atomháború elindítása nem játék.

Mielőtt a mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségeit vizsgáljuk, a szerzők megemlítik két kutató munkásságát, akik a mesterséges intelligencia létrehozásában, gyakorlati alkalmazásában komoly érdemeket szereztek.

Az *első*, akire mi magyarok is büszkék vagyunk: *Neumann János*. Ő kiemelkedő érdemeket szerzett az elektronikus számítógépek logikai tervezésében. Ennek alapvető gondolatait – a kettes számrendszer alkalmazása, memória, programtárolás, utasításrendszer – Neumann-elveként emlegetjük. Tanácsadóként vett részt az EDVAC (*Electronic Discrete Variable Automatic Computer, elektronikus, diszkrét változós automata számítógép*) – az első olyan számítógép, amely a memóriában tárolja a programot is – tervezésénél 1944-től, amelyet 1952-ben helyeztek üzembe. Ennek a számítógépnek a tervezése során fejlesztette ki az elektronikus számítógépek belső szervezésének elméletét (Neumann-elv), amelynek alapján a mai számítógépek is készülnek.

Neumann nemcsak a matematikában, hanem számos más tudományban: a számítástechnika, a fizika, a közgazdaságtan, a meteorológia, az automataelmélet és nem utolsósorban a játékelmélet terén is maradandót alkotott. 1945-ben írt tanulmányában meghatározta a számítógépek működését. A mai napig minden infokommunikációs eszköz – az asztali számítógéptől a laptopon és az okostelefonokon át az ipari alkalmazásokig – mind-mind azonos felépítésű, Neumann-elven működő rendszerek.⁹

A *második*, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a második világháborúban a német Enigma rejtjelző berendezés kódjának a megfejtésében: *Alan Mathison Turing* angol matematikus. A második világháború kitörése után, 1939-ben Turing csatlakozott a brit katonai hírszerzés Bletchley Park-i kódfejtő központjához. Itt az ő vezetésével sikerült feltörni a németek híres, megfejthetetlennek hitt Enigma-kódját, amelyet az Atlanti-óceán északi vizein szövetséges konvojokra vadászó, a háború első szakaszában súlyos veszteségeket okozó német tengeralattjárók kommunikációjához is használtak.¹⁰ 1947-ben közzétett okfejtésében elsőként írt a „számítógépes intelligenciáról”, ezzel a mesterséges intelligencia egyik első elméleti megalapozója volt. A tervei alapján 1950-ben megépített ACE a világ akkori leggyorsabb

⁹ Neumann János munkásságáról bővebben olvashatunk MARX György: *A marslakók érkezése* című könyvben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. pp. 264–277.

¹⁰ Az Enigma rejtjelző rendszer kódja megfejtésének körülményeiről és Alan Mathison Turing munkásságának bemutatásáról *Kódjászma* címmel angol–amerikai film készült 2014-ben.

számítógépe volt. 1948-tól a manchesteri egyetemen folytatta munkáját, itt kollégáival kidolgozták a legkorábbi digitális, tárolt programú számítógépek egyikét, a Manchester 1-et. 1950-ben megjelentette a Számítógépek és intelligencia című elméleti munkáját, amelyben először írta le a gépi intelligenciát tesztelő imitációs játékát, az úgynevezett Turing-tesztet.¹¹

A mesterséges intelligencia veszélye hamarosan inkább a tudományos területen fogalmazható meg, semmint a tudományos-fantasztikum világában. A mesterséges intelligencia gyors fejlődése olyan gépek, robotok megalkotását tette lehetővé, amelyek képesek tanulni és gondolkodni, ezzel új fegyverkezési versenyt váltva ki a világ legnagyobb nukleáris hatalmainak körében. Annak megértéséhez, hogy a mesterséges intelligencia elvét alkalmazó számítógépek miként növelhetik a nukleáris háború kockázatát, figyelembe kell vennünk, hogy a hidegháború időszakában soha nem robbant ki az atomháború. Sok elmélet létezik, de a „*biztos válaszcspás*” mindig is az egyik sarokkő volt a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között a háború megindításának kérdésében.¹² Ez a tény néhány látszólag ellentétes pozitív következtetéshez vezet. Ha mindkét fél rendelkezik olyan fegyverrel, amely képes túlélni az első csapást és ezt követően képes válaszcspást kiváltani, akkor a geopolitikai és a geostratégiai helyzet stabil. Egyik fél sem kockáztatja az első csapást. Elméleti szinten ezt tartalmazták a két nagyhatalom és a két szövetségi rendszer stratégiái (doktrínái) a hidegháború időszakában.

A mesterséges intelligencia katonai alkalmazása ezt a viszonylag stabil állapotot (ellenőrzés és kommunikáció hiánya, emberi beavatkozásra minimális a lehetőség) alapvetően megváltoztatta – állítják az orosz szakemberek.¹³ Ebben rejlik a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának az igazi veszélye. Más szavakkal: a biztonság érdekében a mesterséges intelligencia katonai alkalmazása során biztosítani kell, hogy a politikusoknak, katonai vezetőknek mindig legyen lehetőségük megfelelő szintű emberi megítélésre, és szükség esetén a folyamat leállítására.

A számítógépek ma már több ezer felderítési fotót beolvasnak, olyan adatokat keresve, amelyeket az emberi szem soha nem érzékelne. Továbbá a beolvasott fotókat előre meghatározott szempontok alapján rövid idő alatt kiértékelik, a feladattól függően döntenek. Nem igényel sok képzelőerőt, hogy egy

¹¹ A teszt abból áll, hogy a bíráló billentyűzet és monitor közvetítésével kérdéseket tesz fel a két tesztalanyra, akiket így se nem láthat, se nem hallhat. A két alany egyike valóban ember, míg a másik egy gép, és mindketten megpróbálják meggyőzni a kérdezőt arról, hogy ők gondolkodó emberek. Ha a kérdező öt perces faggatás után sem tudja egyértelműen megállapítani, hogy a két alany közül melyik a gép, akkor a gép sikerrel teljesítette a tesztet. (Megjegyzés: a teszt eredményét kritikusan kell fogadni – a szerzők.)
TURING, Alan Mathison: Turing-teszt.
<http://www.mestersegesintelligencia.hu/doc/Turing%20teszt.php>; letöltés: 2019.09.15.

¹² „Mutual Deterrence” Speech by Sec. of Defense Robert McNamara. San Francisco, September 18, 1967.
<http://www.atomicarchive.com/Docs/Deterrence/Deterrence.shtml>; letöltés: 2019.09.15.
DEÁK János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai. Hadtudomány, XVIII. évfolyam 1–2. szám, 2008. április. pp. 55–69.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/1_2/055-069.pdf; letöltés: 2019.09.15.

¹³ Влияние искусственного интеллекта на вооруженные конфликты: мнения экспертов.
<https://www.icrc.org/ru/document/vliyanie-iskusstvennogo-intellekta-na-vooruzhennye-konflikty-mneniya-ekspertov>; letöltés: 2019.09.15.

olyan, mesterséges intelligencia által vezérelt rendszert megtervezünk, amelybe drónhírcsatornákat, műholdról kapott adatokat, személyesen megszerzett információkat és még a közösségi médiabejegyzéseket is beépítünk, hogy teljes képet kapjunk a lehetséges ellenség támadó- és védelmi képességéről, fegyvereiről és fegyverrendszereiről.

Egy mesterséges intelligencia által irányított olyan rendszer, amely mind a négy dimenzióban működtethető, szinte mindent láthat és értékelhet, meggyőzheti az ellenfelet, hogy elveszítette a stratégiai kezdeményezés képességét. Ez a változás az ellenfelet arra kényszeríti, hogy új módszereket keressen a stratégiai kezdeményezés képességének újbóli megszerzésére, például a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásával. Ez az út közelebb visz a nukleáris háborúhoz. Az említett rendszer nem a tudományos-fantasztikus gondolkodás világa. Lássunk erre egy példát: *„Kína nemcsak a világűrben terjeszkedik, mesterséges intelligenciával vezérelt robotkolóniát készül telepíteni a Dél-kínai-tenger mélységeibe is. MI-Atlantis lenne annak az állomásnak a neve, amelyet robotok működtetnének, és a mesterséges intelligencia fejlesztését is el kívánják érni az állomás üzemeltetésével.*

A tervezett kínai mélytengeri állomás egyszerre lenne tudományos és katonai bázis, a világ első mesterséges intelligencia-kolóniája. Egy mélytengeri árokban hoznák létre, 6000 és 11 ezer méteres mélység között, 160 millió dollárt terveznek a terv megvalósítására. Automata tengeralattjárók és robotok kikötésére szolgáló dokkoló berendezésekkel is felszerelnék.

Ami a katonai célokat illeti, az állomás egyrészt alkalmas ellenséges támadások korai jelzésére. Egy olyan sziklaszirt közelében telepítenék, amelyet három ország is magáénak tekint.

Másrészt, a mélytengeri állomáson fejlesztett robottengeralattjárók alapján később automatikus katonai tengeralattjárókat építhetnek, amelyek a Föld óceánjain járőrözhetnek, felderítést végezhetnek, aknákat telepíthetnek, hajókat támadhatnak meg, és viszonylag olcsók.”¹⁴

A kínai terv igazolja, hogy a mesterséges intelligencia várható következő generációja „jelentős képességgel rendelkezik” a biztonság, a nukleáris biztonság alapjainak aláásására. E veszélyek tudatában itt az ideje a nemzetközi párbeszédnek a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásáról és annak veszélyeiről – hangoztatják a szakértők mind az Amerikai Egyesült Államokban, mind az Oroszországi Föderációban.¹⁵ Más szóval, a béke fenntartásához a mesterséges intelligencia fejlődése idején minden együttműködésre szükség van.

¹⁴ Kína fegyverkezlik: robotkolóniát telepít a tengerfenékre.
<https://mfor.hu/cikkek/continental-technologiai-sarok/kina-fegyverkezlik-robotkoloniat-telepit-a-tengerfenekre.html>; letöltés: 2019.09.15.

¹⁵ How Artificial Intelligence Could Increase the Risk of Nuclear War.
<https://www.rand.org/blog/articles/2018/04/how-artificial-intelligence-could-increase-the-risk.html>;
letöltés: 2019.09.15.
ЛОСЕВ, Александр: Военный искусственный интеллект.
<http://arsenal-otechestva.ru/article/990-voennyj-iskusstvennyj-intellekt>; letöltés: 2019.09.15.

A mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának veszélyeiről, jogi, etikai és biztonságpolitikai kérdéseiről tanácskoztak az elmúlt évben Genfben. A tanácskozáson Oliver Bendel robotikával foglalkozó professzor előadásából idézünk, amely kapcsolódik tanulmányunk témájához. „*A felfegyverzett autonóm rendszerekkel kapcsolatban két nagy tábor áll szemben egymással. Vannak, akik az önállóan működő harci rendszereket kutatják, nekik nyilvánvalóan nem érdekük a megoldások betiltása. Ebbe a táborba tartozik az Amerikai Egyesült Államok és Kína. A betiltás mellett érvelők táborában található Svájc, Németország és Franciaország. Mind a két oldalon vannak jó érvek mind etikai, mind szabályozási és társadalmi szempontból. Az autonóm harci rendszerek mellett szól, hogy nagyon precízen működnek, és felszerelhetők mesterséges intelligenciával, amely a célokat többé vagy kevésbé egyértelműen tudja azonosítani és precízen megsemmisíteni, ezért a járulékos veszteségek alacsonyan tarthatók. Egy másik érv a gazdaságosabb hadviselés, hiszen a katonák egy részének az életét így meg lehet kímélni. Az is elhangzik érvként, hogy a harci robotok nem fosztogatnak, gyűjtogatnak és erőszakolnak. Az ellentábor érvei között szerepel, hogy gépek döntenek életről és halálról, ami sérti az alapvető emberi jogokat, például az emberi méltóságot. De nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez a jog gyakorlatilag minden háborúban sérül, ráadásul a harci cselekmények gombnyomás szintjére redukálhatók le. A robotok ugyan valóban nem fosztogatnak, erőszakolnak és gyűjtogatnak, de ez később beléjük programozható. S van még egy dolog: az emberek nem tudják, hogy ha egy harci robotot látnak, akkor a robot mire van beprogramozva, mire számíthatnak tőle, mit tehetnek és mit nem, s ez egy nagy pszichoterrort válthat ki.*”¹⁶

A Genfben tanácskozó szakértők és szervezetek azt szeretnék, ha az Egyesült Nemzetek Szervezete megtiltana a harci robotok fejlesztését, gyártását, kereskedelmét és alkalmazását. Minderre különösen akkor lesz szükség, ha ezeket a fegyverrendszereket még mesterséges intelligenciával is ellátják. A felmerülő kérdésekben az ENSZ 193 tagállama dönt majd.

A tanulmány további részében orosz szakértők véleményét ismertetjük a mesterséges intelligencia várható katonai alkalmazásának lehetőségeiről és veszélyéről.

A mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának lehetőségei és az alkalmazás veszélye

Egyes szakértők azt jósolják, hogy a mesterséges intelligencia katonai technológiai messzemenő következményekkel képesek lesznek a katonai műveletek teljes menetét jelentősen megváltoztatni mind formai, mind tartalmi szempontból, és ezek befolyásolják a polgári lakosság biztonságát és a fegyveres konfliktusok eddig jól ismert jellemzőit.

¹⁶ BENDEL, Oliver: Es gibt gute Argumente für und gegen Kampfroboter.
<https://www.golem.de/news/oliver-bendel-es-gibt-gute-argumente-fuer-und-gegen-kampfroboter-1805-134192.html>; letöltés: 2019.09.15.

A fejlett országok kormányai a katonai szakértők bevonásával gyors ütemben vizsgálják a mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségeit, a szükséges technológiák rendszerbeállítását, hogy megváltoztassák a döntéshozatali folyamatot és a katonai műveletek eddig alkalmazott formáit és módszereit, növeljék a pusztítás hatékonyságát, ütemét.

A mesterséges intelligencia alkalmazásának köszönhetően a 21. században a hadviselés fegyverei és fegyverrendszerei – különösen a vezetés, irányítás és a kommunikáció területén – nagyban különböznek, teljesen mások lesznek az ismertektől és alkalmazottaktól.

Az új eszközök saját veszteség nélkül képesek lesznek háborúkat, katonai műveleteket folytatni. Várhatóan nem fogják elfoglalni az ellenség területeit, hanem „ellenőrzés alá veszik azokat.” Megtanulják „megtisztítani” a lakóövezeteket anélkül, hogy megsemmisítenék azokat és nagy károkat okoznának a polgári lakosságnak.

A következő évtizedekben a mesterséges intelligencia alkalmazásával felgyorsulhat a „humán” fegyverek létrehozása és alkalmazása, amelyek csak ideiglenesen zavarják meg az ellenség élőerejét. Ugyanakkor törekedni kell arra, hogy a legújabb kapcsolati technológiák – például a *blockchain*, vagyis blokklánc, ami azt jelenti, hogy az informatikai hálózat végpontjai közvetlenül egymással kommunikálnak – elég megbízható irányítást biztosítsanak az intelligens rendszerek működése felett, és egy személy online módon ellenőrizhesse a mesterséges intelligencia tevékenységét a katonai művelet teljes időtartamában. A mesterséges intelligencia új horizontot és lehetőségeket nyit meg az emberek számára álmaik és terveik megvalósítására. De vajon minden álom és terv megérdemli a megvalósulást?

A mesterséges intelligencia katonai alkalmazása felvet nemzetközi jogi kérdéseket is. Gondoljunk csak az automatikus fegyver kiválasztó rendszerekre, a kiberműveletekre és a nukleáris technológiára. „*Be kell vallanunk, hogy nem értjük ezeket a technológiákat, és először meg kell próbálnunk jobban megérteni a katonai algoritmusok bejelentett előnyeit és veszélyeit, és nem szabad azokat azonnal a nemzetközi joggal szabályozni*” – állítják a szakemberek. Napjainkban a mesterséges intelligencia alkalmazása a társadalom minden területén megtalálható és egyre elterjedtebbé válik. Így van ez a fegyveres erőknél is, az ártatlannak tartott intelligens karbantartástól a mesterséges intelligencia által vezérelt katonai robotokig, fegyverekig és fegyverrendszerekig. Éppen ezért a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának elmélete és gyakorlata alapos elemzést igényel a szakemberektől nemzetközi viszonylatban. Az orosz szakemberek három terület alapos vizsgálatát javasolják:

1) *Emberi ítélet* – A mesterséges intelligencia katonai alkalmazása során gondoskodni kell arról, hogy a parancsnokoknak mindig lehetőségük legyen megfelelő szintű emberi megítélésre. Más szavakkal: a legfontosabb döntéseket a személynek kell meghoznia, nem használhatók olyan autonóm (önálló, embertől független) fegyverek és fegyverrendszerek, amelyek felett a személy tényleges irányítása elveszett.

2) *Felelősség* – Bármely autonóm fegyver használata esetén meg kell felelnie az elfogadott nemzetközi jog előírásainak; a parancsnokok felelőssége továbbra is az általuk használt fegyverekkel függ össze. Ezek alapelvek.

3) *Együttműködés a kormány és a gyártók között* – A legkorszerűbb és leghatékonyabb mesterséges intelligencia tervezőinek törekedniük kell a mesterséges intelligencia jogos és etikus felhasználására a fegyveres erőkből, és e célból együtt kell működniük a törvényt betartó kormányokkal. Ha a mesterséges intelligencia fejlesztői kevésbé képesek, vagy kevésbé etikusak, vagy bojkottálnak katonai projekteket, vagy ha mindkét funkciót kombinálják, akkor a fejlesztők gyorsan kitöltik ezt a rést, és ez egy biztos módja a katasztrófa és a háború bekövetkezésének.¹⁷

A katonai szervezetek parancsnoksága irányítási és vezetési tevékenységének fejlesztése, automatizálása ígéretes terület a katonai műveletek hatékony megszervezése és végrehajtása érdekében. A mesterséges intelligencia katonai alkalmazása különösen fontos a hatékony katonai rendszer működése során. A különböző szintű katonai alakulatok automatizált vezetése az ország védelmének kulcskérdése lehet.

Az Oroszországi Föderáció fejlesztési gyakorlata ebben a tekintetben kiemelkedő. A tanulmány további részében ezt a kérdést vizsgáljuk, elméleti és gyakorlati példák alapján, a kutatási eredmények bemutatásával.

A mesterséges intelligencia katonai alkalmazása a katonai műveletekben, elemzés és értékelés

Vlagyimir Putyin orosz elnök a Financial Timesnek adott nyilatkozatában többek között a következőket mondta: *„A jövőben az az ország fogja uralni a globális kapcsolatokat, amelyik élen jár a mesterséges intelligencia fejlesztésében.... A jövő háborúit már mesterséges intelligenciával működő robotokkal, drónokkal vívják az országok, nem katonákkal. A mesterséges intelligencia jelenti a jövőt, nemcsak Oroszország, de az emberiség számára is. Előre nem látható lehetőségek rejlenek a mesterséges intelligencia fejlesztésében, de egyben fenyegetés is, a kimenetelt nehéz előre megjósolni. Bárki is lesz a vezető ebben a szférában, a világ ura is lesz. Ha mi leszünk a vezetők ezen a területen, mindent megosztunk az egész világgal.”*¹⁸

Napjainkban sokat beszélnek a témáról, illetve sok orosz és más nyelvű cikk jelenik meg a mesterséges intelligenciával kapcsolatban mintha az már kész lenne és az élet minden területén jelen volna. Meg kell állapítani, hogy ez egyáltalán nincs így. Az automatizáció régóta része a termelési és a vezetési-irányítási folyamatoknak, a számítógépek is megtanulták a beszéd- és arcfelismerést, az autózvezetést, a gigantikus adatbázisok elemzését és kezelését. A formák, alakok

¹⁷ A tanulmány teljes terjedelmében elérhető orosz nyelven:

Влияние искусственного интеллекта на вооруженные конфликты: мнения экспертов.
<https://www.icrc.org/ru/document/vliyanie-iskusstvennogo-intellekta-na-vooruzhennye-konflikty-mneniya-ekspertov>; letöltés: 2019.09.15.

¹⁸ Интервью газете The Financial Times.

<http://kremlin.ru/events/president/news/60836>; letöltés: 2019.09.15.

felismerése vagy az automatikus tolmácsolás, fordítás mind a gépi tanulás technológiájának a része, amely a mesterséges intelligencia metódusát és a tapasztalatokból nyert tudást generáló rendszert használja fel.

Az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztériuma 2017-ben megkezdte a „harmadik kompenzációs stratégia” megvalósítását, amelynek fő célja az innováció területén működő erők összpontosítása azzal a szándékkal, hogy az ország megőrizze, illetve helyreállítsa a tradicionális visszatartás lehetőségét a kulcsfontosságú innováció adaptálásával, amely képességet az utóbbi időben a konkurens felek – az Oroszországi Föderáció és Kína – már elértek, megközelítettek. Lényegében a világban e területeken is megkezdődik az innovatív fegyverkezési verseny, amiben valamilyen módon részt vesznek a vezető hatalmak.

Ismert szakértők és üzletemberek véleménye szerint a mesterséges intelligencia végső soron az emberiség megsemmisítéséhez vezethet, ezért szakértők, tudósok és az ebben a szférában működő vállalatok képviselőinek csoportja javaslatot nyújtott be az ENSZ-hez a mesterséges intelligenciát felhasználó bármilyen fegyverfajta vagy autonóm technológia fejlesztésének betiltására, mert az ilyen autonóm technológiák bevezetése egyenértékű a hadviselés harmadik forradalmával, a puskapor és a nukleáris fegyverek megjelenését követően.

Az ENSZ-ben kezdődő vitának azonban van egy másik olvasata is. A mesterséges intelligenciát alkalmazó fegyverek/fegyverrendszerek fejlesztését tiltó egyezmény nem más, mint az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei kísérlete megakadályozni – az alapvető emberi értékekre hivatkozva – a mesterséges intelligenciát alkalmazó fegyverek kifejlesztését a geopolitikai versenytársak, elsősorban az Oroszországi Föderáció és Kína számára.

A láncfalas páncélozott harcjárművek és a csapásmérő pilóta nélküli eszközök, drónok harcászati fegyverek, tehát az emberiségre veszélyt ezek az eszközök nem jelentenek.

Azért – hogy megértsük, jelentenek-e veszélyt az emberiségre a harci robotok – először talán tisztázni kellene, hogy mit jelent önmagában a mesterséges intelligencia, az miben különbözik a gépi értelemtől, a mélytanulástól és a szuperkomputerektől. A fő kérdés milyen szerepet tölt be és hol vannak a határai a hadügyben történő alkalmazásokban.

Belátható időn belül világunkban a technológiai verseny az innováció eredményeinek a hadügyben történő felhasználásához vezet. Bármilyen mértékű lemaradás/késlekedés a versenytársakhoz képest növeli a sebezhetőséget, amit nehezen lehet kezelni/lefedni a hagyományos fegyverek fejlesztésével, alkalmazásával. Az új technológiák megjelenése megváltoztathatja a stratégiai gondolkodást a tervezés és fegyveres erők tevékenységének szervezésében is.

Ezért az Oroszországi Föderációnak a szuverenitása és a védelmi képességeinek megőrzése érdekében minél gyorsabban előnyt kell szereznie, vagy legalábbis paritásban lenni, maradni az lehetséges ellenfelekkel a kritikus fejlesztési irányokban, hogy részben kompenzálhassa az orosz gazdaság jelenlegi gyengeségeit és a technológiai lemaradást több ipari ágazatban/szektorban.

A mesterséges intelligencia hadicélra történő alkalmazását megakadályozni lehetetlen. Jelenleg a mesterséges intelligencia kritikus fejlesztési irányai az ember és a gép közötti kapcsolatot alkalmazó komplexumok, a pilóta nélküli harcjárművek és harci robotok, a hipersebességű eszközök, az irányított energia és a társadalmi technológiák mint kiemelkedő lehetőséggel rendelkezők kiválasztása, a katonák bevonása az innovációs folyamatokba, orosz védelmi ipar civil és katonatiszt-állománya teljesítőképességének a növelése tartozik.

A mesterséges intelligencia alkalmazása feladatkörök szerint négy csoportba osztható: információs, harcászati, stratégiai és gazdasági.

A mesterséges intelligencia jelentősen megnöveli és kiszélesíti az adatgyűjtés és -feldolgozás/elemzés lehetőségét a gyors adatgyűjtés és minőségi adatfeldolgozás területén.

A katonai felderítés lehetőségei jelentősen megnövekedtek a különféle információforrások alkalmazásával, de a valóságnak az ellenség előtti elrejtése is kiegészült új lehetőségekkel.

A „*fake news*”, azaz a hamis hírek alkalmazásával a virtuális valóság és az információs térben megjelenő mesterségesen gerjesztett hírek egyrészt megtévesztik a potenciális ellenséget, másrészt viszont fokozott politikai kockázatot hordoznak magukban.

Jelenleg a gépi tanulás és a mesterséges intelligencia területén már létező technológiák jelentősen hozzájárulnak a nemzetbiztonság megerősítéséhez.

Az alak- és formafelismerő technológia biztosítja az űrfelvételek és a radaradatok magas fokú automatizált feldolgozását. A mesterséges intelligencia hozzájárul a rakétatámadást előrejelző rendszerek, radarok és rádió-optikai felismerő komplexumok információfeldolgozása hatékonyságának növeléséhez is, amint azt például az orosz Krona rádiólokációs komplexum esetében is történik.

Mindemellett a most folyó műholdminiatűrízálási program és a számuk jelentős növekedése megköveteli a gyors felismerőtechnológia alkalmazását.

Ennél is bonyolultabb a horizonton túli radarok információinak a feldolgozása, mert ezek az eszközök mindenféle célt „látanak”, felderítenek, köztük a polgáriakat is, ezért szükséges a gyors alakfelismerő technológia, hogy az összes beérkező információ alapján a millióféle képből álló katonai objektum kiszűrése, valamint a földön és a levegőben szokatlanul viselkedő objektumok, jelek értékelése megtörténjen.

A horizonton túli radaroknál a saját-ellenség felismerés nem azonos/ kompatibilis a hagyományos radarokéval, ezért a légi helyzet értékelésekor a mesterséges intelligencia alkalmazása lehet a megoldás.

A mesterséges intelligencia az ellenséges radarok elleni tevékenységben is hatékony lehet, mert azt a rádióelektronikai harceszközök mintájára a rádiójelek elnyomását manipuláló módszerekkel alkalmazhatják.

A kibertérben folyó munka és annak folyamatos lekövetése, a kiberveszélyek elhárítása nagyszámú magasan képzett személy egy idejű tevékenységét igényli. Ezért a mesterséges intelligencia megoldhatja és elvégezheti a munkálatok jelentős részét, különösen a veszély felderítésében, a kódolásban és a gépi algoritmusok írásában is.

A biztonsági rések utáni hajsza óriási méretekben folyik, ami problémát jelent az ember által felügyelt védelem eszközeire. A kibertámadások sokszor egyre bonyolultabb formát öltenek és egyre veszélyesebbek. Megnő a veszélye annak, hogy az ilyen technológiák a kiberbűnözők vagy a konkurensok kezébe jutnak.

A robottechnika és az autonóm fegyverrendszerek lehetőségei jelenleg még korlátozottak. Az „*tűzelj és felejtsd el*” elven működő rendszerek fejlesztése régóta folyik, de alkalmazásukkor az ember szerepe mindezidáig megmaradt. Ez jellemzi a repülőgépek alkalmazását is, ahol a robotpilóta, az automatikus bombarekesztyítés, a rakéta célra vezetése segítik a repülőgép-vezetőt vagy az operátort a csapást mérő pilóta nélküli repülőeszközök, drónok irányításakor.

A korszerű haditechnika vezetési-irányítási körében a döntéshozatal folyamatában maga az ember a leggyengébb láncszem, a leglassúbb elem.

A mesterséges intelligencia célja/rendeltetése az ember kizárása a döntéshozatali folyamatból, és ezzel a katonák életének megvédése.

A harci körülmények között az előny annál a félnél van, ahol előbb hoznak döntést és elsőként mérnek csapást a szemben álló félre, ezért a teljesen autonóm rendszerek fejlesztése elsőbbséget élvez a jövőben.

Megjelent viszont a szemben álló vagy elhárító autonómia koncepciója is, amely szerint a mesterséges intelligenciát megtámadó, de megsemmisülését nem elérő szándék ellen nagyon gyorsan tanul és a hibákon regenerálódó rendszer az ellenfelére megsemmisítő válaszcspást mér.

A mesterséges intelligenciát használó harcászati fegyverek széles körű alkalmazására sok példa van. Ezek a pilóta nélküli repülőeszközök, páncélozott járművek, rakétanaszádok önálló célkereső, célkiválasztó és célmegsemmisítő képességekkel rendelkeznek.

Jelenleg egyre olcsóbbá válik a pilóta nélküli eszközök és drónok gyártása, így tömeges elterjedése is könnyebb. A mesterséges intelligencia segítségével egységes rendszerben összevont drónok ezrei irányított méhcsaládként tömeges csapásokra képesek.

Ismert, hogy az F-35 típusú 5. generációs vadászrepülőgép 100 millió dollárba kerül. Egy kiváló minőségű kvadrokopter ára 1000 dollár. Ez azt jelenti, hogy a százezer pilóta nélküli eszköz készülhet egy F-35 vadászgép árából, egységes alkalmazásuk esetén az ellenfélnek nem sok esélye marad a robbanóanyagot hordozó százezer drónból álló sereg egyidejű támadásával szemben.

Ismert, hogy az összetűzbe bevont, haditengerészeti erők ellen kifejlesztett rakéták farkasfalkaként képesek az egymással folytatott kommunikációra, a pusztítandó célokról szerzett információ cseréjére, a tevékenységük stratégiai meghatározására, valamint a pusztítandó célok önálló kiválasztására. Ez a módszer a Szovjetunió időszakában kifejlesztett és megvalósított harci eljárás volt, ide sorolhatók a P-500 Bazalt, a P-700 Gránit, a P-1000 Vulkán típusú hajóelleni rakétakomplexumok. A csoportos alkalmazás tapasztalatai alapján e technológiának további perspektívája van.

Még jelentősebb távlatai vannak az űrben alkalmazott mesterséges intelligenciának. Létrehozhatók autonóm műholdkövető és -vadász csoportosítások, amelyekhez nem szükséges földi irányítóközpontok állandó ellenőrzése.

A mesterséges intelligencia alkalmazásával jelentősen növelhető a különleges erők és deszantalegységek műveleti hatékonysága. A különleges erők kis csoportja a pilóta nélküli eszközök felhasználásával az ellenség területe feletti ellenőrzést folytathat, autonóm módon egymással együttműködő harcjárművekkel támadást hajthat végre különböző célok ellen, vagy megakadályozhatja az ellenséges csapatok alegységeinek az ellenőrzött területre érkezését, megtartva azt a saját főerők légi szállítására, deszantolására.

A pilóta vagy kezelőszemélyzet nélküli földi harci komplexumok, mint harcokocsik és páncélozott szállítójárművek (Armata univerzális lánctalpas járműplatform) képesek a deszant részére a hídőállások létrehozására, az ellenség tűz alatt tartására, lőszer és a különleges erők részére szükséges felszerelés kiszállítására.

Ha figyelembe vesszük, hogy a hadviselés korszerű hadászati elgondolása feltételezi a hadműveleti felépítés, a csapatcsoportosítások szétbontakozásának megváltozását, és azt, hogy a korszerű hadviselés egy időben az ellenség teljes területén földön, vízen, levegőben, a földközeli űrben és a kibertérben folyik. A harcoló autonóm robottechnikai támogatórendszerek fejlesztése várható a közeljövőben, és felgyorsul a pilótaszemélyzet vezette harci feladatok, küldetések átalakulása pilóta nélküli eszközökkel történő végrehajtására.

A hadsereg elsőbbséget élvez a közeljövőben megjelenő hálózatalapú autonóm fegyver-technológia, az ember-gép kapcsolatú rendszerek, a döntéshozatali folyamatban a mesterséges intelligenciát felhasználó autonóm gépi tanulás és a fejlett pilóta nélküli rendszerek alkalmazásában.

Mi történik, ha a mesterséges intelligenciát alkalmazó harcjárművet hackerek feltörik, hogy harcképtelenné tegyék azt, vagy hogy a saját erők ellen használják fel? A válasz egyszerű: hackerek nem képesek feltörni. A mesterséges intelligencia a gépi intelligenciától vagy a szuperkomputerektől abban különbözik, hogy az önmaga önállóan viselkedési algoritmust generál a lemezeken őrzött állandó memóriák vagy operatív memóriák helyett, itt azonnal létrejövő és széteső neurális hálózatláncot alkalmaznak.

A mesterséges intelligencia alkalmazásakor a stratégiai feladatok egy részének megoldásában megmarad az ember különleges szerepe. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek Vezérkara részére a megjelenő autonóm harcászati szintű fegyverfajták és az óriás számítógépes felderítési képességek, az ellenség és a saját csapatok tevékenységének elemzése, valamint az optimális elhatározás keresése azt jelenti, hogy megváltozik a stratégia, a csapatok szétbontakoztatása és a csapatvezetés is. A mesterséges intelligencia a hagyományos fegyverfajtáknál a stratégiai visszatartás eszközüvé válik az atomfegyverek mellett, ezért az innovációs verseny felgyorsulása várható. Állításunkra egy példával támasztjuk alá.

A mesterséges intelligencia tesztelésére az Sz-400 Triumpf légvédelmi rakétarendszerekből és a Pancir-Sz1 légvédelmi rakéta-tűzérkomplexumból álló vegyes légvédelmi tűzcsoporthoz hoztak létre. A feltételezett ellenség összes repülőeszközének időbeni felderítése és megsemmisítése megtörtént, ami a tűzcsoporthoz alkalmazott mesterséges intelligencia magas fokú hatékonyságát bizonyította. A teszt a vezetés hatékonyságának növelésére, az esetleges emberi tévedés minimalizálására irányult, valamint a vezetési rendszer autonóm célelosztását, a rakéták célra történő rávezetését és a célok megsemmisítését ellenőrizte.

Az új légvédelmi automatizált vezetési rendszer biztosítja a különböző rendeltetésű rakétarendszerek egy idejű tömeges rakétaindítását és a különböző nagyságú integrált megsemmisítési zónák létrehozásával a hatékonyság fokozását. Az Sz-400 Triumpf a nagy távolságon és nagy magasságokban, a Pancir-Sz1 pedig a közeli harctevékenységben hatékony. Ez biztosítja a repülőgépek megsemmisítését, a tömegesen alkalmazott robotrepülőgépek és ballisztikus rakéták támadásainak visszaverését, a kisméretű drónok és a rakéta-sorozatvető rendszerek lövedékeinek hatékony pusztítását. Az államok közötti fegyverkezési verseny a 21. században is megmarad.¹⁹

A mesterséges intelligencia hatása a fegyveres konfliktusokra: egy szakértő véleménye

Szakértői vélemények szerint a mesterséges intelligenciát alkalmazó technológiák jelentősen megváltoztatják a harctevékenységek lefolyását, alkalmazásuk messzemenő következményekkel jár, hatással lesz a világ lakosságának biztonságára és a fegyveres konfliktusok aspektusaira.

A kormányzatok, de különösen a katonák a mesterséges intelligencia alkalmazására törekednek a döntéshozatali mechanizmusok és a harctevékenységek hatékony a gyors lefolyásának biztosítására. Hogy ez miként jelenik meg a harci helyzetekben és hogyan hat a nemzetközi emberi jogokra, ez újabb kérdéseket vet fel.

¹⁹ ЛОСЕВ, Александр: Военный искусственный интеллект.
<http://arsenal-otechestva.ru/article/990-voennyj-iskusstvennyj-intellekt>; letöltés: 2019.09.15.

V. B. Kozjulin szerint a mesterséges intelligenciát alkalmazó eszközöknek köszönhetően a 21. században a hadviselés teljesen átalakul. A mesterséges intelligencia eszközeivel „vér nélküli” háború folytatására van lehetőség, amelyek képesek lesznek „megtisztítani” lakónegyedeket azok elpusztítása nélkül, és a civil lakosságnak sem okoznak jelentős veszteségeket.

A következő évtizedekben a mesterséges intelligencia segítségével megjelennek a „humánus” fegyverek, amelyek csak időlegesen teszik harcképtelenné az élőerőt, vagy mozgásképtelenné teszik a terroristákat nem vakító lézerek, elektromos sokkolók és irányított impulzusok (energia) segítségével.

Hamarosan meggyőződhetünk arról is, hogy új technológiák, mint például a blokklánc, teljesen megbízható ellenőrzést gyakorolnak az „okosrendszerek” működése felett. Az ember az említett rendszerek tevékenységét online üzemmódban követheti, a „fekete dobozok” adatai, felvételei alapján pedig megállapító lesz, hogy a csapást mérő pilóta nélküli eszközök (drónok) raj- és századkötelékei a nemzetközi humanitárius jog elveit nem sértették meg.

Ennél is többet jelenhet, hogy a robotok részére meghatározhatóvá válik a nemzetközi humanitárius jog elveinek és szintjeinek betartására vonatkozó feladat szabás, amit konkrét százalékban határozhatnak meg részére. Később a döntőbíró a mesterséges intelligencia platformjára alapozva alaposan kiértékeli és megerősíti, hogy az algoritmus a megengedett paramétereknek megfelelően működött. Mellesleg, e célból a nemzetközi humanitárius jog alkalmazásakor annak digitális értelmezése és a virtuális világ számára történő magyarázata, az arányosság, a kiválaszthatóság és az elővigyázatosság konkrét számítási képletekben történő megadása szükséges.

A mesterséges intelligencia az emberek, az emberiség részére új távlatokat és lehetőségeket teremt a saját álmaik és terveik megvalósításához. Felvetődik azonban a kérdés, vajon minden álom és terv megérdemli a megvalósítást? Mint ismert, az emberi természetben két elem, a jó és a rossz harca az ember fölötti uralomért folyik. Ma az emberiség válasz előtt áll, hogy melyik alapelv mellett, melyiknek a megvalósulásáért használja a mesterséges intelligenciát.²⁰

Befejezés

A tanulmány elején megfogalmazott kérdést megismételjük: a mesterséges intelligencia vizsgálatakor a nagy teljesítményű számítógépes rendszerek működése közben a kutatók választ keresnek a kérdésre: „Gondolkodhat-e egy gép úgy, mint az ember?”

A tanulmány szerzői nem kívánnak a kérdésre válaszolni, inkább egy magyar vonatkozású példát mutatnak be az olvasónak.

²⁰ Влияние искусственного интеллекта на вооруженные конфликты: мнения экспертов.
<https://www.icrc.org/ru/document/vliyanie-iskusstvennogo-intellekta-na-vooruzhennye-konflikty-mneniya-ekspertov>; letöltés: 2019.09.15.

Az 1970-ben született Rubik-kocka találmánynak azóta is különböző változatai készültek és készülnek. Napjainkban egy olyan megoldás született, amely emberi beavatkozás nélkül, magától találja ki, melyik oldal hova tartozik. A japán feltaláló szervomotor és a nyílt forráskódú elektronikai fejlesztőplatform, az Arduino segítségével alkotta meg játékát. Belsejében rengeteg mikro vezérlőt találni, ezek felelősek a mozgásért, illetve, hogy a kocka forgatni tudja oldalait, valamint az adott színt.

Az önmagát kirakó Rubik-kocka után csak csodálkoztunk, amikor a japán kutatók által megépített robot technológiai szempontból sokkal komolyabb teljesítményt nyújtott, mint elődje. A robotnak kamerarendszerével kell felismernie és megállapítania a kocka aktuális állapotát; ráadásul annak megfogása és manipulálása sem nevezhető éppen magától értetődő feladatnak.²¹ (Megjegyezzük: 2019. február elején Jay Flatland és Paul Rose két amerikai szoftverfejlesztő mérnök Rubik-kockát kirakó robotja 0,9 másodperc alatt oldotta meg a kocka oldalainak és színeinek rendezését.²²)

A példa alapján a tanulmány szerzőinek kérdése: elgondolkozhatunk, miért élünk ezen a földön, ha már ebben a játékban is jobbak a robotok? Válasz: csak az ember képes ilyen pompás robotokat kitalálni és megalkotni.

A téma vizsgálata után a szerzők újabb kérdésekre keresték a választ: még napjainkban is érvényesek-e Isaac Asimovnak az 1950-ben megfogalmazott, a robotok működésére vonatkozó törvényei a robot-ember kapcsolat viszonylatában?²³ Milyen lesz a jövő hadserege? Hogyan működhetünk együtt a mesterséges intelligenciával és a robotokkal? Hogyan alkalmazhatók a virtuális megoldások egy katonai művelet megvívása során? Valóban az emberiség egyik legmeghatározóbb kihívása lehet, hogy az emberi elme nem képes követni a mesterséges intelligencia működésének sebességét, ezért elkerülhetetlen lesz az emberi agy fejlesztése a különböző problémák gyors megoldására?

Egy figyelmeztetés a mesterséges intelligenciával kapcsolatban. Stephen Hawking arra figyelmeztetett mindenkit egy korábbi nyilatkozatában, hogy könnyen lehet: mindezek a kísérletek az emberi faj végét jelenthetik. *„A potenciális előnyök hatalmasak – minden, amit a civilizációnk elért, az emberi intelligenciának köszönhető. Nem tudjuk, mi fog történni, ha ezt sokszorosítjuk, felerősítjük azokkal az eszközökkel, amelyeket a mesterséges intelligencia ad nekünk, de a háború, a betegség és a szegénység megszüntetése mindenki listáján az első helyen szerepelne.*

²¹ Itt a robot, ami három ujjal oldja meg a Rubik-kockákat.
<https://pcforum.hu/mediatar/5420/itt-a-robot-ami-harom-ujjal-oldja-meg-a-rubik-kockakat>;
letöltés: 2019.09.15.

²² Egy másodpercnél kevesebb idő alatt rakta ki a Rubik-kockát.
<https://www.origo.hu/tudomany/20160210-rubik-kocka-robot-kocka-vilagszervezet-guinness-rekordok-algoritmus.html>; letöltés: 2019.09.15.

²³ Az *Én, a robot* először 1966-ban jelent meg Magyarországon, de mondanivalója valódi klasszikusként semmit sem kopott meg a hosszú évtizedek alatt. Isaac Asimov ugyanis a technikai haladás bemutatásának ürügyén olyan örök kérdésekre keresi a választ, mint hogy mi is a jószág, az önfeláldozás és a tolerancia. A megható és izgalmas történetek megrázó erejű tanulsága az, hogy ezek az „emberi” értékek talán éppen az emberre jellemzőek legkevésbé.
ASIMOV, Isaac: *Én, a robot*. Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2004.

A mesterséges intelligencia megszületése az emberiség legnagyobb eseménye lehetne. Sajnos, talán az egyik utolsó eseménye is, ha nem tanuljuk meg, hogyan kerüljük el a kockázatokat. Nincs olyan fizikai szabály, amely kimondaná, hogy a részecskék nem csoportosulhatnak egy sokkal hatékonyabb elrendezésben, mint ahogyan az emberi agyban állnak” – nyilatkozta a világhírű fizikus.²⁴

Elgondolkodtató kérdések és válaszok, amelyek középpontjában mindig ott van az ember – szűkebb értelemben a katona.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ASIMOV, Isaac: *Én, a robot.* Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2004.
- BENDEL, Oliver: *Es gibt gute Argumente für und gegen Kampfroboter.* <https://www.golem.de/news/oliver-bendel-es-gibt-gute-argumente-fuer-und-gegen-kampfroboter-1805-134192.html>; letöltés: 2019.09.15.
- DEÁK János: *A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai.* *Hadtudomány*, XVIII. évfolyam 1–2. szám, 2008. április. pp. 55–69. http://mhht.eu/hadtudomany/2008/1_2/055-069.pdf; letöltés: 2019.09.15.
- *Egy másodpercnél kevesebb idő alatt rakta ki a Rubik-kockát.* <https://www.origo.hu/tudomany/20160210-rubik-kocka-robot-kocka-vilagszervezet-guinness-rekordok-algoritmus.html>; letöltés: 2019.09.15.
- GEIST, Edward – LOHN, Andrew J.: *How Might Artificial Intelligence Affect the Risk of Nuclear War?* <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE296.html>; letöltés: 2019.09.15.
- HAWKING, Stephen – RUSSELL, Stuart – TEGMARK, Max – WILCZEK, Frank: *Stephen Hawking: Transcendence looks at the implications of artificial intelligence – but are we taking AI seriously enough?* <https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendence-looks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-9313474.html>; letöltés: 2019.09.15.
- *How Artificial Intelligence Could Increase the Risk of Nuclear War.* <https://www.rand.org/blog/articles/2018/04/how-artificial-intelligence-could-increase-the-risk.html>; letöltés: 2019.09.15.
- *Itt a robot, ami három ujjal oldja meg a Rubik-kockákat.* <https://pcforum.hu/mediatar/5420/itt-a-robot-ami-harom-ujjal-oldja-meg-a-rubik-kockakat>; letöltés: 2019.09.15.
- *Kína fegyverkezik: robotkolóniát telepít a tengerfenékre.* <https://mfor.hu/cikkek/continental-technologiai-sarok/kina-fegyverkezik-robotkoloniat-telepit-a-tengerfenekre.html>; letöltés: 2019.09.15.

²⁴ HAWKING, Stephen – RUSSELL, Stuart – TEGMARK, Max – WILCZEK, Frank: *Stephen Hawking: Transcendence looks at the implications of artificial intelligence – but are we taking AI seriously enough?* <https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendence-looks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-9313474.html>; letöltés: 2019.09.15.

- KOLLÁR Csaba: A mesterséges intelligencia és a társadalmi kredit rendszere.
<https://www.slideshare.net/drkollarcasaba/mesterseges-intelligencia-nemzetbiztonsag>;
letöltés: 2019.09.15.
- MAKKAY Imre: Drónok háborúja.
In: SZAMOS Tamás (szerk.): A nyílt információgyűjtés fejlődő területei.
Belügyi Tudományos Tanács, Budapest, 2015. pp. 67–79.
- MARX György: A marslakók érkezése.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000.
- „Mutual Deterrence” Speech by Sec. of Defense Robert McNamara.
San Francisco, September 18, 1967.
<http://www.atomicarchive.com/Docs/Deterrence/Deterrence.shtml>; letöltés: 2019.09.15.
- NÉGYESI Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg I.
Hadtudományi Szemle, X. évfolyam 2. szám, 2017. pp. 23–34.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00035/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_2_023-034.pdf; letöltés: 2019.09.15.
- ROUSE, Margaret: AI (artificial intelligence).
<https://searchenterpriseai.techtarget.com/definition/AI-Artificial-Intelligence>;
letöltés: 2019.09.15.
- TURING, Alan Mathison: Turing-teszt.
<http://www.mestersegesintelligencia.hu/doc/Turing%20teszt.php>; letöltés: 2019.09.15.
- VÁNYA László: Alkalmazott robottechnológia a Magyar Honvédségben.
Robothadviselés 7. Tudományos Szakmai Konferencia, 2007. november 27.
Hadmérnök, Különszám, 2007.
http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles7/vanya_rw7.html;
letöltés: 2019.09.15
- VARGA Attila Ferenc: Pro és kontra a robotok és más, önműködő technikai eszközök katonai alkalmazásával kapcsolatban.
Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1. elektronikus szám, 2013. június. pp. 250–264.
http://mhht.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Varga_Attila_Ferenc.pdf;
letöltés: 2019.09.15.
- Влияние искусственного интеллекта на вооруженные конфликты: мнения экспертов.
<https://www.icrc.org/ru/document/vliyanie-iskusstvennogo-intellekta-na-voorzhennye-konflikty-mneniya-ekspertov>; letöltés: 2019.09.15.
- ГАВРИЛОВ, Анатолий – ЛАБУНСКИЙ, Андрей: Искусственный интеллект для ПВО.
<http://arsenal-otechestva.ru/article/1078-iskusstvennyj-intellekt-dlya-pvo>;
letöltés: 2019.09.15.
- Интервью газете The Financial Times.
<http://kremlin.ru/events/president/news/60836>; letöltés: 2019.09.15.
- ЛОСЕВ, Александр: Военный искусственный интеллект.
<http://arsenal-otechestva.ru/article/990-voennyj-iskusstvennyj-intellekt>;
letöltés: 2019.09.15.
- Что такое искусственный интеллект?
<https://neuronus.com/stat/1258-cto-takoe-iskusstvennyj-intellekt.html>;
letöltés: 2019.09.15.

ELEVEN MÁRK

ÓSHONOS ÉSZAK-AMERIKAI SZÉLSŐJOBBDAL I. – FEHÉR FELSŐBBRENDŰ BÖRTÖNBANDÁK ÉS BŰNÖZŐI CSOPORTOK

Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok börtönei méltán világhírűek erőszakos belső kultúrájukról, évente több ezer ilyen incidens történik az intézetekben. Ennek fő kiinduló oka az etnikai összetételben és az ebből eredő éles belső határvonalakban keresendő. Ebben jelentős változás az 1960-as években állt be, amikor is az államigazgatás átszervezte a szövetségi börtönstruktúrát, és a faji alapú, szegregált elhelyezést elkezdte felváltani egységes vagy „deszegregált” elhelyezés. Így az Amerikai Egyesült Államok börtöneiben az elsődleges csoportképzési tényező, úgyszólván az „első íratlan szabály” a bőrszín lett, amelyet nem írhat felül semmilyen más tényező. A bekerülőknél manapság már elemi érdekük fűződik ahhoz, hogy minél gyorsabban találják meg a megfelelő referenciacsoportot és valakihez társuljanak, akkor is, ha korábban nem voltak valamilyen utcai banda tagjai.

Ezek közül a benti csoportosulások közül a történetileg legfiatalabbnak tekinthető – talán meglepő módon – a fehérbőrű eliteltéké lett. Az *Árya Testvériség* (*Aryan Brotherhood – AB*) nevű szervezet (logója a képen)¹ az egyetlen olyan, a börtön falai közül működésnek induló társulás, amely az afroamerikai és a latin bandákhoz képest mélyebb ideológiai elemeket is vegyített a falakon belüli erőszakkal és az utcai bűnözői tevékenységgel. Az AB eredetét kutatva a szélsőjobboldaliság kétségkívül motoros bandákkal kapcsolatos gyökerekre tekint vissza, valamint az 1960-as években, az utcákon tevékenykedő afroamerikai és latin bandák számának jelentős növekedésével is magyarázható, mindenesetre több elitelt elmondása szerint manapság már nem a fehér a hatalom a lényeg, hanem mivel bünszervezetről van szó, egyértelműen a profit és a tekintély a meghatározó. További érdekesség még, hogy a fehér felsőbbrendű bandák leghírhedtebb képviselője a többi bandával ellentétben nem az utcán, hanem a börtönök falain belül alapozta meg véres történetét, és onnan indult utcai terjeszkedésnek. A tanulmány során ezeknek a fehér felsőbbrendű bandák karakteres tulajdonságai (szimbólumok, tevékenység, struktúra) és néhány jelentősebb, összefüggő bünszervezet kerül bemutatásra.

¹ Prison Gangs: Aryan Brotherhood.
<http://cjs412prisongangs.weebly.com/uploads/2/8/0/7/28076027/4877564.gif?184>; letöltés: 2019.11.04.

Árja Testvériség, az alapszervezet

A fehér felsőbbrendűség eszmeiségében szerveződő börtön- és utcai bandák története a legjelentősebb csoport, az *Árja Testvériség* (*AB, The brand, Alice Baker, One-Two, „A banda”*) 1964-es megalapításával vette kezdetét (logója a képen). A témát részletesebben vizsgálók között egyetértés tapasztalható abban, hogy az AB a Kalifornia állambeli *San Quentin Állami Börtönben* jött létre, de más szakértők szerint a *Folsom Állami Börtön* is kulcsszerepet játszhatott ebben. Az AB meglehetősen sajátos fejlődési utat járt be a múlt század amerikai bandáinak történetében. Egyrészt látható az, hogy a szélsőjobboldali ideológiákkal összefüggő bűnözői bandák a börtön falai közül hódították meg az utcákat, másrészt igazán az AB létrehozásának következménye, hogy az amúgy is etnikailag rendkívül éles határokkal működő börtönkultúrában (ahol a bentlakók első törvénye az, hogy más bőrszínűek nem keverednek egymással) a fehér amerikaiak végre valamilyen (nagyjából) egységes közösségé szerveződtek a börtönök falain belül.

Az Árja Testvériség bebörtönzött tagjai a szervezet fénykorában, az 1980-as években²

Az AB-t a „legendák” szerint rövidebb hosszabb időre elítélt *ír származású törvényen kívüli motorosok* alapították, egyes szövetségi hatósági vizsgálatok azonban arra utalnak, hogy a *Bluebird* nevű banda is elődszervezetének tekinthető.³ A motorosokhoz visszanyúló gyökerek külön specialitása, hogy a *törvényen kívüli motoros bandák* (*Outlaw Motorcycle Gang – OMG*) az 1960-as, 1970-es években már több évtizedes múlttra tekintett vissza. Az OMG-szakértők szerint ebben az

² FERRANTI, Seth: The Aryan Brotherhood’s Grip on Prison Heroin.

<https://www.thefix.com/content/aryan-brotherhood-prison-heroin91420?page=all>; letöltés: 2019.08.29.

³ Freedom of Information and Privacy Acts. Subject: Aryan Brotherhood, File Number: 183-7396, Federal Bureau of Investigation, 2000. p. 7.

<https://vault.fbi.gov/Aryan%20Brotherhood%20Aryan%20Brotherhood%20Part%201%20of%201/view>; letöltés: 2019.08.29.

időszakban indult el egyfajta „profilváltás” is a bandák körében. A törvényen kívüli motorosok, akik addig a közösség, az életérzés, a szabadság és hasonló értékek alapján szerveződtek (úgynevezett purista irányzat), ekkora már jelentős (több esetben nemzetközi) szervezett bűnözői csoportosulásokká alakultak át (úgynevezett radikális irányzat). Így már talán jóval logikusabbnak tűnhet az a döntés, hogy az AB alapítói miért kezdtek el hosszabb távra szóló, hierarchikus szervezetben gondolkodni. Hiszen, míg az 1940-es években egy motorost néhány nap vagy hét elzárásra ítélhettek valamilyen közlekedési kihágásért vagy kisebb garázdaságért, az 1960-as, 1970-es években már komoly, gyakran kegyetlenül véres hatalmi harcok folytak az egyes rivalizáló motoros bandák között a területért. Ezért a kiterjedt, hierarchikusan szervezett, tömeges elkövetési magatartásból adódóan egyre nagyobb számban kerültek börtönbe motorosok olyan bűncselekményekért, mint gyilkosságok, erőszakos bűncselekmények, prostitúció, kábítószer- és fegyverkereskedelem, pénzmosás stb.

A bűncselekmények súlya miatt a büntetések időtartama is értelemszerűen jóval hosszabb lett, a szervezett bűnözésért elítélt személyek száma pedig az 1900-as évek első évtizedeinek jól ismert, „Al” Capone-nal és a prohibícióval fémjelzett maffiavilága után ismét szignifikáns növekedésnek indult. Ebben a folyamatban, vagyis a tömeges bünszervezetekkel kapcsolatos bebörtönzésekben kiemelt szerepet játszott és új lendületet adott az 1970-es években az amerikai olasz maffia (vagy másként *La Cosa Nostra*) ugyancsak „elharapózott” tevékenysége. Erre válaszul az amerikai szövetségi igazságszolgáltatás kidolgozta a máig hatályos *R.I.C.O. Act-et* (*Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act*), amelyet Richard Nixon elnök ellenjegyzett 1970. október 15-én.⁴

⁴ A szövetségi bűnüldöző szervezetek szakemberei között csak egyszerűen „Rico”-nak becézett törvény célzottan olyan területeket szabályoz, amelyek a *szervezett bűnözéshez* (Racketeering) kötődnek, és a jogalkotó kifejezetten a nagykiterjedésű szervezetek semlegesítésére alakította ki a szabályozást. A jogi konstrukció többek között gyilkosságról, zsarolásról, lopásról, sikkasztásról, szerencsejátékról, hűtlen kezelésről, pénzmosásról, korrupcióról, kábítószer-, fegyver-, emberkereskedelemtől, prostitúcióról és terrorizmusról egyaránt szól. A „törvénycsomag” széles spektrumának következtében a bűnüldöző szervezeteknek lehetőségük nyílt az utcákról tömegesen börtönbe küldeni a különböző bünszervezetek tagjait, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy óriási vákuumokat terem azokon belül, ha egyszerre több szintet is felszámolnak a hierarchiában. A Rico-nak ma, közel hetven év után is kiemelt jelentősége van az olyan szervezetek kapcsán, mint a motoros bandák vagy a fehér felsőbbrendű utcai bandák, mint az Árja Testvériség, mivel ez utóbbi szervezet nagyon sokáig szoros kapcsolatot ápolt a Cosa Nostrával a börtönök falain belül és kívül is, ma pedig az AB és a hasonló fehér felsőbbrendű börtön- és utcai bünszervezetek a latin utcai bandákkal mutatnak szélesebb körű összefonódást. A 9/11 eseményeire válaszul hozott *USA PATRIOT Act-tel* (*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001*) a rico is új lendületet kapott, ugyanis a terrorizmus a legerősebb közös pontként olyan széles körű eszközrendszert adott együttesen a hatóságok kezébe, amellyel újfent felvehették a hatóságok a bünszervezetek ellen is a harcot mind belföldön, mind pedig külföldön, függetlenül attól, hogy azoknak volt-e köze a terrorizmushoz vagy sem. A fókuszpont ebben a 2000-es években egyértelműen átkerült a nemzetközi terrorizmusra, viszont a két törvény közötti „metszéspontok” és a hatóságon belüli „széles körű kapcsolatok” lehetővé tették, hogy a bünszervezetek ellen is olyan titkosszolgálati operatív módszereket alkalmazzanak bizonyos esetekben, mint a tisztán terrorszervezeteknek számító csoportok ellen. Közérthetőbben, olyan hatósági szervek is bevonásra kerültek egy-egy ügy kapcsán, amelyek nem feltétlenül rendelkeznek teljes körű belföldi és polgári illetőséggel.

Bővebben a R.I.C.O. Act-ről és annak szervezetbűnözésre gyakorolt hatásáról lásd: BENSON, Michael: *Organized Crime* (Criminal Investigations). Chelsea House Publishers, New York, 2008. pp. 58–60.

Ha már szó esett az OMG-k kulcsszerepéről az AB eredetében, az sem elhanyagolható szempont ezen utcai bandák vizsgálatánál, hogy az 1960-as években és az 1970-es évek elején számos új, nem fehér motoros banda alakult, szigorú etnikai szabályok szerint, amelyekből több még ma is működik. Ennek következtében tehát a „szín” szerinti csoportosulás ebben a kriminális szubkultúrában is megjelent. Ezzel egy időben a motorosokon kívül az utcai bandakultúra etnikai összetétele is elkezdett diverzifikálódni: ekkor jelentek meg az olyan bandák, mint a latin *Nuestra Familia* és a *Mexikói Maffia*, valamint az afroamerikai *Fekete Gerillák Családja (Black Guerilla Family)*.⁵ Ez a négyes sokáig meghatározó maradt a börtönfalakon belül is: *az AB és a Mexikói Maffia egymással szövetsztek, és a „hatás-ellenhatás” jegyében ellenségük a Nuestra és a Fekete Gerillák szövetsége lett.*⁶

Annak érdekében, hogy ne csak a kriminális csoportosulások szemszögéből vizsgálódjunk, hanem jóval átfogóbban lássuk az 1970-es évek társadalmi folyamatait, mindenképpen fontos megemlíteni, hogy az etnikai feszültség ebben az időszakban erősen áthatotta a társadalmat. Ez az időszak volt az *afroamerikai polgárjogi mozgalom* „aranykora”. *Malcom X, Marthin Luther King, a Fekete Párdúcok, a New Left* és más különböző *amerikai szélsőbaloldali kommunista pártok*, és nem utolsósorban – hogy a másik oldalról is szóljunk – a hírhedt fajvédő csoport, a *Klu Klux Klán (KKK) harmadik felvirágzása* fémjelzik e korszakot. Ekkor a Klán lovagjai számos súlyos terrorcselekményt követtek el a nem fehér amerikai állampolgárok ellen, tovább „öregbítve” ezzel az amúgy is félelmetes hírnevüket.

Az AB Kalifornia állam büntetés-végrehajtási intézeteiből indult ki, mára azonban már jelen van az államok több mint felében. Az AB a börtönben született, de egy bizonyos idő múlva – szükségszerűen – az elítéltek szabadulása miatt az utcán is megjelent. Ennek ellenére az AB mint fehér felsőbbrendű bűnözői szervezet tevékenységének jelentőségét főképpen *a falakon belül kell keresni*. A fontos döntéseket és a főbb irányvonalakat a falakon belül, a hosszabb büntetésüket töltő tapasztaltabb elítéltek hozzák és határozzák meg, akár több ezer kilométeres távolságokból, az intézetek között. A külvilág felé a kapcsolatot a lojális, a falakon belül „átpolitizált” fiatalabb tagok és más fehér felsőbbrendű bandák tagjai jelentik.

A börtönfalakon kívülre terjeszkedés kezdete kifejezetten az 1980-as évek közepére tehető. Ekkorra viszonylag „kikristályosodott” a tagokban is, hogy pusztán az erőszaktól nem feltétlenül lehet a szervezetet fenntartani, és mivel üzleti tevékenység híján függő viszonyba kerülhetnek (pl. kábítószer-használat miatt), el kell kezdeni – a riválisokhoz hasonlóan – magas profitot termelő vállalkozásokba fogni. Egy korábbi magas rangú tag, *John Greschner* elmondása szerint az AB ekkortájt megjelent a *nagyobb városok* utcáin, de a laboratóriumok és az illegális lerakatokat a *gyéren lakottabb, rurális területeken és a külvárosokban* alakították ki.⁷

⁵ Prison Gangs in the Community: A Briefing Document for the Board of Corrections. National Criminal Justice Reference Service, June 14, 1978. p. 12. (a továbbiakban: NCJRS, 1978.) <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/56070NCJRS.pdf>; letöltés: 2019.08.29.

⁶ NCJRS, 1978. p. 10.

⁷ Intelligence Report Special Edition – Aryan Prison Gangs. Southern Poverty Law Center, January 07, 2014. p. 10. (a továbbiakban: SPLC, 2014.) https://www.splcenter.org/sites/default/files/d6_legacy_files/ir_ryan_prison_gangs_special_report_w eb.pdf; letöltés: 2019.08.29.

Mindeközben párhuzamosan jelentek meg más államok fegyintézeteiben és javítóintézeteiben az AB-hez hasonló, azt anyaszervezetüknek tekintő csoportosulások, mint az *Aryan Brotherhood of Texas*, az *Aryan Circle*, a *Public Enemy Number One* és az AB utcai „szatellitszervezetének” tartott *Nazi Low Riders*. Az 1980-as, 1990-es évek termékenynek bizonyultak a fehér felsőbbrendű fegyintézeti és utcai bűnszervezetek szempontjából, ekkor indult felfutásnak több tucat kisebb nagyobb szervezet Amerika-szerte.

A 2000-es évekre a fehér felsőbbrendű tagok által a börtön falain belül elkövetett erőszak *rekordmagas szintre emelkedett*, illetve az elítéltek száma is meglehetősen magas volt a bandák sokszorozódásának köszönhetően. Ezekre az eseményekre válaszul 2002 telén a szövetségi rendőrbírók országszerte rajtaütéseket tartottak az AB által fertőzött börtönökben, hogy felszámolják a szervezet vezetőségét. Az akció során 30 embert vettek őrizetbe, és több tucat vádemelés született. Hiába szeparálták el azonban őket egymástól, a kidolgozott terv nem bizonyult sikeresnek, ugyanis a bandatagok több ezer kilométeres távolságból is képesek voltak egymással kommunikálni kódrendszerek, titkosírások és a korrump börtönszemélyzet segítségével, valamint zsarolás és halálos fenyegetések módszereivel. Az áttörést egy volt irányító tag, *Michael Thompson* (a képen)⁸ elfordulása a bandától és teljes körű együttműködése a hatóságokkal hozta el. Tettét idővel más társai is követték, ezzel pedig életük végéig kivívták maguknak az AB haragját és azt, hogy bármikor véget érhet az életük. A banda belső kommunikációs kifejezésével élve: „belekerültek a kalapba”.

Ideológiai és szervezeti sajátosságok

A fehér felsőbbrendűséget hirdető bandák hozzáállása a szélsőjobbaldali ideológiákhoz a kezdetektől fogva meglehetősen sajátosan alakult. Leegyszerűsítve fogalmazva – mivel bűnszervezetekről beszélünk – összességében *az ideológia nem feltétlenül olyan dogmatikusan* jelenik meg náluk, mint például a Klu Klux Klánnál, a Skinheadeknél, vagy akár a populista és szélsőjobbaldali politikai pártoknál, valamint az azokkal összefüggő szervezeteknél, mivel a hangsúly pár évtizede már az üzleti tevékenységen van. Természetesen az ideológia náluk is jelen van valamilyen szinten, de az előbbi szervezetekhez képest más célzattal.

Az amerikai börtönkultúrában – tekintettel az eddig megemlített információkra – a fő kiindulópontnak, a legfőbb csoportkohéziós erőnek leegyszerűsítve az a gyakori rasszista közhely nevezhető, hogy „*az ember színe a fehér*”. Ez tökéletes mobilizációs erővel bír a toborzás során a fiatal elítéltek körében, akik bekerülnek a börtönbe, és gyakran az állam által elárulva érzik magukat. Így könnyen behálózhatók egy többraszú fegyintézetben azzal, hogy tehetnek némi szívességet a „sajátjaikért”, vagy gyakrabban csak magáért „*Az Ügyért*”.

⁸ Aryan Brotherhood tattoos.
<http://dailyphotomap.blogspot.com/2011/02/aryan-brotherhood-tattoos.html>; letöltés: 2019.11.01.

Az írás további részében bemutatott, többféle szélsőjobboldali nézethez és valláshoz kapcsolódó szimbólumoknak is többé kevésbe csak annyi jelentésük van, hogy tetoválás formájában felhívják a figyelmet a hovatarozásra, továbbá a viselőjüket büszkeséggel, míg a riválisokat félelemmel tölthetik el. A szervezeten belül még esetlegesen – a katonai rendfokozati jelölésekhez és kitüntetésekhez hasonlóan – jelölhetik a személy múltját, a hierarchiában betöltött szerepét.

Az Árja Testvériség alapfelfogása nagyon egyszerű: „*légy szélsőségesebb, erőszakosabb mint körülötted bárki más*”. Ez az elgondolás meglehetősen hasonló a híres angol, még ma is élő elítélthez, *Charles Bronson*hoz, aki életcéljának tűzte ki, hogy egy személyben valósítja meg ugyanezt. Hatalmas különbség azonban, hogy az AB ezt sokkal brutálisabban és szervezeten vitte véghez az évtizedek során. A kegyetlenség és a banda által folytatott végtelen háború filozófiája a hűségesküben is tükröződik: a „*vérrel jöttem, vérrel megyek*” (*Blood in, Blood out*). Vagyis gyilkolni kell ahhoz, hogy valaki bekerüljön és a szervezet tagja legyen élete végéig, érjen az véget természetesen vagy más szervezet tagjának keze által. Az AB – és más szélsőjobboldali szervezetek – tagjai egymásra testvérként tekintenek, magukra pedig a fajukért harcoló katonákként, lovagokként. A legfontosabb érték a vérrel kivívott becsület és tisztelet. A banda tagjai *törvényen kívüli harcosokként* látják magukat egy ellenséges világban. Ez a hozzáállás egyaránt jellemző a ma is működő *motoros bandákra* és az ugyancsak szélsőjobboldallal összefüggésbe hozható, a *szövetségi hatalmat tagadó, önszerveződő milicista mozgalmakra* is.⁹

Bár vannak arra utaló feljegyzések, hogy az AB tagjainak kötelező olvasmányai például a *Mein Kampf*, illetve *Machiavelli* és *Szun-ce* munkái, túlzás lenne azt mondani, hogy ezek a csoportosulások holmi „hobby politológusok” gyülekezetei lennének,¹⁰ nem is veszik ezeket szigorúan. Ugyan a szélsőjobboldali ideológia önmagában törekszik a kirekesztésre, a börtönkörülmények „kényszere” miatt az AB-n belül ez már a kezdetektől sem valósult meg sikeresen.

A szervezet egyik leghíresebb vezetője, *Tyler Bingham* (a képen)¹¹ – aki kiemelt szerepet játszott több tucat ember meggyilkolásában – félig zsidó származású, amit nyíltan hirdetett is: a jobb karjára Dávid-csillagot tetováltatott, a balján viszont horogkereszt látható.

Egy másik példa ugyancsak a már említett, a hatóságokkal együttműködő AB-tag, *Michael Thompson* példája, aki maga félig indián származású, és elmondása szerint az erőszakra és a börtönben túlélésre való hajlama miatt került be az AB soraiba. Több AB-tag is megerősítette, hogy csak azok kerülnek be bizonyítottan a szervezetbe, akik *elég hidegvérűek és elszántak*.

⁹ Ilyen például az FBI által jelenleg is az egyik legveszélyesebbnek tartott amerikai terrorszervezet, a Szuverén Állampolgárok Mozgalma (Sovereign Citizen Movement).

¹⁰ Aryan Brotherhood. <https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/aryan-brotherhood>; letöltés: 2019.08.29.

¹¹ The Orange County Register: Members of prison gang go on trial <https://www.ocregister.com/2006/03/13/members-of-prison-gang-go-on-trial/>; letöltés: 2019.11.01.

Az ideológia és a szimbólumok kapcsán összefüggésként mindenképpen ki kell emelni, hogy *a törvényen kívüli motoros bandák ruházatán is gyakran láthatók náci szimbólumok*, kitűzők, felvarrók, akár védőfelszerelés, a sisakok formájában. Ezek eredete a motorosoknál röviden megfogalmazva nem a szélsőjobbboldaliságban keresendő: a motoros bandák e szimbólumokat a társadalmi normák és az állam elleni lázadás egy formájaként használták közvetlenül a második világháború után. Feltehetően *a fehér (motoros) elitéltek bőrszíne és ezeknek a korábbi „lázaadó” relikviáknak a használata, továbbá a börtönök „koncentrációs táborokra” hasonlító jellege, a fehér elitéltek alacsony társadalmi rétegekből való származásából fakadó alacsony műveltségi szint, illetve az 1960-as, 1970-es évek forrongó társadalmi környezete együttesen eredményezte azt*, hogy valamilyen „kezdetleges” formában az ideológia, akár csak minimálisan is, de megjelent a fehér elitéltek gondolkodásában, szimbolikájában és külsőségeiben (tetoválások, hajszőkítés, jellemző arcszörzet-viseletek stb.) egyaránt.

Az AB szervezeti felépítése hierarchikus, csúcán egy „*Jegfelső*” vagy „*legbelső*” körnek nevezett döntéshozó testület áll, vannak *középvezetők*, alattuk *a katonák*, végül pedig a szervezethez frissen csapódott személyek, akik *prospectálnak* (bizonyítják a hűségüket). Michael Thompson volt az első olyan kulcsfontosságú tag – a belső körből –, aki a szervezeten belülről történt kiábrándulása miatt még az 1980-as évek végén szembefordult a bandával. 2019-ben az együttműködése miatt feltétel nélküli szabadságra helyezést javasoltak számára, holott legalább 22 embert ölt meg bizonyíthatóan és több mint 40 évet töltött börtönben.¹² A továbbiakban részletezett szervezeteknél is látható lesz majd, hogy ez a fajta körökre épülő hierarchia kimondottan jellemző.

Tevékenység

Több alkalommal említésre került, hogy az Árja Testvériség és más, szintén börtönökhöz köthető fehér felsőbbrendű utcai bandák ma már mind kimondottan profitorientált szervezetek, *több millió dolláros bevételt tudhatnak magukénak évente*. Az alapítás környékén félelemkeltésre épülő erőszakot, a gyilkosságokat is idővel ennek rendelték alá: az erődemonstrációt és a kollektív védelmet felváltották a hatalmi harcokra és a bandák közötti üzleti rivalizálásra épülő célzott gyilkosságok. Michael Thompson az elfordulását a szervezettől és együttműködését a hatóságokkal is azzal indokolta, hogy nem volt lelkiismerete üzleti érdekből parancsot adni családtagok, nők és gyerekek meggyilkolására, valamint összeállnia rivális bandákkal, mint a Mexikói Maffia¹³ – az AB közismert szövetségese – tette.¹⁴

¹² GARTRELL, Nate: Former Aryan Brotherhood member, highest ever to drop out, recommended for parole. <https://www.mercurynews.com/2019/05/21/ex-aryan-brotherhood-member-highest-ever-to-drop-out-recommended-for-parole/>; letöltés: 2019.08.29.

¹³ KONTOS, Louis – BROTHERTON, David C.: Encyclopedia of Gangs. Greenwood Press, Westport, Connecticut, 2008. p. 94. <http://bookslibrary.in/engineering/Encyclopedia%20of%20Gangs.pdf>; letöltés: 2019.08.29.

¹⁴ Gyakorlatilag ezt láthatjuk az 1998-as nagysikerű és közismert, Tony Kaye rendezésében készült *Amerikai História X (American History X)* című filmben is, ahol a főszereplő egy fiatal skinhead, Derek Vinyard (Edward Norton), aki gyilkosság miatt börtönbe bekerülve azt tapasztalja, hogy azok a szilárdnak tűnő szélsőjobboldali meggyőződések, amelyeket az utcai közösségében túlhajszolnak, bent nem jelentenek semmit, és a benti fehér bandatagok kábítószerezéssel üzletelnek latin elitéltekkel.

A fő tevékenység tehát manapság a kábítószerkereskedelem köré összpontosul. Ugyanakkor ennek két oldala van: a befelé, a *börtön falain belül történő csempészetre, illetve az utcai kábítószer-terjesztésre, -előállításra*. Az előbbi jellemzője, hogy a kínálat elég sokféle, a szintetikus kábítószereken át egészen a természetes eredetű kábítószerekig terjed, de közös jellemző, hogy a falakon belül a termékek ára az utcai ár sokszorosa. Az utóbbi, vagyis az utcai kábítószer-terjesztés és -előállítás markáns, a fehér felsőbbrendű bandákra jellemző ismertetőjegy, hogy *a metamfetamin és annak származékai köré összpontosul*.

Az egyik leghíresebb AB-vezető *Barry Mills*, a „báró” (a képen)¹⁵ iránymutatásai alapján a szervezet egy saját *de facto* bankrendszert hozott létre az ebből befolyó pénzek kezelésére. A profit körülbelül 20%-át a legbelső kör által ellenőrzött legális vállalkozásokba fektették vissza és mosták tisztára. Ilyen jellemző vállalkozások például a sztriptízbárok és a motoros szaküzletek. A profit fennmaradó, mintegy 80%-a folyamatosan mozgó pénz. A motoros vállalkozások azért is érdekesek, mert amellett, hogy összefonódást jelentenek a törvényen kívüli motoros bandákkal, az alkatrészek krómozásához használt cianidot például több alkalommal is hasznosították robbanószer készítésében, illetve a riválisok likvidálására, gyakran kábítószerral felütve.¹⁶

A fehér felsőbbrendű bandák általában – de főleg az AB-val szoros kapcsolatban lévők – gyéren lakott, *rurális térségekben* létesítenek raktárakat, laboratóriumokat. Ezekből *összefüggő előállító-kereskedő hálózatokat* tartanak fenn, amelyeket az amerikai hatóságok csak „*meth-ring*”-eknek neveznek. Ha a hálózatok fegyverkereskedelemmel is foglalkoznak, akkor „*meth-and-gun-ring*”-eknek nevezik őket. E tevékenységben, illetve a terjesztésben a törvényen kívüli motoros bandák is aktívan részt vesznek,¹⁷ így eredményesebben, kiterjedtebben használják ki a bandák közötti kapcsolatokat.¹⁸ A metamfetamin annyira jellemzően a fehér felsőbbrendűséghez köthető kábítószer, hogy a bandáknál gyakoriak a *gyémántot ábrázoló tetoválások* is a tagokon, amelyek a kristályt szimbolizálják, a kábítószer kristályos megjelenésére és a hazánkban is használatos gúnynevére utalva ezzel.

Bár próbálja ezekhez az elvekhez tartani magát, később emiatt a többi fehér felsőbbrendű bandatag ellene is fordul, így kikerülve már a fehér felsőbbrendűség ellen fog fellépni az időközben ugyancsak a bandához csapódó kisöccse védelmében.

¹⁵ The Orange County Register: Members of prison gang go on trial.

<https://www.ocregister.com/2006/03/13/members-of-prison-gang-go-on-trial/>; letöltés: 2019.11.01.

¹⁶ SPLC, 2014. p. 10.

¹⁷ Bigots on Bikes: The Growing Link Between White Supremacist and Biker Gangs. Anti-Defamation League, September 2011. p. 11. (a továbbiakban: ADL, 2011.)

https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/combating-hate/ADL_CR_Bigots_on_Bikes_online.pdf; letöltés: 2019.08.29.

¹⁸ BARRY, David S.: LAPD Covert Operation Breaks Up Drug Gang Linked to White Supremacists.

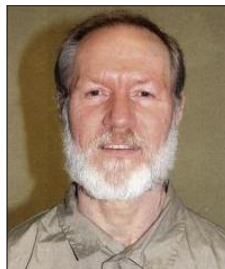
<https://www.splcenter.org/fighting-hate/intelligence-report/2001/lapd-covert-operation-breaks-drug-gang-linked-white-supremacists>; letöltés: 2019.08.29.

A második legfőbb tevékenységi kör a gyilkosságokhoz és a gyűlölet-bűncselekményekhez kapcsolódik, de ebben az esetben is érdemes a kettőt különválasztani. A 2007-es szövetségi statisztikákra hivatkozva feljegyezték, hogy bár a börtönökben lévő AB-tagok alig teszik ki az elítéltek 0,1%-át, mégis ők felelnek az összes fegyintézetben elkövetett gyilkosságok 20%-áért. A szervezet kb. 20 ezer tagot számlált, de most sincsenek biztos információk a pontos számról. ¹⁹ Olyannyira erőszakos szervezetről van szó, hogy az amerikai olasz maffia virágkorában az olaszok számos alkalommal AB-tagokat béreltek fel gyilkosságokra kegyetlenségük és hidegvérük miatt. ²⁰ Sőt, amikor *John Gotti*, a hírhedt maffiavezért az 1990-es években támadás érte az Illinois államban található Marion szövetségi fegyintézetben, ugyancsak AB-tagokat bérelt fel a saját védelmére. ²¹

A gyilkosságok persze nem mindig alvilágon belüli természetűek, számos esetben erődemonstrációs jelleggel követtek el ilyeneket, akár hatósági személyek ellen is. Az AB-hez köthető többszörösen elítélt gyilkos, *Thomas Silverstein*, avagy „borzalmas Tom” (a jobb oldali képen) ²²

például 1983. október 22-én úgy ölt meg egy fegyőrt, hogy miután kivették a cellájából, benyújtotta a megbilincselte kezét egy másik cellába, ahol a rabtársa kinyitotta a bilincset és egy saját készítésű kést adott a kezébe, majd verekedést szimulálva elvonták az őrk figyelmét. Tettét pár órával később *Clayton Fountain* (a bal oldali képen) ²³ AB-tag, volt tengerészgyalogos követte, aki ugyanezen taktikával és ugyanezen a helyen szintén megölt

egy fegyőrt.

Bár ezek a gyilkosságok közel 40 éve történtek, hatósági személyek ellen a közelmúltban is követtek el hasonlóan kegyetlen eseményeket, amelyek jól mutatják, hogy az AB-hez hasonló utcai bandák egyáltalán nem riadnak vissza az erőszak efféle formájától sem. 2013 januárjában, a legutóbbi ilyen eset alkalmával a Texasi Árja Testvériség (Aryan Brotherhood of Texas) tagjai séta közben agyonlőtték *Mark Hasse*-t, a texasi Kaufman megyei nyomozóügyészség egy munkatársát, majd két hónapra rá, 2013 márciusában ugyanennek a bandának három tagja agyonlőtte otthonában a texasi Kaufman megyei kerületi nyomozóügyészség vezetőügyészét, *Michael McLelland*ot és feleségét. Az eset után több állami

¹⁹ SPLC, 2014. p. 8.

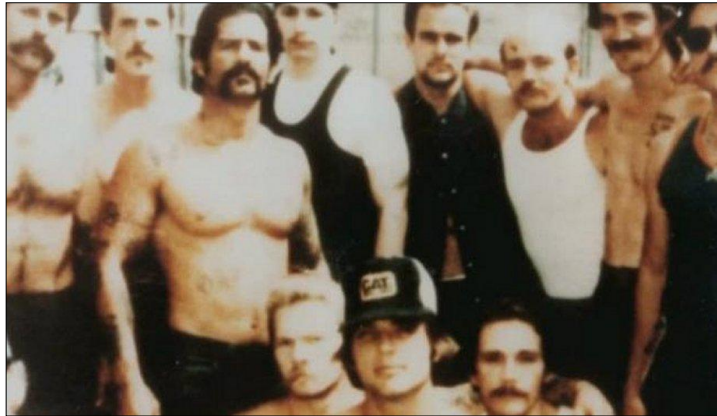
²⁰ WALKER, Tim: Family from hell: the rise of the Aryan Brotherhood. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/family-from-hell-the-rise-of-the-aryan-brotherhood-8563520.html>; letöltés: 2019.08.29.

²¹ FLACCUS, Gillian: Witness: Aryan Brotherhood plotted to avenge Gotti attack. <https://www.eastbaytimes.com/2006/04/15/witness-aryan-brotherhood-plotted-to-avenge-gotti-attack/>; letöltés: 2019.08.29.

²² Wikipedia: Thomas Silverstein. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Silverstein#/media/File:Thomas_Silverstein.JPG; letöltés: 2019.11.01.

²³ Murderpedia: Clayton Anthony Fountain. <https://murderpedia.org/male.F/f/fountain-clayton.htm>; letöltés: 2019.11.01.

tisztviselőt is hatósági őrizet alá helyeztek, illetve olyan átfogó hajtóvadászat indult, amiben részt vett a helyi szervek mellett az FBI, az ATF és a DEA is.²⁴

Michael Thompson (sapkában) és Curtis Price (Thompsontól jobbra)
AB-tagok társaságában az 1980-as években²⁵

Curtis Price, a banda egyik legkegyetlenebb tagjának esete is jól példázza azt, hogy hogyan „fordul a kocka”, valamint azt, hogy az elvakult hűség sem elég az életben maradáshoz. Price 1983-ban letöltötte a kiszabott büntetését és feltételesen szabadlábra került. A belső kör előzőleg úgy határozott, hogy egy másik AB-tag, Steven Barnes édesapjával feltétlenül végezni kell, mert a hatóságok számára kulcsfontosságú információkat szolgáltatott a bandáról. Mivel Price megbízható és hidegvérű gyilkos volt, őt bízták meg a feladattal. Kiszabadulása után, 1983. február 19-én Price Barnes apjához ment, akit három pisztolylövéssel álmában kivégezték. Ezt követően – hogy a nyomokat eltüntesse – meglátogatta a nőt, aki segítette neki a gyilkos fegyver megszerzésében. Price a nőt brutálisan agyonverte.²⁶ Price-t tettéért 1986. július 10-én halálra ítélték Humboldt megyében. A büntetést azonban nem a szövetségi hatóságok, hanem 2006. augusztus 28-án a halálson három rabtársa, *David Anthony Breaux*, *Todd Givens* és *Christopher Poore* hajtotta végre, akik az arcán, a nyakán, és a fején megsebesítve több késszúrással brutálisan megölték. Price esete azért is élvez kiemelt figyelmet, mert egyes bandatagok szerint az AB első börtönfalakon kívüli megjelenése is ehhez az incidenshez köthető.

²⁴ BOYLE, Louise: Female prosecutor, 42, works under armed guard at Texas courthouse after fears that her boss, his wife and colleague were shot dead 'in an Aryan Brotherhood vendetta'.
<https://www.dailymail.co.uk/news/article-2303181/Mike-McLelland-murder-case-Female-prosecutor-42-works-armed-guard-Texas-courthouse.html>; letöltés: 2019.08.29.

²⁵ AMORUSO, David: Prison Gangs: The Aryan Brotherhood.
<http://gangstersinc.ning.com/profiles/blogs/prison-gangs-the-aryan-brotherhood>; letöltés: 2019.08.29.

²⁶ Curtis Floyd Price – California Death Row.
<http://www.cncpunishment.com/forums/showthread.php?867-Curtis-Floyd-Price-California-Death-Row>; letöltés: 2019.08.29.

Az Árja Testvériséghez kapcsolódó jellemző bűncselekménytípusok közé tartozik még a *prostitúció*, annak felügyelete a börtön falain belül és kívül egyaránt. Vagyis a börtön falain belül „kitartó” minőségben ők gyakorolnak ellenőrzést a részt vevő fehér elitáltak felett, valamint a börtönfalakon kívül akár a bandához köthető női tagok felett is. Ez a tevékenység a kábítószer-terjesztés szempontjából is fontos mozzanat, mivel ezt a kitartottak segítségével is meg lehet valósítani. Ugyanakkor erre lehet alapozni olyan pénzmosásra használt legális vállalkozásokat is, mint a korábban már említett sztriptízbárok.

Az AB bűnlajstromában gyakran szerepel még a *zsarolás* is, amelyet a banda jellemzően erőszakos hírnevére alapozva viszonylag könnyű végrehajtani. Számos esetben, amikor a börtönökön belül történtek gyilkosságok, és csak néhány személy – börtönszemélyzet vagy igazságszolgáltatási szerv tagja – látta véletlenül azokat, akkor a banda a következmények részletezésével olyan nyomatékosan fenyegette meg az érintetteket, hogy azok nem tanúskodtak. Sőt volt, aki szinte azonnal a munkáját is elhagyta emiatt, és mindmáig – több mint egy évtized után is – annyira fél, hogy nem lép ki az ajtón anélkül, hogy előtte körbe ne nézné bentről a háza kinti részeit.

Ezek tehát az AB tevékenységére vonatkozó irányadó bűncselekmények. Mivel a szervezet lassan túl van az 50. évfordulóján, és eddig már több ezer tagot számlált, az évtizedek során az egyén szintjéről vizsgálva nyilvánvalóan az erőszakos bűncselekmények rendkívül széles skáláját valósította meg.

Jellemző szimbólumok

A fehér felsőbbrendűség jegyében alakult szerveződések által használt szimbólumok és nyelvi elemek közül számos nemzetközileg elterjedt, azokat a szélsőjobboldali csoportok és ezekkel foglalkozó hatósági szervek hazánkban is viszonylag jól ismerik. A legtöbbször köze van a skandináv vagy a germán pogány mitológiához és a szélsőjobboldali csoportok által idealizált náci Németországhoz, amely gyakorlatilag az előbbi két mitológiai körbe tartozó szimbólumokat²⁷ emelte be és modernizálta jelrendszerében. Mindemellett viszonylag gyakoriak és ezekkel együtt jól megférnek még a kereszténységhez köthető szimbólumok is. További szélsőjobboldali érdekesség – és talán sajátosság – a betűk felcserélése számokkal, amelyek különböző szókapcsolatok, kifejezések és mondatok kifejezéseit hivatottak megjelölni. A szimbólumok között *számos átfedés van* többek között a *törvényen kívüli motoros bandákkal* és a *Klu Klux Klánnal* is.²⁸ Az idők során megjelentek olyan más utcai bandákhoz köthető elemek is, mint egyes kézjelek. A továbbiakban a teljesség igénye nélkül néhány szimbólum kerül rövid bemutatásra. A *-gal jelölt szimbólumok a cikksorozatban szereplő más csoportoknál is előfordulnak majd, bár nem feltétlenül ugyanazzal a jelentéssel.

12: Az ábécé első és második betűje, vagyis „AB”, azaz Aryan Brotherhood (Árja Testvériség).

²⁷ A III. birodalom megszállott „okkultizmusmániájából” kifolyólag.

²⁸ ADL, 2011. pp. 4–7.

13: Az ábécé első és harmadik betűje, vagyis „AC”, azaz Aryan Circle (Árja Társaság).

14: A *David Eden Lane* fehér felsőbbrendű író által megfogalmazott „14 szó”, amely szélsőjobboldali jelmondatá vált: „*We must secure the existence of our people and a future for white children*” – kötelességünk biztosítani a fajunk létezését és a fehér gyermekeink jövőjét. Ez a szám többször is szerepel Brenton Tarrant, a 2019. márciusi új-zélandi, több tucat halálos áldozattal járó lövöldözés elkövetője fegyverein is.

18: Az ábécé első és nyolcadik betűje, vagyis „AH”, azaz Adolf Hitler. A szélsőjobboldali körökben világszerte elterjedtnek számító, univerzális szimbólum.

88: Az ábécé nyolcadik betűje kétszer, vagyis „HH”, azaz Heil Hitler. A szélsőjobboldali körökben világszerte szintén elterjedtnek számító, univerzális szimbólum.

100%*: Ennek jelentése „100% fehér”, vagyis a személy árja. Ennek kombinált, ugyanakkor szintén gyakori megjelenése a „112”-es szám, amelynek jelentése 100% Aryan Brotherhood.²⁹

666* (néha a háromlevelű lóhere egyes levelein): A 666 a „bestia száma” („666 the number of the beast”). Bár más szubkultúrákban is gyakori szimbólum más jelentésekkel, jelen esetben az üzenete az, hogy a viselője egy rendkívül brutális (bestiális), illetve némely esetben az, hogy a végsőkig képes elmenni, „nem fél a pokolra kerülni”.

Kombinált numerikus szimbólumok: A fentebb említett numerikus jelölések nemcsak önmagukban, hanem összevont formában is előfordulhatnak. Egy világszerte „klasszikusnak” számító jelölés például a „1488” (a képen),³⁰ amely a már említett 14 szó és a Heil Hitler összevont változata. A 16-23, a „W” és „P” a „White Power” (fehér hatalom) numerikus átírása. Más forma lehet például a „21-2-12”, amely egy floridai börtönbanda, a Members of Unforgiven (Irgalmatlanság Tagjai) legfőbb numerikus szimbóluma: a 21 az „U” (*Unity* – egység), a 2 a „B” (*Brotherhood* – testvériség) és a 12 az „L” (*Loyalty* – hűség). Olyan eset is létezik, amikor „kétlépcsős” visszafejtésben nyerhető ki a numerikus jelentés. A 318 a *C18* nevezetű, a közelmúltban ugyancsak aktivizálódott terroristaszervezetet jelöli, amelynek teljes neve *Combat 18*, ahol a 18 a már említett Adolf Hitler nevét jelöli. A numerikus szimbólumok egyszerű kifejező eszközei egyes szavaknak, kifejezéseknek, anélkül, hogy direkt módon kelljen azokat használni.

²⁹ A %-os jelölésnek az amerikai szélsőjobboldalhoz kötődő szubkultúrákban kiemelt jelentősége van. Használják a fehér felsőbbrendű bandák, a törvényen kívüli motoros bandák, de még a szövetségi állam ellen szerveződő milíciák is. Az %-jel előtti számok minden egyes csoportnál változnak, és olykor mély történelmi gyökerekre tekintenek vissza.

³⁰ GangsWorld: Tattoo „14/88”.

<https://gangsworld.wordpress.com/2011/11/18/tattoo-1488/>; letöltés: 2019.11.01.

Háromlevelű lóhere (gyakran horogkereszttel a közepén, illetve 666 szimbólummal a leveleken): Az AB-hez köthető legfontosabb szimbólum (a képen).³¹ Az eredete az ír motoros alapítókhoz köthető, hiszen a lóhere alapvető ír szimbólum. A három levél a feltételezett három alapító tagot szimbolizálja. Amit fontos megemlíteni a szimbólummal kapcsolatban: ezt csak az érdemli ki, aki eleget tesz a beavatási kritériumoknak, vagyis legalább egyszer már ölt a bandáért. Ez hasznos lehet a hatóságoknak is, mivel a viselőjét össze lehet kötni gyilkossági ügyekkel. *Casper Crowell*, egy korábbi AB-tag és a Holy Nation of Odin (Odin Szent Nemzetsége) szekta alapítója és irányítója – aki jelenleg is az életfogytiglani börtönbüntetését tölti egy speciálisan őrzött fegyintézetben – 2007-ben interjút adott a National Geographic Chanel tévécsatorna dokumentumfilmjében, és ezt mondta: „...*Ha valaki, akin lóhere van, bekerül a börtönbe, lehet akár ír is, tőrlől metszett O'Brian, nagyon sajnáljuk, el kell takarnia. Ebben a közegben csak egyetlen csoport viselheti a lóherét, az pedig az AB...*”

Horogkereszt, vaskereszt, birodalmi sas, SS villámok, „Meine Ehre Heisst Treue” kifejezés: Ezek a részben katonai szimbólumok (a képen)³² közismert neonáci szimbólumoknak tekinthetők, egyértelműen a nemzeti-szocialista Németországra vezethetők vissza, használatuk e csoportok³³ kapcsán különösebb magyarázatra nem szorul.

Konföderációs zászló*: Közismert amerikai történelmi szimbólum. 1860 és 1861 között 11 déli állam kiáltotta ki a függetlenségét (szecesszió) és lépett szövetségre, legfőképpen azért, hogy megvédje a rabszolgaság intézményét. Ez volt az amerikai polgárháború kiváltó oka. A háború alatt a Konföderáció és annak katonai erői sokféle zászlót használtak, de ez a lobogó, az úgynevezett „csatazászló” (a képen)³⁴ vált a legismertebbé. Az olyan szervezetek, mint például a Konföderációs Veteránok Fiai a déli örökség jelképévé tették a zászlót, de a 20. századra ez akaratlanul is a rabszolgaság és a fehér felsőbbrendűség erőteljes jelképévé vált a szélsőségesek részéről is, így ennek megítélése mára meglehetősen ellentmondásos. Ezt a szimbólumot kizárólag csak kontextusban lehet vizsgálni.

³¹ ArtFido: Prison tattoos and their secret meanings.

<https://www.artfido.com/prison-tattoos-and-their-secret-meanings/>; letöltés: 2019.11.01.

³² Breitbart: Aryan Brotherhood Used Hot Knife to Burn Off Former Member's Neck Tattoo.

<https://www.breitbart.com/border/2016/01/19/aryan-brotherhood-used-hot-knife-to-burn-off-former-members-neck-tattoo/>; letöltés: 2019. 11.01.

³³ E cikkben nem, de a cikksorozat következő részeiben egészen más jelentéssel fognak birni e szimbólumok.

³⁴ HALE, Richard: Confederate Flag Tattoos And Meanings.

<https://hubpages.com/style/Confederate-Flag-Tattoos-And-Meanings>; letöltés: 2019.11.01.

Lovag ábrázolása (Knight): A szélsőjobboldali csoportok tagjai gyakran „lovagként” vagy „katonaként” tekintenek magukra, akik az „ügyért” harcolnak.

A lovagábrázoláson gyakran fehér köpenyes kereszties lovag jelenik meg, utalva a fehér hatalomra és a keresztény identitásra. A képen³⁵ látható kereszties lovag egyértelműen az Árja Testvériséghez kötődik, a pajzson láthatók az „A” és a „B” betűk. A lovagok ábrázolására nincsenek egységes formai szabályok.

X.F.F.X.: X Forever Forever X: A csoport éltető jelszava például: Brotherhood Forever Forever Brotherhood – testvériség mindörökké, mindörökké testvériség (a képen).³⁶ Ezt szinte minden csoportnál használják. Legalább olyan népszerű „csatakiáltásnak” mondható, mint a „White Power” (fehér hatalom).

Harkály (woodpecker): Bár a szimbólum (a képen)³⁷ ugyanaz, az angol szó fordított változata a lényeges, ugyanis a „peckerwood” pejoratív kifejezés a szegény, tanulatlan, vidéki fehérekre, használata főként az ország déli államaira jellemző. E sajátos, politikai beállítódásra is utaló kifejezés lényeges, hiszen ez különbözteti meg őket a közismertebb, ugyancsak pejoratív értelemben használt „redneck”-ként (alsóbb munkásosztályból származó vidéki fehér ember) vagy „white trash”-ként (déli szegényebb fehér ember) ismert gyűjtőfogalmaktól. A kifejezés onnan származik, hogy a harkálynak is hosszúkas vörös folt van a fején, akárcsak ezeknek a személyeknek, akik kopaszok, fizikai munkából keresik a kenyerüket, tehát gyakran égnek meg a napon. A peckerwood kifejezés a 20. században terjedt el, amikor délen a szélsőjobboldali kultúra az afroamerikai polgárjogi mozgalom felélénkülése miatt fellángolt. Fehér büszkeséget is jelenthet. A „peckerwood” elnevezést még a nem teljes jogú (associate, prospect) bandatagokra is használják. A *featherwood* a peckerwood női megfelelője.

FAIM (néha a háromlevelű lóherébe beágyazva): Jelentése „Family Affiliated Irish Maffia” (az Ír Maffia családjához tartozó), kereszttagság és a kapcsolat az AB és az Ír Maffia között (a képen).³⁸ Az Árja Testvériségnél kiemelt jelentősége van, főleg azok körében, akik régi tagok, vagy büntetésüket valamilyen kaliforniai intézetben töltötték.

³⁵ Canada Border Service Agency: Tattoos and Their Meanings. p. 23. <https://info.publicintelligence.net/CBSA-TattooHandbook.pdf>; letöltés: 2019.11.02.

³⁶ Anti-Defamation League: Hate Symbols Database. https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id%5B154%5D=154; letöltés: 2019.11.02.

³⁷ FARWELL, Scott: My Aryan Princess. <https://interactives.dallasnews.com/2017/abt/>; letöltés: 2019.11.02.

³⁸ Canada Border Service Agency: Tattoos and Their Meanings. p. 25. <https://info.publicintelligence.net/CBSA-TattooHandbook.pdf>; letöltés: 2019.11.02.

Kelta kereszt/ napkereszt: Az egyik leglényegesebb és legelterjedtebb szimbólumok egyike, bár eredendően nem szélsőjobb-dali szimbólumról van szó (a képen).³⁹ A norvég náci-knak köszönhetően a második világháború időszakától vált azzá. Eredeti jelentésében a kereszténységhez, valamint az írekhez, az ír büszkeséghez kötődik. A megkülönböztetést az adja, ha a kereszt vonalai kilógnak a körből. Ekkor beszélünk kelta keresztéről, ha a napkereszt csak a körvonalat érintik. Amikor a metszéspontok mentén a körvonalat röviden megszakítják, akkor a szimbólum szvasztikává alakul át. Ez a jel volt a Wiking SS-páncélos-hadosztály szimbóluma a második világháború során.

Triskele/háromélű szvasztika/777: A triskele kereszténység előtti pogány szimbólum, amely három ívelt vagy csuklós szegmensből áll, amelyek egyetlen pontból indulnak ki. A horogkereszt egy másik fajta ábrázolása. Az 1970-es években egy dél-afrikai neonáci szervezet, az Afrikaner Weerstandsbeweging (AWB) használta (a képen)⁴⁰ központi szimbólumként, így ismételt széles körű népszerűsége tett szert. A fehér büszkeséggel is összefügg.

Odal/Othala rúna: Viking eredetű rúna (a képen),⁴¹ a pogány odinista vallás szimbóluma. Ma az árja örökség és a fehér büszkeség egyik szimbóluma. Az ausztráliai vérengzést végrehajtó Brenton Tarrant fegyverén is többször szerepelt.

Valknut (borromean és unicursal ábrázolás): A valknut szimbólum (a képen)⁴² többnyire temetési díszítőelemekkel együtt látható, de régen, a pogány vallás idejében a gonosznak vélt szellemek elleni védekezésül vagy a reinkarnáció elősegítésére akár talizmánként is viselhették. A egymásba fonódó, megbonthatatlan egységet alkotó három háromszög az északi mitológia világegyetemének három nagy tartományát (a holtak, az élők és az istenek birodalmát), kilenc csúcsa pedig a bennük foglalt kilenc világot jelképezi.

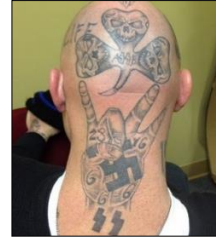
³⁹ <https://irockdecals.com/celtic-cross-irish-decal-sticker/>; letöltés: 2019.11.02.

⁴⁰ <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/triskele>; letöltés: 2019.11.03.

⁴¹ <https://www.teepublic.com/en-gb/wall-art/1229480-odal-rune>; letöltés: 2019.11.03.

⁴² <https://publicdomainvectors.org/en/free-clipart/Vector-drawing-of-valknut-symbol/20859.html>; letöltés: 2019.11.03.

Kézjelek*: A kézjeleket legtöbbször az afroamerikai és a latin bandáknál szokás látni, de idővel a fehér felsőbbrendű utcai bandák is átvették ezt. Számos kézjel létezik. Ezek szimbolizálhatják a csoportot, a jelmondatokat, területet, régiót. A képen⁴³ a Texasi Árja Testvériség kézjele látható tetoválás formájában egy rabosított bandatagon: a középső és a hüvelykujj összefogva, a mutató-, a gyűrűs- és a kisujj kinyújtva.

Az Árja Testvériségen kívüli jelentősebb fehér felsőbbrendű börtön- és utcai bandák

Aryan Brotherhood of Texas

Az *Aryan Brotherhood of Texas* (ABT; Texasi Árja Testvériség) megléte (a képeken két tagjának a tetoválásai láthatók)^{44,45} is jól mutatja, hogy a szélsőjobboldali szervezetek között soha sincs teljes összhang, mindig jelen van a kisebb nagyobb megosztottság. Ez világszerte általánosan igaz a bűnszervezetekre és a politikai szervezetekre is. A texasi AB-szervezet ettől függetlenül az állam egyik legnagyobb és legveszélyesebb szervezete. Az ABT-t 1981-ben alapították, majdnem 20 évvel később, mint az alapszervezetét. Texas szövetségi állam adminisztrációja nem tudja mindmáig egzakt módon meghatározni, hogy az ABT milyen módon kelt életre az államban. Szinte mondhatni, hogy „szükségyszerű” volt a texasi szélsőjobboldali bűnöző szervezet létrejötte, hiszen aki ismeri *Texas szövetségi állam elhelyezkedését, demográfiai, etnikai viszonyait, geopolitikai jelentőségét*, az láthatja, hogy az egész állam szinte olyan, mint a börtöntársadalom maga: egyaránt vannak fehér, afroamerikai és latin utcai bandák, motoros bandák, kartellek, államellenes önszerveződő milíciák. Ráadásul az államon belül a fegyvernek, az önvédelemnek, az azokhoz való jognak kiemelt jelentősége van,⁴⁶ arról nem is beszélve, hogy a latin-amerikai kábítószer- és embercsempészet, az illegális migráció egyik kiemelt területe. Ráadásul Texas állam történelmi okokból a konföderációs, déli rabszolgatartó társadalom egyik fő „csakrájának” számít Amerikában, így az ottani fehér személyek egy részében szinte „genetikusan” öröklődik a rasszizmus és az idegengyűlölet.

⁴³ <https://www.gannett-cdn.com/media/2016/10/06/Staunton/Staunton/636113632130127543-ab.jpg?width=1080&quality=50>; letöltés: 2019.11.03.

⁴⁴ https://s.hdnux.com/photos/42/40/26/9045432/8/gallery_xlarge.jpg; letöltés: 2019.11.03.

⁴⁵ http://i.dailymail.co.uk/i/pix/2015/11/14/21/2E72DC3D00000578-0-image-a-33_1447537226904.jpg; letöltés: 2019.11.03.

⁴⁶ A közelmúltban akár több tucat ártatlan halálával végződő fegyveres ámokfutást jelentős számban Texas szövetségi államban követték el.

A földrajzi, szociális és demográfiai tényezők mellett ABT fejlődésében szerepet játszottak az *1980-as években a különböző börtönépítési tenderek is*. A börtön falain belül a különböző etnikai csoportok és részlegek el voltak különítve egymástól, és *voltak olyan fogvatartottak, akik részt vettek a felügyeleti tevékenységben*,⁴⁷ hogy a nevelőtisztek és a börtön személyzet kevésbé legyenek veszélynek kitéve. Ezek a kiváltságos elítéltek gyakorlatilag a személyzet „szemeiként és füleiként” funkcionáltak a börtöntársadalmon belül. Rajtuk keresztül a börtön személyzete jóval hatékonyabban tudta kezelni a klikkesedést a falakon belül.

A *Ruiz v. Estelle*⁴⁸ bírósági döntés azonban még az 1980-as években véget vetett a texasi börtönkultúra belső öngazgatásának,⁴⁹ ezzel pedig végbement a börtöntársadalom deszegregációja, a külön álló blokkok integrációja a texasi börtönökben is. Ráadásul az újonnan felvett nagyszámú börtönőr alapvető hátránnyal indult, mivel a benti rabtársadalom tagjaival szemben jóval alacsonyabb tekintélyük, ismeretségük és tapasztaltuk volt. Emiatt ugyanakkor egyfajta *elidegenedés* következett be, mivel a börtön személyzet *kizárólag munkaként fogta fel a hivatását*, amely csak a munkaidő végéig tart, ez pedig *feloldotta a korábbi, jóval közvetlenebb struktúrát*. Ennek a gyökeres mentalitásbeli változásnak köszönhetően már senkinek nem származott igénye a belső bandákkal kapcsolatos szigorúbb, átfogóbb és hosszabb idejű kontrollra, stratégiai vízióra, kizárólag csak akkor, amikor az események már szélsőséges fordulatokat vettek a falakon belül.⁵⁰ Átfogó stratégia, egy általános „gyógymód” erre még manapság sem létezik, bármelyik államot vizsgáljuk az Amerikai Egyesült Államokban.

Az ABT alakulásával kapcsolatban külön érdekességként említhető még, hogy az alapszervezetnek, vagyis az AB-nak motoros gyökerei vannak, és kiemelt szerepet játszott az erőszak megformálásában, az ABT-ben az 1970-es, 1980-as években *jelentős számban voltak jelen a Klu Klux Klán tagjai*. Ez magyarázza azt, hogy az ABT szervezetében rövid időn belül szakadás következett be, és az ABT-ből,⁵¹ amely érezhetőbben a *spiritualitás és ideológia* irányába haladt tovább, kivált a profitorientáltabb, jellemzően inkább utcai fehér felsőbbrendű bűnözői csoport, az Aryan Circle (Árja Társaság). A szervezet kapcsán említésre méltó továbbá, hogy emiatt az ABT kapcsolata szorosabb lett a KKK-val, így *a börtön falain kívüli tevékenység egy részét is a KKK tagjaira lehetett és lehet bízni ma is*.

⁴⁷ Hasonló rendszer még ma is létezik a dél-amerikai börtönökben, ahol a személyzet csak kívülről őrzi az objektumot, belül pedig a rabok öngazgatása zajlik.

⁴⁸ *Ruiz v. Estelle*. <https://casetext.com/case/ruiz-v-estelle-7>; letöltés: 2019.08.29.

⁴⁹ Ez egyébként viszonylag későn ment végbe Texas államban, hiszen az általános deszegregációs hullám már az 1960-as évektől folyamatban volt az Amerikai Egyesült Államokban, ahogyan az korábban már említésre került.

⁵⁰ PELZ, Mary E. (Beth) – MARQUART, James W. – PELZ, Terry: Right-Wing Extremism in the Texas Prisons: The Rise and Fall of the Aryan Brotherhood of Texas. *The Prison Journal*, Fall-Winter 1991. p. 3. <http://brokenchains.us/documents/abt1.pdf>; letöltés: 2019.08.29.

⁵¹ A Klu Klux Klán egy szélsőjobboldali, precízebben fogalmazva *fehér fajvédő szektának* tekinthető, amely nagyon sok kvázi *keresztény és spirituális* elemet is felvonultat, hangsúlyozva a tagok keresztény identitását, a keresztény vallás kizárólagosságát. Ez az identitás nem feltétlenül homogén még ma sem, de a rasszizmus és az idegengyűlölet kiemelt szerepet játszik mindegyikben.

A KKK-s kereszttagság és a rasszizmus meghatározó volt a banda erőszakos fellángolásában is. 1983-ban az ABT a texasi büntetőintézetek falain belül elkövetett gyilkosságok már 32%-áért volt felelős, míg 1984-ben – amit egyes szakértők „az ABT terroruralmának” a kezdeteként emlegetnek – már 40%-ra emelkedett az arány, miközben az elítélt ABT-tagok az állami szinten bebörtönzött személyek számának 37–40%-át tették ki.⁵² A bandára a brutális nagyszámú és gyakran elhanyagolható okok miatt elkövetett gyilkosság miatt idővel a „mad dog” (őrült kutya) jelző is ráragadt a falakon belül. Az egyik korábbi irányító ABT-tag ezt úgy fogalmazta meg egyszerűen egyik rabtársának írt levélben, hogy „terjeszkedünk, mint a rák”.

KKK és utcai banda kereszttagság: a mellkas közepén a KKK szimbóluma⁵³

A banda szervezeti felépítése az AB-hoz hasonlóan hierarchikus, mivel azonban Texas állam a fő területük, a vezetési struktúra eltérő: az úgynevezett „irányító bizottság” (*Steering Committee*) vagy „a kerék” (*The Wheel*) öt „tábornokból” áll, akik Texas szövetségi állam öt régiójáért felelősek. Ők azok, akik koordinálják a bűnözői tevékenységet, valamint a bandán belül indított, olykor mérhetetlenül brutális megtorló akciókat.⁵⁴

A tagságról pontos belső statisztikák publikusan nem állnak rendelkezésre, ugyanakkor az ATF becslése szerint megközelítőleg 2600 ABT-tag volt 2012-ben összesen 180 texasi vagy más állambeli fegyintézetben, és mintegy 1000 bandatag mozgott az utcákon szabadlábán.

⁵² PELZ, Mary E. (Beth) – MARQUART, James W. – PELZ, Terry: Right-Wing Extremism in the Texas Prisons: The Rise and Fall of the Aryan Brotherhood of Texas. *The Prison Journal*, Fall-Winter 1991. p. 7. <http://brokenchains.us/documents/abt1.pdf>; letöltés: 2019.08.29.

⁵³ ENZINNA, Wes: Inside the Radical, Uncomfortable Movement to Reform White Supremacists. <https://www.motherjones.com/politics/2018/07/reform-white-supremacists-shane-johnson-life-after-hate/>; letöltés: 2019.08.29.

⁵⁴ Aryan Brotherhood of Texas. <https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/aryan-brotherhood-texas>; letöltés: 2019.08.29.

A 2008–2014 közötti időszakban a szövetségi hatóságok, az ATF, a DEA és az FBI a helyi hatóságokkal együttműködve jelentős lépéseket tettek annak érdekében, hogy felszámolják Texas államban a szervezetet. A hat évig tartó intenzív periódus alatt rekordmagas, 73 vádemelés született, hat életfogytiglani büntetést és összesen 900 év börtönt szabtak ki az érintetteknek,⁵⁵ de az itt végrehajtott intézkedéseknek még ma is tömegesen vannak folyományai. A 2018-ban Texas államban megtalálható bandákra vonatkozóan az ABT még jelenleg is Tier-2 besorolású,⁵⁶ ami az ottani viszonyokhoz mérten jelentős fenyegetésnek mondható.

A bandákhoz kötődő női tagok is aktívan kiveszik a részüket a metamfetamin-kereskedelemben, gyakran a prostitúció mellett⁵⁷

A Texas államban található nagy kiterjedésű rurális területek, valamint a vidéki szegénység mértéke kiválóan kedvez az ABT tevékenységének, amely az erőszakos bűncselekmények mellett „meth-and-gun-ring”-ekben tevékenykedik és prostitúciós hálózatokat is fenntart. Emellett üzletel más helyi, nem fehér bandákkal – a helyi motoros bandákon kívül –, mint a Crips, a Bloods, a Latin Kings, a Barrio Azteca, az MS-13 és a jelenleg legkiterjedtebb, legveszélyesebb bandának mondható Tango Blast és a Tango Clique.⁵⁸

2017-ben több olyan esetet térképeztek fel, amelyekből kiderült, hogy az ABT kábítószer-futárként és viszonteladóként járt el latin bandák megbízásából. Akkor több államban nőtt az ABT bűnözési fenyegetése, paradox módon a hatóság által végrehajtott rendészeti intézkedések miatt, amelyek eredményeként az ABT tagjai egyre jobban szétszóródtak a szövetségi börtönök között. A hatóságok ezzel

⁵⁵ SEWARD, Dannette: Shutting Down the Aryan Brotherhood. <https://www.atf.gov/news/shutting-down-aryan-brotherhood-texas>; letöltés: 2019.08.29.

⁵⁶ Az évente megjelenő texasi bűnözői csoportokat összesítő *Texas Gang Threat Assesment* kiadvány mindamellett, hogy részletesen térképen ábrázolja a bandák aktivitását az államon belül, Tier 1–4-es skálán rangsorolja azokat a veszélyességük alapján. E skála szerint a Tier 1 a legveszélyesebb szint.

⁵⁷ BRIQUELET, Kate: Feds: Aryan Brotherhood Meth Ring Was Run by Women. <https://www.thedailybeast.com/feds-aryan-brotherhood-meth-ring-was-run-by-women>; letöltés: 2019.08.29.

⁵⁸ Uo.

akaratlanul elősegítették egy szélesebb – bár nem feltétlenül nagyobb – ABT-hálózat létrehozását. A hatósági jelentések és az incidensek jelenlegi állása is azt tükrözik vissza, hogy az ABT egyre intenzívebb kölcsönhatásban áll azokkal a bandákkal, amelyek jellemzően nem Texas államban működnek.⁵⁹ Ehhez az államban működő szintén fehér felsőbbrendű bűnözői csoport, az Aryan Circle ismét a segítségére van. A déli határ mentén stratégiai okokból nem aktív a szervezet, mert súlyos és végzetes érdek-összeférhetlenség jönne létre a mexikói bandákkal.

Az ABT legutóbb 2018-ban hallatott magáról, amikor *Michael Lynn Rogers*, egy magas ragú tag két társával együtt megkínzott, megölt és elégetett egy 34 éves latin származású férfit, aki 600 dollárral (kb. 180.000 Ft) tartozott neki. Tettéért életfogytiglani börtönre ítélték, a lehetséges szabadlábra helyezés kizárásával.⁶⁰ Ez az eset kiválóan példázta, hogy milyen egy üzleti és ideológiai okból elkövetett, a fehér felsőbbrendű utcai bandákhoz kötődő erőszakos bűncselekmény.

Aryan Circle

Az *Aryan Circle* (AC; Árja Társaság, logója a képen⁶¹) szintén Texas állam büntetőintézetéből indult ki, megalakítása *Mark „Cowboy” Gaspard*-hoz kötődik. Az ABT-ből kivált csoportosulás – amelynek fő működési területe ugyancsak Texas állam – az 1980-as években inkább az ideológia és a vallás irányába tolódott el, gyakran a bűnözői tevékenységek rovására, ami belső konfliktust eredményezett⁶² és az ABT-ből történő kiválását eredményezte. Az AC a kezdetektől profitorientáltabb jellege miatt ezen a vonalon tevékenykedett tovább, ellensúlyozva ezzel az ugyancsak jelentősnek számító afroamerikai és latin utcai bandákat. Az AC nem mellesleg a szétválás után valamilyen szinten az ABT egyik riválisává lépett elő, de ezt az utóbbi években tompította, mert a kiterjedt hatósági intézkedések miatt újra össze kellett fogniuk. Az összetételét tekintve *volt ABT-tagok* és olyan személyek alkotják, akikről *valamiért megtagadták a belépés lehetőségét* az ABT-be, de természetesen nagy számban vannak közöttük az alsóbb társadalmi osztályba tartozó fehérek is.

A banda az *1990-es évektől indult igazán terjeszkedésnek*, a 2000-es évek felé vált Texas szövetségi állam második legnagyobb fehér felsőbbrendű bűnözői csoportja. 2008 környékén a tagok száma 1500 fő körül mozgott, közülük 700–800 fő volt börtönök falain belül. 2014-ben az AC – bár szerepelt az állam bandákat összesítő dokumentumában, de – még nem került besorolásra a Tier 1–2 fenyegetések közé (az ABT-vel ellentétben), 2018-ban azonban már igen, jelenleg is Tier 2. Az AC mára nemcsak Texas államban van jelen, hanem olyan közeli államokban is, mint

⁵⁹ Texas Gang Threat Assessment. Texas Department of Public Safety, November 2018, p. 48. https://www.dps.texas.gov/director_staff/media_and_communications/2018/txGangThreatAssessment201811.pdf; letöltés: 2019.08.29.

⁶⁰ TSIAPERAS, Tasha: Aryan leader 'Texas Mike' gets life in prison for power-drill torture killing over \$600 debt. <https://www.dallasnews.com/news/courts/2018/06/08/aryan-leader-texas-mike-gets-life-in-prison-for-power-drill-torture-killing-over-600-debt/>; letöltés: 2019.08.29.

⁶¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Aryan_Circle#/media/File:Aryancirclelogo.gif; letöltés: 2019.11.03.

⁶² Hasonló belső folyamat zajlott le a Public Enemy Number One csoportban is.

Oklahoma, Arkansas, Louisiana, de egyes információk szerint Montana, New Jersey, Tennessee, Indiana és Michigan szövetségi államokban is vannak kisebb csoportjai. A banda által elkövetett jellemző bűncselekmények közé tartozik a kábítószer-előállítás (fő profilként a metamfetamin és származékai), a kábítószer-kereskedelem az utcán és becsempészése a börtönökbe, a rablás, zsarolás, fegyverkereskedelem, prostitúció, emberrablás, gyilkosságok és az erős felindulásból elkövetett gyűlölet-bűncselekmények is. A börtön falain belül ugyanúgy védelmet kínálva toborozzák a fehér elitélteket, mint az AB és az ABT. A területi elhelyezkedését tekintve az AC tevékenysége főként a vidéki és a külvárosi régiókban koncentrálódik.

A hatóságok által lefoglalt, a bandához köthető fegyverek, metamfetamin, készpénz és mérőeszközök⁶³

Sajátos szabályokkal és belső szabályzatrendszerrel, afféle *belső „alkotmánnyal”* rendelkezik a tagok számára. Emellett a struktúrája és hálózata is egyediséget mutat. Magát a hálózatot hat „branch”-re (ágazat) lehet osztani: 1. – Texas állam büntetőintézetei; 2. – szövetségi büntetőintézetek; 3. – más állami büntetőintézetek; 4. – nemzetközi tagok; 5. – motoros bandák; 6. – börtönön kívüli (*Free world*) területek (államokon belül, régiókra felosztva). A vertikális struktúra ehhez igazodik: minden branch-nek – amellet, hogy az *alsóbb szinteken sajátos az elrendezésük* – van úgynevezett „middle board”-ja (középső bizottság). Ezek felelősek az alacsonyabb szinteken levő bandatagok tevékenységének a koordinálásáért a csúciszerv, az öttagú „upper board” (felső bizottság, AC-szlengben: „Ugly Boys”, vagyis csúnya fiúk) iránymutatásai és utasításai szerint. Az upper board struktúrájában a motoros bandakéhoz hasonló tisztségek, az *elnök*, az *alelnök*, az *igazgatási elnök* és két másik *delegált* foglal helyet. Ezeket a middle board-okból

⁶³ LEZON, Dale: Aryan Brotherhood meth bust leads to cash, drugs, guns. <https://www.chron.com/neighborhood/woodlands/crime-courts/article/Man-known-as-Bullet-arrested-for-drugs-in-Conroe-5950442.php>; letöltés: 2019.08.29.

választják. Az AC egy másik nagyon fontos szerve a „Center ring” (központi kör, AC-szlangban: „Crazy Folks”, vagyis őrült emberek), amely afféle *közgyűlésnek* tekinthető, a tagjait szintén a middle board-okból delegálják. További lényeges szervezeti elem a „Task Force”. Ez egyfajta végrehajtó különítmény, amelynek tevékenysége irányulhat kifelé és befelé: *a bandán belül rendfenntartó* szerep jut nekik, míg *a bandán kívül gyilkosságokat, emberrablásokat* hajtanak végre. A szervezeten belüli rendfenntartó elem nem számít egyedinek a szélsőjobboldali csoportoknál, szintén a motoros bandák már az 1960-as évek óta alkalmazzák ezt.⁶⁴

A banda egyik központi szimbóluma *a gyémánt*, amely összefügg a fehér tisztasággal és a korábban már említett okok miatt a metamfetaminnal, amit nemcsak árusítanak, a banda körein belül is magas a felhasználók aránya. Emiatt az AC-n belül 2005-ben kénytelenek voltak életbe léptetni *egyfajta drogellenes politikát (No Dope Policy)*, ami természetesen ellenőrizhetetlenségéből adódóan nem volt sikeres. 2008-ban felélesztették ezt a politikát, mondván, hogy „*a legtöbb bandatag közülük pont a kábítószer miatt megy a börtönbe*”. Az AC bizonyítottan szorosabb kapcsolatban áll a *White Knights*-szal (Fehér Lovagok) és a *Klu Klux Klánnal* is, mindamelllett, hogy az ABT-hez hasonlóan közös üzleti tevékenységet folytat az afroamerikai és a latin bandák egy részével, gyakran viszonteladói és szállítói minőségben.

Nazi Low Riders

A *Nazi Low Riders* (NLR; Náci Lowriderek), avagy másként *The Ride* az AB-hez szorosan kötődő banda (logója a képen).⁶⁵ A szervezet az AB céljainak megfelelően *John Stinson* által létrehozott utód-szervezet, amelynek fő feladata az AB üzleti érdekeinek képviselete az utcán. Az NLR egyesek szerint az *1970-es évek végén* jött létre a Kalifornia állambeli *prestoni* és *chinois* *fiatalkorú javítóintézetek* falai között elhelyezett szélsőjobboldali fiatal skinheadek között. Egy másik elmélet szerint a szervezet az 1980-as években jött létre,⁶⁶ amikor a hatóságok azon dolgoztak, hogy felszámolják az AB-t úgy, hogy annak a döntéshozatalban részt vevő tagjait az ország különböző szigorított fegyintézetbe szállítják, megnehezítve ezzel kapcsolattartásukat. Ekkortájt az AB már igencsak meghatározó és ismert bandának számított a börtön falain belül és azon kívül is. Annak érdekében, hogy az üzleti tevékenységet folytatni tudják, illetve megmaradjon a börtönhierarchiában betöltött vezető szerep is, szükség volt a taglétszám felduzzasztására, méghozzá úgy, hogy az új tagok már ne feltétlenül a büntetőintézetekben, hanem sokkal inkább az utcán koncentrálódnak. Persze ettől függetlenül a banda a börtönökben jelentősebb számban képviselteti magát, éppen ezért a szakértők inkább börtönbandának sorolják be ezt is.

⁶⁴ General Allegations – The Racketeering Enterprise: The Aryan Circle. US District Court, Eastern District of Missouri, Eastern Division, October 31, 2018. pp. 2–7.
<https://www.justice.gov/file/1107286/download>; letöltés: 2019.08.29.

⁶⁵ <https://image.businessinsider.com/515dc4cc6bb3f79a13000000?width=700&format=jpeg&auto=webp>;
letöltés: 2019.11.03.

⁶⁶ Nazi Low Riders.
<https://www.adl.org/resources/profiles/nazi-low-riders>; letöltés: 2019.08.29.

Az NLR kezdetben kevés taggal működött, így jelentősége sokáig elkerülte a hatóságok figyelmét. A banda struktúrája három szintből tevődik össze: a csúcson a „senior”-ok találhatók, akik legalább 5 éve bandatagok és legalább három senior tag jóváhagyását adta a seniornak történő megválasztáshoz. Középen helyezkednek el az úgynevezett „junior”-ok, akik a szervezet katonái. A juniorok foglalkoznak a *prospect*ekkel (felvétel alatt álló, hűségüket bizonyítani próbáló tagok) is, de nincs joguk önállóan bevenni őket a szervezetbe. A legalsó szint a „kids” (a katonákkal együtt tevékenykedő, már beavatott, de még nem junior státuszú tagok). Ők főként más kisebb csoportokból kerülnek ki.⁶⁷ Manapság az NLR számos bűnözői tevékenységei közé tartozik a *rablás*, a *zsarolás*, a *kábítószeres előállítás* és *forgalmazása*, a *gyilkosságok és egyéb erőszakos bűncselekmények*, a *gyűlölet-bűncselekmények* és a *prostitúció* is. Egyes becslések szerint jelenleg megközelítőleg 1000 tagja van *Kalifornia, Arizona, Nevada, Utah, Oklahoma, Illinois és Florida államokban*, de pontos statisztikák nyilvános formában nem érhetők el. A bandatagok többségének életkora *18–30 év*.

Az NLR kapcsán érdekességként említhető, hogy a bandán belül az utóbbi években jelentős belső konfliktusokat okozott az, hogy vannak, akik a személyügyben a „white only” politikát követik, míg vannak, akik megtűrik a latin és kevert (fehér és latin),⁶⁸ de semmiképpen sem afroamerikai tagokat is (*half-white ancestry and no black ancestry policy*).⁶⁹ Az utóbbi politika képezi az NLR alapját a kezdetektől.

Az FBI 2000-ben csak San Bernardinóban 1500 tagot számlált a börtön falain belül, így manapság akár több ezer tagról is beszélhetünk, vagyis az ABT és az AC mellett az NLR talán a harmadik legjelentősebb fehér felsőbbrendű bűnözői csoport az Amerikai Egyesült Államokban.

Public Enemy No 1.

A *Public Enemy Number One* vagy másként *PEN 1* (PENI; Első Számú Közellenség, tetovált szimbóluma a képen⁷⁰) az NLR-rel és így az AB-val és az AC-val is szoros kapcsolatban álló börtön- és utcai banda. Eredetét a kaliforniai *Long Beach*-hez, az NLR-hez hasonlóan annak fegy- és javítóintézeteihez és az 1980-as évek végéhez kötik. Ma is *leghangsúlyosabban Kaliforniában*, de *más környező*

⁶⁷ MONTALDO, Charles: The Nazi Low Riders – NLR. <https://www.thoughtco.com/the-nazi-low-riders-nlr-971951/>; letöltés: 2019.08.29.

⁶⁸ A bandán belüli meghatározónak számító fehér–latin kapcsolatra utal a banda nevében található „low rider” is. A low riderek veterán autók, amelyeket némi átalakítás és felújítás után távirányított hidraulikával vagy pneumatikus felfüggesztéssel látnak el, így mutatós „showelemként” képesek a padlólemez a megszokottnál lejjebb, illetve feljebb emelni, illetve a két tengely vagy a négy kerék külön vezérelhető, így az autó akár „ugrálni” is képes. Ez a fajta jármű tipikusan a latin utcai bandákhoz kötődik, de gyökerei egészen az 1940-es évek Kaliforniájába nyúlnak vissza, az alsóbb társadalmi osztályba tartozó mexikói bevándorlókhoz, akik ezeket a járműveket részben politikai kinyilatkoztatásként használták a fehér amerikaiak megbélyegző kultúrája ellen.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ http://lh5.ggpht.com/_nVSrF0LLSck/SpdI2ndHifi/AAAAAAAAABT/oJ5XbNQNrWI/s288/peni-skin.jpg; letöltés: 2019.11.03.

államokban is egyre jobban jelen vannak. A csoport skinhead-gyökerekkel bír, pontosabban alsó középosztályba tartozó fiatalok alapították, akik punk koncerteken jöttek össze, nevét is egy ilyen zenekarnak, a *Rudimentary Pen*inek köszönheti.⁷¹ Az örökölt börtönmentalitás miatt az Amerikai Egyesült Államok egyik legerőszakosabb és leggyorsabban növekvő fehér felsőbbrendű utcai bandájának számít. A 2000-es évek környékén csak Kalifornia szövetségi államban mintegy 100 tagja volt.

A bűnözői profiljukat tekintve a már említett *metamfetamin-előállítás és -kereskedelem* (egyéb kábítószerrel is) a legfontosabb tevékenység, de kiemelkedően sok *fegyverrel elkövetett rablás és gyilkosság* is köthető hozzájuk. A metamfetaminnak nemcsak előállítói, hanem jócskán aktív felhasználói is a tagok. Az utcán és a börtönben egyaránt aktívak. Nemcsak a rivális bandák a célpontjai, hanem hatósági személyek is. Az AB-től a banda tagjai utasításokat kaphatnak, így az NLR-hez hasonlóan ez is egyfajta külső szatelliteszervezetként szolgál, amely kiegészíti az elszigetelt AB-t a börtön falain belül és azon kívül.

A szövetségi hatóságok több alkalommal bizonyítékokat találtak arra, hogy kapcsolatban állnak a *Hells Angels* és *Vagos M.C.*-vel is,⁷² ami szintén jelzi a különböző kriminális szubkultúrák magas szintű, üzleti érdekből történő összefonódását a fegyver- és kábítószer-kereskedelem kapcsán, hiszen ezen motoros bandákon keresztül képesek szállítani más államokba és a határon túl.

Az erőszak, a brutalitás nemcsak a kívülállók felé, a bandán belül is jelentős volt. 2004 áprilisában egy bandatag azt hitte egy másikról, hogy folyamatosan lopja a bevételt, ezért elautózott vele egy házhoz, ahol több más bandatag várta őket, majd mikor beléptek, szétverték a feltételezett tolvaj fejét egy kalapáccsal, majd leültek a holttest mellett kártyázni, mintha mi sem történ volna.⁷³

2018 januárjában a sacramentoí szigorított fegyrintézetben fehér cellatársai meggyilkolták a PENI egyik alapító tagját, *Devlin „Gazoo” Stringfellow*-ot. A gyilkosság indítéka jelenleg is ismeretlen, de valószínűsíthető, hogy az 1991 óta börtönbüntetését töltő Stringfellow együttműködött a hatóságokkal, súlyosan megsértve ezzel az AB érdekeit.⁷⁴

⁷¹ Public Enemy Number 1 (PENI).

<https://www.adl.org/education/resources/profiles/public-enemy-number-one>; letöltés: 2019.08.29.

⁷² Két törvényen kívüli motoros banda, amelyből az első nemzetközi hálózatot is fenntart, többek között Magyarországon is rendelkezik képvisellel (úgynevezett Charterrel).

⁷³ *People v. Johnson*.

<https://caselaw.findlaw.com/ca-supreme-court/1723571.html>; letöltés: 2019.08.29.

⁷⁴ RENE, Heidi: White supremacist gang leader slain in California prison.

<https://www.actionnewsnow.com/content/news/White-supremacist-gang-leader-slain-in-California-prison-469041483.html>; letöltés: 2019.08.29.

Egyéb fehér felsőbbrendű bűnözői csoportok

A jelentősebb szimbólumok részben már előkerült a „peckerwood” és a „featherwood” kifejezés, mint egyfajta gúnyjelző a szélsőjobboldali személyekre, bandatagokra. Ugyanezeket a szavakat használják gyűjtőfogalomként azokra a fehér felsőbbrendűséggel kapcsolatba hozható csoportosulásokra is, amelyeknek nincs olyan nagy hírneve és szervezete, mint az AB-nak vagy a többi más eddig bemutatott bandának, amelyek nem feltétlenül a börtön falai közül indultak el, helyell közel inkább lokális, gyorsan fluktuálódó csoportoknak mondhatók.

Ilyen említésre méltó csoportok például a *211 Crew* (211-es Legénység), az *Aryan Nations* (Árja Nemzetek), *Aryan Warriors* (Árja Harcosok), *White Aryan Resistance* (Fehér Árja Ellenállás), *Bonita Kings*, *Hammerskins*, *European Kindred* (Európai Vérokonok), *Crazy White Boys* (Órült Fehér Fiúk), *Dirty White Boys* (Mocsos Fehér Fiúk), *Imperial Beach Peckerwoods*, *Insane White Boys* (Órült Fehér Fiúk), *La Mirada Punks*, *Long Beach Hardcore*, *South Bay Skinheads*, *South Side Los Angeles Death Squads* (Dél-Los Angeles-i Halálbrigádok), *United Aryan Brotherhood* (Egyesült Árja Testvériség), *Vicious Circle* (Ördögi Kör), *White Warriors* (Fehér Harcosok). Ezek között előfordul olyan, amely csak pár tucat tagot számlál, de olyan is, amelynek közel ezer tagja van.

A tevékenység tekintetében ezekben az utcai bandákban is fontos szerepet játszik az ideológia, az idegengyűlölet, a fehér büszkeség, az erőszak és a kábítószer, ugyanakkor számos esetben fennállhat kisebb nagyobb összefüggés az előzőekben bemutatott bandákkal is. Ami érdekesség, hogy ezek közül némelyik csoportot tevékenysége miatt *gyakran hazai nevelésű terroristacsoportnak is be szokták sorolni*.⁷⁵

A felsorolás kapcsán fontos kiemelni, hogy az egyrészt a rendelkezésre álló információk hiányában nem teljes, másrészt ezek között vannak olyan csoportok, amelyek inkább tradicionálisabban, „nemzetköziben” közelítik meg a szubkultúrát – mint például a skinheadek –, de vannak olyanok is, amelyekben a zene, egy adott zenei stílus alakította csoporttá a rajongókat: a *hardcore* és a *punk* zenei stílusok nagyon komoly befolyással bírnak a szélsőjobboldali kultúrában. A skinheadek kapcsán óvakodni kell az általánosítástól, ugyanis a tradicionális, az 1980-as években az Amerikai Egyesült Államokban kialakult⁷⁶ skinhead stílus, a *SHARP*,⁷⁷ még nem volt rasszista, később alakult azzá, még Nagy-Britanniában. Ezeket a szélsőjobboldali ideológiát képviselő skinheadeket *boneheadek*nek hívják. Az Amerikai Egyesült Államokban viszonylag gyorsan, már 1982-ben elkezdtek megjelenni.⁷⁸

⁷⁵ KONTOS, Louis – BROTHERTON, David C.: *Encyclopedia of Gangs*. Greenwood Press, Westport, Connecticut, 2008. p. 253.

<http://bookslibrary.in/engineering/Encyclopedia%20of%20Gangs.pdf>; letöltés: 2019.08.29.

⁷⁶ A skinhead eredeti gyökerei az 1960-as évek eleji Nagy-Britanniába, a *Mod* stílushoz vezethetők vissza. Ekkor még a szélsőjobboldali elemeknek nyoma sem volt.

⁷⁷ *Skinheads Against Racial Prejudice* – Skinheadek a rasszista előítéletek ellen.

⁷⁸ *Racist Skinheads: Understanding the Threat*.

<https://www.splcenter.org/20120625/racist-skinheads-understanding-threat>; letöltés: 2019.08.29.

Ugyanígy a hardcore és a punk zenei stílusokból is van mainstream, de van környezet- és állatvédő, szélsőbaloldali stb. is. Az államokon belül sűrűségét tekintve az egyik legfrekvenciáltabb régiója ezeknek a bandáknak egyértelműen *Kalifornia állam*, ahonnan az AB története is indul, illetve a *déli, volt konföderációs államok*. Az utóbbi időben Amerika-szerte egyre több helyen jelennek meg ezek, vagy más összefüggő csoportok a populista-bevándorlásellenes-szélsőjobboldali narratívának és az *alt-right mozgalmak* térnyerésének köszönhetően.

Fiatalkori amerikai szélsőjobboldali skinheadek társasági életének egy pillanatképe⁷⁹

Az ATF és a helyi hatóságok által végrehajtott rajtaütés közben lefoglalt fegyverek mellett gyakran házi készítésű robbanószerkezetek is előkerülnek⁸⁰

⁷⁹ OLADIMU, Leo: I Was a Black Nazi Skinhead.
<https://narratively.com/i-was-a-black-nazi-skinhead/>; letöltés: 2019.08.29.

Összegzés

A fehér felsőbbrendű börtön- és utcai bandák kapcsán tehát megállapítható, hogy alapvetően az összefogás kényszere, a fehér elitéltek integrációja szülte őket a börtön falain belül. Paradox módon azonban a börtön falain kívül sokszor rivalizálnak egymással, nem képesek az összefogásra, aminek fő oka az üzleti tevékenység és az ideológia alapvető szembenállásában keresendő. Mindezek mellett a szélsőjobboldal koherens fellépése nehezen megvalósítható a hasonló (politikai alapú) entitásoknál, vizsgáljunk bármilyen országot. Egyértelműnek tekinthető azonban, hogy a jelenlegi, gyakran csak „populistaként” emlegetett nemzetközi politikai környezet összességében egyértelműen kedvez ezeknek a szervezeteknek. A *Southern Poverty Law Center* és az *Anti-Defamation League*, a két legnagyobb amerikai szélsőjobboldalt és extrémizmust kutató szervezet is többször kiemelte, hogy az elmúlt pár évben drasztikusan nőtt ezen szervezetek tagszáma, illetve az elkövetett erőszakos gyűlölet-bűncselekményeké is, ami bizonyíthatóan jelzi azt a fajta felbátorodást, amit ezek a politikai narratívák idéznek elő. Ennek hatásait az elmúlt években Európában is lehetett érezni, főként Németországban.⁸¹

Hogy a sorozaton belül miért ezeknek a csoportoknak a bemutatására esett elsőként a szerző választása? A cél az volt, hogy az olvasó némi ízelítőt kapjon az egyik legkülönlegesebb, szinte csak filmekből és a világhálóról ismert világból, és az írás megadja azt a kellő alaphangulatot, ami az Amerikai Egyesült Államok szélsőjobboldali bünszervezeteit övezi. A fehér felsőbbrendű börtönbandák azok, amelyeknek nincs akkora jelentősége Európában, mint a tanulmány sorozat többi részében megjelenő csoportosulásoknak. Ahhoz azonban, hogy azok majd átfogóan vizsgálhatók legyenek, mindenképpen szükséges ismerni a kriminális szubkultúra most bemutatott fajtáját is.

Ennek megfelelően tehát az eltérő történelmi, politikai, jogi, etnikai, kulturális, szociológiai és egyéb környezet miatt egyelőre kicsi az esélye annak, hogy hirtelen az AB-hoz hasonló „keményvonalas” fehér felsőbbrendűséget hirdető börtön- és utcai bűnözői csoportok jönnék létre európai szinten. Mindazonáltal a globalizációs hatások, valamint a jelenleg tapasztalható magas fokú individualizmus,

⁸⁰ DAUGHERTY, Owen: Authorities find rocket launcher, pipe bombs during raid on Florida white supremacist gangs.
<https://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/417239-authorities-find-rocket-launcher-and-pipe-bombs-during-raid-on>; letöltés: 2019.08.29.

⁸¹ A szélsőjobboldali extrémizmus megfelelő kezelése az utóbbi időben bizonyíthatóan egyre hangsúlyosabb nemzetbiztonsági kérdés kontinensünkön, ugyanakkor a jelenleg fennálló körülmények miatt egyre több gondot is okoz a szolgálatoknak. Emlékezetes eset volt például a 2018. augusztusi *chemnitzi zavargás*, amelynek következtében lemondásra kényszerült *Hans-Georg Maaßen*, a német Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV) vezetője. Az őt az igazgatói székben váltó *Torsten Voß* egy, a beiktatása után nem sokkal a Spiegelnek adott interjújában megjegyezte, hogy egyre nehezebb a szélsőjobboldali személyek azonosítása, mert az eddigi élesebb határok az extrémisták és az állampolgárok között a közösségi médiának köszönhetően manapság nagyon könnyen összerosódnak. 2019 júniusában a probléma súlyosbodását jelző eset volt például *Walter Lübcke* CDU-s politikus meggyilkolása az otthonában egy régóta a szolgálatok által megfigyelt szélsőjobboldali személy által.
DIEHL, Jörg – WIEDMANN-SCHMIDT, Wolf: "Eine der größten Bedrohungen überhaupt".
<https://www.spiegel.de/politik/deutschland/extremismus-hamburger-verfassungsschutz-warnt-vor-entgrenzung-a-1269979.html>; letöltés: 2019.08.29.

dezorganizált társadalomszerkezet és az egyének alternatív közösségének keresése iránti növekvő igény miatt nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy egyes ottani elemek esetlegesen áttétek jelentkeznek a kontinensünkön,⁸² legyen szó akár a szervezeti struktúrákról, az egyedi ideológiai felfogásról, a kinézetről vagy konkrét elkövetői cselekvési magatartásokról, munkamódszerekről.⁸³

Az erre utaló, jóval kézzelfoghatóbb, a mindennapokban is előforduló jeleket a szerző a további őshonos amerikai szélsőjobboldali csoportok kapcsán fejti majd ki, ugyanis az elkövetkező részekben bemutatott csoportok, ideológiai felfogások közül az összes jelen van (többé kevésbé) Európában. Emellett egyes csoportok a világ más térségeiben is jelentőssé váltak az elmúlt 50 évben, és ez a tendencia jelenleg is folyamatos növekedést mutat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AMORUSO, David: Prison Gangs: The Aryan Brotherhood.
<http://gangstersinc.ning.com/profiles/blogs/prison-gangs-the-aryan-brotherhood>;
letöltés: 2019.08.29.
- Anti-Defamation League: Hate Symbols Database.
https://www.adl.org/hate-symbols?cat_id%5B154%5D=154; letöltés: 2019.11.02.
- ArtFido: Prison tattoos and their secret meanings.
<https://www.artfido.com/prison-tattoos-and-their-secret-meanings/>; letöltés: 2019.11.01.
- Aryan Brotherhood of Texas.
<https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/aryan-brotherhood-texas>;
letöltés: 2019.08.29.
- Aryan Brotherhood tattoos.
<http://dailyphotomap.blogspot.com/2011/02/aryan-brotherhood-tattoos.html>;
letöltés: 2019.11.01.
- Aryan Brotherhood.
<https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/aryan-brotherhood>;
letöltés: 2019.08.29.
- BARRY, David S.:
LAPD Covert Operation Breaks Up Drug Gang Linked to White Supremacists.
<https://www.splcenter.org/fighting-hate/intelligence-report/2001/lapd-covert-operation-breaks-drug-gang-linked-white-supremacists>; letöltés: 2019.08.29.
- BENSON, Michael: Organized Crime (Criminal Investigations).
Chelsea House Publishers, New York, 2008.

⁸² A 20. század végén főként a globalizáció strukturális kényszereinek és tömegkommunikációnak köszönhetően a kriminológiában csak „amerikai típusként” jellemzett bandajelenség első jelei már egyértelműen megjelentek Európában is. A témáról részletesebben: BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KERESZI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

⁸³ Az áttétekről, az alternatív közösségek iránti igényről, illetve a szélsőjobboldali kultúra „elkommercializálásáról” bővebben: MILLER-IDRISS, Cynthia: The Extreme Gone Mainstream – Commercialization and Far Right Youth Culture In Germany. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2018.

- Bigots on Bikes: The Growing Link Between White Supremacist and Biker Gangs. Anti-Defamation League, September 2011.
https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/combating-hate/ADL_CR_Bigots_on_Bikes_online.pdf; letöltés: 2019.08.29.
- BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KERESZI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- BOYLE, Louise: Female prosecutor, 42, works under armed guard at Texas courthouse after fears that her boss, his wife and colleague were shot dead 'in an Aryan Brotherhood vendetta'.
<https://www.dailymail.co.uk/news/article-2303181/Mike-McLelland-murder-case-Female-prosecutor-42-works-armed-guard-Texas-courthouse.html>; letöltés: 2019.08.29.
- BRIQUELET, Kate: Feds: Aryan Brotherhood Meth Ring Was Run by Women.
<https://www.thedailybeast.com/feds-aryan-brotherhood-meth-ring-was-run-by-women>; letöltés: 2019.08.29.
- Canada Border Service Agency: Tattoos and Their Meanings.
<https://info.publicintelligence.net/CBSA-TattooHandbook.pdf>; letöltés: 2019.11.02.
- Curtis Floyd Price – California Death Row.
<http://www.cncpunishment.com/forums/showthread.php?867-Curtis-Floyd-Price-California-Death-Row>; letöltés: 2019.08.29.
- DAUGHERTY, Owen: Authorities find rocket launcher, pipe bombs during raid on Florida white supremacist gangs.
<https://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/417239-authorities-find-rocket-launcher-and-pipe-bombs-during-raid-on>; letöltés: 2019.08.29.
- DIEHL, Jörg – WIEDMANN-SCHMIDT, Wolf: "Eine der größten Bedrohungen überhaupt".
<https://www.spiegel.de/politik/deutschland/extremismus-hamburger-verfassungsschutz-warnt-vor-entgrenzung-a-1269979.html>; letöltés: 2019.08.29.
- ENZINNA, Wes:
Inside the Radical, Uncomfortable Movement to Reform White Supremacists.
<https://www.motherjones.com/politics/2018/07/reform-white-supremacists-shane-johnson-life-after-hate/>; letöltés: 2019.08.29.
- FARWELL, Scott: My Aryan Princess.
<https://interactives.dallasnews.com/2017/abt/>; letöltés: 2019.11.02.
- FERRANTI, Seth: The Aryan Brotherhood's Grip on Prison Heroin.
<https://www.thefix.com/content/aryan-brotherhood-prison-heroin91420?page=all>; letöltés: 2019.08.29.
- FLACCUS, Gillian: Witness: Aryan Brotherhood plotted to avenge Gotti attack.
<https://www.eastbaytimes.com/2006/04/15/witness-aryan-brotherhood-plotted-to-avenge-gotti-attack/>; letöltés: 2019.08.29.
- Freedom of Information and Privacy Acts. Subject: Aryan Brotherhood, File Number: 183-7396, Federal Bureau of Investigation, 2000.
<https://vault.fbi.gov/Aryan%20Brotherhood%20Aryan%20Brotherhood%20Part%201%20of%201/view>; letöltés: 2019.08.29.
- GangsWorld: Tattoo „14/88”.
<https://gangsworld.wordpress.com/2011/11/18/tattoo-1488/>; letöltés: 2019.11.01.

- GARTRELL, Nate: Former Aryan Brotherhood member, highest ever to drop out, recommended for parole.
<https://www.mercurynews.com/2019/05/21/ex-aryan-brotherhood-member-highest-ever-to-drop-out-recommended-for-parole/>; letöltés: 2019.08.29.
- General Allegations – The Racketeering Enterprise: The Aryan Circle.
US District Court, Eastern District of Missouri, Eastern Division, October 31, 2018.
<https://www.justice.gov/file/1107286/download>; letöltés: 2019.08.29.
- HALE, Richard: Confederate Flag Tattoos And Meanings.
<https://hubpages.com/style/Confederate-Flag-Tattoos-And-Meanings>;
letöltés: 2019.11.01.
- http://i.dailymail.co.uk/i/pix/2015/11/14/21/2E72DC3D00000578-0-image-a-33_1447537226904.jpg; letöltés: 2019.11.03.
- http://lh5.ggpht.com/_nVSrFOLLSCk/SpdI2ndHlfl/AAAAAAAAABTo/oJ5XbNQNrWI/s288/peni-skin.jpg; letöltés: 2019.11.03.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Aryan_Circle#/media/File:Aryancirclelogo.gif;
letöltés: 2019.11.03.
- <https://image.businessinsider.com/515dc4cc6bb3f79a13000000?width=700&format=jpeg&auto=webp>; letöltés: 2019.11.03.
- <https://irockdecals.com/celtic-cross-irish-decal-sticker/>; letöltés: 2019.11.02.
- <https://publicdomainvectors.org/en/free-clipart/Vector-drawing-of-valknut-symbol/20859.html>; letöltés: 2019.11.03.
- https://s.hdnux.com/photos/42/40/26/9045432/8/gallery_xlarge.jpg; letöltés: 2019.11.03.
- <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/triskele>; letöltés: 2019.11.03.
- <https://www.gannett-cdn.com/media/2016/10/06/Staunton/Staunton/636113632130127543-ab.jpg?width=1080&quality=50>; letöltés: 2019.11.03.
- <https://www.teepublic.com/en-gb/wall-art/1229480-odal-rune>; letöltés: 2019.11.03.
- Intelligence Report Special Edition – Aryan Prison Gangs.
Southern Poverty Law Center, January 07, 2014.
https://www.splcenter.org/sites/default/files/d6_legacy_files/ir_aryan_prison_gangs_special_report_web.pdf; letöltés: 2019.08.29.
- KONTOS, Louis – BROTHERTON, David C.: Encyclopedia of Gangs.
Greenwood Press, Westport, Connecticut, 2008.
<http://bookslibrary.in/engineering/Encyclopedia%20of%20Gangs.pdf>; letöltés: 2019.08.29.
- LEZON, Dale: Aryan Brotherhood meth bust leads to cash, drugs, guns.
<https://www.chron.com/neighborhood/woodlands/crime-courts/article/Man-known-as-Bullet-arrested-for-drugs-in-Conroe-5950442.php>; letöltés: 2019.08.29.
- MILLER-IDRISS, Cynthia: The Extreme Gone Mainstream – Commercialization and Far Right Youth Culture In Germany.
Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2018.
- MONTALDO, Charles: The Nazi Low Riders – NLR.
<https://www.thoughtco.com/the-nazi-low-riders-nlr-971951>; letöltés: 2019.08.29.
- Murderpedia: Clayton Anthony Fountain.
<https://murderpedia.org/male.F/f/fountain-clayton.htm>; letöltés: 2019.11.01.

- Nazi Low Riders.
<https://www.adl.org/resources/profiles/nazi-low-riders>; letöltés: 2019.08.29.
- OLADIMU, Leo: I Was a Black Nazi Skinhead.
<https://narratively.com/i-was-a-black-nazi-skinhead/>; letöltés: 2019.08.29.
- PELZ, Mary E. (Beth) – MARQUART, James W. – PELZ, Terry:
Right – Wing Extremism in the Texas Prisons: The Rise and Fall of the Aryan Brotherhood of Texas. The Prison Journal, Fall-Winter 1991.
<http://brokenchains.us/documents/abt1.pdf>; letöltés: 2019.08.29.
- People v. Johnson.
<https://caselaw.findlaw.com/ca-supreme-court/1723571.html>; letöltés: 2019.08.29.
- Prison Gangs in the Community: A Briefing Document for the Board of Corrections. National Criminal Justice Reference Service, June 14, 1978.
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/56070NCJRS.pdf>; letöltés: 2019.08.29.
- Prison Gangs: Aryan Brotherhood.
<http://cjs412prisongangs.weebly.com/uploads/2/8/0/7/28076027/4877564.gif?184>;
letöltés: 2019.11.04.
- Public Enemy Number 1 (PEN1).
<https://www.adl.org/education/resources/profiles/public-enemy-number-one>;
letöltés: 2019.08.29.
- Racist Skinheads: Understanding the Threat.
<https://www.splcenter.org/20120625/racist-skinheads-understanding-threat>;
letöltés: 2019.08.29.
- RENE, Heidi: White supremacist gang leader slain in California prison.
<https://www.actionnewsnow.com/content/news/White-supremacist-gang-leader-slain-in-California-prison-469041483.html>; letöltés: 2019.08.29.
- Ruiz v. Estelle.
<https://casetext.com/case/ruiz-v-estelle-7>; letöltés: 2019.08.29.
- SEWARD, Dannette: Shutting Down the Aryan Brotherhood.
<https://www.atf.gov/news/shutting-down-aryan-brotherhood-texas>; letöltés: 2019.08.29.
- Texas Gang Threat Assessment. Texas Department of Public Safety, November 2018.
https://www.dps.texas.gov/director_staff/media_and_communications/2018/txGangThreatAssessment201811.pdf; letöltés: 2019.08.29.
- The Orange County Register: Members of prison gang go on trial.
<https://www.ocregister.com/2006/03/13/members-of-prison-gang-go-on-trial/>;
letöltés: 2019.11.01.
- TSIAPERAS, Tasha: Aryan leader 'Texas Mike' gets life in prison for power-drill torture killing over \$600 debt.
<https://www.dallasnews.com/news/courts/2018/06/08/aryan-leader-texas-mike-gets-life-in-prison-for-power-drill-torture-killing-over-600-debt/>; letöltés: 2019.08.29.
- WALKER, Tim: Family from hell: the rise of the Aryan Brotherhood.
<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/family-from-hell-the-rise-of-the-aryan-brotherhood-8563520.html>; letöltés: 2019.08.29.
- Wikipedia: Thomas Silverstein.
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Silverstein#/media/File:Thomas_Silverstein.JPG;
letöltés: 2019.11.01.

A GRPR KÖVETELMÉNYEINEK INTEGRÁCIÓJA AZ ELEKTRONIKUS FELÜLETEKEN

Bevezetés

A GDPR-rendelet¹ az Európai Parlament és a Tanács által elfogadott általános adatvédelmi rendelet (jogszabály). Az új adatvédelmi elveknek megfelelő jogszabályokról az EGT-tagállamoknak 2018. május 25-ig kellett beszámolniuk.

Magyarország jogharmonizációs kötelezettségének elsőként az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény átfogó módosításával tett eleget, majd a GDPR végrehajtásához szükséges koherencia biztosítása érdekében kiadták a GDPR-salátatörvényt,² amelyet 2019. április 11-én hirdettek ki a Magyar Közlönyben, így a módosítások 2019. április 26-án, a kihirdetést követő 15. napon léptek hatályba. Ez alapvetően a szektorális törvények felülvizsgálatát jelentette, ami érinti többek között a kamerázást, a munkavállalók adatainak kezelését, a dolgozók ellenőrzését, az erkölcsi bizonyítvány kezelését, a kereskedelmi törvényt és a direkt marketinget.³

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH⁴) szigorú ellenőrzéseket helyezett már kilátásba a rendelet hatályba lépése előtt is. Érdemes kellő odafigyelést, időt és energiát szánni a különböző weblapok, személyes blogok és internetes áruházak kialakítása során, mivel a GDPR szabályainak figyelmen kívül hagyása komolyabb jogi következményekkel jár.

¹ General Data Protection Regulation – általános adatvédelmi rendelet.
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:02016R0679-20160504&from=HU>; letöltés: 2019.10.27.

² 2019. évi XXXIV. törvény az Európai Unió adatvédelmi reformjának végrehajtása érdekében szükséges törvénymódosításokról.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900034.TV>; letöltés: 2019.10.27.

³ A személy- és vagyónvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló 2005. évi CXXXIII. törvénnyel (Szvt.) kapcsolatos változások; a társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. törvény (Tht.) és a lakásszövetkezetekről szóló 2004. évi CXV. törvény (Lszt.) változásai a kamerarendszer üzemeltetésével kapcsolatban; a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvénnyel (Mt.) kapcsolatos változások; a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvénnyel kapcsolatos változás; a közvetlen üzletszerzéssel kapcsolatos (direkt marketing) változások.

⁴ A személyes adatok védelmének, valamint a közérdekű adatok nyilvánoságra juttatásának intézményesítése több lépcsőben zajlott 1992 és 2018 között. Az ombudsmani modelltől a hatósági eszközökkel rendelkező ombudsman intézménye után véglegesen autonóm államigazgatási szervezetként működik ma már az intézmény.

Nem szabad azt a tényt sem figyelmen kívül hagyni, hogy a GDPR-t saját személyes adataink védelme érdekében alkották meg. Az információs társadalom gyors kialakulása és fejlődése során az adatvédelemmel kapcsolatos tapasztalatok és kutatások megosztása kiemelten fontos. „Az adatvédelem a magánszféra-védelem sajátos jogi szabályozásban megnyilvánuló módja. Az adatvédelmi jog rendelkezési jogot biztosít az érintettek minden, személyével összefüggésbe hozható adat felett. Ezzel azt szolgálja, hogy a magánszféra megőrzésének lehetősége fennmaradjon abban a világban, ahol az adatok tömege felvételének, tárolásának, egyeztetésének lehetősége széles körben rendelkezésre áll.”⁵ Ez már egy korábban megindult folyamat, „az Európai Unió adatvédelmi reformjának eredményeként 2012-től érezhetően nőtt az adatvédelmi szabályozás jelentősége Európában”⁶ Ennek következtében pedig várhatóan a közeljövőben a személyes adatok védelme hozzájárul ahhoz, hogy a kiberbiztonsági incidensek száma csökkenő tendenciát mutasson az elkövetkező években.

A Magyar Honvédség állományában szerződéses és/vagy hivatásos szolgáltatót teljesítő személyeket érintően is előfordul, hogy olyan internetes blogszolgáltatást, webshopot vagy esetleg egy mikroállalkozást üzemeltetnek, ahol adatkezelés folyik. A cikkel rá szeretnénk világítani arra, hogy az internetes blogok, személyes oldalak és webshopok a GDPR szabályai alá esnek, a jogszabály figyelmen kívül hagyása komoly anyagi és jogi következményekkel járhat. Emellett kihangsúlyozzuk azt is, hogy a rendelet nem teljes mértékben az Unióhoz köthető jogszabály, hanem az Unión kívüli adatkezelőkre is kiterjed, ha az EU-ban tartózkodó személyek részére nyújtanak szolgáltatást.⁷

Mivel a téma túlságosan széleskörű – mind jogi, mind pedig műszaki megvalósítási szempontból –, ezért annak csak egy szűk szegmensét, a „front end” oldalon alkalmazandó szabályok megvalósításának néhány lehetőségét és az ezzel kapcsolatos tevékenységet mutatnánk be az olvasóknak. Pontosabban a kötelező vagy elvárható tartalmi elemeket, az azokhoz fűződő jogszabályi kérdéseket, illetve példákon keresztül a megoldási lehetőségek egy részét. Ezen belül is az elterjedt megoldásokra és saját tapasztalatainkra helyeznénk a hangsúlyt, mivel még jelenleg is számos szakmai körben egymásnak ellentmondó információk terjedtek el, nem beszélve a nem szakmai felhasználókról.

Az Európai Unió általános adatvédelmi rendelete

A rendelet előírja, hogy a (személyes) adatokkal kapcsolatba kerülő üzemeltetők⁸ pontosan meghatározzák az adatok beérkezésének és feldolgozásának módját, céljait, tárolásuk lehetőségeit és annak időbeliségét. Előírja továbbá az

⁵ JÓRI András – SOÓS Andrea Klára – BÁRTFAI Zsolt – HÁRI Anita: A GDPR magyarázata. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018. p. 17.

⁶ KISS Attila – KRASZNYAI Csaba: A felhasználói viselkedéselemzés kiberbiztonsági előnyei és adatvédelmi kihívásai. Információs Társadalom; XVII. évfolyam 1. szám, 2017. p. 65. https://informaciostarsadalom.infonia.hu/index.php/inftars/article/view/42/inftars_2017_1_4_kiss_krasznay; letöltés: 2019.10.27.

⁷ Uo. p. 65.

⁸ Rendszergazdák, weblaptulajdonosok, webshopok.

üzemeltetők részére, hogy ha elektronikus felületükre látogatunk, akkor ezzel kapcsolatban dokumentált módon visszakövethető legyen, hogy milyen tevékenységet folytatnak, illetve történik-e személyes adat rögzítése, ami alapján egyértelműen beazonosíthatóak leszünk mint felhasználók.

A rendelet megalkotásánál egyik fő szempont feltételezhetően az volt, hogy számos nagyobb adatkezelő szolgáltatót és vállalkozást (bankok, elektronikus boltok, pénzügyi szolgáltatók) kibertámadás ért, amely során a felhasználók személyes adatai illetéktelen személyek kezébe kerültek. Emellett a „darkweben” is számos olyan adatbázist értékesítenek, amelyekben személyes adatokat tárolnak (amihez esetlegesen pénzügyi vagy egészségügyi adatok is köthetőek), majd ezeket tovább értékesítik kiberbűnözői csoportok részére. Ennek következményeképpen az EU jogalkotói egy olyan egységes szabályrendszert hoztak létre, amely várhatóan pozitív hatással lesz a kiberbiztonságra, kiemelten a személyes adatok védelmére.

A bevezetés előtti, valamint a bevezetést követő időszakban számos kérdés merült már fel a különböző domáinok⁹ (elsősorban polgári, személyes blog vagy kvv) vonatkozásában arról, hogy a GDPR kire is vonatkozik valójában, és azt hogyan kell a gyakorlatban megvalósítani a jogszabálynak történő megfelelés érdekében. Természetesen a felkészülési időszakban számos EU-szervezet adott segítséget a felkészülésre. Erre szükség is volt, mivel a jogszabály szövege számos ponton tartalmaz az EU 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoportja (WP29¹⁰) által is elismerten „szürke területeket”.¹¹ Személyes tapasztalatom szerint azonban ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása az üzemeltetők körében nem minden esetben egyértelmű.

Mielőtt részletesen tárgyalnánk az elektronikus felületeken látható GDPR-rel kapcsolatos megoldásokat, tisztázni kell az adatkezelő és az adatfeldolgozó fogalmát. Az adatkezelő¹² felelős azért, hogy meghatározza az adatkezelés célját, adott esetben kijelölje az adatfeldolgozókat és döntsön az adatok későbbi felhasználásáról. Az adatfeldolgozó kizárólag az adatkezelő utasításai alapján végezhet műveleteket a rendelkezésére bocsátott adatokkal. Adatfeldolgozók¹³ azok a társaságok, ügynökségek, futárszolgálatok, szolgáltatók vagy entitások, akik

⁹ A domáinnév (tartománynév) egy-egy IP-cím szöveges megfelelője. A legfontosabb tulajdonsága a domáinoknak, hogy könnyebben megjegyezhetőek a csak számokat tartalmazó IP-címeknél. Egy domáin több részből épülhet fel. Ezeket a részeket címkeknek nevezzük és ponttal választjuk el őket.

¹⁰ A 29-es cikk szerint létrehozott adatvédelmi munkacsoport a GDPR végrehajtása kapcsán az alábbi iránymutatásokat hozta nyilvánosságra: sajtóközlemény az EDPB első üléséről; a WP29 munkacsoport állásfoglalása a GDPR 30. cikk (5) bekezdésében foglalt adatkezelési tevékenységekre vonatkozó nyilvántartási kötelezettségtől való eltérésekről; 2/2017. számú vélemény a munkahelyi adatkezelésről; az átláthatóságról szóló iránymutatás az adatvédelmi tisztviselőkről, az adatvédelmi hatásvizsgálatról, az adatvédelmi (közigazgatási) bírságról. A csoport emellett számos egyéb iránymutatást is készített.

¹¹ A WP29 a GDPR hatályba lépését követően iránymutatásokat adott ki, amelyek segítséget nyújtanak a GDPR alkalmazásának integrálására.

¹² „Adatkezelő”: az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan vagy másokkal együtt meghatározza; ha az adatkezelés céljait és eszközeit az uniós vagy a tagállami jog határozza meg, az adatkezelőt vagy az adatkezelő kijelölésére vonatkozó különös szempontokat az uniós vagy a tagállami jog is meghatározhatja. (GDPR 4. cikk 7. bekezdés)

¹³ A megfelelő adatfeldolgozó kiválasztása mindig az adatkezelő felelőssége.

hozzáférhetnek a személyes adatokhoz, tárolhatják ezeket, illetve az adatkezelő megbízásából kijelölt célra felhasználhatják azokat.

Honlapok és a GDPR

A GDPR bevezetése előtt számos tévhit vagy nem hivatalos forrásból származó hír jelent meg az interneten. A webfejlesztők a GDPR tanulmányozása során számos bizonytalansággal találták magukat szemben, és sajnos precedensek hiányában kevés rálátásuk volt arra, hogy a hatóságok miként fogják értelmezni azt, amikor a törvényt végrehajtják. Mielőtt a honlapokhoz tartozó alkalmazásokat és a GDPR összefüggését tárgyalnánk, fontos néhány szót ejteni a rendelet tárgyi hatályáról. Kiemelten fontos meghatározni ez esetben, hogy a rendelet alapvető fontosságú kifejezése az „automatizált” és a „nyilvántartási rendszer” fogalma. A Preambulum 15. bekezdése szerint alkalmazni kell a rendelet szabályait akkor, ha a személyes adatokat részben vagy egészében automatizált módon kezeljük, illetve akkor is, ha ezt manuálisan tesszük, de az egy adatbázis (strukturált rendszer) része vagy annak részét képezi, és abban egyértelműen be lehet azonosítani a személyeket. Emellett fontos megemlíteni azt is, hogy a „komoly szabálykerülési kockázatok veszélyének elkerülése érdekében a természetes személyek védelmének technológiailag semlegesnek kell lennie és nem függhet a felhasznált technikai megoldásoktól.”¹⁴

Internetes jelenlétünk során, amikor weblapokat látogatunk, egészen más látvány fogad már minket, mint a rendelet hatályba lépése előtt. Több esetben felugró ablakok (*pop-up*) fogadnak minket,¹⁵ és csak az adatkezelési szabályzat (vagy adatkezelési tájékoztató) elfogadása után enged tovább az adott felület. Felhasználói szemszögből nézve ez egy további kattintást követően eltűnik (általában olvasatlanul is), és folytathatjuk tovább a navigálást az interneten vagy a vásárlást a webes üzletekben. Üzemeltetői oldalról nézve ugyanakkor az egyik legalapvetőbb lépés, hogy feltöltjük az adatkezelési tájékoztatóinkat a honlapunkra, és erre a tájékoztatóra minden adatbekérés előtt felhívjuk a weboldalra ellátogató felhasználó figyelmét. A honlapot össze kell kötni az adatbekérő felülettel.¹⁶ Emellett fel kell tölteni plusz egy kijelölhető opciót (*checkbox*-ot), ahol a látogató kijelenti, hogy megismerte és elfogadja az adatkezelési nyilatkozatunkat.

Különösen fontos, hogy erre az opcióra való kattintással megnyitható legyen az adatkezelési információkat tartalmazó oldal, és hogy az űrlapot csak akkor küldhesse el a látogató, ha elfogadta ezt az opciót. A GDPR szerint az adatkezelőnek kell ugyanis bizonyítania, hogy az adatkezeléshez az érintett hozzájárult.

¹⁴ Preambulum 15. bekezdés

¹⁵ GDPR Consent Examples.

<https://www.privacypolicies.com/blog/gdpr-consent-examples/>; letöltés: 2019.10.27.

¹⁶ Regisztrációs oldalra, üzenetküldő alkalmazásokba, kapcsolatfelvételi, illetve ajánlatkérő űrlapra, a letöltéseket e-mail-címért cserébe biztosító alkalmazásokba.

A hat legfontosabb dolog, amit az adatvédelmi nyilatkozatunknak tartalmaznia kell:

1. A valódi (tényleges) adatkezelő nevét és adatait (címét, cégjegyzékszámát), az adatvédelmi tisztviselő nevét, elérhetőségét.
2. Fel kell tüntetni az összes adatfeldolgozó adatait, adattovábbítás esetén a címzettek körét, a megfelelő garanciákra történő utalást.
3. Meg kell jelölnünk az adatkezelés jogalapját, célját és időtartamát. Az adatokat ezután csak erre a célra és eddig az ideig használhatjuk fel.
4. Automatizált döntéshozatal vagy profilalkotás esetén annak ténye, következményei.
5. Tájékoztatni kell az érintettet a jogszabályban biztosított jogairól, a felügyeleti hatósághoz címzett panasz benyújtásának lehetőségéről.
6. Részletes ismertetőt kell adnunk arról, hogy ki, hogyan, miért kezeli az adatokat a vállalkozásunkban. Ez minden esetben természetesen nagyban függ a saját üzleti profilunktól, és ennek függvényében kell azt megírni. Erre a pontra részletesen kitérek a publikációban, mivel számos esetben az interneten kész sablonokat értékesítenek, olyan címszóval, mint például „GDPR szerinti sablon”.

Fontos megemlíteni, hogy a honlapokon használt mérőkódok, konverziókövetők vagy elemzőszoftverek¹⁷ szintén tárolnak személyes adatokat, így erről is tájékoztatni kell a weboldalt felkereső látogatókat, valamint ezen adatok felhasználásának módját is tartalmaznia kell a honlapra, webáruházra szabott adatvédelmi szabályzatnak.

Cégen belül a honlapot vagy webáruházat kezelők feladatainak és jogosultságainak körét, az adatbiztonsági követelményeket és az adatvédelmi incidensekre vonatkozó cselekvési tervet belső szabályzatban kell meghatározni. Ha valaki az adatainak törlését kéri, akkor a honlap vagy webáruház kezelőjeként haladéktalanul eleget kell tennie ennek, és legfeljebb a kérelem beérkezésétől számított 25 napon belül tájékoztatni kell őt a jogai érvényesítésével kapcsolatos intézkedésekről. Ellenkező esetben az érintett panaszt nyújthat be az NAIH-nál.

Webmarketing

A webmarketing munka során elkerülhetetlen tevékenység a személyes adatok kezelése. Már a piackutatástól kezdődően a további elemzéseken át akár egy egyszerű nyereményjátékig személyes adatok futnak be a rendszerünkbe.^{18,19} Emiatt

¹⁷ Google Analytics, valamint Remarketing kód, Facebook Pixel stb.

¹⁸ Teljes név, születési dátum, közösségi oldalak profiljai, postai és e-mail-címek, IP-címek. Kiemelten fontos megjegyezni azt, hogy a dinamikus IP-cím is személyes adatnak minősül, mert ha más adatokkal kombináljuk, akkor egyértelműen beazonosítható egy személy.

¹⁹ InfoCuria: A Bíróság ítélezési gyakorlata.

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=184668&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1116945>; letöltés: 2019.10.27.

adatkezelőnek minősülünk, és felelősséggel tartozunk a tudomásunkra jutott adatokért. Az adatbekérésnek több kritériuma van.

Az adatokat csak úgy szabad bekérni az érintettekről, ha előtte pontos tájékoztatást adunk nekik az adatkezelés céljáról, módjáról és arról, hogy az adatokhoz kik férhetnek hozzá.²⁰ Az adatkezelési szabályzatnak közérthetően kell fogalmaznia, könnyen befogadhatónak kell lennie és olyan nyelvezetet kell használnia, amit a célcsoport biztosan meg fog érteni. Biztosítani kell, hogy az adatbázisból az érintettek könnyen törölhessék az adataikat. Leegyszerűsítve: például egy hírlevélről ugyanolyan egyszerű legyen leiratkozni, mint amilyen egyszerű volt feliratkozni rá. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a gyakorlati életben ez maradéktalanul megvalósul, mivel egyes esetekben sajnos nem elég a hírlevélben foglaltakat végrehajtani, hanem meg is kell látogatni a weblapot, ahol manuálisan lehet leiratkozni a hírlevelekről. Az adatok tárolásáról (mindamelllett, hogy előre meghatározzuk az adattárolás idejét) úgy kell gondoskodni, hogy ahhoz illetéktelenek ne férhessenek hozzá, ellenkező esetben magas bírságok szabhatóak ki.²¹ Minden adatvédelmi incidenst (például adatbázis-feltörést, adatlopást, vagy ha az adatok egy rendszerhiba miatt megsemmisülnek) haladéktalanul jelenteni kell a NAIH felé.

Megjegyzés: Egy politikai párt nyilvánosságra került adatbázisa tartalmazta a regisztrált felhasználók teljes nevét, a regisztráció során megadott felhasználónevét, e-mail-címét, illetve – titkosítva – a belépéshez szükséges jelszót. A párt az incidensről az érintetteket nem tájékoztatta, az incidenst nem vette nyilvántartásba, arra hivatkozva, hogy az eset nem érintette az élő adatbázisát. A hatóság szerint az érintettek magánszférájára jelentett kockázat magas, ezen adatok birtokában ugyanis könnyen elkövethető visszaélés a személyazonossággal, illetve az incidens olyan személyes adatokat érintett, amelyekből az érintett politikai véleményére vonatkozó következtetést lehet levonni. Szükség lett volna az érintettek tájékoztatására, hogy az érintettek megtehessek az általuk szükségesnek tartott további intézkedéseket. Ezen felül a politikai véleményre vonatkozó személyes adatok alapot szolgáltathatnak hátrányos megkülönböztetésre, de akár az érintett magán- és családi életét is befolyásolhatják, ami miatt szintén indokolt az érintettek tájékoztatása. A pártnak tudomása volt az incidensről, az érintett adatok különleges személyes adat jellege nyilvánvaló volt, mégsem tette meg a hatóság részére a bejelentéssel, valamint az érintettek tájékoztatásával kapcsolatos intézkedéseket, így magatartását kifejezetten magas fokon felröhatónek minősítették.^{22,23}

A webmarketing tevékenység során is számos kérdés merül fel a GDPR alkalmazásával kapcsolatban. Alapvetően ebben a helyzetben is a legfőbb kérdés az, hogy a felhasználó vagy vásárló tisztában van-e a rendelet által szabályozott

²⁰ Az adatbekérés három tipikus példája internetes honlapokon, ha sűtiket használunk (*tracking/advertising cookies*); jogi kötelezettség miatt szükséges valamilyen szerződéshez, reklámcélból vagy harmadik féllel való együttműködés során.

²¹ GDPR 83. cikk (5) bekezdés alapján akár 20 millió euró vagy az éves árbevétele 4%-a is lehet.

²² Ügyszám: NAIH/2019/2668/2, adatvédelmi bírság: 11.000.000 Ft.

²³ Adatvédelem – adatvédelmi rendelet – GDPR. NAIH bírságok.
<https://www.adatvedelmirendelet.hu/naih-birsagok/>; letöltés 2019.07.22.

kritériumok megvalósulásával – vagy annak hiányával.²⁴ A legjobb példa erre a különböző blogok és webshopok által továbbított hírlevélre történő feliratkozás kérdése. Egyes szolgáltatók előszeretettel használják/használták azt a megoldást, amely során egy ellenőrződoboz – „checkbox” – jóváhagyásával (kipipálásával) elfogadjuk azt, hogy megismertük az adatvédelmi dokumentumokat, de egyben fel is iratkozunk a hírlevélre. Ez természetesen nem elégíti ki a GDPR-rendeletben foglaltakat, ezért mára ennek köszönhetően már egyértelműsíteni kell azt, hogy milyen elektronikuslevél-címmel mire iratkozunk fel pontosan (normális esetben ezt még visszaigazoló elektronikus levéllel meg kell erősíteni.)

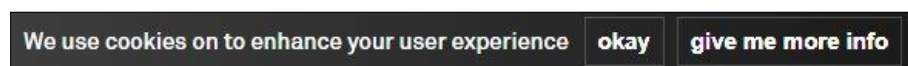

A fenti példában egyértelmű az, hogy a felhasználó saját akaratából adja meg elektronikus címét. Felhívják a figyelmet arra, hogy az elektronikuslevél-cím megadásával az üzletszabályzat szerint hozzájárulását adja ahhoz, hogy hírleveleket kapjon. Emellett a nyelvezete egyszerű és közérthető, valamint kiemelik azt, hogy marketingleveleket fog kapni. Utolsó pontban pedig ezt egy jóváhagyó gombbal kell hitelesíteni.

GDPR alkalmazása a gyakorlatban

Sütik (cookies)

Sütik tekintetében nem szabad azt a fontos tényt elfelejteni, hogy a GDPR egyértelműen meghatározza azt, hogy az adatkezeléssel kapcsolatos tevékenységet nem hallgatólagosan kell elfogadni, hanem „kifejezett hozzájárulását” kell adnia a felhasználóknak. Az alábbi felugró ablak egy élő példája annak, hogy a felhasználónak lehetősége van tájékozódni a sütikről, de nincs lehetősége elutasítani használatukat. Emellett probléma az is, hogy ebben a példában még a hozzájárulást sem kérik, és a sütiket alapértelmezés szerint helyezik el. A felhasználók további információkat kaphatnak arról, amelyek tájékoztatják őket a sütik letiltásáról.

²⁴ Five Steps to Compliance. GDPR: Key Considerations for Customer Service Teams.
<https://www.parkersoftware.com/wp-content/uploads/2017/11/5-steps-to-GDPR-compliance-Key-considerations-for-customer-service-teams.pdf>; letöltés 2019.07.22.

Az alábbi megoldás már alkalmazza azt az öt kritériumot, amit a GDPR meghatároz a süti alkalmazásával kapcsolatban. Nincs hangsúlykülönbség az elfogadás és az elutasítás között, könnyen értelmezhető, további információkat lehet beszerezni a süti használatáról, egyértelműen (*checkbox*) lehet csak elfogadni a nyilatkozatot.

Google Analytics²⁵

Ha az elektronikus felületünkön kizárólag a Google Analytics működik, akkor a GDPR ide vonatkozó része nem érint minket, mivel az adatokat itt a Google kezeli. Alapvetően és meghatározóan ebből mi csak egy kivonatot látunk a végén (statisztikai adatokat a marketingtevékenység pontosításához, finomhangolásához).^{26,27,28}

Remarketing

Ha az elektronikus felületünkön van Google Adwords, Facebook vagy más oldalról származó beágyazott elem, amely a felhasználók adatait gyűjti, akkor meg kell felelnünk az előírásoknak. Ha remarketinghirdetéseket használunk, akkor adatvédelmi tisztviselőt kell kijelölni, aki lehet a vállalkozás/szervezet egy alkalmazottja, egy külső cég vagy egyszemélyes cégeknél az ügyvivő. Adatvédelmi tisztviselőnek rendelkeznie kell a szükséges jártassággal.²⁹

Érzékeny adatok törlése

Nemzeti szinten eddig is szigorú rendelkezések vonatkoztak az érzékeny adatok megsemmisítésére (törlésére), de a GDPR hatályba lépése után senki sem kerülheti el az információ-törlés folyamatos kötelezettségét. A GDPR egyik nagyon fontos eleme, hogy a személyes adat tárolását minden esetben arra az időtartamra korlátozza, amíg az információ megléte valamilyen okból elengedhetetlen. Amikor

²⁵ A Google Analytics alkalmazás a Google ingyenes szolgáltatása, amely a weboldal látogatóiról készít és prezentál részletes statisztikát.

²⁶ Is my use of Google Analytics GDPR and ePR compliant?
https://www.cookiebot.com/en/google-analytics-gdpr/?gclid=EAJaIQobChMI5eWp9vLD5QIVFKmaCh3sjAKiEAAAYASAAEgKeevD_BwE;
letöltés: 2019.10.27.

²⁷ 5 Google Analytics lépés a GDPR megfelelés érdekében.
[http://weboptim.hu/5-google-analytics-lepes-gdpr-megfeleloseg/;](http://weboptim.hu/5-google-analytics-lepes-gdpr-megfeleloseg/) letöltés: 2019.10.27.

²⁸ Is Google Analytics GDPR Compliant? 10 Things to Consider.
[https://piwik.pro/blog/is-google-analytics-gdpr-compliant/;](https://piwik.pro/blog/is-google-analytics-gdpr-compliant/) letöltés: 2019.10.27.

²⁹ A GDPR 37. cikk (5) bekezdése szerint az adatvédelmi tisztviselőt „szakmai rátermettség és különösen az adatvédelmi jog és gyakorlat szakértői szintű ismerete, valamint a 39. cikkben említett feladatok ellátására való alkalmasság alapján kell kijelölni”.

ezek az okok megszűnnek, az adatot törölni kell. A GDPR előírja, hogy az adatkezelőnek törlési vagy rendszeres felülvizsgálati határidőket kell megállapítania, és azok megtörténtéről nyilvántartást kell vezetnie.

A törlések folyamán az egyik kritikus pont az archivált adatok, illetve az adatbázisok mentési másolatai. Ennek problémája kétélű fegyver, hiszen a mentés elengedhetetlen egy rendszer szempontjából annak érdekében, hogy a felhasználók ne veszítsenek el fontos információkat. Óhatatlanul is felmerül a kérdés, hogy miként lehet két, egymásnak látszólag ellentmondó feltételt kielégíteni. A biztonsági mentések és az archívumok készítése ugyanis bizonyos tekintetben szembe megy a személyes adatok védelmének új európai direktívájával: ha az adott szolgáltatást használó ügyfél szerződése megszűnik, személyes adatainak nemcsak az aktív adatbázisokból kell(ene) törölnie, hanem a különböző másolatokból is.

Nem árt tudni, hogy a mentés idején az adatok gyakran (újra)aggregálódnak, ami azt jelenti, hogy két vagy több forrás pszeudonimizált adatai vegyesen kerülhetnek a mentési adathordozóra. Adatbázisszintű titkosítás hiányában a mentési adathordozók adatait ebben az esetben csak az után lehet deanonimizálni, ha több forrásból korrelálták őket, int körültekintésre a piackutató vállalat.

Végül említést érdemel a komplett adathordozók dokumentált kivezetése is, ami szintén fontos követelmény a GDPR irányából. A leselejtezni tervezett adattároló eszközöket nem lehet pusztán kiszerezni az addig használt rendszerekből, majd értékesíteni, hanem gondoskodni kell a rajtuk levő információ jegyzőkönyvezett, minősített törléséről. Ezt sem feltétlenül a személyes adatokat kezelő cégnek kell végeznie, igénybe vehet külső adattörlési szolgáltatást is. Ez utóbbi esetben a szolgáltató felel azért, hogy a számára átadott adathordozó médiumról véglegesen és visszaállíthatatlanul törlésre kerüljön a tárolt információ. Ha a tárolóegység hibás, és ezért nem végezhető el rajta a törlési művelet, akkor érdemes fizikailag megsemmisíteni.

A kifejezetten adathordozók megsemmisítésére kialakított darabológép, amely NATO-minősítéssel rendelkezik, képes az adathordozókat – jegyzőkönyvezett módon – akár milliméteres darabokra szétvágni. Így az adatkezelő nyugodt lehet afelől, hogy rendszeréből nem szivárogo ki semmilyen személyes adat. Ez a GDPR-nek való megfelelés mellett a tetemes büntetések elkerülését is garantálja.

Az alábbiakban a T-Sql³⁰ nyelven keresztül fogunk példákat mutatni arra, hogy hogyan lehet adatot törölni az adattáblákból.

Adatbázis létrehozása:

```
Create database <sajat_adatbazis>;
```

Adatbázis mentése:

```
Backup database < saját_adatbazis > to disk =  
'<mentes_fajl hely + saját_adatbazis nev>' with  
differential;
```

³⁰ Relációs adatbázisleíró nyelv.

Ezzel a módszerrel differenciálisan mentjük az adatokat, vagyis mindig csak az újonnan hozzáadott adatok fognak különbözetként rögzülni.

Ebben az esetben rendkívül fontos, hogy az előző fájlhoz legyen letárolva egy naplófájl, amelynek segítségével minden metódus rögzítésre kerül a mentési fájlal kapcsolatban.

```
Backup log < saját_adatbazis > to disk = '<mentesi_fajl hely + saját_adatbazis nev>';
```

Adatbázis törlése:

```
Drop database < saját_adatbazis >;
```

Ezzel a módszerrel törölődik az adatbázisfájl, így semmilyen kezelőszoftver segítségével nem lehet elérni, és fizikálisan sem. Ennek ellenére célszerű az adott helyet a merevlemezen 0-ákkal és 1-esekkel felülírni több soron, hogy tényleg ne lehessen visszaállítani az adatot.

Adatbázis visszaállítása:

```
Restore database < saját_adatbazis > from disk = '<mentesi_fajl hely + saját_adatbazis nev >';
```

Az archivált adatok bármikor visszaállíthatók a mentett fájlokból. Emiatt célszerű ezekre a fájlokra is odafigyelni, ha az adminisztrátor törlésre kényszerül.

Nem minden esetben kell komplett adatbázisok törléséhez folyamodni. Ha blog és webshoprendszerek esetét vesszük, akkor a felhasználók adataira van külön adattábla, amit célszerű törölni, így eleget tehetünk a felhasználók adatainak törlésével.

Felhasználó adattábla létrehozása:

```
SET ANSI_NULLS ON
GO
SET QUOTED_IDENTIFIER ON
GO
CREATE TABLE [dbo].[aspnet_Users](
    [ApplicationId] [uniqueidentifier] NOT NULL,
    [UserId] [uniqueidentifier] NOT NULL,
    [UserName] [nvarchar](256) NOT NULL,
    [LoweredUserName] [nvarchar](256) NOT NULL,
    [Email] [nvarchar](256) NOT NULL,
    [MobileNumber] [nvarchar](256) NOT NULL,
    [MobileAlias] [nvarchar](16) NULL,
    [IsAnonymous] [bit] NOT NULL,
    [LastActivityDate] [datetime] NOT NULL,
    PRIMARY KEY NONCLUSTERED
    ([UserId] ASC
)WITH (PAD_INDEX = OFF, STATISTICS_NORECOMPUTE = OFF,
IGNORE_DUP_KEY = OFF, ALLOW_ROW_LOCKS = ON, ALLOW_PAGE_LOCKS
= ON) ON [PRIMARY]
) ON [PRIMARY]
GO
```

Jól látható az adattábla szintaxisából, hogy a felhasználókról több személyes adat³¹ is rögzítésre kerülhet.

Ha konkrétan megmondja a felhasználó, hogy szeretné, ha minden személyes adatot törölnénk róla, akkor elegendő lenne csak az adott táblát törölni a felhasználónév alapján. A felhasználó többi adata különböző idegen kulcsok segítségével használatával van mentve. Így például a vásárlásokat tartalmazó adattáblában csak egy felhasználóazonosító maradna, ami nem utal rá. Ha a következő paranccsal töröljük a kívánt felhasználót, akkor a vásárlási adatok továbbra is megmaradhatnak statisztikai céllal.

```
DELETE FROM [dbo].[aspnet_Users]
WHERE [UserName] = 'felhasznalo_nev'
GO
```

Ha arra van szükség, hogy mindenkit töröljünk az adattáblából, a következő két módszer segítségével tehetjük meg. Az első módszernél még van lehetőség adatok visszaállítására tranzakciós log fájlokból, a második esetén már nincs.

```
DELETE FROM [dbo].[aspnet_Users]
GO
```

és

```
TRUNCATE TABLE [dbo].[aspnet_Users]
GO
```

Fontos az, hogy a tranzakciós fájlokat is töröljük, hogy ne lehessen visszaállítani semmilyen adatot.

Először a tranzakciós fájlt üresre kell állítani.

```
DBCC SHRINKFILE (N'MultiFileDb_log1' , EMPTYFILE)
```

Ezt követően nem lesz semmilyen kötöttség, amely miatt kitörölhetnénk a tranzakciós fájlt.

```
ALTER DATABASE [MultiFileDb] REMOVE FILE [MultiFileDb_log1]
```

Adatbázisok létrehozása és menedzselése közben történhet olyan probléma, hogy több tranzakciós fájl keletkezik. Ebben az esetben nem olyan egyszerű törölni adatot.

A következő példában bemutatunk egy esetet, amikor ilyen problémába ütközik az adatbázis adminisztrátora.

```
Error: Msg 5009, Level 16, State 9, One or more files listed in the statement could not be found or could not be initialized. (Egy vagy több fájl listázva van a parancsban és nem található vagy inicializálható.)
```

³¹ Név, telefonszám, egyedi azonosító, elektronikuslevél-cím, utolsó aktivitás időpontja stb.

Vagyis több tranzakciós fájlunk van, és megpróbáljuk a fent leírt parancsokat futtatni, viszont a következő hibát kapjuk. Megjegyezném, hogy értelme ugyan nincs, mert semmiféle teljesítménybeli, rendelkezésre állási vagy bármi egyéb előnnyel nem jár. A tranzakciós log – több file esetén – először elkezd használni az elsőt, ha az megtelt, akkor a többit stb. Ráadásul a tranzakciós log szekvenciálisan van írva, így párhuzamosított írási művelet nincs, mint az adatfile esetében.

Ahhoz, hogy törölni tudjuk, az alábbiaknak kell teljesülni:

- ne legyen aktív tranzakció a log file-ban;
- üres legyen a log file.

Ezt az alábbi kód segítségével érhetjük el:

```
--log backup
BACKUP LOG [MultiFileDb] TO DISK =
N'C:\temp\multifiledb.bak'
WITH COMPRESSION, STATS = 10;
--empty log file
USE [MultiFileDb]
GO
DBCC SHRINKFILE (N'MultiFileDb_log1' , EMPTYFILE)
```

Most próbáljuk meg ismét eltávolítani a „felesleges” log file-t.

```
ALTER DATABASE [MultiFileDb] REMOVE FILE [MultiFileDb_log1]
```

Ebben az esetben nem kapunk semmilyen hibaüzenetet, és úgy tűnik, véglegesen töröltük a megfelelő tranzakciós listákat.

Ellenőrizzük le:

```
USE [MultiFileDb]
GO
EXEC sp_helpfile
```

Ez mintha jó lenne:

	name	fileid	filename	filegroup	size	maxsize	growth	usage
1	MultiFileDb	1	C:\temp\MultiFileDb.mdf	PRIMARY	8192 KB	Unlimited	1024 KB	data only
2	MultiFileDb_log	2	C:\temp\MultiFileDb.ldf	NULL	9024 KB	2147483648 KB	10%	log only

Rendben, de mi van a sys.master_files-ban és a sys.database_files-ban?

```
1 USE [MultiFileDb]
2 GO
3 SELECT * FROM sys.master_files WHERE [database_id] = DB_ID()
```

database...	file...	file_guid	ty...	type_d...	data_space...	name	physical_name	st...	state_d...
1	15	62B3B7D6-B8BC-442B-BF6C-284C8D024053	0	ROWS	1	MultiFileDb	C:\temp\MultiFileDb.mdf	0	ONLINE
2	15	F200309F-7138-4AA8-8A9D-E290D34B68BD	1	LOG	0	MultiFileDb_log	C:\temp\MultiFileDb.ldf	0	ONLINE
3	15	B8E1FF0F-878D-4937-B7B1-A1E72D6AFB5E	1	LOG	0	MultiFileDb_log1	C:\temp\MultiFileDb1.ldf	6	OFFLINE

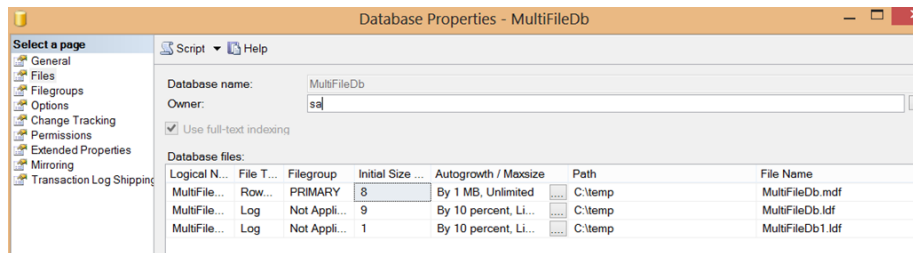
```

1 USE [MultiFileDb]
2 GO
3 SELECT * FROM sys.database_files

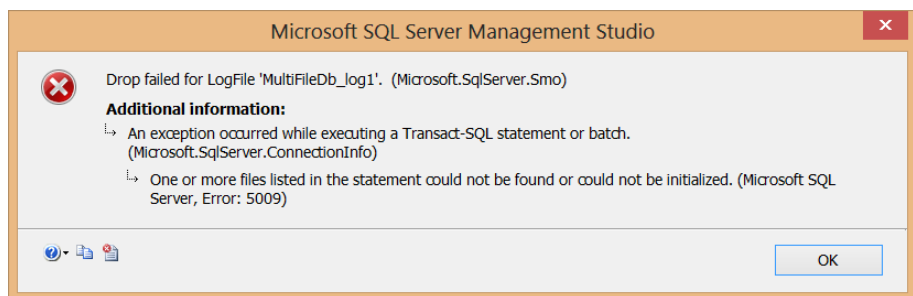
```

file_id	file_guid	ty...	type_d...	data_space...	name	physical_name	st...	state_d...
1	62B3B7D6-B6BC-442B-BF6C-284C8D024053	0	ROWS	1	MultiFileDb	C:\temp\MultiFileDb.mdf	0	ONLINE
2	F200309F-7138-4AA8-8A9D-E290D34B68BD	1	LOG	0	MultiFileDb_log	C:\temp\MultiFileDb.ldf	0	ONLINE
3	B6E1FF0F-878D-4937-B7B1-A1E72D6AFB5E	1	LOG	0	MultiFileDb_log1	C:\temp\MultiFileDb1.ldf	6	OFFLINE

Az látszódik, hogy a MultiFileDb_log1 file még látszódik, de már „offline”. Ez nem jelent jót, mivel az adat fizikálisan még jelen van a rendszerben.

Az adatbáziskezelőnek fogalma sincs, hogy eltávolítottuk a MultiFileDb_log1 log file-t. Most megpróbáljuk a grafikus felületen keresztül eltávolítani, ebben az esetben az alábbi hibát kapjuk:

Visszaérkeztünk az elején kapott hibáüzenethez. Nem tudja eltávolítani ezt a logot, mert már megtettük. A c:\temp mappában már nincs ott a MultiFileDb_log1.ldf és az SQL is offline-ként tartja számon. Az UI a sys.master_files-ből dolgozik, így ezt meg is jeleníti. A probléma a sys.sysfiles1 nem dokumentált táblában keresendő, és a következő módon oldható meg:

Adjunk az adatbázishoz egy új adatfájlt, majd töröljük is ki azonnal:

```
1 USE [master]
2 GO
3 ALTER DATABASE [MultiFileDb]
4 ADD FILE ( NAME = N'datafile1', FILENAME =
5 N'C:\temp\datafile1.mdf' ,
6 SIZE = 3072KB , FILEGROWTH = 1024KB )
7 TO FILEGROUP [PRIMARY]
8 GO
9 ALTER DATABASE [MultiFileDb] REMOVE FILE [datafile1]
10 GO
```

Ezek után egy log mentés már meg is oldja a problémát:

```
1 BACKUP LOG [MultiFileDb] TO DISK = N'C:\temp\multifiledb.bak'
2 WITH COMPRESSION, STATS = 10;
```

Ezt követően, ha ellenőrizzük a `sys.database_files`, `sys.master_files` és a grafikus felületet, akkor az említett listákat már nem fogjuk látni.

Kliensoldali adatmentési megoldások és azok törlése

A webes technológiában egyre több adat jelenik meg, amit le kell kérdezni a webkiszolgálóról és az adatbázisokból. Azért, hogy minél kevesebbszer kelljen megszólítani az említett gépeket, célszerű valamilyen kliensoldali adattárolást végezni (*cache*). Egy-egy nem jól átgondolt rendszerben sajnos az ilyen technológiák használatakor történhet olyan, hogy bizonyos adatok a kliens gépén maradnak.

Sajnos ez nemcsak a felhasználók számítógépét terheli, hanem komoly kockázatot jelent, ami a GDPR szempontjából sem elhanyagolható. Felmerül a kérdés, ha a felhasználó nem elég felkészült egy ilyen esetben, akkor a kiszolgáló, az adminisztrátor milyen lehetőségekhez nyúlhat annak érdekében, hogy semmilyen adatszivárgás ne történjen.

A következő példákban megpróbálom szemléltetni a kliensoldalon történő adatok mentését és törlését.

A legegyszerűbb módja a kliensoldali változók és adatok mentésének a *localstoreage* (helyi tároló) használata.

Létrehozás:

```
LocalStorage['valamilyen_azonosito'] = 'valamilyen_adat';
```

Sajnos, amilyen egyszerű a használata, olyan problémás is. Ha nem kezeljük megfelelően, akkor addig megmarad az adat a böngészőben, amíg a felhasználó ki nem üríti teljesen a böngészőjét és az internetes *temp* mappát.

A weboldal tervezőjének és implementálójának meg kell tervezni olyan eseményeket a weboldalon, ahol ezek a *localstorage*-ok törölődnek a következő módon.

```
storage.removeItem('valamilyen_azonosito');
```

vagy akár az összeset egy paranccsal is törölhetjük.

```
localStorage.clear();
```

A szerveroldali változók nagyban lerövidíthetik egy oldal válaszüzenetét, viszont a GDPR miatt nagyon problémás is tud lenni. A tervező, ha meg tudja úgy oldali, hogy a böngésző bezárása után nem lesz szükség a helyi adatmentésre, akkor használhat *sessionstorage*-ot. Ez annyiban különbözik az előzőtől, hogy a böngésző bezárását követően azonnal törölődik. Így biztosan nem marad a kliensgépen semmilyen adat kéretlenül.

Széles körben ismert a *cookie* (süti) használata, amellyel ugyanazt a tárolást lehet megoldani kliensoldalon, viszont annyival több lehetőséget biztosít, hogy lejáratási időt is meg tudunk adni, így biztosíthatjuk az adatok törölődését a kliensoldalon.

A következő példákban a süti használatát mutatom be.

Összes süti beolvasása:

```
allCookies = document.cookie;
```

Új süti létrehozása:

```
document.cookie = newCookie;
```

Egyszerű sütihasználat, gombnyomásra megmutatja, mik vannak jelenleg letárolva.

```
document.cookie = "nev=valami";  
document.cookie = "nev2=valami2";  
function alertCookie() {  
  alert(document.cookie);  
}  
<button onclick="alertCookie()">Süti mutatása</button>
```

Gombnyomásra egy bizonyos kulcsú süti beolvasása:

```
document.cookie = "test1=Hello";
document.cookie = "test2=Világ";

var cookieValue =
document.cookie.replace(/(?:(?:\^|.*\s*)test2\s*\=\s*([^\;]*)\.*)|^\s*$/, "$1");

function alertCookieValue() {
}
<button onclick="alertCookieValue()">Mutasd a sütitet</button>
```

Süti létezésének ellenőrzése:

```
//ES5

if (document.cookie.split(';').filter(function(item) {
  return item.trim().indexOf('reader=') == 0
}).length) {
  console.log('Az "olvaso" süti létezik (ES5)')
}

//ES2016

if (document.cookie.split(';').filter((item) =>
item.trim().startsWith('olvaso=')).length) {
  console.log('Az "olvaso" süti létezik (ES5)')
}
```

Szerver és kliensgép közötti üzenetváltás arról, hogy a kliensgép őrizze meg a sütit.

Szerver üzenetet küld a kliensgépre, hogy tárolja el a sütitket és beállítja a lejárat dátumot szinte örökre.

```
HTTP/1.0 200 OK
Content-type: text/html
Set-Cookie: cookie_name1=cookie_value1
Set-Cookie: cookie_name2=cookie_value2; expires=Sun, 16 Jul 3567
06:23:41 GMT

[content of the page here]
```

A kliensgép visszaválaszol, hogy a süti már korábban letárolásra került.

```
GET /sample_page.html HTTP/1.1
Host: www.example.org
Cookie: cookie_name1=cookie_value1; cookie_name2=cookie_value2
Accept: */*
```

Az egyszerű eseteken túl van arra lehetőség, hogy a sütiket különböző könyvtárstruktúrákba rendezzük, és úgy dolgozzunk velük kliensoldali programozási nyelv segítségével. Ennek megtervezése és felügyelete kiemelt figyelmet igényel.

```
function executeOnce () {
  var argc = arguments.length, bImplGlob = typeof arguments[argc -
  1] === "string";
  if (bImplGlob) { argc++; }
  if (argc < 3) { throw new TypeError("executeOnce - not enough
  arguments"); }
  var fExec = arguments[0], sKey = arguments[argc - 2];
  if (typeof fExec !== "function") { throw new
  TypeError("executeOnce - first argument must be a function"); }
  if (!sKey || /^(?:expires|max\-
  age|path|domain|secure)$/i.test(sKey)) { throw new
  TypeError("executeOnce - invalid identifier"); }
  if (decodeURIComponent(document.cookie.replace(new
  RegExp("(?:(?:^|.|*)\\s*" + encodeURIComponent(sKey).replace(/[\-
  \.\\+\\*]/g, "\\$&") + "\\s*\\=\\s*([^;]*)\\.*$)|^\\.*$"), "$1")) ===
  "1") { return false; }
  fExec.apply(argc > 3 ? arguments[1] : null, argc > 4 ?
  Array.prototype.slice.call(arguments, 2, argc - 2) : []);
  document.cookie = encodeURIComponent(sKey) + "=1; expires=Fri,
  31 Dec 9999 23:59:59 GMT" + (bImplGlob || !arguments[argc - 1] ?
  "; path=/" : "");
  return true;
}
```

Egy örökéletű könyvtársüti, amely csak egyszer fut le, viszont a kliensgépen marad, amíg nem törli valaki fizikálisan.

A süti használatát kliensoldalon teljesen ki lehet hagyni. Ebben az esetben adatbázis-technológián alapulva tudunk menteni kritikus adatokat, így végig az adminisztrátor kezében marad az adatok menedzselése, viszont minden esetben le kell kérdezni az adattárházból, ami növeli a válaszidőt, rontva ezáltal a felhasználói élményt.

A sütik használatával kapcsolatban a weboldalak többnyire megkérdezik, hogy engedélyezzük-e azok használatát. Viszont legtöbb esetben ez csak egy felugró „modal” ablak egy szöveges üzenettel, aminek semmilyen technológia jelentősége nincs. Ennek megléte nélkül ugyanúgy használhat az oldal adattárolási technológiákat.

A GDPR tekintetében célszerű a felhasználók válaszát menteni az adott engedély tekintetében, így későbbi ellenőrzések alkalmával felmutathatók, hogy kinél történt meg az engedélyezés és kinél nem.

Összegzés

Az elmúlt másfél évben számos médiaanyag jelent meg a GDPR-ról. Az üzemeltetők nagy része megijedt a cikkeket olvasva, mert gyakran nem derült ki, mit is kellene tenni. Ha röviden akarjuk összefoglalni, hogy mi történt, akkor az alábbi megállapításokat tehetjük. Minden weblaphoz külön adatvédelmi tájékoztatót és általános szerződési feltételeket kell készíteni, és a felhasználónak azt jóvá kell hagynia. Változatlanul kötelező az oldalakon jelezni, hogy sütiket használunk, és azt a felhasználónak jóvá kell hagynia, de ezen túlmenően arra is lehetőséget kell adni neki, hogy ha szeretné, akkor menet közben, utólagosan is megváltoztathassa a döntését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2019. évi XXXIV. törvény az Európai Unió adatvédelmi reformjának végrehajtása érdekében szükséges törvénymódosításokról.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900034.TV>; letöltés: 2019.10.27.
- 5 Google Analytics lépés a GDPR megfelelés érdekében.
<http://weboptim.hu/5-google-analytics-lepes-gdpr-megfeleloseg/>; letöltés: 2019.10.27.
- Adatvédelem – adatvédelmi rendelet – GDPR. NAIH bírságok.
<https://www.adatvedelmirendelet.hu/naih-birsagok/>; letöltés 2019.07.22.
- Five Steps to Compliance. GDPR: Key Considerations for Customer Service Teams.
<https://www.parkersoftware.com/wp-content/uploads/2017/11/5-steps-to-GDPR-compliance-Key-considerations-for-customer-service-teams.pdf>; letöltés 2019.07.22.
- GDPR Consent Examples.
<https://www.privacypolicies.com/blog/gdpr-consent-examples/>; letöltés: 2019.10.27.
- General Data Protection Regulation – Általános Adatvédelmi Rendelet.
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:02016R0679-20160504&from=HU>; letöltés: 2019.10.27.

- InfoCuria: A Bíróság ítélezési gyakorlata.
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=184668&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1116945>; letöltés: 2019.10.27.
- Is Google Analytics GDPR Compliant? 10 Things to Consider.
<https://piwik.pro/blog/is-google-analytics-gdpr-compliant/>; letöltés: 2019.10.27.
- Is my use of Google Analytics GDPR and ePR compliant?
https://www.cookiebot.com/en/google-analytics-gdpr/?gclid=EAIaIQobChMI5eWp9vLD5QIVFKmaCh3sjAKiEAAYASAAEgKeevD_BwE; letöltés: 2019.10.27.
- JÓRI András – SOÓS Andrea Klára – BÁRTFAI Zsolt – HÁRI Anita: A GDPR magyarázata. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018.
- KISS Attila – KRASZNAV Csaba:
A felhasználói viselkedéselemzés kiberbiztonsági előnyei és adatvédelmi kihívásai. Információs Társadalom, XVII. évfolyam 1. szám, 2017. pp. 55–71.
https://informaciostarsadalom.infonia.hu/index.php/inftars/article/view/42/inftars_2017_1_4_kiss_krasznav; letöltés: 2019.10.27.

A KÖTET SZERZŐI

Bohács Ferenc	hadnagy, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hallgatója
Börösök András	ezredes
Eleven Márk	hadnagy, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hallgatója
Erdész Viktor	főhadnagy, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Felegyi Júlia	a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Koós Gábor	ny. alezredes, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem munkatársa
Lángné Petruska Szidónia	a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Leib Péter	alezredes, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Stiedl Krisztián	főhadnagy
Surányi Regina	a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Prof. Dr. Szternák György	ny. ezredes, CSc, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola egyetemi tanára
Üveges András József	százados, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola doktorandusza

E SZÁMUNK TARTALMA

LEIB PÉTER ALEZREDES

HIBRID HADVISELÉS A TENGEREKEN

Tanulmányomban a hibrid hadviselés jellemzőivel kívánok foglalkozni. Az első részben számba veszem az ilyen típusú hadviselésre alkalmazott definíciókat, bemutatom annak jellemzőit, valamint az Ukrajnában alkalmazott szárazföldi hibrid műveletek fázisait. A második részben a tengeri hibrid háború lehetőségével foglalkozom. Bemutatom egy lehetséges tengeri hibrid konfliktus forgatókönyvét és annak következményeit. Az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészete szempontjából vizsgálni fogom az alkalmazható ellenrendszabályok lehetőségeit.

Kulcsszavak: haditengerészet, Amerikai Egyesült Államok, Kína, hibrid hadviselés, tengeri környezet.

BOHÁCS FERENC HADNAGY

A TERRORSZERVEZETEK ÁTTEKINTŐ JELLEMZÉSE

Napjainkban a biztonságot, így a biztonságpolitikát is egyre inkább befolyásoló tényezővé nőtte ki magát a globális méretűvé eszkalálódott terrorizmus. Tanulmányomban górcső alá veszem a terror és a terrorizmus fogalomkörét, prioritásként kezelve a dzsihadista terrorizmust. Az „Iszlám Állam” nevű terrorszervezet felszámolásának – vélhetően – vége felé közeledve a terroristák és terrorszervezeteik Európába, az Európai Unió politikailag meghatározó tagállamainak területére szeretnék áthelyezni a dzsihad hadszínterét, ezzel kényszerítve az ellenük harcoló szövetségek tagjait, hogy hagyjanak fel a támadásaikkal. Fontosnak tartom kijelenteni, hogy nem minden muszlim vallású ember terrorista.

Kulcsszavak: terror, terrorizmus, dzsihad, Iszlám Állam, terrorista sejtek, terrorizmus elleni küzdelem.

BÖRCsök ANDRÁS EZREDES

A KRÍM MILITARIZÁCIÓJA

Oroszország a Krím annektálásával és gyors ütemű militarizálásával alapvetően változtatta meg a fekete-tengeri régió és tágabb térsége katonai erőegyensúlyát, és – a nyugati hadászati irányban meglévő előretolt bástyája (Kalininyigrád) mellé – immár a déli hadászati irányban is kialakította stratégiai bázisát (Krím).

CONTENTS

LIEUTENANT COLONEL PÉTER LEIB

MARITIME HYBRID WARFARE

My study deals with the characteristics of hybrid warfare. In the first part I introduce the terms used to define hybrid warfare, its attributes and the phases of hybrid operations used by Russia in Ukraine. In the second part, I will introduce the possibility, the nature and the consequences of a maritime hybrid war. Finally, from the United States Navy view I will submit recommendations how to counter maritime hybrid threats.

Keywords: navy, hybrid warfare, USA, China, maritime environment.

LIEUTENANT FERENC BOHÁCS

AN OVERVIEW CHARACTERIZATION OF THE TERRORIST ORGANISATIONS

In our days, the terrorism has grown to a global scale that is becoming an increasingly influential factor to the safety and to the security policy as well. In my dissertation I examine the category of the terror and terrorism in priority with the jihadist terrorism. Probably closing to the liquidation of the so called „Islamic State” terrorist organisation, the terrorists and their terrorist organisations are to shift the jihad seat of war to Europe and to the politically decisive regions of the European Union, forcing the organisations and alliances giving up fighting against them in the Middle-East. I reckon it is important to claim that not all Muslim religious people are terrorists.

Keywords: terror terrorism, jihad, ISIS, terrorist cells, fight against terrorism.

COLONEL ANDRÁS BÖRCSÖK

THE MILITARISATION OF CRIMEA

By Crimea’s annexation and quick pace militarisation, Russia has fundamentally changed the military balance of powers of the Black Sea region and its wider area; and it has already established a strategic base also in the southern strategic direction (Crimea), in addition to its existing bastion pushed forward in the Western strategic direction (Kaliningrad).

Az írás egy rövid történelmi áttekintést követően összefoglaló elemzést ad a kelet-európai térség egyik – jelenleg vitatott jogállású – területéről, a *de facto* Oroszországi Föderáció részét képező Krímról, majd szervezeti ábrákkal tételesen ismerteti az orosz haderő félszigeten állomásozó szárazföldi, légi és haditengerészeti komponenseit, az erők és eszközök mennyiségét, illetve – térképvezetések segítségével – azok képességeit, végül bemutatja a kialakult helyzet hatásait, a fekete-tengeri térség megváltozott biztonsági helyzetét.

Kulcsszavak: Krím, Oroszország, annektálás, militarizálás, szárazföldi, légi, haditengerészeti komponens.

SURÁNYI REGINA

A NATO SZEMLÉLETMÓDVÁLTÁSA AZ ELMÚLT ÉVEK CSÚCSTALÁLKOZÓINAK TÜKRÉBEN

Az elmúlt években több olyan katonai és politikai kihívás érte az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét (NATO), amelyekre sürgős választ kell találni. A NATO csúcstalálkozóin igyekeznek a megváltozott biztonsági környezet kihívásaira – a kollektív védelem elvét figyelembe véve – megfelelő válaszokat adni. Az egyik legjelentősebb kihívás nemcsak politikai, de katonai szempontból is az Oroszországi Föderáció cselekedetei. A Szövetség kiemelt figyelmet fordít az Oroszország elleni védelemre és egy esetleges támadásra történő felkészülésre, amit a csúcstalálkozón aláírt dokumentumok is jól mutatnak.

Kulcsszavak: NATO, Oroszország, csúcstalálkozó, lándzsahegydandár, VJTF, Wales, Varsó, Brüsszel.

LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA

ARKAN TIGRISEI A SZERB ÁLLAMBIZTONSÁG SZOLGÁLATÁBAN

A tanulmány a szerb nemzetbiztonsági szolgálat és a délszláv válság fegyveres konfliktusaiban harcoló szerb félkatonai egységek kapcsolatát járja körül. A korszak főbb eseményeit, összefüggéseit vázoló bevezetést követően az első fejezet általánosságban tekinti át az állami szervek és a nagyrészt bűnözői háttérrel rendelkező paramilitárisok együttműködésének történetét, míg a második fejezet az egyik legismertebb szerb hadúr, Željko Ražnatović „Arkan” és az általa vezetett Szerb Önkéntes Gárda/Tigrisek tevékenységére fókuszál. Az utolsó fejezet a felek háborús bűncselekmények miatti felelősségre vonásának kérdéskörével foglalkozik.

Kulcsszavak: Szerb Állambiztonsági Szolgálat, délszláv válság, paramilitáris egységek, Željko Ražnatović Arkan, háborús bűncselekmények.

After a short historical overview, the writing comprehensively analyses Crimea, a territory of the Eastern European region, which currently has a disputed legal status, and forms part de facto of the Russian Federation. Later – with the help of organizational charts –, the text provides an itemized description of the Russian armed forces' land, air and naval components stationing in the peninsula, the quantity of the forces and equipment, and their capabilities (with the help of sketch maps). Finally, it describes the effects of the developed situation, and the changed security situation of the Black Sea region.

Keywords: Crimea, Russia, annexation, militarisation, land, air and naval component.

REGINA SURÁNYI

A CHANGE IN NATO'S ATTITUDE IN THE LIGHT OF THE NATO SUMMITS

In recent years, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) has faced a number of military and political challenges that require urgent response. At NATO summits, they strive to find answers to the challenges of a changed security environment, taking into account the principle of collective defence. One of the most significant challenges is the activity of the Russian Federation, not only politically but also militarily. The Alliance pays particular attention to defending against Russia and preparing for a possible attack, as evidenced by the documents signed at the summit.

Keywords: NATO, Russia, summit, Wales, spearhead brigade, VJTF, Warsaw, Brussels.

SZIDÓNIA LÁNGNÉ PETRUSKA

ARKAN'S TIGERS IN THE SERVICE OF THE SERBIAN STATE SECURITY

This paper examines the connection between the Serbian Security Service and the Serbian paramilitary units fighting in the armed conflicts of the Yugoslav wars. Following the introduction, which aims to outline the most important events and interrelations of this period, the first chapter provides a general overview on the common history of the Yugoslav/Serbian state institutions and the members of the paramilitaries mostly with criminal background. The second chapter focuses on the acts of the widely known Serbian warlord Željko Ražnatović „Arkan” and his unit, the Serb Volunteer Guard/Tigers. The last chapter addresses the topic of the prosecution of war crimes committed by the parties.

Keywords: Serbian State Security, Yugoslav wars, paramilitary units, Željko Ražnatović Arkan, war crimes.

ERDÉSZ VIKTOR FŐHADNAGY

**AZ ENERGIABIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSE
AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN
ÉS NAGY-BRITANNIÁBAN**

A technológia rohamos fejlődésével az energetikai infrastruktúra működőképességének fenntartása a fejlett országokat is egyre növekvő kihívás elé állítja. A tanulmány megvizsgálja az energiabiztonság általános szempontjait, valamint az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia energiabiztonsági rendszerét.

Kulcsszavak: Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, energiabiztonság, ellátásbiztonság, kritikus infrastruktúra.

FELEGYI JÚLIA

SVÉDORSZÁG ÉS A MENEKÜLTEK INTEGRÁCIÓJA

A szerző célja a menekültek számára egyik legnépszerűbb európai célország, Svédország integrációs múltjának és jelenlegi rendszerének bemutatása. A téma aktualitását a bemutatott statisztika is igazolja, ezt követően a releváns szabályzók ismertetésére kerül sor. A svéd integráció történetét és fejlődésének részletezését követően a szerző bemutatja a jelenlegi integrációs politikát, az oktatási, szociális és kulturális aspektusokat is elemezve. A publikáció végén a várható folyamatokra világít rá, valamint összefoglalja az integrációs politika előnyeit és hátrányait.

Kulcsszavak: Svédország, integráció, migráció.

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES

**A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA
KATONAI FELHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI**

A tanulmány vizsgálatokor két kérdésre kerestük a választ: a mesterséges intelligencia alkalmazásakor, a nagy teljesítményű számítógépes rendszerek működése közben gondolkodhat-e egy gép úgy, mint az ember? Még napjainkban is érvényesek Isaac Asimovnak 1950-ben megfogalmazott, a robotok működésére vonatkozó törvényei, a robot–ember kapcsolat viszonylatában?

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, katonai alkalmazás lehetősége, veszélyei, robotok, fegyverek fegyverrendszerek, a jog és az etika kérdése.

FIRST LIEUTENANT VIKTOR ERDÉSZ

**HANDLING OF ENERGY SECURITY CHALLENGES
IN THE UNITED STATES AND THE UNITED KINGDOM**

With the rapid advancement of technology, maintaining operability of the energy infrastructure presents an ever growing challenge for developed countries. The study examines the general aspects of energy security and the energy security systems of the United States and Great Britain.

Keywords: United States, United Kingdom, energy security, supply security, critical infrastructure.

JÚLIA FELEGYI

SWEDEN AND THE INTEGRATION OF REFUGEES

The aim of the author is to present the past and present system of integration of Sweden, which is one of the most popular European destination countries for refugees. The topicality of the topic is also confirmed by the statistics presented, followed by the presentation of the relevant regulators. Following the history and development of Swedish integration, the author presents current integration policies, analysing educational, social and cultural aspects. The publication concludes with an overview of the expected processes and summarizes the advantages and disadvantages of integration policy.

Keywords: Sweden, integration, migration.

LIEUTENANT COLONEL (RET.) GÁBOR KOÓS –
COLONEL (RET.) PROF. DR. GYÖRGY SZTERNÁK, CSc

**OPPORTUNITIES FOR MILITARY USE
OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

The study looked at two questions: Artificial Intelligence Using High-Performance Computer Systems Can a Computer Think Like a Human? Is Isaac Asimov's 1950 Law on the Operation of Robots still valid today in relation to the robot-human relationship?

Keywords: artificial intelligence, military capabilities, dangers, robots, weapons, weapon systems, it is a question of law and ethics.

ELEVEN MÁRK

ÓSHONOS ÉSZAK-AMERIKAI SZÉLSŐJOBBDAL I. FEHÉR FELSŐBBRENDŰ BÖRTÖNBANDÁK ÉS BŰNÖZŐI CSOPORTOK

Az Amerikai Egyesült Államok a történelmének, etnikai összetételének, egyedi alkotmányának és jogrendszerének, a széles körű pluralizmusnak, a vallási és egyházalapítási szabadságnak, valamint az állampolgárok fegyverekhez való viszonyának köszönhetően az elmúlt évtizedek (és évszázadok) során meglehetősen sajátos, esetenként rendkívül magas nemzetbiztonsági fenyegetést jelentő szélsőjobboldali kultúrát „termelt” ki. A büntetőintézetekben és az utcákon egyaránt aktív fehér felsőbbrendű bűnözői bandák működnek, még létezik a hírhedt fajvédő csoport, a Klu Klux Klán, vannak önszerveződő államellenes fegyveres milíciák, a keresztény identitás által befolyásolt, rasszista pszeudokeresztény vallási szekták, valamint világszerte jól ismerik a kiterjedt, törvényen kívüli motoros bandákat.

Ezeket a csoportokat – bár tevékenységük, bűnözői és ideológiai profiljuk szerint látszólag különböznek – a háttérben számtalan kapcsolat és közös érdek fűzi össze, ráadásul az elmúlt évek kedvező politikai környezetének köszönhetően sokuk „felvirágzásnak” indult. Az ötrészes sorozat jelen részében a szerző a fehér felsőbbrendű börtön- és utcai bandákat vizsgálja meg közelebbről, különös tekintettel az Árja Testvériségre és a vele összefüggő legfontosabb csoportokra.

Kulcsszavak: szélsőjobboldali extrémizmus, fehér felsőbbrendűség, szervezett bűnözés, börtönbanda, Amerikai Egyesült Államok.

ÜVEGES ANDRÁS JÓZSEF SZÁZADOS –
STIEDL KRISZTIÁN FŐHADNAGY

A GDPR KÖVETELMÉNYEINEK INTEGRÁCIÓJA AZ ELEKTRONIKUS FELÜLETEKEN

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 általános adatvédelmi rendelete az EGT területén tartózkodó természetes személyek személyes adatait védi. Több mint egy év telt el, amióta GDPR-rendelet hatályba lépett, és még számos dolog van, amit ezzel kapcsolatban meg kell ismerni. A publikációval bemutatjuk azt, amit a GDPR meghatároz, amit a GDPR-megfelelőség nekünk jelent, hogyan lehet annak megfelelni, és hogyan tudjuk ezt alkalmazni elektronikus üzletünkben, blogunkban és vállalkozásunkban.

Kulcsszavak: GDPR, adatvédelmi rendelet, HTML.

MÁRK ELEVEN

NORTH-AMERICAN NATIVE FAR-RIGHT I. WHITE SUPREMACIST PRISON AND STREET GANGS

Due to its history, ethnic composition, unique constitution and legal system, extensive pluralism, the constitutional freedom to create, or establish an individual religion, or church, and the sensitive relation of the citizens to weapons, United States of America has „produced” remarkably characteristic far-right extremist culture over the past decades (and centuries), which have been occasionally posing a (very) serious national security threat: from the white supremacist prison gangs, which are active both in penalty institutes and in the streets, through the widely known racist group, the Klu Klux Klan, the self-organised, weaponized, anti-state militias or the Christian-identity influenced, racist pseudo-religion sects and cults, up to the nowadays worldwide well-organised and well-known criminal groups, the outlaw motorcycle gangs.

Although according to their activity, criminal and ideological profile, these groups seem to differ, but in the background they have numerous strong links and shared interests, and furthermore, due to the favourable political environment of recent years, many of these have started to recover and grow. In this part of the five-part series, the author introduces the white supremacist prison/street gangs, especially the Aryan Brotherhood and its related major crime groups.

Keywords: far-right extremism, white supremacy, organised crime, prison gang, United States.

CAPTAIN ANDRÁS JÓZSEF ÜVEGES –
FIRST LIEUTENANT KRISZTIÁN STIEDL

THE GDPR COMPLIANCE REQUIREMENTS ON THE WEBSITES

The General Data Protection Regulation (EU) 2016/679 (GDPR) is a regulation in European Union law on data protection and privacy for all individual citizens of the EU and the European Economic Area (EEA). It has been over a year since GDPR was implemented, and there are certainly lessons still to be learned and steps to take to beef up your GDPR compliance. This publication will look at what GDPR says, what GDPR compliance means for you, what it takes to be compliant, and how you can use it to your advantage to your life, your business and for your webshop or blog.

Keywords: GDPR, Data Protection Regulation, HTML.

CONTENTS

SECURITY POLICY

LIEUTENANT COLONEL PÉTER LEIB

MARITIME HYBRID WARFARE

LIEUTENANT FERENC BOHÁCS

AN OVERVIEW CHARACTERIZATION OF THE TERRORIST ORGANISATIONS

COLONEL ANDRÁS BÖRCsök

THE MILITARISATION OF CRIMEA

REGINA SURÁNYI

A CHANGE IN NATO'S ATTITUDE IN THE LIGHT OF THE NATO SUMMITS

FACTS ABOUT COUNTRIES

SZIDÓNIA LÁNGNÉ PETRUSKA

ARKAN'S TIGERS IN THE SERVICE OF THE SERBIAN STATE SECURITY

FIRST LIEUTENANT VIKTOR ERDÉSZ

HANDLING OF ENERGY SECURITY CHALLENGES IN THE UNITED STATES AND THE UNITED KINGDOM

JÚLIA FELEGYI

SWEDEN AND THE INTEGRATION OF REFUGEES

R & D

LIEUTENANT COLONEL (RET.) GÁBOR KOÓS –
COLONEL (RET.) PROF. DR. GYÖRGY SZTERNÁK, CSc

**OPPORTUNITIES FOR MILITARY USE
OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

FORUM

MÁRK ELEVEN

**NORTH-AMERICAN NATIVE FAR-RIGHT I.
WHITE SUPREMACIST PRISON AND STREET GANGS**

CAPTAIN ANDRÁS JÓZSEF ÜVEGES –
FIRST LIEUTENANT KRISZTIÁN STIEDL

**THE GDPR COMPLIANCE REQUIREMENTS
ON THE WEBSITES**

FOR READERS

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lacímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;

- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembevételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117.

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Deák Anita alezredes
06(1) 386-9344/5210, HM 65-210
e-mail: deak.anita@knbsz.gov.hu